

Chambre des Représentants de Belgique

SESSION ORDINAIRE 1993-1994 (*)

17 NOVEMBRE 1993

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE (1)

PAR
MME MERCKX-VAN GEOY
SUR

PROPOSITION DE LOI
modifiant les procédures
en divorce

PROPOSITION DE LOI
tendant à humaniser
les procédures du divorce

PROPOSITION DE LOI
modifiant le Code judiciaire
en matière de divorce pour
cause déterminée

PROPOSITION DE LOI
modifiant l'article 764
du Code judiciaire

PROPOSITION DE LOI
insérant un article 1280*bis*
dans le Code judiciaire

PROPOSITION DE LOI
insérant un article 1268*bis* et un
article 1307*bis* dans le Code judiciaire

PROPOSITION DE LOI
assouplissant les conditions et
simplifiant la procédure du
divorce par consentement mutuel

(1) Composition de la Commission : voir p. 2.

(*) Troisième session de la 48e législature.

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers

GEWONE ZITTING 1993-1994 (*)

17 NOVEMBER 1993

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE (1)

UITGEBRACHT DOOR
MEVROUW MERCKX-VAN GOEY
OVER

WETSVOORSTEL
houdende wijziging van de
procedures tot echtscheiding

WETSVOORSTEL
houdende humanisering van de
echtscheidingsprocedure

WETSVOORSTEL
tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek op
het stuk van echtscheiding op grond van
bepaalde feiten

WETSVOORSTEL
tot wijziging van artikel 764
van het Gerechtelijk Wetboek

WETSVOORSTEL
tot invoeging van een artikel 1280*bis*
in het Gerechtelijk Wetboek

WETSVOORSTEL
tot invoeging van een artikel 1268*bis* en een
artikel 1307*bis* in het Gerechtelijk Wetboek

WETSVOORSTEL
tot versoepeling van de voorwaarden en
tot vereenvoudiging van de procedure van
echtscheiding door onderlinge toestemming

(1) Samenstelling van de Commissie : zie blz. 2.

(*) Derde zitting van de 48e zittingsperiode.

PROPOSITION DE LOI

**de réforme de la
procédure en divorce**

PROPOSITION DE LOI

**abrogeant l'article 1260 du
Code judiciaire concernant la durée
de la procédure en divorce
pour cause déterminée**

PROPOSITION DE LOI

**modifiant la procédure du
divorce par consentement mutuel**

(1) Composition de la Commission :

Président : M. Ylieff

A. — Titulaires :

C.V.P. MM. De Clerck, Desmet,
Mme Merckx-Van Goeij,
MM. Vandeurzen, Van
Parys.
P.S. MM. Mayeur, Minet,
Moureaux, Ylieff.
V.L.D. MM. Berben, Beaufays,
Dewael, Verwilghen.
S.P. MM. Landuyt, Swennen,
Vande Lanotte.
P.R.L. M. Duquesne, Mme
Stengers.
P.S.C. M. Coveliers, Mme de T'Ser-
clae.
Ecolo/
Agalev
VI. M. Simons, Mme Vogels.
VI. Mme Dillen.
Blok

B. — Suppléants :

H. Breyne, Mme Leysen, M. Van-
dendriessche, N., N., N.
Mme Burgeon (C.), MM. Canon,
Poty, Eerdeken, Walry.
MM. Chevalier, De Groot, Kem-
pinaire, Platteau, Verhofstadt.
MM. De Mol, Logist, Peeters (J.),
Van der Sande.
MM. De Decker, Reynders, Simonet.
Mme Corbisier-Hagon, MM. Hol-
logne, Poncelet.
Mme Aelvoet, MM. Brisart, Dallons.
MM. Annemans, Van Overmeire.

Voir :

- 545 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Ylieff et consorts.
- Nos 2 à 13 : Amendements.

Voir également :

- N° 15 : Texte adopté par la commission.

- 27 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Beaufays.

- 51 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Eerdeken.

- 57 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Eerdeken.

- 63 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Coveliers.

- 88 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Coveliers.

- 312 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de MM. Swennen et Landuyt.

- 325 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de M. Van Vaerenbergh.
- N° 2 : Amendements.

- 393 - 91 / 92 :

- N° 1 : Proposition de loi de M. de Clippele.

- 437 - 91 / 92 (S.E.) :

- N° 1 : Proposition de loi de MM. de Clippele et Berben.

WETSVOORSTEL

**tot hervorming van het
echtscheidingsprocesrecht**

WETSVOORSTEL

**tot opheffing van artikel 1260 van het
Gerechtelijk Wetboek betreffende de duur
van de procedure van echtscheiding
op grond van bepaalde feiten**

WETSVOORSTEL

**tot wijziging van de procedure van
echtscheiding door onderlinge toestemming**

(1) Samenstelling van de Commissie :

Voorzitter : de heer Ylieff

A. — Vaste leden :

C.V.P. HH. De Clerck, Desmet,
Mevr. Merckx-Van Goeij,
HH. Vandeurzen, Van
Parys.
P.S. HH. Mayeur, Minet,
Moureaux, Ylieff.
V.L.D. HH. Berben, Coveliers,
Dewael, Verwilghen.
S.P. HH. Landuyt, Swennen,
Vande Lanotte.
P.R.L. H. Duquesne, Mevr.
Stengers.
P.S.C. H. Beaufays, Mevr. de T'Ser-
clae.
Ecolo/
Agalev
VI. H. Simons, Mevr. Vogels.
VI. Mevr. Dillen.
Blok

B. — Plaatsvervangers :

H. Breyne, Mevr. Leysen, H. Van-
dendriessche, N., N., N.
Mevr. Burgeon (C.), HH. Canon,
Eerdeken, Poty, Walry.
HH. Chevalier, De Groot, Kem-
pinaire, Platteau, Verhofstadt.
HH. De Mol, Logist, Peeters (J.),
Van der Sande.
HH. De Decker, Reynders, Simonet.
Mevr. Corbisier-Hagon, HH. Hol-
logne, Poncelet.
Mevr. Aelvoet, HH. Brisart, Dallons.
HH. Annemans, Van Overmeire.

Zie :

- 545 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Ylieff c.s.
- Nos 2 tot 13 : Amendementen.

Zie ook :

- N° 15 : Tekst aangenomen door de commissie.

- 27 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Beaufays.

- 51 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Eerdeken.

- 57 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Eerdeken.

- 63 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Coveliers.

- 88 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Coveliers.

- 312 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heren Swennen en Landuyt.

- 325 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Van Vaerenbergh.
- N° 2 : Amendementen.

- 393 - 91 / 92 :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heer de Clippele.

- 437 - 91 / 92 (B.Z.) :

- N° 1 : Wetsvoorstel van de heren de Clippele en Berben.

SOMMAIRE

	Page
I. Procédure	5
II. Exposé introductif des auteurs des propositions de loi jointes	7
1. Proposition de loi modifiant les procédures en divorce (M. Ylief et consorts)	7
2. Proposition de loi tendant à humaniser les procédures du divorce (M. Beaufays)	10
3. Proposition de loi modifiant le Code judiciaire en matière de divorce pour cause déterminée (M. Eerdeken)	11
4. Proposition de loi modifiant l'article 764 du Code judiciaire (M. Eerdeken)	11
5. Proposition de loi insérant un article 1280bis dans le Code judiciaire (M. Coveliers)	11
6. Proposition de loi insérant un article 1268bis et un article 1307bis dans le Code judiciaire (M. Coveliers)	12
7. Proposition de loi assouplissant les conditions et simplifiant la procédure du divorce par consentement mutuel (MM. Swennen et Landuyt)	12
8. Proposition de loi (M. Van Vaerenbergh) de réforme de la procédure en divorce	13
9. Proposition de loi (M. de Clippele) abrogeant l'article 1260 du Code judiciaire concernant la durée de la procédure en divorce pour cause déterminée	16
10. Proposition de loi (MM. de Clippele et Berben) modifiant la procédure du divorce par consentement mutuel	17
III. Auditions	20
A. Exposés	20
1. Exposé du professeur Meulders-Klein (Faculté de droit de l'UCL)	20
2. Exposé du professeur Baeteman (Faculté de droit de l'ULB)	23
3. Exposé de M. Mellaerts (Faculté de droit de la KUL)	27
4. Exposé du professeur Vieujean (Faculté de droit de l'ULg)	30
B. Discussion	37
IV. Exposé introductif des experts	43
V. Discussion générale	45
VI. Discussion des articles et votes	51
Section 1 ^{re} : Divorce pour cause déterminée	51
Article 1 ^{er}	51
1) Introduction par voie de citation	51
2) Documents à produire	58
3) Traitements des mesures provisoires à l'audience d'introduction	60
4) Renvoi au juge des référés	61
Article 2	64
Article 3	65
Article 4	66
Article 5	66
1) Conciliation	66
2) L'accord	67
Article 6	69
Article 7	69
Article 8	70
Article 8bis	70
Article 9	70
Article 10	71
Article 11	73
Article 12	73
Article 12bis	74
Article 13	77

INHOUDSOPGAVE

	Blz,
I. Procedure	5
II. Inleidende uiteenzetting van de auteurs van de toegevoegde wetsvoorstellen	7
1. Wetsvoorstel houdende wijziging van de procedures tot echtscheiding (de heer Ylief c.s.)	7
2. Wetsvoorstel houdende humanisering van de echtscheiding (de heer Beaufays)	10
3. Wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek op het stuk van echtscheiding op grond van bepaalde feiten (de heer Eerdeken)	11
4. Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 764 van het Gerechtelijk Wetboek (de heer Eerdeken)	11
5. Wetsvoorstel tot invoeging van een artikel 1280bis in het Gerechtelijk Wetboek (de heer Coveliers)	11
6. Wetsvoorstel tot invoeging van een artikel 1268bis en een artikel 1307bis in het Gerechtelijk Wetboek (de heer Coveliers)	12
7. Wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden en tot vereenvoudiging van de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming (de heren Swennen en Landuyt)	12
8. Wetsvoorstel tot hervorming van het echtscheidingsrecht (de heer Van Vaerenbergh)	13
9. Wetsvoorstel tot opheffing van artikel 1260 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de duur van de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten (de heer de Clippele)	16
10. Wetsvoorstel tot wijziging van de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming (de heren de Clippele en Berben)	17
III. Hoorzittingen	20
A. Uiteenzettingen	20
1. Uiteenzetting van professor Meulders-Klein (Rechtsfaculteit UCL)	20
2. Uiteenzetting van professor Baeteman (Rechtsfaculteit VUB)	23
3. Uiteenzetting van de heer Mellaerts (Rechtsfaculteit KUL)	27
4. Uiteenzetting van professor Vieujean (Rechtsfaculteit ULg)	30
B. Bespreking	37
IV. Inleiding van de deskundigen	43
V. Algemene bespreking	45
VI. Artikelsgewijze bespreking en stemmingen	51
Afdeling 1 : Echtscheiding op grond van bepaalde feiten	51
Artikel 1	51
1) Inleiding bij dagvaarding	51
2) Voor te leggen stukken	58
3) Behandeling van de voorlopige maatregelen op de inleidingszitting	60
4) Verwijzing naar de rechter in kort geding	61
Artikel 2	64
Artikel 3	65
Artikel 4	66
Artikel 5	66
1) Verzoening	66
2) Het vergelijk	67
Artikel 6	69
Artikel 7	69
Artikel 8	70
Artikel 8bis	70
Artikel 9	70
Artikel 10	71
Artikel 11	73
Artikel 12	73
Artikel 12bis	74
Artikel 13	77

Article 13bis	80
Article 14	80
Article 15	81
Articles 16 et 17	82
Article 17bis	82
Article 18	82
Article 19	84
Article 20	84
Article 21	84
Article 22	86
Articles 22bis et 22ter	87
Articles 23 et 23bis	87
Intervention de l'expert	90
Intervention des membres	91
Réponses de l'expert	94
Répliques des membres	95
Point de vue du gouvernement	95
Synthèse et proposition de text	96
A. Age	96
B. Procédure	97
1. Introduction de la demande	97
2. Le lieu de l'audition	98
3. Présences	99
4. Procès-verbal	100
5. Frais	100
6. Applicabilité	100
Conclusions	101
Article 24	101
Article 25	102
Article 26	102
Articles 26bis et 26ter	102
Article 27	103
Article 28	103
 Section 2 : Divorce par consentement mutuel	 104
Article 28bis	104
Article 29	104
Article 30	109
Article 31	113
Article 32	115
Article 33	116
Article 34	117
Article 35	118
Article 36	119
Article 36bis	121
Article 37	121
Article 38	122
Article 39	123
Article 40	123
Articles 40bis et 40ter	125
Article 41	125
Article 42	125
Articles 42bis à 42quater	125
Articles 43 et 44	125
Article 44bis	126
Article 45	126
Article 46	126
Article 47	126
Articles 47bis à 47undecies	127
Article 48 (nouveau)	127
Article 49 (nouveau)	127
Article 50 (nouveau)	128

VII. Annexes.

1. Statistiques relatives aux divorces et aux séparations de corps — année 1989	129
2. Statistiques relatives aux divorces et aux séparations de corps — année 1990	147

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre Commission a examiné ces propositions de loi au cours des réunions des 26 février, 24 mars 1992 et 10 mars, 21 et 22 avril, 5, 12 et 19 mai, 2, 15, 16 juin, 6 et 13 octobre 1993.

Artikel 13bis	80
Artikel 14	80
Artikel 15	81
Artikelen 16 en 17	82
Artikel 17bis	82
Artikel 18	82
Artikel 19	84
Artikel 20	84
Artikel 21	84
Artikel 22	86
Artikelen 22bis en 22ter	87
Artikelen 23 en 23bis	87
Tussenkomst van de deskundige	90
Tussenkomsten van de leden	91
Antwoorden van de deskundige	94
Replieken van de leden	95
Standpunt van de regering	95
Synthèse en tekstvoorstel	96
A. Leeftijd	96
B. Procedure	97
1. Inleiding van het verzoek	97
2. Plaats van de hoorzitting	98
3. Aanwezigen	99
4. Proces-verbaal	100
5. Kosten	100
6. Toepasbaarheid	100
Besluit	101
Artikel 24	101
Artikel 25	102
Artikel 26	102
Artikelen 26bis en 26ter	102
Artikel 27	103
Artikel 28	103

Afdeling 2 : Echtscheiding door onderlinge toestemming

Artikel 28bis	104
Artikel 29	104
Artikel 30	109
Artikel 31	113
Artikel 32	115
Artikel 33	116
Artikel 34	117
Artikel 35	118
Artikel 36	119
Artikel 36bis	121
Artikel 37	121
Artikel 38	122
Artikel 39	123
Artikel 40	123
Artikelen 40bis en 40ter	125
Artikel 41	125
Artikel 42	125
Artikelen 42bis tot 42quater	125
Artikelen 43 en 44	125
Artikel 44bis	126
Artikel 45	126
Artikel 46	126
Artikel 47	126
Artikelen 47bis tot 47undecies	127
Artikel 48 (nieuw)	127
Artikel 49 (nieuw)	127
Artikel 50 (nieuw)	128

VII. Bijlagen.

1. Statistieken van de echtscheidingen en van de scheidingen van tafel en bed — jaar 1989	129
2. Statistieken van de echtscheidingen en van de scheidingen van tafel en bed — jaar 1990	147

DAMES EN HEREN,

Uw Commissie heeft onderhavige wetsvoorstellen besproken tijdens de vergaderingen van 26 februari, 24 maart 1992, 10 maart, 21 en 22 april, 5, 12 en 19 mei, 2, 15, 16 juni en 6 en 13 oktober 1993.

I. — PROCEDURE

1. Point de départ

Dès le début de la législature, on a constaté qu'il y avait unanimité au sein de la commission de la Justice pour que la priorité soit accordée à la réforme de la législation relative au divorce.

Plusieurs membres de la commission avaient déjà déposé des propositions de loi relatives aux causes, à la procédure ou aux effets du divorce.

La commission a décidé de procéder par étapes.

Tout d'abord, elle examinerait les propositions relatives à la procédure en divorce.

Plusieurs membres ont proposé de se fonder sur la proposition de loi modifiant les procédures en divorce, qui avait été déposée au Sénat par M. Lallemand (Doc. Sénat n° 211/1-1991/1992) et qui préconisait une approche générale du problème.

La proposition de loi présentait également l'avantage de s'inspirer des travaux et des propositions de la Commission mixte « Commission nationale de la magistrature et Ordre national des avocats », de telle sorte qu'elle était très proche de la pratique juridique.

Lors d'une rencontre des commissions de la Justice de la Chambre et du Sénat, le 22 avril 1992, il a été convenu que M. Ylieff, président de la Commission de la Chambre, déposerait également la proposition de loi sur le bureau de cette Assemblée.

2. Sous-commission

L'accent a été mis sur le fait que les travaux de la commission concernant le divorce ne devaient nullement prendre fin dès le vote de la modification de la seule procédure.

La problématique globale relative aux causes et aux effets du divorce est en effet trop vaste et trop complexe pour que l'on puisse clore le débat dès à présent.

Aussi, une sous-commission « divorce » fut-elle créée le 10 février 1993, sous-commission au sein de laquelle siégeait chacun des groupes représentés au sein de la commission.

Cette sous-commission pourra examiner notamment :

- le régime de la coparenté;
- l'acceptation de l'aveu comme moyen de preuve dans une procédure engagée pour cause déterminée;
- la question de la culpabilité;
- les critères relatifs à la détermination des pensions alimentaires entre époux;
- l'admission éventuelle de conventions partielles entre époux dans une procédure de divorce par consentement mutuel;

I. — PROCEDURE

1. Uitgangspunt

Vanaf het begin van deze zittingsperiode bestond er in de commissie voor de Justitie eensgezindheid om de wijziging van het echtscheidingsrecht bij voorrang te bespreken.

Verschillende commissieleden hadden toen reeds wetsvoorstellen ingediend die betrekking hadden op de gronden, de procedures of de gevolgen van de echtscheiding.

Er werd besloten om stapsgewijze tewerk te gaan.

Allereerst zouden de voorstellen met betrekking tot de procedure tot echtscheiding besproken worden.

Verschillende leden stelden voor om het wetsvoorstel tot wijziging van de procedures tot echtscheiding dat door de heer Lallemand in de Senaat was ingediend (Stuk Senaat n° 211/1-1991/1992) en dat een algemene benadering van de problematiek voorstond, als uitgangspunt van de bespreking te nemen.

Het wetsvoorstel bood tevens het voordeel dat het ingegeven was door de werkzaamheden en voorstellen van de gemengde commissie « Nationale Commissie voor de magistratuur en Nationale Orde van de advocaten » zodat het nauw aansloot bij de juridische praktijk.

Tijdens een ontmoeting van een delegatie van de commissies voor de Justitie van de Kamer en van de Senaat op 22 april 1992, werd overeengekomen dat de heer Ylieff, voorzitter van de Kamercommissie, het wetsvoorstel ook in de Kamer zou indienen.

2. Subcommissie

Er werd beklemtoond dat de commissiewerkzaamheden over dit thema geenszins mochten beeindigd worden zodra zou zijn gestemd over de wijziging van de procedure alleen.

De algemene problematiek rond de gronden en gevolgen van de echtscheiding is immers te ruim en complex om het debat terzake nu reeds af te ronden.

Daarom werd op 10 februari 1993 een subcommissie « echtscheiding » opgericht waarin elke in de commissie vertegenwoordigde fractie zitting had.

In deze subcommissie kunnen onder andere aan bod komen :

- de regeling van co-ouderschap;
- het aanvaarden van de bekentenis als bewijsmiddel in een procedure op grond van bepaalde feiten;
- de rol van de schuldvraag;
- de criteria voor het bepalen van onderhoudsuitkeringen tussen echtgenoten;
- het eventueel aanvaarden van gedeeltelijke overeenkomsten tussen echtgenoten in een procedure door onderlinge toestemming;

- d'éventuelles nouvelles causes ou procédures de divorce;
- la durée de la séparation de fait requise pour demander le divorce;
- le maintien ou la suppression de la séparation de corps;
- le droit de visite des grands-parents;
- ...

Plusieurs amendements et pistes de réflexion ont été renvoyés expressément à la sous-commission au cours de l'examen de la présente proposition de loi.

Cette sous-commission entamera ses travaux par la préparation d'une proposition de loi sur la coparenté. Elle pourra se baser, pour ce faire, sur diverses propositions de loi, ainsi que sur un rapport bien documenté que le Comité d'avis pour l'Emancipation sociale a rédigé à l'intention de la commission de la Justice (rapport de Mmes Merckx-Van Goey et Stengers).

La sous-commission s'attachera également à l'examen des causes et des conséquences du divorce. Il est de plus en plus fréquemment question du « divorce sans faute » et il semble exister un consensus raisonnable pour y consacrer une discussion et un examen approfondis, plus particulièrement en ce qui concerne la manière d'opérer une telle réforme et ses effets sur les conséquences du divorce.

Chacun souhaite que l'examen des causes et des effets du divorce puisse se dérouler dans la même atmosphère sereine et constructive.

Les nouvelles procédures, plus humaines, auront des effets importants, tant pour les époux et les enfants que pour les praticiens du droit.

3. Assistance d'experts

La Commission a suivi la suggestion d'un certain nombre de membres qui souhaitaient associer aux débats quelques représentants de la Commission mixte « Commission nationale de la magistrature et Ordre national des avocats », dont les travaux et suggestions ont été à la base de la proposition de loi n° 545/1.

Il a été demandé aux experts de commenter les résultats de leurs travaux.

Leur avis technique a en outre été sollicité sur les amendements et sur la praticabilité de certaines modifications de procédure.

Mme P. Donny, vice-présidente du tribunal de première instance de Bruxelles, et M. J. De Gavre, avocat au barreau de Bruxelles, ancien bâtonnier de l'Ordre des avocats et professeur à l'ULB, ont accepté cette tâche.

Leur avis a été très apprécié par l'ensemble des membres de la commission.

- eventuele nieuwe echtscheidingsgronden of -procedures;
- de duur van de feitelijke scheiding, vereist om een echtscheiding te eisen;
- het al dan niet behouden van de scheiding van tafel en bed;
- omgangsrecht van de grootouders;
- ...

Tijdens de bespreking van het voorliggende wetsvoorstel werden meerdere amendementen en denk-pistes uitdrukkelijk naar de subcommissie verwezen.

De subcommissie zal de werkzaamheden aanvangen met de voorbereiding van een wetsvoorstel over co-ouderschap. Zij kan daarvoor steunen op verscheidene wetsvoorstellen en op een goed gedocumenteerd verslag dat ten behoeve van de commissie voor de Justitie werd opgesteld door het Adviescomité voor maatschappelijke emancipatie (verslag van mevrouw Merckx-Van Goey en mevrouw Stengers).

De subcommissie zal tevens een open bespreking aanvatten van zowel de gronden als de gevolgen van de echtscheiding. Steeds vaker komt de « foutloze echtscheiding » ter sprake en er lijkt een redelijke eensgezindheid te bestaan om hieraan een grondige bespreking en onderzoek te wijden, meer bepaald over hoe dergelijke hervorming zou kunnen worden ingevoerd en wat de effecten ervan zijn op de gevolgen van de echtscheiding.

Het is de wens van allen dat de bespreking van de gronden en de gevolgen van de echtscheiding op dezelfde serene en constructieve manier kan verlopen.

De effecten van de nieuwe, meer menselijke procedures zullen in de praktijk, zowel voor de echtgenoten, de kinderen als de praktijkjuristen, belangrijk zijn.

3. Bijstand van deskundigen

De commissie is ingegaan op de suggestie van een aantal leden om enkele vertegenwoordigers van de Gemengde Commissie « Nationale Commissie voor de Magistratuur en Nationale Orde van de Advocaten », die aan de basis lag van het wetsvoorstel n° 545/1, bij de besprekingen te betrekken.

Aan de deskundigen werd gevraagd toe te lichten hoe hun voorstel tot stand is gekomen.

Tevens werd hun technisch advies gevraagd over de amendementen en over de praktische haalbaarheid van bepaalde procedurewijzigingen.

Mevrouw P. Donny, ondervoorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel, en de heer J. De Gavre, advocaat bij de balie te Brussel, gewezen stafhouder van de Orde en hoogleraar aan de ULB, hebben deze opdracht aanvaard.

Hun advies werd door alle leden van de commissie zeer op prijs gesteld.

II. — EXPOSE INTRODUCTIF DES AUTEURS DES PROPOSITIONS DE LOI A L'EXAMEN

1. Proposition de loi modifiant les procédures en divorce, déposée par M. Ylieff et consorts (Doc. n° 545/1)

Cette proposition de loi, qui avait initialement été déposée au Sénat par M. Roger Lallemant a également été déposée ensuite à la Chambre, dans l'espoir en grande partie d'en accélérer l'adoption.

Il convient en effet de ne pas trop traîner en la matière. La presse a fait état de quelques chiffres impressionnants, que le ministre pourra sans doute confirmer, et qui témoignent d'une inflation incroyable du nombre de divorces : 4 en 1830, environ 2 500 en 1935, plus de 6 000 en 1970, bon an mal an 20 000 ces dernières années. Il semble en outre qu'un tiers des affaires judiciaires actuelles seraient des cas de divorce.

Dans ce contexte, une révision de la procédure judiciaire applicable en la matière s'impose. Les principaux intéressés sont demandeurs en ce domaine. Les candidats au divorce, dont bon nombre se plaignent de la durée de la procédure, mais aussi le barreau et la magistrature. On sait d'ailleurs que la présente proposition est largement inspirée des travaux de la Commission mixte « commission nationale de la magistrature et Ordre national des avocats ».

Les règles qui s'appliquent actuellement au divorce, qu'elles touchent au fond de la matière ou à la procédure, sont en grande partie imprégnées de l'idée que le mariage n'est pas seulement un contrat, mais bien une institution, dont il importe avant tout d'assurer la stabilité.

Il en résulte notamment que tant la dissolution du mariage par le divorce que la séparation de corps sont strictement organisées par notre Code civil. La matière n'est pas laissée à la libre volonté des conjoints, mais bien au contraire envisagée comme un remède exceptionnel à la mésentente des époux, qui ne peut être demandé que pour des causes légales déterminées (violation des obligations du mariage), soumises au contrôle des tribunaux.

Dans ce contexte, le divorce par consentement mutuel pouvait apparaître à l'origine comme un régime tout à fait exceptionnel, qui était par conséquent soumis à des conditions extrêmement lourdes, conditions qui se sont heureusement allégées au fil du temps. Actuellement, il demeure certaines conditions spécifiques, comme l'âge des époux ou la durée requise du mariage.

II. — INLEIDENDE UITEENZETTING VAN DE INDIENERS VAN DE WETSVOORSTELLEN

1. Wetsvoorstel houdende wijziging van de procedures tot echtscheiding (de heren Ylieff c.s.) (Stuk n° 545/1)

Dit wetsvoorstel, dat aanvankelijk door de heer Roger Lallemant in de Senaat werd ingediend, werd nadien — vooral in de hoop dat het spoedig zal worden aangenomen — eveneens ingediend in de Kamer.

Er mag terzake immers niet te lang worden getreuzeld. Trouwens, in de media wordt gewag gemaakt van enkele indrukwekkende cijfers, die de minister wellicht kan bevestigen. Daaruit blijkt dat het aantal echtscheidingen enorm is toegenomen : 4 in 1830, ongeveer 2 500 in 1935, meer dan 6 000 in 1970 en de laatste tijd gemiddeld 20 000 per jaar. Naar het schijnt zou een derde van de rechtszaken thans betrekking hebben op echtscheidingen.

In dat verband is een herziening van de op dat vlak toepasselijke gerechtelijke procedure noodzakelijk. De voornaamste belanghebbenden zijn terzake vragende partij : de echtgenoten die echtscheidingsplannen hebben en van wie een groot aantal zich erover beklaagt dat de procedure te lang aansleept, maar ook de balie en de magistratuur. Men weet ten andere dat dit voorstel in ruime mate is ingegeven door de werkzaamheden van de gemengde commissie « Nationale commissie voor de magistratuur en Nationale orde van advocaten ».

De thans inzake echtscheiding geldende regels — ongeacht of zij op de grond van de zaak dan wel op de procedure betrekking hebben — steunen grotendeels op de opvatting dat het huwelijk niet alleen een overeenkomst is, maar tevens een instituut waarvan in de eerste plaats de stabiliteit dient te worden gewaarborgd.

Daaruit volgt meer bepaald dat zowel de ontbinding van het huwelijk door de echtscheiding als de scheiding van tafel en bed streng geregeld zijn door het Burgerlijk Wetboek. De echtgenoten mogen niet naar eigen goeddunken beslissingen nemen in die materie. Echtscheiding moet worden gehanteerd als een uitzonderlijke remedie tegen de slechte verstandhouding tussen de echtgenoten en waarvan de toepassing uitsluitend om bepaalde, aan de controle van de rechtbanken onderworpen wettelijke redenen (schending van de huwelijksverplichtingen) kan worden aangevraagd.

In dat verband kon de echtscheiding door onderlinge toestemming aanvankelijk de indruk wekken dat het ging om een volstrekt uitzonderlijke regeling, die bijgevolg onderworpen was aan uiterst strenge voorwaarden welke mettertijd echter minder stringent geworden zijn. Van die voorwaarden zijn er thans nog enkele specifieke overgebleven, zoals de leeftijd van de echtgenoten of de vereiste duur van het huwelijk.

De cette importance accordée dans notre droit à la stabilité du mariage résulte l'existence de procédures longues organisées par notre Code judiciaire, procédures destinées à donner aux candidats au divorce le temps de réfléchir, voire à les dissuader. Il en résulte également que les juridictions compétentes ne prononcent pas le divorce, mais l'admettent.

La proposition qui est présentée se fonde sur deux constats :

1° le divorce est devenu quelque chose de tout à fait banal dans notre société; il est une des procédures dont nos tribunaux ont le plus souvent à connaître. Les délais imposés par la loi, combinés au nombre de plus en plus élevé de demandes, entraînent des procédures de longueur tout à fait déraisonnable, qui peuvent causer des inconvénients moraux ou matériels sérieux, tant pour les époux que pour les enfants éventuels;

2° le fait que dans la majorité des cas, les époux qui désirent divorcer ont pris une décision stable antérieurement à l'engagement de la procédure, de telle sorte que la loi ne doit pas avoir pour mission de « protéger les candidats au divorce contre eux-mêmes ».

Les modifications proposées visent donc à alléger et à assouplir les procédures du divorce aussi bien pour cause déterminée que par consentement mutuel, sans toucher aux causes du divorce telles qu'organisées par le Code civil, ni à la problématique de l'autorité parentale, matières qui sont par ailleurs envisagées par les propositions jointes.

Les dispositions principales de la proposition peuvent être résumées comme suit :

— *en ce qui concerne la procédure en divorce pour cause déterminée*

a) Actuellement, la phase préliminaire de la procédure est fort complexe et suppose trois comparutions devant le juge, tout d'abord du demandeur seul, ensuite, des deux conjoints. Le texte proposé vise à concentrer les deux premiers actes de la phase préliminaire.

b) Il est proposé de supprimer purement et simplement le délai de suspension du permis de citer prévu par l'article 1260 actuel, considérant que l'époux qui dépose une requête en divorce a suffisamment réfléchi aux conséquences de sa démarche et ne doit dès lors pas se voir encore imposer une période d'attente de 6 mois en principe ou de 2 mois au mieux, en cas de circonstances exceptionnelles constatées par le tribunal.

c) La procédure en matière de mesures provisoires est simplifiée dans la mesure où on permet au

Het belang dat in ons rechtsbestel aan de stabiliteit van het huwelijk wordt toegekend, resulteerde in lange, door ons Gerechtelijk Wetboek geregelde procedures. Die zijn bedoeld om aan de echtgenoten die van plan zijn te scheiden de nodige bedenktijd te geven of zelfs om hun dat idee uit het hoofd te praten. Daaruit volgt daarenboven dat de bevoegde rechtbanken de echtscheiding niet uitspreken, maar ze toestaan.

Onderhavig wetsvoorstel gaat uit van twee vaststellingen :

1° de echtscheiding is in onze maatschappij een alledaags verschijnsel geworden en is een van de procedures waar onze rechtbanken het meest mee te maken hebben. De wettelijk opgelegde termijn, gecombineerd met het steeds toenemende aantal aanvragen, hebben tot gevolg dat de procedures onredelijk lang aanslepen, hetgeen zowel voor de echtgenoten als voor de eventuele kinderen met ernstige morele of materiële nadelen gepaard gaat;

2° het feit dat de echtgenoten die echtscheidingsplannen hebben, in de meeste gevallen reeds een definitieve beslissing hebben genomen voordat de rechtspleging begint zodat het niet de taak van de wet is « degenen die op scheiden staan tegen zichzelf te beschermen ».

De voorgestelde wijzigingen hebben derhalve tot doel zowel de procedures inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten als die inzake echtscheiding door onderlinge toestemming te verlichten en te versoepelen zonder te raken aan de oorzaken van de echtscheiding zoals die door het Burgerlijk Wetboek georganiseerd zijn en evenmin aan de problematiek van het ouderlijk gezag, welke aangelegenheden overigens in de bijgevoegde voorstellen aan de orde komen.

De voornaamste bepalingen van het voorstel kunnen als volgt worden samengevat :

— *met betrekking tot de procedure inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten*

a) De voorbereidende fase van de procedure is thans erg ingewikkeld en onderstelt drie verschijningen voor de rechter, met name in de eerste plaats die van de eiser alleen en vervolgens die van de beide echtgenoten. De voorgestelde tekst wil de eerste twee handelingen van de voorbereidende fase bundelen.

b) Er wordt voorgesteld de bij het huidige artikel 1260 opgelegde termijn waarbinnen het recht om te dagvaarden geschorst wordt, zonder meer af te schaffen, ervan uitgaande dat de echtgenoot die een vordering tot echtscheiding instelt voldoende nagedacht heeft over de consequenties van hetgeen waarmee hij begonnen is en derhalve niet meer mag worden gedwongen, ingeval de rechtbank uitzonderlijke omstandigheden vaststelt, alleszins nog eens zes maanden of in het beste geval twee maanden extra te wachten voor de procedure mag worden voortgezet.

c) De desbetreffende procedure inzake voorlopige maatregelen wordt vereenvoudigd aangezien de ei-

demandeur de présenter en même temps que sa requête en divorce une requête tendant au règlement des mesures provisoires relatives à la personne, aux aliments et aux biens tant des parties que des enfants.

d) A défaut d'accord entre les époux intervenant à l'audience de conciliation, la cause serait automatiquement renvoyée à l'audience publique des référés, par simple mesure d'ordre intérieur. En outre, le juge des référés resterait saisi de l'affaire pendant toute la durée de la procédure, ce qui permettrait de ne pas multiplier les requêtes et favoriserait un règlement plus rapide de certaines questions litigieuses.

e) Chacune des parties pourrait solliciter la fixation au fond par simple dépôt de conclusions au greffe (et plus par citation); il s'ensuivrait une comparution rapide : dans les quinze jours du dépôt des conclusions, les parties seraient convoquées à comparaître, par les soins du greffier et par pli judiciaire, les conclusions déposées étant communiquées par le greffier à l'autre partie.

f) En cas de faits nouveaux, non mentionnés dans la requête introductive, les parties ne seraient plus obligées de déposer une requête ampliative : le simple dépôt de conclusions au greffe suffirait.

g) Il est proposé une modification importante en ce qu'il ne serait plus dit que la juridiction compétente admet le divorce, mais qu'elle le prononce.

h) Le divorce serait donc acquis dès lors que la décision le prononçant est coulée en force de chose jugée. La procédure de transcription dans les registres de l'état civil serait modifiée en conséquence : un extrait du jugement ou de l'arrêt serait adressé par le greffier, sous pli recommandé, avec accusé de réception, à l'officier de l'état civil du lieu où le mariage a été célébré. Comme auparavant, l'officier de l'état civil disposerait d'un mois, à compter de la notification par lettre recommandée, pour transcrire le divorce sur ses registres et en faire mention en marge de l'acte de mariage.

— *en ce qui concerne la procédure en divorce par consentement mutuel*

a) L'obligation de dresser un inventaire notarié de l'ensemble des biens meubles et immeubles serait supprimée, tout en en laissant bien entendu la faculté aux époux en cas de partage transactionnel délicat.

b) La demande serait introduite par requête signée par un notaire ou par un avocat.

ser de la possibilité de joindre, avec la requête, un verzoeningszitting tot echtscheiding, een verzoekschrift in te dienen tot het nemen van voorlopige maatregelen met betrekking tot de persoon, het onderhoud en de goederen van de partijen en van de kinderen.

d) Als de echtgenoten het op de verzoeningszitting niet eens worden, zou de zaak bij gewone orde-maatregel naar de openbare rechtszitting in kort geding worden verwezen. Bovendien zou de zaak tijdens de gehele duur van de procedure aanhangig blijven bij de rechter in kort geding, zodat het aantal verzoekschriften niet te sterk zou toenemen en sommige geschilpunten sneller zouden kunnen worden geregeld.

e) Elke partij zou door een gewone neerlegging op de griffie van haar conclusies (en dus niet langer door een dagvaarding) de vaststelling van de rechtsdag kunnen aanvragen; een en ander zou de verschijning van de partijen bespoedigen : binnen vijftien dagen na de indiening van de conclusies zouden de partijen door de griffier bij gerechtsbrief worden opgeroepen om te verschijnen; de griffier zou de neergelegde conclusies ter kennis brengen van de wederpartij.

f) Ingeval nieuwe feiten, die in het inleidend verzoekschrift niet vermeld worden, aan het licht komen, zouden de partijen niet langer verplicht zijn een aanvullend verzoek in te dienen : het neerleggen van een eenvoudige conclusie ter griffie zou volstaan.

g) Er wordt een belangrijke wijziging voorgesteld in die zin dat niet meer zou worden gezegd dat de bevoegde rechtbank de echtscheiding toestaat, maar ze uitspreekt.

h) De echtscheiding zou dus een feit zijn zodra de beslissing waarbij ze wordt uitgesproken in kracht van gewijsde is gegaan. De procedure met betrekking tot de overschrijving in de registers van de burgerlijke stand zou dienvolgens worden gewijzigd : een uittreksel uit het vonnis of het arrest zou als aangetekende zending tegen ontvangstbewijs door de griffier gestuurd worden aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk voltrokken is. De ambtenaar van de burgerlijke stand zou zoals vroeger beschikken over een maand, te rekenen van de kennisgeving bij aangetekende brief om de echtscheiding in zijn registers over te schrijven en er op de kant van de akte van huwelijk melding van te maken.

— *met betrekking tot de procedure inzake echtscheiding door onderlinge toestemming*

a) De verplichting om een notariële boedelbeschrijving van alle roerende en onroerende goederen op te maken zou worden opgeheven, met dien verstande uiteraard dat die mogelijkheid voor de echtgenoten in geval van een delikate minnelijke verdeling open zou blijven.

b) De aanvraag zou bij door een notaris of een advocaat ondertekend verzoekschrift worden ingediend.

c) Le procureur du Roi donnerait à l'avenir son avis sur les conditions d'admissibilité du divorce par consentement mutuel et sur le contenu des conventions relatives aux enfants mineurs.

d) Le nombre de comparutions serait réduit à deux, ce qui permettrait de réduire la durée totale de la procédure à 6 mois.

e) La même modification terminologique que celle proposée pour le divorce pour cause déterminée serait introduite, en ce que le divorce ne serait plus admis mais prononcé.

f) Comme pour le divorce pour cause déterminée, la communication à l'officier de l'état civil de la décision prononçant le divorce par consentement mutuel ne devrait plus se faire à la diligence des parties mais bien à celle du greffier. La déchéance de la décision qui pouvait être invoquée suite au dépassement du délai ne pourra plus être soulevée. Les époux n'auraient donc plus aucun rôle personnel à jouer durant la phase de transcription.

En conclusion, l'auteur fait observer qu'il existe chez certains une tentation de réformer en une fois l'ensemble de la matière, et de s'attaquer ainsi non seulement aux aspects procéduraux du divorce, mais également aux problématiques des causes du divorce et de l'autorité parentale.

Il ne s'y oppose pas mais estime toutefois qu'il serait dommage de retarder l'adoption de la présente proposition, car elle représente déjà en elle même une petite révolution, qui contribuera sans aucun doute à l'accélération des procédures et à la réduction de leur coût.

2. Proposition de loi (de M. Beaufays) tendant à humaniser les procédures de divorce (Doc. n° 27/1)

Un des aspects les plus critiqués des procédures en divorce est leur durée. Les procédures en divorce sont en effet trop longues et sont souvent perçues comme pénalisantes par les intéressés. C'est dès lors à ce grief qu'une restructuration de ces procédures doit répondre en premier lieu.

La procédure du divorce pour cause déterminée devrait en tout cas pouvoir être raccourcie en supprimant le délai de 6 mois pendant lequel le droit de citer est suspendu.

Il devrait également être possible de réduire la durée de la procédure du divorce par consentement mutuel. La suppression de la deuxième comparution obligatoire permettrait, par exemple, de ramener la durée de la procédure à 6 mois.

Les simplifications de la procédure devraient avoir pour effet de permettre aux époux d'accéder, dans des conditions psychologiques et économiques raisonnables, à une situation claire.

c) De procureur des Konings zou in de toekomst zijn advies geven over de voorwaarden waaronder de echtscheiding door onderlinge toestemming kan worden toegestaan, alsmede over de inhoud van de overeenkomsten met betrekking tot de minderjarige kinderen.

d) Het aantal verschijningen zou tot 2 worden teruggebracht zodat de totale duur van de procedure tot 6 maanden zou kunnen worden beperkt.

e) Dezelfde terminologische wijziging als die welke voor de echtscheiding door onderlinge toestemming wordt voorgesteld, zou worden ingevoerd in die zin dat de echtscheiding niet meer toegestaan maar uitgesproken zou worden.

f) Zoals voor de echtscheiding op grond van bepaalde feiten zou de beslissing waarbij de echtscheiding door onderlinge toestemming wordt uitgesproken niet meer door de partijen maar door de griffier moeten worden meegedeeld aan de ambtenaar van de burgerlijke stand. Het verval van de beslissing dat kon worden ingeroepen ten gevolge van het verstrijken van de termijn is voortaan dus uitgesloten. De echtgenoten zouden tijdens de overschrijvingsfase dus geen enkele persoonlijke rol meer hoeven te spelen.

Afrondend constateert de indiener een neiging om de gehele materie in één keer te hervormen en aldus niet alleen de procedure-aspecten van de echtscheiding, maar ook de problemen in verband met de oorzaken van de echtscheiding en het ouderlijk gezag aan te pakken.

Hoewel hij daar niet tegen gekant is, zou hij het toch jammer vinden mocht de goedkeuring van het voorstel worden vertraagd want dat voorstel betekent op zichzelf reeds een kleine revolutie die er ongetwijfeld toe zal bijdragen de procedure te bespoedigen en de kosten ervan te beperken.

2. Wetsvoorstel (van de heer Beaufays) houdende humanisering van de echtscheiding (Stuk n° 27/1)

Een van de belangrijkste kritieken op de echtscheidingsprocedure betreft de duur. Echtscheidingen duren veel te lang en dat wordt door de betrokkenen vaak als bestraffend ervaren. Een herstructurering van de echtscheiding moet daar in de eerste plaats aan remediëren.

De procedure tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten kan alleszins aanzienlijk worden ingekort door de termijn van 6 maanden waarbinnen het recht om te dagvaarden geschorst is, af te schaffen.

Ook de duur van de echtscheiding door onderlinge toestemming kan sterk verminderd worden. Indien de verplichting om een tweede maal te verschijnen zou worden afgeschaft, dan kan de procedure op 6 maand worden beëindigd.

Deze vereenvoudigingen zouden ervoor kunnen zorgen dat de echtgenoten in goede psychische en economische omstandigheden klaarheid in hun situatie scheppen.

Il faut également veiller à ce que les intérêts des enfants demeurent un élément primordial et soient sauvegardés autant que faire se peut pendant et après le divorce.

3. Proposition de loi (de M. Eerdekens) modifiant le Code judiciaire en matière de divorce pour cause déterminée

(Doc. n° 51/1)

La proposition de loi simplifie la procédure en ce qui concerne la suspension du permis de citer. On ne voit aucun inconvénient à supprimer la comparution devant la chambre du conseil, dont le but est d'abréger le délai de suspension, et de transférer la compétence en la matière au président du tribunal, qui l'exercera à l'occasion de la tentative de conciliation entre les époux, organisée par l'article 1258 du Code judiciaire.

4. Proposition de loi (de M. Eerdekens) modifiant l'article 764 du Code judiciaire

(Doc. n° 57/1)

Cette proposition de loi procède notamment du souci de résorber l'arriéré judiciaire. Le Code judiciaire prévoit, à peine de nullité, la communication au ministère public des demandes relatives à l'état des personnes.

Ainsi que l'a suggéré M. Albert Fettweis de l'Université de Liège, il est proposé de ne pas communiquer au ministère public les demandes de divorce lorsque les époux n'ont pas d'enfants ou lorsque ces derniers sont majeurs.

5. Proposition de loi (de M. Coveliers) insérant un article 1280bis dans le Code judiciaire

(Doc. n° 63/1)

Il n'est que trop fréquent qu'un conjoint introduise une demande en divorce sans que celle-ci soit véritablement fondée, puis s'installe confortablement, pour des années, dans un régime avantageux de mesures provisoires avant d'introduire enfin une demande quant au fond.

Cette situation est frustrante pour le défendeur, étant donné qu'en matière de divorce, il ne peut prendre connaissance du contenu de la requête introductive qu'au moment de la citation quant au fond.

En outre, elle est préjudiciable à la partie défenderesse et constitue une mystification du tribunal qui a ordonné des mesures provisoires pour la durée de la procédure en supposant que celle-ci suivrait son cours normal.

Tevens moeten de belangen van de kinderen tijdens en na de echtscheiding centraal staan en maximaal gevrijwaard worden.

3. Wetsvoorstel (van de heer Eerdekens) tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek op het stuk van echtscheiding op grond van bepaalde feiten

(Stuk n° 51/1)

Het wetsvoorstel vereenvoudigt de procedure met betrekking tot de schorsing van het recht tot dagvaarden. De verschijning voor de raadkamer, met het oog op de verkorting van deze termijn, kan zonder enig bezwaar worden afgeschaft en de bevoegdheid terzake overgedragen aan de voorzitter van de rechtbank, die deze zal uitoefenen naar aanleiding van de verzoening die hij krachtens artikel 1258 van het Gerechtelijk Wetboek moet trachten te bewerkstelligen.

4. Wetsvoorstel (van de heer Eerdekens) tot wijziging van artikel 764 van het Gerechtelijk Wetboek

(Stuk n° 57/1)

Dit wetsvoorstel is ondermeer ingegeven door de bekommernis om de gerechtelijke achterstand te bestrijden. Het Gerechtelijk Wetboek legt op straffe van nietigheid, de verplichting op om vorderingen betreffende de staat van personen aan het openbaar ministerie reeds te delen.

In navolging van professor A. Fettweis (Universiteit van Luik) wordt voorgesteld om de vorderingen tot echtscheiding niet meer aan het openbaar ministerie mede te delen wanneer de echtgenoten geen kinderen hebben of wanneer de kinderen reeds meerderjarig zijn.

5. Wetsvoorstel (van de heer Coveliers) tot invoeging van een artikel 1280bis in het Gerechtelijk Wetboek

(Stuk n° 63/1)

Het gebeurt maar al te vaak dat één van de twee echtgenoten een echtscheiding inleidt, zonder hiervoor eigenlijk over de nodige redenen te beschikken, zich comfortabel installeert in gunstige voorlopige maatregelen, en dan jaren wacht vooraleer een geding ten gronde wordt ingeleid.

Aangezien de verweerder in echtscheiding slechts kennis kan nemen van de inhoud van het inleidend verzoekschrift bij de dagvaarding ten gronde is dit uiteraard een frustrerende situatie voor deze laatste.

Bovendien wordt op deze manier de verwerende partij benadeeld en de rechtbank om de tuin geleid. Inderdaad, de rechtbank beveelt voorlopige maatregelen tijdens de duur van de procedure, in de veronderstelling dat deze procedure haar normaal verloop zal vinden.

Il convient donc de mettre fin à ces pratiques et de faire en sorte que la procédure se déroule normalement et aboutisse dans un délai raisonnable.

6. Proposition de loi insérant un article 1268bis et un article 1307bis dans le Code judiciaire (M. Coveliers)

(Doc. n° 88/1)

Le demandeur en divorce ou en séparation de corps pour cause déterminée doit, dès le dépôt de sa requête, détailler les faits sur la base desquels il demande le divorce ou la séparation de corps (article 1254 et 1306 du Code judiciaire).

Il va de soi qu'il ne peut alléguer à ce moment que des faits qui se sont produits avant le dépôt de la requête dont il a déjà connaissance.

D'autre part, le défendeur dans une procédure en divorce ou en séparation de corps peut en tout état de cause introduire une demande reconventionnelle par un simple acte de conclusions (articles 1268 et 1307 du Code judiciaire). A la différence de la demande principale, cette demande reconventionnelle peut être fondée sur des faits qui se sont produits ou ont été portés à la connaissance du défendeur aussi bien avant qu'après la remise de la requête introductive.

En outre, le défendeur peut alléguer en tout état de cause, par un simple acte de conclusions, de faits nouveaux tendant à justifier le divorce ou la séparation de corps.

Alors que le défendeur peut invoquer à tout moment des faits nouveaux pouvant constituer en soi une cause suffisante de divorce ou de séparation de corps, le demandeur ne peut à la rigueur alléguer des faits nouveaux qu'après avoir introduit une nouvelle requête et moyennant une nouvelle tentative de rapprochement.

Cette inégalité a déjà donné lieu à des jugements contradictoires.

Cette proposition de loi vise à lever la discrimination qui est faite entre le demandeur et le défendeur. C'est ainsi que le demandeur pourrait lui aussi compléter ou préciser l'erroné des faits en alléguant des faits nouveaux lors de conclusions contradictoires.

7. Proposition de loi assouplissant les conditions et simplifiant la procédure du divorce par consentement mutuel (MM. Swennen et Landuyt)

(Doc. n° 312/1)

Cette proposition de loi part de la considération que le divorce par consentement mutuel constitue la forme la plus humaine et de là la plus recommandable pour des conjoints qui veulent se quitter en particulier en présence d'enfants.

Er zou dan ook aan deze praktijken een einde moeten gesteld worden dusdanig dat de procedure op een normale manier wordt voortgezet en binnen een redelijke termijn kan worden beëindigd.

6. Wetsvoorstel tot invoeging van een artikel 1268bis en een artikel 1307bis in het Gerechtelijk Wetboek (de heer Coveliers)

(Stuk n° 88/1)

De eiser in een procedure tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten dient, bij het neerleggen van zijn verzoekschrift, reeds een omstandige opgave te doen van de feiten op grond waarvan hij de echtscheiding of de scheiding van tafel en bed vordert (artikel 1254 en artikel 1306 van het Gerechtelijk Wetboek).

De eiser kan zich enkel steunen op feiten welke bij het neerleggen van het verzoekschrift reeds zijn voorgevallen en die op dat ogenblik reeds aan hem bekend zijn.

Anderzijds is het de verweerder in een procedure tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed toegelaten in elke stand van het geding een tegenvordering in te stellen bij eenvoudige conclusie (artikel 1268 en artikel 1307 van het Gerechtelijk Wetboek). Deze tegenvordering kan evenwel gegrond zijn op feiten welke voorgevallen zijn of waarvan de verweerder kennis heeft gehad zowel vóór als na de datum van het inleidend verzoekschrift.

Bovendien kan de verweerder in elke stand van het geding, bij eenvoudige conclusie, nieuwe feiten als grond tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed aanvoeren.

Daar waar de verweerder in elke stand van het geding nieuwe feiten kan aanvoeren als zelfstandige en voldoende grond tot echtscheiding (of scheiding van tafel en bed), zou de eiser zich hoogstens kunnen beroepen op nieuwe feiten na een nieuw verzoekschrift en mits een nieuwe verzoeningspoging.

Deze ongelijke behandeling heeft reeds aanleiding gegeven tot tegenstrijdige rechtspraak.

Dit wetsvoorstel strekt ertoe de bestaande discriminatie tussen eiser en verweerder op te heffen. Voortaan zou ook de eiser de opgave van de feiten kunnen uitbreiden of verduidelijken met nieuwe feiten bij op tegenspraak genomen conclusies.

7. Wetsvoorstel tot versoepeling van de voorwaarden en tot vereenvoudiging van de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming (de heren Swennen en Landuyt)

(Stuk n° 312/1)

Dit wetsvoorstel steunt op de overweging dat echtscheiding door onderlinge toestemming de meest menselijke oplossing is voor echtparen die uit elkaar willen gaan, vooral als er kinderen zijn.

Cette forme de divorce est néanmoins contrariée par une série de conditions et de procédures qui ont actuellement perdu toute justification.

Les grandes lignes de cette proposition visent à assouplir ces conditions et à simplifier et écourter la procédure afin d'encourager le recours au divorce par consentement mutuel plutôt qu'à d'autres formes de divorce.

En ce qui concerne les conditions d'âge et de durée du mariage, l'auteur principal propose que celles-ci soient supprimées. Il part du constat que si on est considéré comme capable de se marier, on doit également être considéré comme capable de divorcer.

Il estime par ailleurs, quant à la durée requise de deux ans de mariage, qu'elle pousse à choisir une autre forme de divorce moins humaine.

En ce qui concerne la procédure, la proposition prévoit que le divorce soit instruit par un juge unique sans intervention du ministère public.

Si l'obligation de faire un inventaire notarié est supprimée afin d'éviter une perte de temps et d'argent, l'intervention d'un notaire est requise pour régler les droits de chaque conjoint.

La procédure est engagée par une requête conjointe. Une seule comparution en personne est requise dans un délai de trois mois à compter du dépôt de la requête. Il n'est pas nécessaire que les conjoints soient d'accord sur tous les effets du divorce pour pouvoir divorcer par consentement mutuel. Par contre, l'obligation faite aux époux de produire une convention préalable relative aux effets du divorce, énumérés à l'article 1288 du Code judiciaire est maintenue.

L'auteur principal propose également que les époux puissent apporter conjointement des modifications aux conventions initiales lors de leur comparution en personne.

Enfin, le divorce doit dès le jugement être considéré comme un fait accompli sans devoir attendre sa transcription sur les registres de l'état civil vu que cette formalité, en soi superflue, pourrait donner lieu à certaines formes de chantage.

8. Proposition de loi (de M. Van Vaerenbergh) de réforme de la procédure en divorce

(Doc. n° 325/1 et 2)

Cette proposition de loi s'inspire très largement de la proposition de M. J. Mellaerts (assistant KUL) figurant dans son ouvrage « *Naar een hervorming van het echtscheidingsrecht* » (Acco, 1991).

Deze echtscheidingsvorm wordt evenwel bemoeilijkt door niet langer te verantwoorden voorwaarden en procedurevereisten.

Dit voorstel streeft dan ook in de eerste plaats naar soepeler voorwaarden en een eenvoudiger en kortere procedure, opdat voortaan eerder voor echtscheiding door onderlinge toestemming dan voor een andere vorm zou worden gekozen.

De hoofdindiener stelt voor de voorwaarden inzake leeftijd en duur van het huwelijk af te schaffen. Hij gaat ervan uit dat wie rijp genoeg wordt geacht om een huwelijk aan te gaan, ook in staat moet worden geacht om zo nodig uit de echt te scheiden.

Voorts zet de voor deze vorm van echtscheiding opgelegde vereiste dat het huwelijk twee jaar moet hebben geduurd, echtparen er alleen maar toe aan dan maar een andere, minder menselijke formule te kiezen.

In verband met de procedure bepaalt het voorstel dat de echtscheiding voortaan alleen nog door een rechter zou worden behandeld, zonder inmenging van het openbaar ministerie.

De boedelbeschrijving door een notaris is niet langer verplicht, wat een belangrijke tijds- en kostenbesparing is. Wel moeten de wederzijdse rechten van de echtgenoten nog door een notaris worden bepaald.

De procedure wordt ingezet door een gezamenlijk verzoekschrift. Daarna is nog één enkele persoonlijke verschijning vereist, uiterlijk drie maanden na de indiening van het verzoekschrift. De echtgenoten hoeven het niet eens te zijn over alle echtscheidingsgevolgen om door onderlinge toestemming te kunnen scheiden. De verplichting voor de echtgenoten om een voorafgaande overeenkomst over de in artikel 1288 van het Gerechtelijk wetboek vermelde echtscheidingsgevolgen voor te leggen, blijft evenwel behouden.

De hoofdindiener stelt eveneens voor dat de echtgenoten tijdens de persoonlijke verschijning samen nog wijzigingen aan de oorspronkelijke overeenkomst zouden kunnen aanbrengen.

Tot slot moet de scheiding als een voldongen feit worden beschouwd zodra het vonnis is uitgesproken en hoeft men dus niet langer te wachten totdat ze in de registers van de burgerlijke stand is opgetekend. Deze op zich overbodige formaliteit zou immers aanleiding kunnen geven tot bepaalde vormen van chantage.

8. Wetsvoorstel (van de heer Van Vaerenbergh) tot hervorming van het echtscheidingsprocesrecht

(Stukken n° 325/1 en 2)

Dit wetsvoorstel is grotendeels overgenomen van het voorstel van de heer J. Mellaerts (assistent KUL) zoals weergegeven in zijn boek « *Naar een hervorming van het echtscheidingsrecht* » (Acco, 1991).

Cette proposition est fondée sur les constatations suivantes :

1. les règles de procédure sont confuses et complexes;
2. la procédure est en outre déshumanisante et paternaliste;
3. il y a une dispersion inutile, illogique et inefficace des compétences entre les tribunaux.

Le nombre de procédures en divorce a tellement augmenté ces dernières années qu'elles représentent 30 à 35 % des affaires soumises aux tribunaux. Ces procédures sont aussi, pour une grande part, responsables de l'arriéré judiciaire.

L'auteur rappelle qu'en raison de cette situation, notre pays pourrait être condamné pour infraction à l'article 6.1 de la Convention européenne des droits de l'homme, qui dispose notamment que, lors de la constatation de ses droits et obligations de caractère civil, toute personne a droit à ce que sa cause soit entendue dans un délai raisonnable.

La proposition de loi contient des propositions tendant à améliorer à la fois la procédure de divorce pour cause déterminée et la procédure de divorce par consentement mutuel. Huit propositions visent à améliorer la procédure en divorce pour cause déterminée.

1. Phase préalable

Cette phase, organisée dans le but d'opérer un rapprochement entre les époux, doit être supprimée. Il s'avère en effet dans la pratique qu'une réconciliation est rarement possible au cours de cette période, qui peut durer de deux à six mois.

Le dépôt d'une requête demandant que soient prises des mesures urgentes et provisoires constitue en effet dans la plupart des cas une première réaction en cas de conflit conjugal. Ce n'est qu'ensuite qu'est introduite la procédure proprement dite et la requête en divorce.

L'auteur de la proposition se demande également si le juge est réellement la personne la plus indiquée pour tenter d'aplanir les conflits entre époux.

2. Introduction

La procédure doit être introduite par voie de citation.

3. Juge compétent

Le juge doit en principe toujours être habilité à prendre des mesures provisoires et urgentes. Il aurait également de telles compétences pendant la procédure pour cause déterminée.

Etant donné que le juge de la jeunesse est celui qui est naturellement le mieux placé pour juger des intérêts des enfants, il est proposé qu'il soit habilité à prendre des mesures non seulement après mais aussi

De volgende vaststellingen leidden tot het uitwerken van dit voorstel :

1. de procesregels zijn onoverzichtelijk en ingewikkeld;
2. de procedure heeft bovendien een ontmenselijkende en bevoogdende werking;
3. er is een nodeloze onlogische en inefficiënte spreiding van de bevoegdheden over de rechtbanken.

Het aantal echtscheidingsprocedures is in de loop der jaren zodanig toegenomen dat het aandeel der procedures tot echtscheiding 30 à 35 % van de rechtszaken uitmaakt. Deze procedures liggen ook aan de basis van een groot deel van de gerechtelijke achterstand.

De auteur herinnert eraan dat ons land ingevolge deze situatie in overtreding kan komen met artikel 6.1 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens dat onder meer bepaalt dat eenieder, bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen, het recht heeft op de behandeling van zijn zaak binnen een redelijke termijn.

Het wetsvoorstel bevat voorstellen tot verbetering van zowel de procedure tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten als van de echtscheiding door onderlinge toestemming. 8 voorstellen hebben betrekking op de procedure tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten.

1. Voorafgaande fase

Deze fase, die ingesteld werd met het oog op het verwezenlijken van een verzoening, moet worden afgeschaft. In de realiteit blijkt dat in deze periode, die 2 tot 6 maanden kan duren, zelden een verzoening tot stand komt.

Een verzoek tot dringende en voorlopige maatregelen is immers in de meeste gevallen reeds een eerste reactie op huwelijksconflicten. Pas daarna wordt de eigenlijke procedure en verzoek tot echtscheiding aangevraagd.

De auteur van het wetsvoorstel vraagt zich ook af of de rechter wel de meest aangewezen persoon is om te bemiddelen bij echtelijke moeilijkheden.

2. Inleiding

De procedure moet worden ingeleid met een dagvaarding.

3. Bevoegde rechter

De vrederechter moet in principe steeds bevoegd zijn om voorlopige en dringende maatregelen te nemen. Hij zou deze bevoegdheid ook krijgen tijdens de procedure op grond van bepaalde feiten.

Aangezien de jeugdrechter de meest natuurlijke rechter is om te oordelen over de belangen van de kinderen, wordt voorgesteld dat hij niet alleen na maar ook tijdens de procedure bevoegd zou worden

pendant la procédure. Ce n'est qu'en cas d'extrême urgence que le juge de paix restera compétent.

4. *Humanisation de la procédure*

Selon la procédure actuelle, l'époux demandeur doit détailler, dans l'acte introductif d'instance, les accusations qu'il porte contre son conjoint, ce qui débouche généralement sur une présentation manichéenne de la réalité.

L'administration de la preuve des faits allégués nécessite généralement l'audition de témoins, ce qui a pour effet de ranimer tous les conflits.

M. Van Vaerenbergh propose d'admettre l'aveu comme moyen de preuve afin d'éviter les situations pénibles auxquelles l'audition de témoins peut donner lieu. Il conviendrait alors de faire une distinction entre l'aveu judiciaire, qui ferait pleine foi, et l'aveu extrajudiciaire, sur la crédibilité duquel le juge aurait à se prononcer.

Le juge doit pouvoir se prononcer en toute indépendance sur la question de la faute. C'est ainsi que l'adultère n'est pas toujours offensant. Le juge se prononcera sur le caractère offensant ou non des faits.

En cas de demande reconventionnelle en divorce pour cause déterminée, le divorce pour cause déterminée devrait pouvoir être autorisé ou prononcé immédiatement, même s'il ne peut être accédé *de plano* à aucune des deux demandes.

5. *Sécurité juridique accrue*

Il faudrait pouvoir énoncer, dans les conclusions, de nouvelles fautes, qui ne figurent pas encore dans la citation.

Les règles prévues à l'article 807 du Code judiciaire devraient également s'appliquer au divorce.

6. *Liquidation-partage conditionnelle*

Les époux devraient avoir la possibilité de conclure, au cours de la procédure de divorce, une convention de liquidation et de partage, sous condition suspensive d'un jugement sur le divorce.

7. *Le divorce est prononcé par le tribunal*

Le divorce devient définitif dès que le jugement ou l'arrêt est coulé en force de chose jugée.

L'éventualité d'une réconciliation de dernière minute entre le moment où le divorce est « autorisé » et celui de la transcription au registre de l'officier de l'état civil n'est en effet guère plausible.

om maatregelen te nemen. Alleen in geval van hoogdringendheid blijft de vrederechter bevoegd.

4. *Humaner procesverloop*

In de huidige procedure moet de echtgenoot-eiser in de gedinginleidende akte de beschuldigingen tegen de andere echtgenoot uiteenzetten, wat in de realiteit ontaardt in een vertekend (zwart/wit) beeld.

De bewijsvoering over deze feiten gebeurt meestal met getuigenverhoren zodat alle conflicten opnieuw worden opgerakeld.

Om de pijnlijke situaties die door het getuigenverhoor worden gecreëerd te vermijden, stelt de heer Van Vaerenbergh voor om de bekentenis als bewijs te aanvaarden. Er moet dan een onderscheid worden gemaakt tussen de gerechtelijke bekentenis, die volledige bewijskracht zou hebben en de buitengerechtelijke bekentenis die door de rechter op haar geloofwaardigheid zou beoordeeld worden.

De rechter moet volledig zelfstandig over de schuldvraag kunnen oordelen. Zo is bijvoorbeeld overspel niet altijd beledigend. De rechter zal het al dan niet beledigend karakter van de feiten beoordeelen.

In geval een tegeneis tot echtscheiding op grond van fout wordt ingesteld, zou de echtscheiding op grond van fout reeds dadelijk moeten kunnen worden toegestaan of uitgesproken, ook indien geen van beide eisen *de plano* kan worden toegestaan.

5. *Bevordering rechtszekerheid*

In de conclusie zouden ook nieuwe feiten moeten kunnen worden vermeld, die nog niet in de dagvaarding voorkwamen.

De regel van artikel 807 Gerechtelijk Wetboek zou ook op de echtscheiding van toepassing moeten worden.

6. *Voorwaardelijke vereffening-verdeling*

De echtgenoten zouden de mogelijkheid moeten hebben om tijdens de echtscheidingsprocedure een overeenkomst van vereffening en verdeling te sluiten, onder opschortende voorwaarde van een uitspraak over de echtscheiding.

7. *De echtscheiding wordt door de rechtbank uitgesproken*

De echtscheiding wordt definitief zodra het vonnis of arrest kracht van gewijsde heeft.

De mogelijkheid van een ultieme verzoening tussen de « toelating » tot scheiden en de overschrijving in de registers van de ambtenaar van de burgerlijke stand is immers vrij illusoir.

8. *Une série de règles sont affinées ou supprimées.*

C'est ainsi qu'il conviendrait notamment d'étendre la faculté d'opposer des scellés pendant la procédure de divorce.

Amélioration du divorce par consentement mutuel.

1. Un type donné de divorce par consentement mutuel est soustrait à la compétence du juge.

L'auteur songe à cet égard au divorce entre époux qui n'ont pas d'enfant et qui ont conclu entre eux un accord sur les effets du divorce.

2. La durée de la procédure peut être ramenée à 3 mois. Une procédure prend actuellement quelque 15 mois (trois comparutions, établissement d'un inventaire, délai d'appel).

La possibilité de divorce judiciaire par consentement mutuel doit également être offerte aux époux qui n'ont pas conclu d'accord sur tous les effets du divorce.

Certains époux tentent de résoudre un désaccord sur les effets du divorce en déposant une requête demandant que des mesures provisoires et urgentes soient prises.

D'autres optent pour la procédure en divorce pour cause déterminée, ce qui implique une véritable mise en scène de la faute, avec tout ce que cela comporte.

3. L'intervention du ministère public est maintenue dans la procédure judiciaire.

4. L'autonomie des parties en ce qui concerne l'arrangement relatif aux enfants doit être limitée. Le juge doit pouvoir intervenir lorsque la proposition des parties est contraire à l'intérêt des enfants.

5. La procédure en divorce judiciaire par consentement mutuel est assouplie.

La procédure serait introduite par voie de requête. Le juge devrait être particulièrement attentif à l'arrangement relatif aux enfants.

9. Proposition de loi abrogeant l'article 1260 du Code judiciaire concernant la durée de la procédure en divorce pour cause déterminée (M. de Clippele)

(Doc. n° 393/1)

Cette proposition de loi vise à abroger l'article 1260 du Code judiciaire.

Force est en effet de constater que la procédure en divorce débouche très rarement sur une réconciliation des parties.

Au contraire, le délai d'attente, qui est imposé, est plutôt de nature à les exaspérer. Il n'est pas rare qu'après un certain temps, l'on constate que l'époux

8. *Een aantal regels worden verfijnd of afgeschaft.*

Zo zou bijvoorbeeld de mogelijkheid van verzege-ling tijdens de echtscheidingsprocedure moeten wor-den uitgebreid.

Verbetering van de echtscheiding door onderlinge toestemming

1. Een aantal echtscheidingen door onderlinge toestemming zouden aan de rechter kunnen worden onttrokken.

De auteur denkt daarbij aan de scheidingen tus-sen kinderloze echtparen die reeds een overeen-komst hebben over de echtscheidingsgevolgen.

2. De duur van de procedure kan worden vermin-derd tot 3 maand. Momenteel moet men voor een echtscheiding door onderlinge toestemming onge-veer 15 maand rekenen (drie verschijningen, inven-taris, beroepstermijn).

De gerechtelijke echtscheiding door onderlinge toestemming moet ook worden opengesteld voor de echtgenoten die geen overeenkomst over alle echt-scheidingsgevolgen hebben.

Sommige echtgenoten trachten een onenigheid over de echtscheidingsgevolgen op te lossen door een verzoek voor voorlopige en dringende maatregelen in te dienen.

Anderen kiezen de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten en ensceneren de schuld-grond, met alle gevolgen vandien.

3. De tussenkomst van het openbaar ministerie blijft behouden in de gerechtelijke procedure.

4. De autonomie van de partijen inzake de rege-ling voor de kinderen moet worden beperkt. Indien de door de partijen voorgestelde regeling strijdig is met het belang van de kinderen moet de rechter daarin kunnen tussenkomen.

5. De procedure van de gerechtelijke echtschei-ding door onderlinge toestemming wordt versoepeld.

De procedure zou worden ingeleid door een ver-zoeksschrift. De rechter zou bijzondere aandacht moe-ten hebben voor de regeling met betrekking tot de kinderen.

9. Wetsvoorstel tot opheffing van arti-kel 1260 van het Gerechtelijk Wetboek betref-fende de duur van de procedure van echtschei-ding op grond van bepaalde feiten (de heer de Clippele)

(Stuk n° 393/1)

Dit wetsvoorstel strekt tot opheffing van arti-kel 1260 van het Gerechtelijk Wetboek.

Men moet inderdaad vaststellen dat zeer weinig verzoeningen tot stand worden gebracht tijdens de procedure van echtscheiding.

Integendeel, de wachttijd die wordt opgelegd, draagt veeleer bij tot verbittering van de partijen. Niet zelden kan na verloop van tijd worden vastge-

réputé innocent recherche un autre partenaire, que les époux organisent leur insolvabilité, etc.

10. Proposition de loi modifiant la procédure du divorce par consentement mutuel (MM. de Clippele et Berben)
(Doc. n° 437/1)

Introduction

La présente proposition de loi vise à réadapter un certain nombre d'articles du Code civil afin de simplifier la procédure du divorce par consentement mutuel.

Les auteurs de la proposition constatent que le nombre de divorces ne cesse d'augmenter.

Le nombre de ménages de fait augmente également, même à la campagne. On peut dès lors parler d'un glissement important dans les formes de cohabitation.

Etant des partisans convaincus d'une humanisation de la procédure de divorce, les auteurs de la proposition de loi à l'examen se sont intéressés à ce qu'ils considèrent comme étant la forme de divorce la plus humaine, à savoir le divorce par consentement mutuel, la seule forme de divorce qui ne soit pas le résultat d'un procès qui aboutit toujours à désigner un coupable.

Dans cette forme de divorce, il importe d'aider les époux à définir les régimes familiaux et patrimoniaux qui devront s'appliquer. Cette tâche revient à celui qui remplit par excellence un rôle de médiateur, à savoir le notaire.

La simplification de la procédure devrait inciter les époux déterminés à divorcer à choisir cette forme de divorce.

Les statistiques montrent d'ailleurs que le nombre de divorces par consentement mutuel a fortement augmenté ces dernières années par rapport au nombre de divorces pour cause déterminée.

Conditions de fond

Conformément aux articles 275 et 276 du Code civil, le divorce par consentement mutuel ne sera pas admis si un des deux époux a moins de vingt ans et avant deux ans de mariage.

Ces dispositions empêchent bon nombre de jeunes qui le désirent de divorcer.

Elles n'ont cependant guère de sens. Qui conque se voit reconnaître la capacité de se marier devrait également avoir la capacité de divorcer. Aussi la proposition de loi à l'examen prévoit-elle que l'unique condition pour pouvoir divorcer est d'être majeur (article 1er).

Par ailleurs, le délai d'attente de deux ans instauré par le Code est superflu. La procédure prévoit en effet déjà un délai de réflexion de plus d'un an pen-

steld dat ook de onschuldig geachte echtgenoot een andere partner opzoekt, echtgenoten organiseren hun onvermogenheid, enz.

10. Wetsvoorstel tot wijziging van de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming (de heren de Clippele en Berben)
(Stuk n° 437/1)

Inleiding

Dit voorstel wil een aantal artikelen van het Burgerlijk Wetboek opnieuw aanpassen teneinde de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming te vereenvoudigen.

De indieners van het voorstel constateren dat het aantal echtscheidingen voortdurend stijgt.

Ook het aantal feitelijk samenwonenden neemt toe, zelfs op het platteland. Er is sprake van een diepgaande verschuiving in de vormen van samenwonen.

De auteurs zijn felle voorstanders van een humanisering van de echtscheidingsprocedure. Daarom gaat hun aandacht in dit voorstel uit naar wat zij beschouwen als de meest humane vorm van echtscheiding, de echtscheiding door onderlinge toestemming, de enige echtscheidingsvorm die niet het resultaat is van een proces, waarbij een schuldige wordt aangewezen.

Bij deze echtscheidingsvorm komt het er op aan de echtgenoten te begeleiden bij het treffen van familiale en vermogensrechtelijke regelingen. Dat is een taak voor de notaris die bij uitstek een rol van bemiddelaar vervult.

Een vereenvoudiging van de procedure zou echtelieden die vastbesloten zijn uit de echt te scheiden, ertoe moeten aanzetten deze echtscheidingsvorm te kiezen.

Uit de statistieken blijkt trouwens dat het aantal echtscheidingen door onderlinge toestemming in verhouding tot het aantal echtscheidingen op bepaalde gronden de jongste jaren sterk is toegenomen.

Grondvoorwaarden

Ingevolge de artikelen 275 en 276 van het Burgerlijk Wetboek wordt echtscheiding door onderlinge toestemming niet toegestaan indien een van beide echtgenoten minder dan twintig jaar oud is, en niet eerder dan na twee jaar huwelijk.

Voor vele jonge mensen die wensen te scheiden vormen deze bepalingen een beletsel.

Zij zijn echter weinig zinvol. Wie bekwaam wordt geacht een huwelijk aan te gaan, zou immers eveneens bekwaam moeten zijn om uit de echt te scheiden. Daarom stelt het wetsvoorstel de meerderjarigheid als enige voorwaarde (artikel 1).

Voorts is de bijkomende wachttijd van twee jaar overbodig, in de procedure is immers reeds een bezinningstijd van meer dan een jaar ingebouwd, tijdens

dant lequel les époux doivent comparaître trois fois devant le juge.

Un délai d'attente plus long génère par ailleurs l'insécurité juridique.

Aussi est-il proposé d'abroger cette disposition (article 2).

Inventaire

La plupart des propositions concernant le divorce par consentement mutuel visent notamment à supprimer l'obligation d'établir un inventaire avant d'engager la procédure en justice.

Les auteurs de la proposition à l'examen plaident au contraire pour son maintien (article 4).

Il est en effet nécessaire d'avoir une idée exacte de l'état de fortune (des époux) pour pouvoir procéder à un partage. Cela permettra aussi d'éviter des contestations par la suite.

L'intervention du notaire lors de l'établissement de l'inventaire offrira également d'avantage de garanties aux partis.

La suppression de l'inventaire par acte notarié poserait non seulement la question de savoir par quoi le remplacer, mais également celle de savoir s'il serait possible de savoir maintenir le serment que doivent prêter les époux pour confirmer l'exactitude de leurs déclarations.

Il faut avant tout souligner que l'établissement d'un inventaire constitue souvent une tâche compliquée. Ce sera notamment le cas en ce qui concerne les dettes et les droits indivis. Les biens immeubles devront aussi être dûment inventariés, ce qui est très courant en Belgique, compte tenu du grand nombre de propriétaires.

Parfois, l'établissement de l'inventaire peut toutefois aussi être chose aisée. Les auteurs de la proposition estiment que, dans ce cas, l'inventaire devrait pouvoir être fait sur déclarations, du moins lorsque les deux parties le demandent (article 3).

Il suffirait alors d'annexer l'acte sous seing privé à l'acte notarié, ainsi qu'on le fait lors de l'établissement des contrats de mariage.

Conventions préalables par acte authentique ou sous seing privé ?

Les auteurs de la proposition de loi jugent préférable que les conventions préalables soient établies par un acte authentique, et ce, surtout pour des raisons de sécurité juridique.

L'acte notarié confère en effet date certaine à la convention et la signature des parties ne peut plus être contestée que par l'inscription de faux. En outre, l'original de l'acte est conservé par le notaire, qui peut délivrer une grosse, revêtue de la formule exécutoire.

welke de echtgenoten driemaal voor de rechter moeten verschijnen.

De lange wachttijd brengt tevens rechtsonzekerheid met zich.

Derhalve wordt de opheffing van deze bepaling voorgesteld (artikel 2).

Boedelbeschrijving

De meeste voorstellen inzake de echtscheiding door onderlinge toestemming strekken er onder meer toe het opmaken van een boedelbeschrijving, voorafgaandelijk aan de procedure voor de rechter, af te schaffen.

De indieners voor dit voorstel pleiten integendeel voor het behoud ervan (artikel 4).

Een volledig en getrouw beeld van de vermogens-toestand van de echtgenoten is immers noodzakelijk om tot verdeling te kunnen overgaan. Latere betwistingen worden aldus vermeden.

De tussenkomst van de notaris bij het opmaken van de boedelbeschrijving biedt de partijen ook betere waarborgen.

Indien de boedelbeschrijving bij notariële akte zou worden afgeschaft, rijst niet alleen de vraag waardoor zij zal worden vervangen maar ook de vraag of de eed die de echtgenoten ter bevestiging van hun verklaringen afleggen behouden zal kunnen blijven.

Voorafgaandelijk moet worden benadrukt dat een boedelbeschrijving vaak een ingewikkelde aangelegenheid is. Dat zal met name het geval zijn wat de schulden of de onverdeelde rechten betreft. Ook de onroerende goederen zullen oordeelkundig moeten worden beschreven, wat gelet op het grote aantal eigenaars in België zeer courant is.

Toch is het opmaken van de boedelbeschrijving soms ook eenvoudig. De indieners van het voorstel zijn de mening toegedaan dat in die omstandigheden een boedelbeschrijving op grond van verklaringen moet worden toegelaten, althans wanneer beide partijen daarom verzoeken (artikel 3).

Het zou dan volstaan het desbetreffende onderhands geschrift te hechten aan de notariële akte, zoals ook bij het opmaken van huwelijkscontracten gebeurt.

Voorafgaandelijke regelingen bij authentieke of bij onderhandse akte ?

De indieners van het wetsvoorstel bepleiten de vorm van de authentieke akte voor alle voorafgaande overeenkomsten, dit vooral met het oog op de rechtszekerheid.

De notariële akte verleent immers vaste dagtekening en de handtekening van partijen kan alleen nog via de valsheidsprocedure worden betwist. Bovendien wordt het origineel van de akte bewaard door de notaris die een grosse kan afgeven, voorzien van het formulier van tenuitvoerlegging.

Il est également souligné qu'en ce qui concerne les biens immobiliers, la transcription au bureau des hypothèques est exigée même si la procédure n'est pas encore achevée.

L'acte notarié devrait notamment stipuler également ce qui doit advenir des donations entre époux et des avantages matrimoniaux. La convention entre époux portant sur les points visés à l'article 1288 du Code judiciaire (notamment le droit de visite des enfants et le versement éventuel d'une pension alimentaire par un époux à l'autre) devrait également être passée sous forme notariée afin d'en faciliter l'exécution (article 5). En effet, les actes établis sous seing privé doivent être entremis par le tribunal.

Les auteurs de la proposition estiment en outre qu'il serait préférable que les dispositions de droit patrimonial des conventions passées entre les époux, sortissent leurs effets dès la signature de l'acte, sans attendre que le divorce soit devenu définitif.

Introduction de la procédure

En ce qui concerne l'introduction de la procédure de divorce (articles 6 et 7), les auteurs proposent que la demande soit introduite par voie de requête, celle-ci devant être signée par un avocat ou un notaire. La demande en divorce serait ainsi dûment datée, la date de l'introduction faisant foi.

Il est également prévu dans la proposition que les époux doivent comparaître devant le juge dans le mois du jour du dépôt de la requête au greffe du tribunal de première instance. Actuellement, la loi ne prévoit aucun délai.

Il peut donc s'écouler un certain laps de temps avant que les parties puissent comparaître devant le juge.

Modifications des conventions préalables au cours de la procédure

Les articles 8, 9, 12 et 13 prévoient qu'en principe, le juge ne peut pas modifier les conventions préalables, sauf si elles portent atteinte aux lois impératives ou d'ordre public.

Les époux peuvent toutefois encore modifier les conventions au cours de la procédure, et ce, jusqu'à un mois avant la deuxième et dernière comparution devant le juge.

Le nombre de comparutions devant le juge

Il paraît opportun de limiter à deux le nombre de comparutions devant le juge.

D'une part, force est de constater que les tribunaux sont surchargés et, d'autre part, il convient de

Er wordt ook op gewezen dat met betrekking tot onroerende goederen de overschrijving op het hypotheekkantoor voorgeschreven is zelfs al is de procedure nog niet beëindigd.

In de notariële akte zou met name ook moeten worden bepaald wat moet gebeuren met de schenkingen tussen de echtgenoten en de huwelijksvoordelen. Voor het vastleggen van de overeenkomst tussen de echtgenoten over de punten bedoeld in artikel 1288 van het Gerechtelijk Wetboek (onder meer het bezoekrecht wat de kinderen betreft en de eventuele uitkeringen te betalen door de ene echtgenoot aan de andere) zou eveneens met het oog op de uitvoerbaarheid een notariële akte worden vereist (artikel 5). In geval van een onderhands geschrift moet die immers nog ter bekrachtiging aan de rechtbank worden voorgelegd.

Voorts achten de indieners het aangewezen dat aan de vermogensrechtelijke aspecten van het vergelijk dat de echtgenoten hebben getroffen, onmiddellijk vanaf de ondertekening van de akte rechtsgevolgen worden verbonden, zonder dat de echtscheiding definitief geworden is.

Inleiding van de procedure

Wat de inleiding van de echtscheidingsprocedure bij de rechtbank betreft (artikelen 6 en 7), stellen de indieners voor dat de eis zou worden ingesteld bij verzoekschrift, dat moet worden ondertekend door een advocaat of een notaris. Aldus zou de neerlegging daarvan aan de eis tot echtscheiding een vaste datum kunnen verlenen.

Tevens wordt bepaald dat de echtgenoten binnen een maand na de dag waarop het verzoekschrift bij de griffie van de rechtbank van eerste aanleg is neergelegd, voor de rechter verschijnen. Thans is daarvoor geen enkele termijn bepaald.

Het kan bijgevolg soms enige tijd duren alvorens de partijen voor de rechter kunnen verschijnen.

Wijzigingen van de voorafgaandelijke regelingen in de loop van de procedure

In de artikelen 8, 9, 12 en 13 wordt bepaald dat de rechter in principe geen wijzigingen kan aanbrengen in de voorafgaande regelingen, behoudens wat de bepalingen betreft die strijdig zijn met bepalingen van dwingend recht of van openbare orde.

De echtgenoten kunnen echter in de loop van de procedure nog wijzigingen aanbrengen en dit tot een maand voor de tweede en laatste verschijning voor de rechter.

Het aantal verschijningen voor de rechter

Het lijkt aangewezen het aantal verschijningen tot twee te beperken.

Enerzijds kan worden vastgesteld dat de rechtbanken overbelast zijn. Anderzijds moet er vooral op

noter que les réconciliations sont très rares dans le cas de divorces par consentement mutuel.

Il paraît toutefois justifié de prévoir une tentative de rapprochement lors de la première comparution.

Représentation des époux

L'article 14 prévoit que, dans des circonstances exceptionnelles, les parties doivent pouvoir se faire représenter par un mandataire spécial, avocat ou notaire, du moins lors de la deuxième comparution. Des problèmes peuvent en effet se poser lorsqu'un des époux réside à l'étranger.

En résumé, les auteurs soulignent que leur proposition de loi vise à affiner, tout en conservant pour l'essentiel les règles légales régissantes actuellement, le divorce par consentement mutuel. Ils soulignent le rôle de médiateur qui est dévolu au notaire dans le déroulement de cette procédure.

Ils considèrent en outre que la force exécutoire des actes notariés constitue un avantage non négligeable lorsqu'il s'agit de faire respecter les conventions préalables conclues entre époux.

III. — AUDITIONS

A. EXPOSES

1. Exposé de Mme le Professeur Meulders-Klein (Faculté de droit-UCL)

Le Professeur Meulders-Klein insiste sur le caractère indispensable d'une réforme du droit du divorce. Elle se réfère à titre préliminaire à deux études qu'elle a réalisées, d'une part « Le divorce en Belgique : Bilan, réformes et perspectives » (Journal des tribunaux, 1990) qui en souligne les vices, et d'autre part « La problématique du divorce dans les législations d'Europe occidentale » (Revue internationale de droit comparé, 1989, pp. 7-58). Cette dernière étude porte sur un examen comparatif des législations européennes tant en ce qui concerne les causes, la procédure que les effets du divorce.

Cette comparaison démontre clairement que si en Europe, la libéralisation du divorce est un phénomène acquis, l'étendue de cette libéralisation et ses modalités varient fondamentalement selon les pays.

Certaines tendances peuvent être schématisées. Ainsi, celles qui consistent à opérer une liquidation du mariage rapide et peu onéreuse mais le plus souvent injuste pour la partie la plus faible, et à l'opposé celles qui consistent à y mettre un terme mais en protégeant par tous les moyens la justice et l'équité.

Quelles que soient les causes du divorce, c'est sur les modalités de la dissolution du mariage, la procédure et les effets qu'il faut discuter.

worden gewezen dat het aantal verzoeningen bij echtscheiding door onderlinge toestemming zeer gering is.

Een poging tot verzoening bij de eerste verschijning lijkt niettemin verantwoord.

Vertegenwoordiging van de echtgenoten

In artikel 14 wordt voorgesteld dat een partij zich in uitzonderlijke omstandigheden moet kunnen laten vertegenwoordigen door een bijzonder gemachtigde, een advocaat of een notaris, althans bij de tweede verschijning. Problemen kunnen immers rijzen wanneer één van de echtgenoten in het buitenland verblijft.

Samenvattend stellen de indieners dat hun wetsvoorstel de essentie van de huidige regeling van de echtscheiding door onderlinge toestemming wil behouden en slechts een verfijning daarvan beoogt. Zij benadrukken de bemiddelende rol die de notaris bij het afwikkelen van deze procedure vervult.

Ook de uitvoerbare kracht van de notariële akte wordt gezien als een belangrijk voordeel om met name de voorafgaandelijke regelingen die de echtgenoten onderling treffen te doen naleven.

III. — HOORZITTINGEN

A. UITEENZETTINGEN

1. Uiteenzetting van professor Meulders-Klein (Rechtsfaculteit UCL)

Professor Meulders-Klein onderstreept dat een hervorming van het echtscheidingsrecht noodzakelijk is. Zij verwijst bij wijze van inleiding naar twee studies van haar hand, namelijk « Le divorce en Belgique : Bilan, réformes et perspectives » (Journal des tribunaux, 1990), waarin de tekortkomingen worden behandeld, en « La problématique du divorce dans les législations d'Europe occidentale » (Revue internationale de droit comparé, 1989, blz. 7-58). Die laatste studie is een vergelijkend onderzoek van de Europese wetgeving inzake gronden en gevolgen van de echtscheiding, alsmede inzake de procedure.

Die vergelijking toont duidelijk aan dat echtscheiding in Europa geliberaliseerd is, maar dat er tussen de diverse landen fundamentele verschillen inzake de draagwijdte van en de nadere regels voor deze liberalisering bestaan.

Bepaalde tendensen kunnen schematisch als volgt worden voorgesteld. Sommige landen beogen een snelle en goedkope ontbinding van het huwelijk, waarbij de zwakste partij evenwel meestal het minst billijke lot moet ondergaan, terwijl andere met alle mogelijke middelen streven naar een rechtvaardige en billijke beëindiging van het huwelijk.

Wat ook de oorzaken van de echtscheiding zijn, de discussie moet de nadere regels voor de ontbinding van het huwelijk, de procedure en de gevolgen betreffen.

En ce qui concerne la législation belge, il est frappant de constater le caractère fragmentaire et peu cohérent des réformes qui ont été apportées depuis 30 ans.

Chaque fois, on a légiféré au coup par coup. Ainsi, la loi du 1er juillet 1974 a introduit le divorce sans faute sans se préoccuper de la nature de ce divorce en le glissant dans la procédure du divorce pour cause déterminée, alors que le régime en est totalement différent.

Un premier choix doit dès lors être fait dans la typologie des divorces. La question se pose de savoir si une typologie diversifiée qui correspond à la mentalité française doit être maintenue. La réforme de 1975 en France a opté pour quatre types de divorce différents après une large enquête menée auprès de la population. La notion de faute a ainsi été gardée et le divorce sur demande acceptée a été introduit en plus du divorce sur demande conjointe ou sans faute. Cette diversité de choix satisfait les Français, parce qu'elle correspond mieux à la diversité des situations de fait qu'un système de divorce à cause unique, l'échec du mariage, quel qu'en soit le principal responsable.

Pour le Professeur Meulders-Klein, toute la problématique du divorce demande une réforme profonde et globale. Une telle réforme nécessite beaucoup de réflexion. Ses priorités se situent au niveau de la procédure et accessoirement des effets, car au niveau de la procédure, les effets peuvent déjà être traités.

En conséquence, il lui paraît que le travail doit porter sur l'humanisation de la procédure de divorce. Humaniser cette procédure ne veut pas dire l'accélérer ou la simplifier à outrance, comme certains le souhaitent, mais bien éviter les longueurs, le formalisme, les confrontations et aussi permettre aux intéressés de s'exprimer, de chercher des accords négociés justes et équitables, en conservant les garanties judiciaires.

Elle insiste tout particulièrement sur ce dernier aspect car le divorce par consentement mutuel belge, qui remonte encore à Napoléon, est particulièrement redoutable en raison de son caractère purement *contractuel* et des pièges qu'il cache pour les parties trop souvent mal informées ou victimes de marchandages. En outre et surtout les enfants y sont *l'objet* des transactions tout comme les biens meubles et immeubles. Personne n'entend les enfants ni ne les représente impartialement dans ces transactions, et ni le juge, ni le ministère public ne peuvent rien y changer (voir à ce sujet l'article du procureur du Roi F. POELMAN, *Pour une réforme urgente du divorce par consentement mutuel*, Journal des Tribunaux, 1982, pp. 369-373). A ce niveau, une réforme appro-

In de Belgische wetgeving valt meteen op dat de hervormingen van de jongste 30 jaar fragmentarisch en onsamenvattend zijn geweest.

De wetgever heeft telkens blijk gegeven van een gebrek aan visie. Zo heeft de wet van 1 juli 1974, via een invoeging in de procedure tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten, de echtscheiding zonder schuld ingesteld, zonder dieper in te gaan op de aard van die echtscheiding terwijl het hier om een totaal verschillende regeling gaat.

Allereerst moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt naar gelang van het type van echtscheiding. Vraag is of een gediversifieerde typologie, die de weergave is van de Franse mentaliteit, gehandhaafd moet blijven. Na een ruime enquête onder de bevolking werd in Frankrijk bij de hervorming van 1975 voor vier verschillende types van echtscheiding gekozen. Aldus bleef het begrip « schuld » behouden. Bovendien is naast de echtscheiding op gezamenlijke vordering of zonder schuld ook de zogenaamde echtscheiding « sur demande acceptée » ingevoerd. Deze waaier aan keuzemogelijkheden schenkt de Fransen voldoening, omdat een en ander beter met het naast elkaar bestaan van verschillende feitelijke situaties strookt dan met een regeling van echtscheiding op één enkele grond, met name de mislukking van het huwelijk, ongeacht wie de hoofdschuldige is.

Volgens professor Meulders-Klein is het hele probleem van de echtscheiding aan een indringende en algemene hervorming toe. Een dergelijke hervorming vergt veel tijd. Voorrang dient te worden gegeven aan de procedure en, in bijkomende orde, ook aan de gevolgen, want in het hoofdstuk « procedure » kunnen ook al de gevolgen worden behandeld.

Zij vindt bijgevolg dat de werkzaamheden betrekking moeten hebben op de humanisering van de echtscheidingsprocedure, wat niet betekent dat deze, zoals sommigen wensen, al te zeer versneld of vereenvoudigd wordt; bedoeling is wel de lange wachttijden, het formalisme en de confrontaties te vermijden, en de betrokkenen de gelegenheid te geven zich uit te spreken en te streven naar rechtvaardige en billijke overeenkomsten, die na onderhandelingen tot stand komen, waarbij de rechterlijke garanties worden gehandhaafd.

Zij legt heel in het bijzonder de nadruk op dit laatste aspect, aangezien zeer voorzichtig moet worden omgesprongen met de nog uit het Napoleontische tijdperk daterende Belgische regeling van de echtscheiding door onderlinge toestemming, die zuiver *contractueel* van aard is en waarin een aantal valkuilen zit voor de partijen, die vaak slecht ingelicht zijn of het slachtoffer van gemarchandeerd worden. Bovendien zijn bij deze regeling met name de kinderen net als de roerende en onroerende goederen het *voorwerp* van onderhandelingen. Niemand vraagt de mening van de kinderen, en ze worden in die onderhandelingen evenmin onpartijdig vertegenwoordigd. De rechter en het openbaar ministerie kunnen daaraan niets veranderen (cf. terzake het

fondie doit être faite pour garantir l'aspect juste des transactions, ce qui inclut un certain contrôle judiciaire. *La Convention internationale sur les droits de l'enfant*, ratifiée par la Belgique, l'exige impérativement.

Revenant sur la procédure du divorce en général, le Professeur Meulders-Klein, estime que le centre du problème se situe à ce niveau car on y liquide le passé et y prépare l'avenir. Bâcler la procédure sous couvert d'humanisation, c'est préparer le contentieux post-divorce et les frustrations de demain.

A ce niveau, existe un problème de compétence. Mme le Professeur craint un éclatement et marque son inquiétude devant la proposition de rendre le juge de paix compétent au niveau des mesures provisoires.

L'article 223 du Code civil aurait pu conduire à des solutions acceptables si les termes de cet article avaient été respectés.

Dans la réalité, ni l'urgence ni le provisoire ne sont pris en considération. Trop souvent le juge de paix règle de façon nécessairement sommaire des situations qui durent pendant de nombreuses années, y compris le sort des enfants. En conséquence, si on renvoie les mesures provisoires devant le juge de paix pendant l'instance en divorce, cette situation ne fera que s'aggraver. Une réflexion doit dès lors être menée quant au juge qui sera déclaré compétent pour l'ensemble des affaires matrimoniales.

Mme le Professeur Meulders estime que le contentieux familial n'a jamais fait l'objet d'un traitement cohérent en Belgique et que la justice des familles en pâtit. Pour elle, il y aurait lieu de créer un juge spécialement compétent pour les affaires matrimoniales et parentales à l'instar de la législation française. (Loi du 8 janvier 1993 créant le juge aux affaires familiales).

En ce qui concerne la procédure elle-même, elle constate que toutes les propositions actuellement pendantes vont dans le sens de la simplification.

La suppression proposée du délai d'attente de six mois lui paraît acceptable vu son caractère suranné. Par contre, elle marque son opposition à la suppression de la comparution personnelle. Le droit anglais dans un souci de gain de temps, principalement pour les magistrats, et d'économie pour le Trésor a élaboré une procédure simplifiée où le divorce se fait uniquement par la poste dans le cas où il n'y a pas de défense. Or, il faut savoir que la défense coûte très cher et que par conséquent 98 % des divorces se font par cette procédure simplifiée. Mais on a constaté que le contentieux post-divorce n'en est que plus violent.

artikel van procureur des Konings F. POELMAN, *Pour une réforme urgente du divorce par consentement mutuel*, Journal des Tribunaux, 1982, blz. 369-373). Terzake is een grondige hervorming noodzakelijk, zodat kan worden gegarandeerd dat de onderhandelingen eerlijk verlopen. Dat houdt ook in dat de rechtbanken enige controle uitoefenen. Een en ander wordt door het door België geratificeerde *Verdrag inzake de rechten van het kind* opgelegd.

Vervolgens snijdt professor Meulders-Klein opnieuw de echtscheidingsprocedure in het algemeen aan. Volgens haar ligt daar de kern van het probleem omdat men er afrekent met het verleden en de toekomst voorbereidt. Een snelle afhandeling van die procedure onder het mom van humanisering leidt tot geschillen na de echtscheiding en veroorzaakt achteraf frustraties.

Op dat vlak rijst een bevoegdheidsprobleem. De professor vreest dat de zaken zullen ontsporen en uit haar bezorgdheid over het voorstel om de vrederechter bevoegd te maken voor de voorlopige maatregelen.

Artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek had tot aanvaardbare oplossingen kunnen leiden indien men de erin vervatte bepalingen in acht had genomen.

In werkelijkheid wordt er noch met de urgentie noch met het voorlopige karakter rekening gehouden. Al te vaak wordt de vrederechter verplicht al ettelijke jaren aanslepende toestanden summier te regelen, inclusief het lot van de kinderen. Indien men de vrederechter bevoegd maakt voor de voorlopige maatregelen terwijl het echtscheidingsgeding nog hangende is, wordt die toestand alsmaar benarder. Welke rechter bevoegd zal worden verklaard voor alle huwelijksaangelegenheden mag dus slechts na rijp beraad worden uitgemaakt.

Professor Meulders-Klein vindt dat België nooit een samenhangende regeling heeft gehanteerd voor de geschillen in gezinszaken en dat de rechtspraak in gezinszaken daaronder te lijden heeft. Naar haar inzien moet naar Frans voorbeeld worden voorzien in bijzondere rechters voor geschillen die het huwelijk en de taak van de ouders betreffen. (Wet van 8 januari 1993 « créant le juge aux affaires familiales »).

In verband met de procedure zelf constateert zij dat alle huidige voorstellen naar vereenvoudiging streven.

De voorgestelde afschaffing van de wachttijd van zes maanden vindt ze aanvaardbaar, want die is achterhaald. Zij kant zich evenwel tegen de afschaffing van de verplichting om in persoon voor de rechter te verschijnen. In het Engelse recht is een verkorte procedure uitgewerkt, wat vooral de magistraten goed uitkomt en voor de Schatkist een bezuiniging betekent, waarbij de echtscheiding alleen per briefwisseling geschiedt, wanneer er geen verdediging is. Aangezien de verdediging in rechte immers heel duur is, geschiedt de echtscheiding in 98 % van de gevallen dan ook via de verkorte procedure. Vastgesteld werd evenwel dat de conflicten na de echtscheiding des te heviger zijn.

Une telle solution n'est pas heureuse. Il faut permettre comme en France que les époux soient entendus séparément avant de les entendre ensemble, pour s'assurer de la liberté de leur consentement en cas de divorce pour consentement mutuel. Il faut mettre en place les moyens de parvenir à des accords négociés équitables. Les enfants doivent être entendus (article 12 Convention internationale des droits de l'enfant) ou être impartialement représentés. Leur situation doit être décidée de commun accord avec un droit de regard du juge sur le respect des intérêts de l'enfant.

Mme le Professeur Meulders-Klein estime enfin qu'en ce qui concerne les effets du divorce, il y a lieu de veiller à ce que ces effets soient équitables dans tous les types de divorce et qu'ils soient si possible réglés en même temps par le prononcé du divorce, comme c'est le cas en France et en Allemagne.

Elle souhaite aussi que le malade mental soit mieux protégé en cas de divorce fondé sur l'article 232, alinéa 2, du Code civil.

2. Exposé du professeur Baeteman (Faculté de droit de la VUB)

Dans l'état actuel de la législation, il est possible d'obtenir le divorce selon les cinq procédures suivantes :

- le divorce pour cause déterminée (le divorce « sanction »);
- le divorce pour cause de séparation de fait en raison de l'état de démence d'un des époux (le divorce « remède »);
- le divorce pour cause de séparation de fait (le divorce « faillite »);
- le divorce par consentement mutuel (le divorce « accord »);
- le divorce après séparation de corps (par consentement mutuel ou pour cause déterminée).

Chaque forme de divorce se déroule selon une procédure spécifique assortie chaque fois d'effets en droit patrimonial et prévoyant un régime différent pour les enfants.

Il ne s'agit donc pas d'un ensemble conceptuel et coordonné.

L'intervenant estime que l'intervention du juge et du législateur dans cette matière ne peut pas avoir pour but de s'opposer à la volonté des époux. Une fois que ces derniers ont décidé de divorcer, vouloir les en empêcher n'a plus guère de sens.

Au demeurant, les demandes de divorce par consentement mutuel ne sont rejetées que dans 3 % des cas.

Le législateur devra tenir compte de tous ces éléments s'il simplifie les causes et la procédure de divorce et s'il uniformise les effets du divorce en

Een dergelijke regeling is niet aangewezen. Zoals in Frankrijk moeten echtgenoten eerst afzonderlijk en pas dan gezamenlijk kunnen worden gehoord om er zich van te vergewissen dat ze bij echtscheiding door onderlinge toestemming wel degelijk vrij handelen. Het is zaak dat de middelen worden verschaft om via overleg tot een billijke overeenkomst te komen. De kinderen moeten worden gehoord (overeenkomstig artikel 12 van het Verdrag inzake de rechten van het kind) of op onpartijdige wijze vertegenwoordigd. Over hun situatie moet in gemeen overleg worden beslist, waarbij de rechter er moet kunnen op toezien dat aan de belangen van het kind wordt tegemoetgekomen.

Professor Meulders-Klein is ten slotte van oordeel dat de gevolgen van de echtscheiding bij alle types van echtscheidingen billijk moeten zijn en in de mate van het mogelijke tegelijk met de uitspraak van de echtscheiding worden geregeld, zoals dat in Frankrijk en Duitsland het geval is.

Zij wenst ook dat de geesteszieke beter beschermd wordt in geval van echtscheiding op grond van artikel 232, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek.

2. Uiteenzetting van professor Baeteman (Rechtsfaculteit VUB)

In de huidige stand van de wetgeving kan men volgens de vijf volgende procedures een echtscheiding verkrijgen :

- de echtscheiding op grond van bepaalde feiten (de echtscheiding « sanctie »);
- de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding ingevolge krankzinnigheid (de echtscheiding « remedie »);
- de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding (de echtscheiding « failliet »);
- de echtscheiding door onderlinge toestemming (de echtscheiding « akkoord »);
- de echtscheiding na scheiding van tafel en bed (door onderlinge toestemming of op grond van bepaalde feiten).

Bij elke vorm van echtscheiding hoort een specifieke procedure met telkens geëigende vermogensrechtelijke gevolgen en een verschillende regeling voor de kinderen.

Er is dus geen conceptueel en gecoördineerd geheel.

De spreker meent dat de rechter en de wetgever terzake niet belemmerend mogen optreden. Eens de beslissing tot echtscheiding genomen, heeft het nog weinig zin om ze te verhinderen.

Overigens wordt slechts in 3 % van de gevallen een eis tot echtscheiding door onderlinge toestemming verworpen.

De wetgever moet met al die gegevens rekening houden bij de vereenvoudiging van de echtscheidingsgronden en van de procedure, bij het eenvormig

matière de pension, d'éducation des enfants et de règlement des droits patrimoniaux.

I. Simplification en ce qui concerne le problème de la faute

a) Divorce pour cause déterminée

La notion d'injure grave est anachronique et donne lieu à des interprétations contradictoires.

Elle correspond rarement à la réalité de la relation conjugale. L'échec du mariage n'est généralement pas imputable à une seule des parties. La recherche du responsable de cet échec est en outre une tâche très pénible.

b) Divorce pour cause de séparation de fait durant 5 ans

Les règles régissant ce type de divorce ne sont pas équilibrées. Il s'agit d'un divorce sans faute, soumis à des conditions de fond complexes et excessives.

La séparation de fait doit être voulue, du moins par un des époux, et doit entraîner une désunion définitive (ce qui résulte déjà du divorce en soi) et le divorce ne peut porter préjudice aux enfants. Cette dernière condition ne vaut que pour cette forme de divorce.

En ce qui concerne les effets, il existe, dans le chef du demandeur, une présomption réversible de faute pour ce qui concerne la pension alimentaire, les dons et institutions contractuelles.

L'intervenant propose de supprimer ce délai de cinq ans; ce délai est non seulement trop long mais il pose aussi de nombreux problèmes de droit patrimonial. La condition selon laquelle le divorce ne peut porter préjudice aux enfants est assez hypocrite. Dans cette forme de divorce, la désunion irrémédiable est essentielle.

c) Le divorce pour cause de séparation de fait suite à l'état de démence d'un des époux

Ce type de divorce est le véritable divorce sans torts. Cette forme de divorce renferme une contradiction : il est illogique de n'accorder le divorce qu'après cinq ans de séparation de fait si l'état de démence constitue la véritable cause de la séparation de fait. Il est par ailleurs moralement inacceptable d'exiger que les deux conditions soient remplies simultanément.

d) Divorce par consentement mutuel

C'est la forme de divorce la plus adéquate. La procédure est toutefois encore trop complexe.

maken van de gevolgen inzake uitkering na echtscheiding, de opvoeding van de kinderen en de vermogensrechtelijke regeling.

I. Vereenvoudiging van de schuldvraag

a) Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Het concept van de grove belediging is anachronistisch en wordt intern tegenstrijdig geïnterpreteerd.

Het stemt zelden overeen met de werkelijke toestand van het huwelijk. Het mislukken is meestal niet de schuld van één partij. Het zoeken naar de schuldige is bovendien een zeer pijnlijke aangelegenheid.

b) Echtscheiding op grond van 5 jaar feitelijke scheiding

Deze regeling is niet evenwichtig. Het betreft een schuldloze echtscheiding waaraan grondvoorwaarden worden gesteld die complex en overdreven verregaand zijn.

De feitelijke scheiding moet gewild zijn, minstens in hoofde van één echtgenoot, er moet een duurzame ontwrichting van het huwelijk uit volgen (dat volgt reeds uit de scheiding op zich) en de echtscheiding mag geen nadeel berokkenen aan de kinderen. Deze laatste regel geldt alleen voor deze vorm van echtscheiding.

Wat de gevolgen betreft, is er in hoofde van de eiser een omkeerbaar vermoeden van schuld met betrekking tot de uitkering voor onderhoud en ten aanzien van de schenkingen en de contractuele erfstellingen.

De spreker stelt voor om de vijfjarige termijn af te schaffen; deze termijn is niet alleen te lang maar stelt bovendien ook heel wat vermogensrechtelijke problemen. De voorwaarde dat de echtscheiding geen nadeel mag berokkenen aan de kinderen is vrij hypocriet. De essentie van het probleem bij deze vorm van echtscheiding is de duurzame ontwrichting.

c) De echtscheiding op grond van feitelijke scheiding ingevolge krankzinnigheid

Deze vorm van echtscheiding is de echte schuldloze echtscheiding. De regeling is intern tegenstrijdig : het is niet logisch om de echtscheiding pas na vijf jaar feitelijke scheiding toe te staan als de krankzinnigheid de ware grond van de feitelijke scheiding is. Tevens is het moreel niet aanvaardbaar om te eisen dat beide voorwaarden cumulatief worden vervuld.

d) Echtscheiding door onderlinge toestemming

Dit is de meest aangewezen vorm van echtscheiding. De afwikkeling is echter nog te ingewikkeld.

e) La séparation de corps et de biens

- pour cause déterminée
- par consentement mutuel

Il serait préférable de supprimer cette forme de divorce, compte tenu du nombre limité d'applications et de l'ambiguïté de la situation temporaire prévalant entre les époux.

Selon cette analyse, les cinq procédures de divorce pourraient être ramenées à deux.

Le divorce pourrait donc se régler comme suit :

Les époux constatent de commun accord ou sur la base de la donnée objective et non circonstancielle que constitue leur désunion irrémédiable que leur mariage est un échec.

Il convient de préférer le constat de commun accord, étant donné qu'une situation acceptée est mieux vécue.

II. *Simplification de la procédure*

a) Procédure unilatérale

Le professeur Baeteman propose d'apporter les modifications suivantes :

- pas de double introduction de la procédure (requête, citation);
- pas de suspension de la procédure de divorce pour cause déterminée : le délai d'attente n'a pas de sens;
- introduction immédiate sur la base d'une requête constatant la désunion irrémédiable des époux (faits et délai);
- il est essentiel que le demandeur fasse une proposition en ce qui concerne l'intervention financière, la répartition des biens et l'éducation et l'entretien des enfants;
- le jugement prononce le divorce.

b) Consentement mutuel

Le professeur Baeteman est favorable à la suppression des trois comparutions préalables. Une seule requête à laquelle les différents accords préalables (relatifs à la pension, la liquidation-partage et les enfants), constatés par acte notarial) doit suffire. L'intervenant ne partage pas le point de vue selon lequel un règlement partiel, qui soumettrait certains problèmes pendants au juge, serait suffisant.

Si des mesures provisoires s'avèrent nécessaires au cours de la séparation de fait préalable, elles doivent être prises de commun accord ou par le juge des référés.

e) De scheiding van tafel en bed

- op grond van bepaalde feiten
- door onderlinge toestemming

Deze procedure kan op grond van de geringe toepassingsgraad en ook wegens de dubbelzinnige tijdelijke situatie tussen de echtgenoten beter verdwijnen.

De vijf wegen tot echtscheiding zouden, volgens deze analyse, kunnen herleid worden tot twee.

De echtscheiding zou dus als volgt kunnen geregeld worden :

De echtgenoten stellen in onderling overleg ofwel op basis van het objectieve en niet tijdsgebonden gegeven van de duurzame ontwrichting van het huwelijk, vast dat het huwelijk mislukt is.

De voorkeur dient te worden gegeven aan de vaststelling bij onderling akkoord omdat een geaccepteerde situatie beter wordt nageleefd.

II. *Vereenvoudiging van de procedure*

a) Eenzijdige procedure

Professor Baeteman stelt de volgende wijzigingen voor :

- geen dubbele rechtsingang (verzoekschrift, dagvaarding);
- geen schorsing van de procedure tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten : de wachttijd is zinloos;
- onmiddellijke inleiding op basis van een verzoekschrift dat de duurzame ontwrichting van het huwelijk vaststelt (feiten en termijn);
- essentieel is dat de eiser een voorstel doet tot regeling van de geldelijke tegemoetkoming, de verdeling van de goederen en de opvoeding en het onderhoud van de kinderen;
- het vonnis spreekt de echtscheiding uit.

b) Onderlinge toestemming

Professor Baeteman is voorstander van de afschaffing van de drie voorafgaande verschijningen. Eén enkel verzoekschrift waaraan de verschillende voorafgaande overeenkomsten (inzake uitkering, vereffening en verdeling, alsmede inzake de kinderen), vastgelegd bij notariële akte, worden toegevoegd, is voldoende. De spreker sluit niet aan bij de opvatting dat een gedeeltelijke regeling, waarbij bepaalde problemen aan de rechter worden voorgelegd, zou volstaan.

Indien gedurende de voorafgaande feitelijke scheiding voorlopige maatregelen nodig zijn, dan moeten die vastgesteld worden in onderling overleg of door de voorzitter in kort geding.

III. Effets

Le professeur Baeteman propose également une réglementation simplifiée dans ce domaine.

1. Le montant de la pension qui, en principe, est toujours accordée à titre provisoire, est fixé en fonction de l'intégration socio-économique de l'époux concerné. Il est tenu compte des conséquences fâcheuses de la dissolution du mariage ainsi que des possibilités sociales et personnelles tant de l'époux bénéficiaire de la pension que de celui qui doit l'acquitter.

Il faut donner la préférence à une pension versée sous forme de capital ou dont le versement est demandé comme tel par l'époux qui doit s'en acquitter.

Le montant de la pension périodique et provisoire peut être ajusté en fonction de la modification de la situation et d'événements imprévus. En cas de remariage du bénéficiaire, la pension n'est plus due.

2. L'entretien, l'éducation et la formation convenable demeure une obligation qui incombe aux deux parents, qu'ils soient mariés ou divorcés. Dans ce dernier cas, la seule différence est que cette obligation s'exerce autrement que dans le cadre d'un foyer uni.

En ce qui concerne l'attribution du droit de garde, l'intérêt de l'enfant doit prévaloir sur celui des parents. Cette matière étant au premier chef l'affaire des parents, leur accord est primordial. Le tribunal ne devrait jouer qu'un rôle subsidiaire et prendre des décisions expresses et révisables, indépendamment du critère de culpabilité.

Dans le cadre de la Convention internationale, relative aux droits de l'enfant, se pose le problème particulier de l'audition du mineur aux fins de connaître son avis quant à l'exercice de l'autorité parentale.

3. Le partage des biens

L'intervenant donne ici également sa préférence à un règlement à l'amiable. Les propositions de partage émanant de l'époux demandeur et l'accord en la matière constitue une condition de base du divorce par consentement mutuel.

On pourrait résoudre bon nombre de problèmes en supprimant l'indivision postcommunautaire. Cette solution se heurte actuellement à un problème : le divorce produit ses effets à des dates différentes selon qu'il s'agit des époux ou de tiers.

Le professeur renvoie à la législation française qui prévoit un effet rétroactif général au jour de la demande.

Il convient par ailleurs d'élaborer des règles particulières pour le logement familial, les meubles meublants et l'attribution de biens par priorité. L'absence de faute entraîne la neutralisation de la règle selon laquelle la faute influe sur les institutions contractuelles et les avantages matrimoniaux (sauf convention contraire).

III. Gevolgen

Ook op dit vlak stelt professor Baeteman een eenvoudige regeling voor.

1. De uitkering, die in principe steeds tijdelijk wordt toegekend, wordt vastgesteld in verhouding tot de sociale en economische integratie van de betrokken partner. Er wordt rekening gehouden met de nadelige gevolgen van het ontbonden huwelijk en met de eigen sociale en persoonlijke mogelijkheden van zowel de uitkeringsgerechtigde als de uitkeringsplichtige.

De voorkeur moet worden gegeven aan een vrijwillige of door de uitkeringsplichtige aangevraagde uitkering van kapitaal.

De periodieke en tijdelijke uitkering kan worden aangepast op grond van gewijzigde en onvoorzienbare gebeurtenissen en vervalt bij een nieuw huwelijk.

2. Het onderhoud, de opvoeding en de passende opleiding blijft een gezamenlijke verplichting van de beide ouders, of ze gehuwd zijn dan wel uit de echt gescheiden. Die verplichting wordt alleen anders uitgevoerd dan in het kader van een gezin.

Wat de toezegging van het hoederecht betreft, moet het belang van het kind primeren op de belangen van de ouders. Dit is in de eerste plaats zaak van de ouders zelf zodat hun akkoord primeert. De rechtbank zou slechts subsidiair een uitdrukkelijke en herzienbare beslissing moeten nemen, los van de schuldvraag.

In het licht van het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind stelt zich het bijzonder probleem van het horen van de minderjarige om zijn idee te kennen omtrent de uitoefening van het ouderlijk gezag.

3. De verdeling van de goederen

Ook hier geeft de spreker de voorkeur aan een regeling in der minne. De voorstellen tot verdeling gaan uit van de eisende echtgenoot en een akkoord is een basisvoorwaarde voor een echtscheiding door onderlinge toestemming.

Heel wat problemen kunnen worden opgelost door de postcommunautaire onverdeeldheid te doen verdwijnen. Momenteel geeft dit problemen ingevolge de verschillende data van uitwerking van de echtscheiding ten aanzien van de echtgenoten of ten aanzien van derden.

Professor Baeteman verwijst naar de Franse wetgeving die een veralgemeende terugwerking voorziet tot op de dag van de eis.

Voorts moeten bijzondere regels worden uitgewerkt voor de gezinswoning, het huisraad en de toewijzing van goederen bij voorrang. Indien de schuldvraag vervalt, valt ook de regeling weg volgens welke de schuld een invloed heeft op de contractuele erfstellingen en huwelijksvoordelen (tenzij andersluidende overeenkomst).

L'intervenant plaide également en faveur d'un partage équitable effectué par le juge en lieu et place d'un partage strict par moitiés. Il se rallie en cela à la thèse défendue par le professeur Verbeke (KUL) en matière de partage des biens en cas de divorce.

Enfin, il faudrait inclure dans le partage une série de nouveaux biens, tels que les droits de pension et les acquêts professionnels.

3. Exposé de M. Mellaerts (Faculté de droit, KUL)

M. Mellaerts est l'auteur du livre intitulé « Naar een hervorming van het echtscheidingsprocesrecht » (Acco, 1991).

Ce livre est le résultat d'un projet de recherche sur le droit belge en matière de procédures familiales, qui examine comment on pourrait rendre ce droit plus clair, plus humain, plus égalitaire et plus uniforme. L'intervenant rappelle que la lenteur et la complexité de la procédure de divorce a été voulue afin de dissuader les parties.

Cette conception est totalement dépassée et est en outre impraticable du point de vue de l'économie des procès.

Comme dans la plupart des pays occidentaux, le nombre de divorces est très élevé dans notre pays (22 466 en 1987).

Divorce pour cause déterminée

À l'heure actuelle, 60 % de l'ensemble des divorces sont des divorces pour cause déterminée.

Les propositions visant à réformer la procédure en divorce portent sur les trois phases de cette procédure (introduction, procédure sur le fond et transcription du jugement). La double introduction qui est actuellement imposée ralentit considérablement la procédure.

La phase de conciliation préalable était censée éviter des procès, mais force est de constater que ce but n'est que rarement, voire jamais atteint.

En général, lorsque les deux époux comparaissent (ce qui n'est pas souvent le cas), on assiste à un dialogue de sourds.

On peut en outre se demander s'il est bien du ressort d'un juge de se pencher sur de graves problèmes conjugaux.

M. Mellaerts propose de supprimer cette phase ou de la rendre facultative de manière à pouvoir entamer immédiatement la procédure sur le fond.

Cette simplification implique pour le juge la suppression de trois audiences et permettra également de réduire considérablement le travail du greffe.

La dernière phase de la procédure de divorce est la transcription du jugement dans les registres de l'état civil.

Le jugement n'est pas transcrit automatiquement, et ce, afin de donner aux époux une ultime occasion de se réconcilier. Cela n'est pas réaliste.

Spreker pleit eveneens voor een billijke verdeling door de rechter in de plaats van een strikte verdeling bij helften. Hij sluit hiermee aan bij de thesise die door prof. Verbeke (KUL) wordt verdedigd inzake goederenverdeling bij echtscheiding.

Ten slotte zouden ook een aantal nieuwe goederen in de verdeling moeten worden opgenomen, zoals de pensioenrechten en de beroepsaanwinsten.

3. Uiteenzetting van de heer Mellaerts (Rechtsfaculteit, KUL)

De heer Mellaerts is de auteur van het werk « Naar een hervorming van het echtscheidingsprocesrecht » (Acco, 1991).

Dit boek is het resultaat van een onderzoeksproject over het Belgisch familieprocesrecht. Nagegaan werd hoe het familieprocesrecht overzichtelijker, humaner, emanciperend en eenvormiger zou kunnen worden gemaakt. De spreker herinnert eraan dat de echtscheidingsprocedure met opzet langdurig en ingewikkeld werd gemaakt om de partijen af te schrikken.

Deze opvatting is totaal voorbijgestreefd en is bovendien proceseconomisch onhoudbaar.

Zoals in de meeste westerse landen ligt het aantal echtscheidingen ook in ons land zeer hoog (22 466 in 1987).

Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

60 % van alle echtscheidingen gebeuren op grond van bepaalde feiten.

De hervormingsvoorstellen hebben betrekking op de drie fasen van deze procedure (inleiding, proces ten gronde en overschrijving van het vonnis). De dubbele rechtsingang die momenteel wordt opgelegd leidt tot een aanzienlijke vertraging van de procedure.

Met de voorafgaande verzoeningsfase beoogde men een proces te vermijden; in dat opzet slaagt men echter zelden of nooit.

Indien beide echtgenoten verschijnen (wat niet vaak het geval is), wordt er gewoonlijk een dovemansgesprek gevoerd.

Daarbij rijst nog de vraag of het de taak is van een rechter om zich te buigen over ernstige huwelijksproblemen.

De heer Mellaerts stelt voor om deze fase weg te laten of facultatief te maken, zodat de procedure onmiddellijk ten gronde kan worden gevoerd.

In elk geval betekent deze vereenvoudiging voor de rechter drie zittingen minder en ook de griffie zou heel wat werk kunnen besparen.

De laatste fase in het echtscheidingsproces is de overschrijving van het vonnis door de ambtenaar van de burgerlijke stand.

Het vonnis wordt niet automatisch overgeschreven om de echtgenoten nog een ultieme kans tot verzoening te bieden. Dat is niet realistisch.

Mesures provisoires

L'intervenant estime que le système actuel des mesures provisoires manque de transparence.

Aussi longtemps que la procédure de divorce n'est pas introduite, le juge de paix est compétent en première instance.

Si les mesures provisoires sont demandées en cours de procédure, c'est le président des référés qui est compétent.

Cela implique qu'un autre juge est saisi en cas d'appel. La procédure à suivre est aussi chaque fois différente.

Cette situation confuse résulte de la mise en oeuvre de la loi de 1976.

Avant l'entrée en vigueur de cette loi, le président du tribunal de première instance était compétent pour prendre, en toutes circonstances, des mesures provisoires. M. Mellaerts estime qu'il faudrait revenir à une plus grande uniformité et que le juge de paix devrait aussi être compétent pendant la procédure de divorce.

Si la préférence est donnée au juge de paix, c'est parce que ce magistrat est plus proche du justiciable.

La procédure présente les avantages suivants :

- elle est introduite par voie de requête et non par citation, ce qui permet de réduire les frais;
- elle se déroule en chambre du conseil et non en audience publique; ce « huis clos » peut être utile;
- le juge de paix doit obligatoirement faire préalablement une tentative de conciliation, ce qui peut constituer une innovation utile;
- les époux doivent comparaître en personne devant le juge de paix; ils ne peuvent se faire représenter par un avocat, mais peuvent néanmoins se faire assister par leur conseil. Le contact personnel peut contribuer à résoudre le conflit.

En outre, la tâche du président du tribunal de première instance, appelé à se prononcer sur les référés, serait notablement allégée.

La plupart des affaires dont est saisi le président des référés concernent en effet la prise de mesures provisoires dans le cadre d'une procédure en divorce.

Cette mesure permettrait de résorber considérablement l'arriéré judiciaire à ce niveau, mais aussi au niveau des cours d'appel qui ont à se prononcer en appel sur bon nombre de ces affaires, parfois après une longue attente pour les intéressés.

Ce transfert de compétences entraînera évidemment un surcroît de travail pour les justices de paix, où l'arriéré est toutefois minime voire inexistant actuellement. Si la procédure de divorce était raccourcie par la suppression de la phase préalable, on engagerait sans doute moins de procédures pour obtenir des mesures urgentes et provisoires. Il convient donc de relativiser l'extension de la compétence du juge de paix.

Les mesures proposées contribueraient sans conteste à simplifier et à écourter la procédure.

Voorlopige maatregelen

Spreker is van oordeel dat het huidige systeem van voorlopige maatregelen ondoorzichtig is.

Zolang de echtscheidingsprocedure niet werd ingeleid is de vrederechter in eerste aanleg bevoegd.

Als de voorlopige maatregelen tijdens de procedure worden gevraagd, is de voorzitter in kort geding bevoegd.

Zulks houdt tevens in dat ook voor het hoger beroep telkens een andere rechter bevoegd is. Ook moeten steeds andere procesregels worden toegepast.

Deze verwarde situatie werd gecreëerd door de wet van 1976.

Tevoren was de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg in alle omstandigheden bevoegd om voorlopige maatregelen te nemen. De heer Mellaerts meent dat opnieuw naar eenvormigheid moet worden gestreefd. Volgens hem moet de vrederechter ook tijdens de echtscheidingsprocedure bevoegd worden gemaakt.

De voorkeur gaat uit naar de vrederechter omdat hij dichterbij de rechtsonderhorige staat.

De procedure heeft volgende voordelen :

- ze wordt ingeleid bij verzoekschrift en niet bij dagvaarding, wat duidelijk kostenbesparend is;
- ze vindt plaats in raadkamer en niet in openbare zitting, deze beslotenheid kan zeker nuttig zijn;
- er is voor de vrederechter een wettelijk verplichte voorafgaande verzoeningspoging, wat een nuttige innovatie kan zijn;
- de echtgenoten moeten voor de vrederechter in persoon verschijnen; ze kunnen zich niet laten vertegenwoordigen door een advocaat, die hen echter wel kan bijstaan. Dat persoonlijk contact kan bijdragen tot een oplossing van het conflict.

Bovendien zou het kort geding voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg op zeer substantiële wijze worden ontlast.

De meerderheid van de zaken voor de voorzitter in kort geding zijn immers voorlopige maatregelen tijdens de echtscheidingsprocedure.

De gerechtelijke achterstand zou niet alleen op dit niveau aanzienlijk verminderd worden, maar ook bij het hof van beroep, dat heel wat van deze zaken in beroep te behandelen krijgt, soms met een lange wachttijd voor de betrokkenen.

De bevoegdheidsoverdracht zou uiteraard de overlast bij het vrederecht doen toenemen. Momenteel hebben de vrederechten echter weinig of geen achterstand. Als de echtscheidingsprocedure zou verkort worden door de voorafgaande fase af te schaffen, zullen er allicht minder procedures voor het verkrijgen van voorlopige en dringende maatregelen gevoerd worden. De verruiming van de bevoegdheid van de vrederechter moet dus worden gerelativeerd.

De voorgestelde maatregelen houden ongetwijfeld een vereenvoudiging en een verkorting van de procedure in.

Divorce par consentement mutuel

L'intervenant estime que cette procédure pourrait être radicalement modifiée. Elle prend non seulement beaucoup de temps (en moyenne un an et demi) mais elle est aussi particulièrement formaliste. Or, les époux pourraient régler les conséquences du divorce de manière autonome sans être soumis à un contrôle judiciaire significatif. En cas de divorce par consentement mutuel, la tâche du tribunal se limiterait à contrôler le respect des exigences légales et des formalités.

L'intervenant propose d'élaborer une procédure simplifiée et accélérée pour les divorces n'impliquant pas d'enfants ou n'impliquant que des enfants majeurs. Dans ces cas, le rôle du juge pourrait être supprimé.

La proposition de M. Mellaerts prévoit que ces divorces seraient réglés par le notaire et par l'officier de l'état civil.

Le divorce serait soumis aux conditions suivantes :

1) Les époux devront conclure au préalable un accord parfait et entier concernant les effets du divorce. Cette condition est également requise dans la procédure actuelle.

2) La convention devra être passée devant notaire. Cet officier public devra vérifier si tous les effets du divorce sont effectivement réglés. Il pourra également les instruire de la portée de leur décision, comme c'est déjà le cas actuellement. Les conventions de divorce par consentement mutuel sont déjà souvent contrôlées par un notaire qui les passe en acte notarié.

3) Les époux sont tenus de se faire assister par un conseil, et de préférence par des conseils distincts.

Le conseil juridique peut être tout aussi bien un notaire qu'un avocat.

L'officier d'état civil n'intervient qu'en dernier ressort et après un certain temps. Les époux ne peuvent se présenter devant le notaire que s'ils sont parvenus à un accord parfait. L'officier d'état civil est ensuite saisi par voie de requête. Il prononcera le divorce après une période d'essai déterminée. Les deux époux ont donc encore la possibilité de revenir sur leur décision. Le rôle du tribunal est donc remplacé par deux fonctionnaires publics (le notaire et l'officier d'état civil).

Dans une procédure en divorce avec enfants, l'autonomie des époux est quelque peu restreinte afin d'éviter que les enfants ne fassent partie de l'enjeu global des négociations. Il est vrai que la procédure pourrait être considérablement allégée. L'obligation de dresser un inventaire notarial, par exemple, n'est plus praticable. Cette opération coûteuse et fastidieuse est souvent superflue. En effet, ce n'est en général que lorsque tout est réglé que l'on dresse l'inventaire. Cette formalité pourrait donc devenir facultative.

Echtscheiding door onderlinge toestemming

Volgens spreker kunnen voor deze procedure ingrijpende wijzigingen worden doorgevoerd. De procedure duurt niet alleen lang (gemiddeld 1,5 jaar), maar ze is ook bijzonder formalistisch. De echtgenoten kunnen echter wel zonder noemenswaardige rechterlijke controle op autonome wijze de gevolgen van de echtscheiding regelen. Bij een echtscheiding door onderlinge toestemming blijft de taak van de rechtbank beperkt tot de controle van de wettelijke vereisten en formaliteiten.

Spreker stelt voor om een vereenvoudigde en snelle procedure uit te werken voor echtscheidingen waar geen of alleen meerderjarige kinderen bij betrokken zijn. In dat geval kan de rol van de rechter uitgeschakeld worden.

In het voorstel van de heer Mellaerts worden deze echtscheidingen geregeld voor de notaris en voor de ambtenaar van de burgerlijke stand.

De echtscheiding zou aan de volgende voorwaarden onderworpen worden :

1) De echtgenoten moeten vooraf een volledige overeenkomst maken over de gevolgen van de echtscheiding. Zulks is ook reeds in de huidige procedure vereist.

2) De overeenkomst moet voor de notaris worden verleden. Deze openbare ambtenaar moet nagaan of alle echtscheidingsgevolgen geregeld worden. Hij kan de echtgenoten tevens wijzen op de draagwijdte van hun beslissing. Dit gebeurt ook nu reeds. De overeenkomsten inzake echtscheiding door onderlinge toestemming worden momenteel vaak door een notaris gecontroleerd en verleden.

3) Elk van de echtgenoten is verplicht om zich te laten bijstaan, bij voorkeur door een afzonderlijk raadsman.

De juridische raadsman kan zowel een notaris als een advocaat zijn.

De ambtenaar van de burgerlijke stand komt pas in laatste instantie en na verloop van een bepaalde tijd tussen. De echtgenoten kunnen alleen met een volledige overeenkomst naar de notaris gaan. Daarna komt de zaak via een verzoekschrift bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. Deze zal, na een bepaalde proefperiode, de echtscheiding uitspreken. Beide echtgenoten kunnen dus nog op hun stappen terugkomen. De rol van de rechtbank wordt dus vervangen door twee openbare ambtenaren (notaris en ambtenaar van de burgerlijke stand).

In de procedure voor een echtscheiding met kinderen wordt de autonomie van de echtgenoten enigszins beperkt om te vermijden dat de kinderen een onderdeel zouden worden van het globaal onderhandelingspakket. De procedure kan wel aanzienlijk verlicht worden. Zo is de verplichting om een notariële inventaris te maken niet langer houdbaar. Deze dure en tijdrovende operatie is vaak overbodig. De inventaris wordt immers meestal pas opgemaakt als alles al geregeld is. Deze vereiste zou dus facultatief kunnen worden.

Le divorce par consentement mutuel devrait en outre également être possible en l'absence d'accord parfait et entier sur tous les effets du divorce. Dans l'état actuel de la législation, les époux qui se trouvent dans cette situation demandent le divorce pour cause déterminée. Ils doivent alors inventer une faute avec toute l'hypocrisie que l'on imagine.

En ce qui concerne le régime applicable aux enfants, il est proposé que le règlement convenu par les époux soit soumis au juge, qui vérifiera si les intérêts des enfants mineurs n'ont pas été lésés. On demanderait au parquet de donner son avis en la matière.

On pourrait enfin ramener la durée de la procédure devant le tribunal des treize mois actuels à trois ou six mois. Ce délai paraît suffisant compte tenu du fait que des négociations ont déjà eu lieu au préalable pour parvenir à un accord sur les effets du divorce.

Dans le système proposé par M. Mellaerts, la première comparution est remplacée par l'introduction de la requête; après quoi, les époux devraient encore comparaître une seule fois devant le juge, après un certain nombre de mois.

Conclusion

L'objectif était de simplifier et de raccourcir la procédure en divorce.

Au lieu de comporter trois phases, le divorce pour cause déterminée n'en comporterait plus qu'une, à savoir le procès proprement dit.

Le divorce par consentement mutuel deviendrait plus rapide et moins formaliste.

Les différentes propositions pourraient en outre contribuer à réduire de manière non négligeable l'arriéré judiciaire.

4. Exposé du professeur Vieujean (Faculté de l'ULG)

Le professeur Vieujean a procédé à l'examen critique renvoyées à la Commission.

I. Propositions à objet limité

a. Divorce

1. Proposition Eerdeken, n° 57/1, S.E. 91/92, reprenant la proposition n° 186/1 (1988) du 2 mars 1988

L'auteur supprime la communicabilité au ministère public des procédures de divorce et de séparation de corps pour cause déterminée ou par consentement mutuel, ainsi que des actions en séparation de biens, pourvu qu'il n'y ait pas d'enfant mineur.

Son but est d'accélérer la justice.

Verder zou de echtscheiding door onderlinge toestemming ook moeten toegelaten worden als er geen volledig akkoord is over alle gevolgen. In de huidige stand van de wetgeving vragen deze echtgenoten vaak echtscheiding op grond van bepaalde feiten. Zij moeten dan een schuldgrond ensceneren met alle hypocrisie vandien.

Wat de regeling voor de kinderen betreft, wordt voorgesteld dat de overeenkomst die door de echtgenoten werd opgesteld aan de rechter zou worden voorgelegd, die nagaat of de belangen van de minderjarige kinderen niet geschaad werden. Aan het parket zou gevraagd worden om terzake advies uit te brengen.

De procesgang voor de rechtbank tenslotte zou kunnen verkort worden van 3 tot 6 maanden (momenteel 13 maanden). Dat lijkt voldoende als men er rekening mee houdt dat er vooraf al onderhandelingen hebben plaatsgevonden om tot een overeenkomst over de echtscheidingsgevolgen te komen.

In het systeem dat door de heer Mellaerts wordt voorgesteld, wordt de eerste verschijning vervangen door het indienen van het verzoekschrift. Nadien zouden de echtgenoten, na enkele maanden, nog éénmaal voor de rechter moeten verschijnen.

Besluit

Het was de bedoeling om de echtscheidingsprocedure te vereenvoudigen en te verkorten.

De echtscheiding op grond van bepaalde feiten wordt van 3 fasen tot één fase teruggebracht, het eigenlijke proces.

De echtscheiding door onderlinge toestemming wordt korter en minder formalistisch.

De verschillende voorstellen betekenen daarenboven een niet onbelangrijke bijdrage tot de vermindering van de gerechtelijke achterstand.

4. Uiteenzetting van professor Vieujean (Rechtsfaculteit ULg)

Professor Vieujean heeft de ter tafel liggende wetsvoorstellen kritisch doorgenomen.

I. Voorstellen met een beperkte strekking

a. Echtscheiding

1. Voorstel Eerdeken, n° 57/1, B.Z. 91/92, dat het voorstel n° 186/1 (1988) van 2 maart 1988 overneemt

De indiener pleit, alleen voor de echtscheidingen zonder minderjarige kinderen, voor de afschaffing van de verplichte mededeling aan het openbaar ministerie van de vordering tot echtscheiding en tot scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten of door onderlinge toestemming, alsook van de vordering tot scheiding van goederen.

Bedoeling ervan is de rechtspleging te versnellen.

On peut néanmoins se demander pourquoi l'auteur retient la condition d'absence d'enfant pour la séparation de biens.

2. Proposition Eerdekens, n° 51/1, S.E. 91/92, reprenant la proposition n° 187/1 (1988) du 2 mars 1988

Cette proposition modifie l'article 1258, alinéa 2, du Code judiciaire de manière à confier au président siégeant en conciliation les demandes relatives à la durée du permis de citer. Son objectif est ici aussi d'accélérer la justice.

3. Proposition Van Vaerenbergh, n° 86/1, S.E. 91/92, reprenant la proposition n° 1337/1 (90/91) du 30 octobre 1990

Cette proposition vise à réduire de cinq à deux ans le délai de séparation de fait requis par l'article 232 du Code civil.

4. Proposition Van Vaerenbergh, n° 91/1, S.E. 91/92, reprenant la proposition n° 1365/1, 90/91 du 22 novembre 1990

L'auteur supprime les conditions d'âge et de durée de mariage pour le divorce par consentement mutuel vu que celles-ci ne représentent actuellement plus grand chose.

b. Autorité parentale

Proposition Van Vaerenbergh, n° 85/1, S.E. 91/92, reprenant la proposition n° 1412/1, 90/91 du 8 janvier 1991

Cette proposition concerne le droit de visite des grands-parents. Le professeur fait remarquer que le droit de visite des grands parents est admis par une jurisprudence extrêmement ferme. Il n'est pas persuadé de l'utilité de légiférer en cette matière.

II. Proposition de M. Simons et Mme Vogels, Doc. n° 165/1, 91/92 (S.E.), reprenant la proposition n° 644/1, 88/89 du 8 décembre 1988

a. Intitulé et but selon les développements

1. Intitulé : « modifiant la législation en matière de conflits conjugaux ».

2. L'objectif poursuivi par la proposition est la « coresponsabilité » des parents même après la séparation et le règlement amiable des questions relatives aux enfants.

Vraag is alleen waarom de indiener ook bij de scheiding van goederen als voorwaarde stelt dat er geen kinderen mogen zijn.

2. Voorstel Eerdekens, n° 51/1, B.Z. 91/92, dat het voorstel n° 187/1 (1988) van 2 maart 1988 overneemt

Dit voorstel wijzigt artikel 1258, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek zodat de vorderingen omtrent de termijn gedurende welke het recht om te dagvaarden geschorst is aan de voorzitter van de rechtbank die de verzoeningszitting leidt, worden toegewezen. Ook in dit geval is het de bedoeling de rechtspleging te versnellen.

3. Voorstel Van Vaerenbergh, n° 86/1, B.Z. 91/92, dat het voorstel n° 1337/1 90/91 van 30 oktober 1990 overneemt

Dit voorstel strekt ertoe de door artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek opgelegde termijn voor een feitelijke scheiding van vijf jaar tot twee jaar terug te brengen.

4. Voorstel Van Vaerenbergh, n° 91/1, B.Z. 91/92, dat het voorstel n° 1365/1, 90/91 van 22 november 1990 overneemt

De indiener schaft de voorwaarden inzake leeftijd en duur van het huwelijk af voor echtscheiding door onderlinge toestemming, omdat die vereisten thans niet veel meer voorstellen.

b. Ouderlijk gezag

Voorstel Van Vaerenbergh, n° 85/1, B.Z. 91/92, dat het voorstel n° 1412/1, 90/91 van 8 januari 1991 overneemt

Dit voorstel heeft betrekking op het omgangsrecht van de grootouders. Professor Vieujean stipt aan dat de rechtspraak, die op dit punt zeer strikt is, dit omgangsrecht van de grootouders al toestaat. Hij acht het niet raadzaam ter zake wetgevend op te treden.

II. Voorstel Simons-Vogels, n° 165/1, B.Z. 91/92, dat het voorstel n° 644/1, 88/89 van 8 december 1988 overneemt

a. Opschrift en doelstelling, zoals weergegeven in de toelichting

1. Opschrift : « tot wijziging van de wetgeving inzake gezinsconflicten »

2. Doelstelling : doel van het voorstel is een « gedeelde verantwoordelijkheid » van de ouders, zelfs na de scheiding, en de regeling bij onderlinge toestemming van de kwesties die de kinderen aangaan.

b. Causes de divorce

1. Divorce pour cause déterminée

La proposition modifie profondément la cause actuellement régie par l'article 232 du Code civil. Suivant l'article 6 de la proposition, la « démence » — état non défini — suffirait à justifier le divorce.

L'article 5 de la proposition abrège le délai de séparation requis pour le divorce actuellement régi par l'article 232, alinéa 1er, du Code civil.

On peut constater que c'est davantage que la « restructuration » annoncée par le commentaire de l'article.

2. Consentement mutuel

Suivant l'article 7 de la proposition, ce divorce serait permis pourvu que les époux soient majeurs.

c. Procédure du divorce

1. Divorce pour cause déterminée

Diverses modifications sont proposées, notamment par les articles 27 à 31 de la proposition. Ces derniers sont présentés dans les développements comme des « articles techniques ». Pourtant, certaines modifications sont importantes, comme la possibilité de faire transcrire le divorce obtenu *par le conjoint* (article 30).

2. Consentement mutuel

La proposition préconise une accélération de la procédure notamment par la réduction des délais entre les trois comparutions (articles 35 et 36).

d. Effets du divorce

1. Leur date

L'article 31 de la proposition semble modifier l'article 1278, alinéa 3, du Code judiciaire de manière à en étendre la règle à tout divorce, mais sans directive pour le juge.

2. L'article 301 du Code civil

La proposition contient des modifications assez profondes. Il n'est plus question des « possibilités » ni de pension « pouvant permettre » des conditions équivalentes à celles de la vie commune (article 10).

b. Gronden tot echtscheiding

1. Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Dit voorstel brengt een diepgaande wijziging aan in de gronden tot echtscheiding, die thans zijn vastgesteld bij artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek. Op grond van artikel 6 van het voorstel zou « krankzinnigheid » — een niet nader toegelichte toestand — een voldoende grond zijn om de echtscheiding te verantwoorden.

Artikel 5 van het voorstel verkort de voor echtscheiding vereiste scheidingstermijn, zoals artikel 232, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek die thans bepaalt.

Men constatore hierbij dat zulks verder gaat dan de door de commentaar bij het artikel aangekondigde « herstructurering ».

2. Onderlinge toestemming

Uitgaande van artikel 7 van het voorstel zou een dergelijke echtscheiding toegestaan worden op voorwaarde dat de echtgenoten meerderjarig zijn.

c. Echtscheidingsprocedures

1. Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Een aantal wijzigingen worden in uitzicht gesteld, met name door de artikelen 27 tot 31 van het voorstel. In de commentaar worden die artikelen als « technische bepalingen » bestempeld, hoewel bepaalde wijzigingen van groot belang zijn, zoals de mogelijkheid om de *door de echtgenoot* verkregen echtscheiding te doen overschrijven (art. 30).

2. Onderlinge toestemming

Het voorstel wil een versnelde procedure instellen, met name door de termijnen tussen de drie verschijningen in te korten (art. 35 en 36).

d. Gevolgen van de echtscheiding

1. Tijdstip van de echtscheiding

Artikel 31 van het voorstel lijkt artikel 1278, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek te wijzigen, waardoor die bepaling voor elke echtscheiding zou gelden, evenwel zonder enig richtsnoer voor de rechter.

2. Artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorstel bevat niet onbelangrijke wijzigingen. Er is geen sprake meer van enige « mogelijkheid » noch van een uitkering die « in staat kan stellen » op gelijkwaardige wijze als tijdens het samenleven in het bestaan te voorzien (art. 10).

Le § 6, relatif au *décès du débiteur*, est abrogé, et le § 3 actuel est remplacé par une disposition qui n'exige plus des « circonstances indépendantes de la volonté ». Le nouveau texte introduit dans les §§ 1er et 3 consacre la possibilité d'accorder la pension pour une durée déterminée.

Curieusement, le texte proposé pour l'article 300, § 2, et qui pourrait, semble-t-il, avoir la pension pour objet admet la révision, voire la révision judiciaire des obligations fixées par transaction.

3. Les articles 306 à 307bis du Code civil

Suivant les développements, les articles 12 à 14 de la proposition ne visent qu' à régler les effets des divorces-remèdes sans référence à la faute. En réalité, la proposition va plus loin puisqu'elle supprime le régime particulier de l'article 307bis.

e. Autorité parentale

Les auteurs proposent des modifications dans les textes du divorce et de l'autorité parentale, de manière à promouvoir l'exercice conjoint du gouvernement de la personne et de l'administration légale, alors que les pouvoirs restent concurrents en cas de cohabitation.

f. Remarque générale sur la notion de « transaction »

Le mot semble avoir séduit, de sorte, par exemple, que, suivant l'article 25 de la proposition, il faut à chaque fois remplacer « l'accord » par « la transaction » dans l'article 1258, alinéa 3, du Code judiciaire. L'orateur se demande quel progrès on en attend.

Suivant l'article 9 de la proposition, l'article 300, § 1er, du Code civil devrait disposer notamment : « Cette transaction doit être conforme aux dispositions légales concernant la puissance parentale, la tutelle (?) et les ordres de succession (?) ». Le § 2 dudit article 300 devrait porter : « Par dérogation à l'article 1134, la transaction convenue par les époux pourra être modifiée ou rapportée à la demande des parties ou de l'une d'elles (demande en justice ?), pendant ou après le divorce. Cette modification transactionnelle (par décision judiciaire ?) devra être constatée dans les formes prévues au § 1er si elle est sollicitée (en justice ?) au cours de la procédure en divorce ».

Il faut bien qu'une modification voulue par l'une des parties seulement soit l'œuvre du juge. On n'en

Paragraaf 6, die betrekking heeft op het *overlijden van de tot uitkering gehouden echtgenoot* wordt opgeheven. De bestaande § 3 wordt vervangen door een bepaling die niet langer « omstandigheden onafhankelijk van de wil » vereist. De nieuwe tekst die in de §§ 1 en 3 wordt ingevoegd, bekrachtigt de mogelijkheid om de uitkering gedurende een bepaalde periode toe te kennen.

Eigenaardig genoeg staat de voor artikel 300, § 2, voorgestelde tekst die op de uitkering zou kunnen slaan, een herziening en zelfs een gerechtelijke herziening toe van de *bij vergelijk* vastgestelde verplichtingen.

3. Artikelen 306 en 307bis van het Burgerlijk Wetboek

Uitgaande van de commentaar zouden de artikelen 12 tot 14 van het voorstel alleen een regeling willen treffen voor de gevolgen van de echtscheiding die als laatste redmiddel wordt aangewend, zonder dat het begrip schuld daaraan te pas komt. In feite gaat het voorstel een heel stuk verder doordat het de bijzondere regeling van artikel 307bis opheft.

e. Ouderlijk gezag

De indieners stellen wijzigingen voor in de teksten betreffende de echtscheiding en het ouderlijk gezag, teneinde de gezamenlijke uitoefening van het bestuur over de persoon en van het wettelijk beheer te bevorderen, terwijl de ouders ingeval ze samenleven de bevoegdheden samen blijven uitoefenen.

f. Algemene opmerking met betrekking tot het begrip « vergelijk »

Dit woord slaat blijkbaar goed aan, in die mate zelfs dat volgens artikel 25 van het voorstel de woorden « de overeenstemming » in artikel 1258, 3^e lid, van het Gerechtelijk Wetboek telkens moeten worden vervangen door de woorden « het vergelijk ». Spreker vraagt zich af welk resultaat men daarvan verwacht.

Volgens artikel 9 van het voorstel zou artikel 300, § 1, van het Burgerlijk Wetboek onder andere deze bepaling moeten bevatten : « Dat vergelijk moet in overeenstemming zijn met de wettelijke bepalingen betreffende de ouderlijke macht, *de voogdij* (?) en de *orde van erfopvolging* (?) ». Paragraaf 2 van dat artikel 300 zou als volgt moeten luiden : « In afwijking van artikel 1134 kan het door de echtgenoten getroffen vergelijk op verzoek van beide partijen of van één van hen (rechtsvordering ?), tijdens of na de echtscheiding worden gewijzigd of herroepen. Indien de voornoemde wijziging van het vergelijk (bij rechterlijke beslissing ?) wordt aangevraagd (voor de rechtbank ?) in de loop van de echtscheidingsprocedure, moet ze worden vastgesteld zoals is bepaald in § 1. »

Een wijziging waar slechts één van de partijen op aanstuurt, moet noodzakelijkerwijze het werk van de

parle pas moins de « modification transactionnelle » ! S'avise-t-on que la transaction se définit : « une convention par laquelle deux ou plusieurs colitigants mettent fin à une situation qui leur paraît contentieuse, soumise ou non à la justice, et ce par le moyen de concessions réciproques, pouvant consister soit dans la renonciation à tout ou partie de leurs droits litigieux, soit dans l'abandon d'un bien non litigieux. Elle entraîne, dans les deux cas, renonciation à toute action et prétention quant aux droits et biens dont elle emporte l'abandon » (DE GAVRE, *Le contrat de transaction*, Bruxelles, 1967, t. Ier, n° 49).

III. Proposition Beaufays n° 27/1, S.E. 91/92, tendant à humaniser les procédures du divorce

M. Beaufays ne propose aucune modification aux causes ni aux effets du divorce.

Il s'agit seulement de rendre les procédures plus rapides.

Dans le divorce pour cause déterminée, il prévoit la suppression du délai de citation, la permission de la comparution volontaire et la suppression de l'ultime délai d'épreuve.

Dans le consentement mutuel, il prévoit la suppression de la condition d'inventaire, la réduction du nombre des comparutions à deux et la réduction du délai entre elles.

IV. Proposition Beaufays n° 34/1, S.E. 91/92, relative à l'exercice conjoint de l'autorité parentale

a. Modification des règles du divorce

Cette proposition abroge l'article 303 du Code civil (article 2) et modifie l'article 302 du Code civil (article 1er), de manière à établir qu'à défaut de mesure convenue ou ordonnée pendant le procès en divorce, l'autorité et l'administration légale s'exercent conjointement.

b. Modification des règles de l'autorité parentale

L'article 372 du Code civil serait complété d'un alinéa soulignant la nécessité de respecter « l'intérêt » et « les droits » (non définis) de l'enfant et réservant la possibilité d'un contrôle généralisé des tribunaux (article 3).

rechter zijn. En toch heeft men het over « wijziging van het vergelijk » ! Geeft men er zich wel rekenschap van dat de definitie van vergelijk luidt als volgt : « een overeenkomst waarbij twee of meer medelitiganten een einde maken aan een toestand waarover volgens hen een geschil bestaat dat al dan niet aan de rechtbank wordt voorgelegd, en wordt bereikt aan de hand van wederzijdse toegevingen, die kunnen bestaan hetzij in het afzien van alle of van een gedeelte van hun betwiste rechten, hetzij in het opgeven van een niet betwist goed. Dat heeft in beide gevallen tot gevolg dat wordt afgezien van elke vordering of aanspraak met betrekking tot de rechten en goederen die worden opgegeven » (DE GAVRE, *Le contrat de transaction*, Brussel, 1967, D. I, n° 49).

III. Voorstel Beaufays n° 27/1, B.Z. 91/92, houdende humanisering van de echtscheidingsprocedures

De heer Beaufays stelt geen wijzigingen voor betreffende de gronden tot of de gevolgen van echtscheiding.

Het komt er alleen op aan de procedures te versnellen.

In verband met de echtscheiding op grond van bepaalde feiten stelt hij voor de mogelijkheid in te voeren om vrijwillig te verschijnen, en de termijn gedurende welke het recht om te dagvaarden geschorst is, alsmede de laatste termijn van de proeftijd af te schaffen.

In geval van echtscheiding door onderlinge toestemming schaft hij de verplichting tot boedelbeschrijving af, moeten de echtgenoten nog slechts twee keer verschijnen en wordt de periode tussen die verschijningen ingekort.

IV. Voorstel Beaufays n° 34/1, B.Z. 91/92, betreffende de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag

a. Wijziging van de echtscheidingsregels

Dit voorstel schaft artikel 303 van het Burgerlijk Wetboek af en wijzigt artikel 302 van datzelfde wetboek (artikel 1). Het bepaalt dat bij gebreke van een maatregel die tijdens het echtscheidingsproces werd overeengekomen of opgelegd, het gezag over de persoon en het wettelijk beheer gezamenlijk worden uitgeoefend.

b. Wijziging van de regels betreffende het ouderlijk gezag

Artikel 372 van het Burgerlijk Wetboek wordt aangevuld met een lid waarin erop wordt gewezen dat het noodzakelijk is « het belang » en « de rechten » (niet nader omschreven) van het kind in acht te nemen door de rechtbank de mogelijkheid te laten een algemeen toezicht uit te oefenen (artikel 3).

Les articles 4 et 5 de la proposition modifient les articles 373 et 374 du Code civil afin d'y établir le principe de l'exercice conjoint des pouvoirs. Le second chargerait même le juge de faire des indications dans les registres de la population (!)

L'article 6 de la proposition modifie l'article 376 du Code civil pour y établir le principe de l'administration légale conjointe avec possibilité de « mandat » de l'un des père et mère à l'autre. L'article 7 étend ce régime au cas de séparation (Code civil, article 377), sous réserve des décisions de la justice et de l'urgence.

V. Observations générales

Plusieurs questions méritent d'être posées :

a. Causes du divorce

1. Divorce pour cause déterminée

Faut-il favoriser le divorce-remède notamment par la réduction du délai de séparation requis ? Faut-il trancher la controverse sur la possibilité d'inclure une séparation de droit dans la séparation de fait, de même que celle sur la possibilité d'obtenir la séparation de corps pour cause de séparation de fait ?

Faut-il admettre le divorce pour démence sans exigence particulière et en s'en remettant *entièrement* au juge ?

2. Divorce par consentement mutuel

Faut-il le laisser dominé par l'autonomie des volontés, lesquelles étaient jadis contrôlées notamment par les parents ? Faut-il le soumettre — mais dans quelle mesure ? — au contrôle de la justice ? Imaginer, comme en France, deux sortes de divorces par consentement mutuel ?

b. Procédures

1. Divorce pour cause déterminée

Faut-il supprimer le préliminaire de conciliation ? Le maintenir, au contraire, avec renvoi immédiat au tribunal sans nécessité d'une citation ?

Faut-il procéder à la fusion de la procédure de conciliation et de l'examen des mesures provisoires ?

De artikelen 4 en 5 van het voorstel wijzigen de artikelen 373 en 374 van het Burgerlijk Wetboek en voeren het principe in van de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag. Artikel 5 geeft de rechter zelfs de opdracht aanwijzingen aan te brengen in de bevolkingsregisters (!).

Artikel 6 van het voorstel wijzigt artikel 376 van het Burgerlijk Wetboek en voert het principe in van het gezamenlijk beheer van de goederen. Het biedt de ouders de mogelijkheid elkaar een « machtiging » te geven. Artikel 7 breidt dit stelsel uit tot de feitelijke scheiding (Burgerlijk Wetboek, artikel 377), behoudens beslissing van de rechtbank en behoudens in geval van behoorlijk aangetoonde noodzaak.

V. Algemene opmerkingen

Wat vooraf gaat doet een aantal vragen rijzen :

a. Gronden tot de echtscheiding

1. Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Moet de echtscheiding als laatste redmiddel worden aangemoedigd, met name door de vereiste scheidingstermijn in te korten ? Moet er een oplossing worden gevonden voor de omstreden mogelijkheid om een scheiding in rechte in de feitelijke scheiding op te nemen alsmede voor de mogelijkheid om wegens feitelijke scheiding een scheiding van tafel en bed te verkrijgen ?

Dient men de scheiding op grond van krankzinnigheid zonder enige andere voorwaarde en waarbij men zich *volledig* op de rechter verlaat, te aanvaarden ?

2. Echtscheiding door onderlinge toestemming

Moet een dergelijke echtscheiding beheerst blijven door de vrije wilsbeschikking waarop vroeger meer bepaald door de ouders toezicht uitgeoefend werd ? Moet ze — maar in welke mate — aan het toezicht van de rechtbank worden onderworpen ? Verdient het aanbeveling om zoals in Frankrijk twee types van echtscheiding door onderlinge toestemming te overwegen ?

b. Procedures

1. Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Moeten de voorafgaande pogingen tot verzoening worden afgeschaft ? Of moeten ze integendeel worden gehandhaafd met onmiddellijke verwijzing naar de rechtbank zonder dat een dagvaarding noodzakelijk is ?

Moeten de verzoeningsprocedure en het onderzoek van de voorlopige maatregelen tot één procedure worden samengevoegd ?

2. Consentement mutuel

Faut-il réduire le nombre des comparutions et des délais. Faut-il prévoir des modifications des conventions en cours d'instance.

Faut-il prévoir des modifications par justice ? Quel sort faudrait-il alors réserver à la persistance du consentement mutuel ?

c. Effets du divorce

1. Divorce pour cause déterminée

Faut-il étendre la règle de l'article 1278, alinéa 3, du Code judiciaire ? A quelles conditions ?

Faut-il apporter des modifications à l'article 301 du Code civil ? Il subsiste des questions non réglées : mariage du créancier, besoin survenant longtemps après le divorce. Est-il dès lors opportun de suivre les modifications proposées par M. Simons et Mme Vogels ?

Ne faudrait-il pas mener une réflexion d'ensemble sur les effets du divorce-remède. Quel sort faut-il réserver aux avantages matrimoniaux. Faut-il aligner la pension sur celle qui est régie par l'article 301 du Code civil ? Que se passe-t-il quand l'un des époux obtient le divorce-remède, et l'autre le divorce-sanction ?

2. Consentement mutuel

Dans quelle mesure les conventions sont-elles sujettes à révision judiciaire ?

3. Divorce et autorité parentale

Les pouvoirs conjoints conviennent à peu de parents. Faut-il en faire le principe en matière d'autorité parentale ? Il ne faut pas oublier le problème de l'enfant né d'une mère célibataire.

M. le Professeur Vieujean estime qu'il ne faut pas suivre l'article 1er de la proposition Simons-Vogels, modifiant l'article 108 du Code civil :

« Le mineur non émancipé a son domicile chez ses père et mère ou chez l'un d'eux désigné dans la transaction visée à l'article 300 du présent code ou désigné par décision judiciaire ».

Il faudrait donc une action en justice pour tout enfant né d'une mère célibataire et reconnu par son père !

D'autre part, quant aux parents vivant ensemble, les deux signatures seraient requises en tout cas.

2. Echtscheiding door onderlinge toestemming

Dienen het aantal verschijningen voor de rechtbank en het aantal termijnen te worden beperkt ? Moet worden voorzien in een wijziging van de overeenkomst in de loop van het geding ?

Moet aan wijzigingen door de rechter worden gedacht ? Wat moet er gebeuren als de partijen in hun onderlinge toestemming volharden ?

c. Gevolgen van de echtscheiding

1. Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Moet de in artikel 1278, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek gestelde regel worden uitgebreid ? Onder welke voorwaarden ?

Moeten wijzigingen worden aangebracht in artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek ? Een aantal kwesties is nog altijd niet geregeld : huwelijk van de uitkeringsgerechtigde of het feit dat hij geruime tijd na de echtscheiding behoeftig wordt. Is het derhalve opportuun om op de door de heer Simons en mevrouw Vogels voorgestelde wijzigingen in te gaan ?

Zou men zich niet over alle aspecten van de gevolgen van de echtscheiding als laatste redmiddel dienen te beraden ? Quid met de voordelen van de huwelijksvermogenstelsels ? Dient de uitkering in overeenstemming te worden gebracht met die waarop artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing is ? Wat gebeurt er als een van beide echtgenoten de echtscheiding als laatste redmiddel en de andere de echtscheiding als sanctie verkrijgt ?

2. Echtscheiding door onderlinge toestemming

In hoeverre zijn de overeenkomsten voor herziening door de rechter vatbaar ?

3. Echtscheiding en ouderlijk gezag

Maar weinig ouders vinden hun gading in een gezamenlijk uitgeoefende ouderlijke macht. Moet die inzake ouderlijk gezag tot beginsel worden verheven ? De problemen in verband met kinderen van ongehuwde moeders mogen niet uit het oog worden verloren.

Professor Vieujean meent dat het niet geraden is in te gaan op artikel 1 van het voorstel Simons-Vogels, tot wijziging van artikel 108 van het Burgerlijk Wetboek en dat luidt als volgt :

« De niet-ontvoogde minderjarige heeft zijn woonplaats bij zijn ouders of bij een van hen, aangewezen bij het in artikel 300 van dit Wetboek bedoelde vergelijk of bij gerechtelijke beslissing ».

Voor ieder kind van een ongehuwde moeder dat door de vader erkend is, zou dus een rechtsvordering moeten worden ingesteld !

Wat de samenwonende ouders betreft, zouden overigens hoe dan ook de twee handtekeningen zijn vereist.

B. DISCUSSION

Le problème de la faute

Un membre pose la question de principe en ce qui concerne l'existence d'une faute et les effets juridiques qui y sont attachés. Si la faute ne se situe jamais auprès d'un seul partenaire, juridiquement il faut un fautif. Il se demande si beaucoup de problèmes ne seraient pas résolus en supprimant la notion de faute. Le législateur devrait uniquement se préoccuper des effets de l'absence de volonté de vouloir continuer à vivre ensemble c'est-à-dire de la protection des faibles (les enfants, l'un des partenaires).

Mme le Professeur Meulders-Klein rappelle que la vraie cause du divorce ne réside pas dans la faute mais dans le fait qu'un des époux n'aime plus l'autre. Par conséquent, un grand nombre de pays ont supprimé la notion de faute au niveau de la condition à remplir pour pouvoir divorcer (voir par exemple les Pays-Bas, l'Allemagne et la France mais cette dernière de façon moins claire). Cependant, *Mme le Professeur* a constaté que la suppression de la notion de faute conduit à de grandes difficultés au niveau des effets. Elle cite l'exemple de l'Allemagne où l'époux qui était dans le besoin recevait une pension ainsi que le partage des droits de pension. On s'est aperçu qu'on arrivait à des situations choquantes et injustes puisque le principal responsable de l'échec conjugal recevait d'importantes sommes d'argent. La loi allemande est revenue en arrière pour corriger les situations où il y aurait eu une trop grande inéquité.

Pour *M. le Professeur Baeteman*, il y a lieu au contraire de supprimer la notion de faute. Il préconise que la pension alimentaire soit adaptée aux besoins de chaque conjoint. De même, le partage des biens ne doit pas nécessairement se faire par moitié. Le juge doit à ce niveau jouer un plus grand rôle en ce qui concerne l'équité selon le modèle américain par exemple.

Mme le Professeur Meulders estime quant à elle que ce n'est pas parce que la notion de faute est abandonnée qu'il faut s'en remettre au pouvoir discrétionnaire du juge de décider du régime matrimonial. En Grande-Bretagne et dans certains états des Etats-Unis, le juge a reçu un pouvoir discrétionnaire vu l'inexistence d'un régime matrimonial. En réalité, ce pouvoir discrétionnaire du juge est une véritable catastrophe en raison du coût de la justice et du fait qu'en matière civile, il faut un jury aux Etats-Unis. En conséquence, les justiciables préfèrent négocier un accord avec leurs avocats même si cet accord leur est défavorable.

Un membre estime qu'il y a lieu de faire une distinction entre la faute morale et la faute juridique.

B. BESPREKING

De schuldvraag

Een lid snijdt de principiële kwestie aan van het bestaan van schuld en de daaraan verbonden juridische gevolgen. Hoewel de schuld nooit bij één partner ligt, moet er uit juridisch oogpunt toch een schuldige zijn. Spreker vraagt zich af of tal van problemen niet zouden worden opgelost door het begrip schuld af te schaffen. De wetgever zou zich alleen moeten bezighouden met de gevolgen van het ontbreken van de wil om nog verder samen te leven en dus alleen aandacht moeten besteden aan de bescherming van de zwakken (kinderen, een van de partners).

Professor Meulders-Klein herinnert eraan dat de ware oorzaak van de echtscheiding niet in de schuld ligt, maar in het feit dat een van de echtgenoten niet meer van de andere houdt. Bijgevolg hebben een groot aantal landen (bijvoorbeeld Nederland, Duitsland en Frankrijk, hoewel dat in het laatste geval minder duidelijk is) het begrip schuld afgeschaft als voorwaarde voor een echtscheiding. De professor heeft niettemin vastgesteld dat de afschaffing van het begrip schuld op het vlak van de gevolgen grote moeilijkheden teweegbrengt. Zij haalt daarbij het voorbeeld aan van Duitsland, waar de behoeftige echtgenoot een uitkering alsmede de verdeling van de pensioenrechten verkreeg. Men is daar echter tot het besef gekomen dat een en ander aanleiding gaf tot ergerlijke en onbillijke toestanden aangezien degene die er het meest schuld aan had dat het huwelijk op de klippen was gelopen, grote sommen geld ontving. De wetgever in Duitsland is daarvan teruggekomen om zeer onbillijke situaties recht te trekken.

Volgens *professor Baeteman* daarentegen moet het begrip « schuld » worden afgeschaft. Hij vindt het raadzaam de uitkering tot onderhoud aan de behoeften van iedere echtgenoot aan te passen. Evenmin is het noodzakelijk om ieder de helft van de goederen toe te kennen. De rechter moet op het stuk van de billijkheid een grotere rol spelen, bijvoorbeeld naar Amerikaans model.

Professor Meulders is van oordeel dat de afschaffing van het begrip « schuld » er niet mag toe leiden dat beslissingen inzake het huwelijksgoederenrecht aan de discretionaire bevoegdheid van de rechter worden overgelaten. In Groot-Brittannië en in sommige staten van de VS heeft de rechter een discretionaire bevoegdheid gekregen omdat er geen huwelijksgoederenrecht bestaat. In de praktijk is die discretionaire bevoegdheid van de rechter een echte ramp omdat de gerechtskosten hoog oplopen en omdat in burgerlijke zaken in de Verenigde Staten een jury vereist is. De rechtzoekenden geven er daarom de voorkeur aan met hun advocaten te onderhandelen over een akkoord, zelfs al valt het nadelig uit.

Een lid meent dat het onderscheid dient te worden gemaakt tussen de morele en de juridische schuld. In

Dans le cadre d'une procédure en divorce, il ne se justifie guère de poser le problème de la faute en termes juridiques.

La procédure en divorce pourrait être abordée tout autrement si le problème de la faute ne se posait pas. Il ne resterait alors au juge qu'à constater l'échec du mariage. Sa mission consisterait pour le reste à veiller à la protection des enfants et éventuellement du conjoint le plus vulnérable lors du partage.

Le membre renvoie au droit français, qui connaît le divorce « sur demande acceptée », un divorce sans faute, qui est réglé en partie devant le tribunal.

Le professeur Vieujean n'est pas non plus favorable au maintien de la notion de faute dans les procédures en divorce.

Dans la plupart des cas, l'échec du mariage est imputable aux deux époux. Ce n'est que dans des cas très exceptionnels qu'un des conjoints n'a rien à se reprocher.

Le professeur Vieujean ajoute que même si la question de la faute était mise de côté, le divorce devrait encore être subordonné à certaines conditions.

Causes de divorce

Les avocats pour leur part agitent la menace d'une décision imprévisible du juge, puisque discrétionnaire, pour arracher le consentement des parties dans un accord négocié. On appelle cela « négocié dans l'ombre de la loi » (*bargaining in the shadow of the Law*). Beaucoup de parties s'en plaignent amèrement ultérieurement.

Mme le Professeur Meulders estime qu'aucun des trois types de divorce admis par notre législation n'est parfait. La France a une quatrième sorte de divorce, celui *sur demande acceptée*. Ce type de divorce constitue une formule intéressante car il permet aux parties qui seraient d'accord pour divorcer mais pas quant aux effets de ce divorce, de laisser le soin au juge d'aménager ces effets. Il lui paraît aussi qu'il y a lieu de réduire le délai de 5 ans prévu dans le cas du divorce pour séparation de fait mais pas de supprimer entièrement le délai. En ce qui concerne le divorce pour cause déterminée, *Mme le Professeur* attire l'attention sur le fait que l'article 242 du Code civil français ne requiert plus la preuve d'une faute. Il prévoit en effet uniquement la preuve que des « faits imputables à l'autre rendent la vie commune insupportable ». Cette formule est beaucoup plus nuancée.

La Cour de cassation belge dans un arrêt de 1990 est arrivée à la même nuance en estimant que l'époux « devait savoir que son comportement serait inju-

een echtscheidingsproces heeft het weinig zin om de schuldvraag in juridische termen te stellen.

De echtscheidingsprocedure zou helemaal anders kunnen benaderd worden indien de schuldvraag zou wegvallen. De rechter zou dan alleen nog moeten vaststellen dat het huwelijk mislukt is. Zijn taak zou er verder in bestaan om bij de verdeling toe te zien op de bescherming van de kinderen en eventueel van de zwakkere partner.

Het lid verwijst naar het Franse echtscheidingsrecht dat de echtscheiding « sur demande acceptée » kent, een schuldloze echtscheiding die gedeeltelijk voor de rechtbank wordt afgehandeld.

Professor Vieujean is evenmin voorstander van het behoud van het begrip « schuld » in de echtscheidingsprocedure.

In de meeste gevallen hebben beide echtgenoten schuld aan het mislukken van het huwelijk. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen is één der echtgenoten totaal onschuldig.

Zelfs indien de schuldvraag zou wegvallen moet de echtscheiding nog gekoppeld blijven aan bepaalde voorwaarden, aldus professor Vieujean.

Types van echtscheiding — gronden

Van hun kant schermen de advocaten met de mogelijkheid dat de rechter, die immers op discretionaire wijze mag oordelen, een onvoorzienbare beslissing kan nemen. Zodoende hopen ze bij een onderhandeld akkoord de instemming van alle partijen los te weken. Dat heet « onderhandelen in de schaduw van de wet » (*bargaining in the shadow of the Law*). Tal van partijen betreuren die handelwijze achteraf bitter.

Professor Meulders is van oordeel dat geen enkele van de drie types van echtscheiding die onze wetgeving kent, perfect is. In Frankrijk kent men een vierde soort echtscheiding, de echtscheiding « sur demande acceptée » (op ingewilligd verzoek). Dat is een interessante formule voor een echtscheiding, aangezien hierbij de partijen die instemmen met een scheiding, maar het niet eens raken met betrekking tot de daaraan verbonden gevolgen, die gevolgen door de rechter kunnen laten bepalen. Volgens de professor moet tevens de termijn van vijf jaar bij echtscheiding op grond van feitelijke scheiding worden verkort maar mag hij niet volledig worden afgeschaft. Met betrekking tot de echtscheiding op grond van bepaalde feiten vestigt professor Meulders er de aandacht op dat volgens artikel 242 van het Franse Burgerlijk Wetboek niet langer schuld moet worden bewezen. Overeenkomstig dat artikel moet uitsluitend worden bewezen dat aan de andere echtgenoot toe te schrijven feiten het samenleven ondraaglijk maken. Die bewoordingen zijn veel genuanceerder.

Het Belgische Hof van Cassatie heeft een en ander in een arrest van 1990 op dezelfde wijze genuanceerd; het was met name van oordeel dat het de

rieux pour l'autre ». En outre, au niveau des effets, la loi française a prévu que l'époux fautif peut obtenir une pension alimentaire lorsqu'il a rendu d'importants services à son conjoint. En conséquence, la loi française est plus souple. Par contre le régime de la « prestation compensatoire » qui est fixé de manière invariable (au lieu d'une pension susceptible de fluctuer ou d'être révoquée) paraît trop rigide.

L'audition des enfants

En ce qui concerne la deuxième question, relative aux enfants, il lui paraît qu'il faut réaménager l'enquête sociale et la rendre obligatoire là où il y a des enfants.

Il faut aussi pouvoir *entendre* l'enfant, soit par le juge lui-même, soit par une personne désignée par lui (article 12 de la Convention sur les droits des enfants).

Par ailleurs, s'il marque son accord quant à l'audition des enfants, il estime qu'il faut être très prudent car d'une part le service social du tribunal de la jeunesse ne relève plus du pouvoir national et d'autre part ce service est tellement débordé que le travail est effectué par la police.

Tribunal compétent

Un membre se demande si la création d'un tribunal de la famille constitue une solution. Peut-on établir un tribunal pour le contentieux familial et rien pour le contentieux fiscal, de l'environnement, de la circulation ...

Une telle création a des implications sur la formation des magistrats, leur carrière, ...

Mme le Professeur Meulders rappelle par ailleurs que l'idée d'un tribunal de la famille a été écartée en France en 1975 car on craignait à l'époque un certain paternalisme. En Belgique, il n'en a jamais été sérieusement question au niveau du Parlement, malgré les propositions de la doctrine et du Procureur général Mathijs. La loi du 14 juillet 1976 a au contraire éclaté davantage encore les compétences en confiant au juge de paix les mesures urgentes et provisoires. Mais les dangers ne sont pas moindres. S'il s'agissait d'un véritable « référé » familial, *vu l'urgence et au provisoire*, la solution pourrait être acceptable. Mais pas si ce référé se transforme en compétence au fond. Quant au fond, il faudrait au contraire regrouper les compétences dans une section spécialisée du Tribunal de 1re instance pour simplifier la vie des justiciables. La récente création du

echtgenoot moest duidelijk zijn dat zijn gedrag beledigend kon zijn voor de andere echtgenoot. Wat de gevolgen betreft, kan de schuldige echtgenoot naar Frans recht onderhoudsgeld krijgen, op voorwaarde dat hij zijn partner aanzienlijke diensten heeft verleend. De Franse wetgeving is dan ook soepeler. De regeling die voorziet in een onveranderlijke « compenserende uitkering » (in plaats van een uitkering die kan schommelen of kan worden herroepen) is echter te rigide.

Het horen van de kinderen

Professor Meulders is van oordeel dat het maatschappelijk onderzoek moet worden herzien en verplicht moet worden gesteld indien er kinderen zijn.

Het kind moet ook kunnen worden *gehoord*, hetzij door de rechter zelf, hetzij door iemand die door hem werd aangewezen (artikel 12 van het Verdrag inzake de rechten van het kind).

Ofschoon spreker kan instemmen met de verplichting om de kinderen te horen, is hij van oordeel dat enige voorzichtigheid geboden is. De sociale diensten van de jeugdrechtsbanken ressorteren immers niet langer onder de federale overheid; bovendien zijn deze diensten zodanig overbelast dat de politie hun taken moet vervullen.

Bevoegde rechtbank

Een lid vraagt zich af of de instelling van een gezinsrechtbank een oplossing biedt. Is het denkbaar dat een bijzondere rechtbank wordt ingesteld voor familiale geschillen, en niet voor geschillen op onder meer fiscaal, milieu- en verkeersgebied.

De instelling van dergelijke rechtbanken heeft gevolgen voor de opleiding van magistraten, hun loopbaan enzovoort.

Professor Meulders brengt verder in herinnering dat de idee van een gezinsrechtbank in Frankrijk in 1975 terzijde is geschoven, omdat in die tijd voor een zeker paternalisme werd gevreesd. In België is daarvan in het Parlement nooit ernstig sprake geweest, ondanks de voorstellen van de rechtsleer en van procureur-generaal Mathijs. Integendeel zelfs, de wet van 14 juli 1976 heeft de bevoegdheden nog meer versnipperd door de bevoegdheid voor het nemen van dringende en voorlopige maatregelen aan de vrederechter toe te kennen. Dat kan echter even gevaarlijk zijn. Wanneer het gaat om een echt familiaal « kort geding » waarvoor *dringend* en *voorlopig* een oplossing moet worden gevonden, dan is die oplossing aanvaardbaar. Dat is echter niet langer het geval wanneer het kort geding verandert in een beslissing over de grond van de zaak. De bevoegdheden over de

juge aux affaires familiales en France répond à ce souci.

M. le Professeur Baeteman fait remarquer que le contentieux familial constitue environ 30 % des affaires introduites devant le tribunal de première instance. Si en conséquence, une spécialisation est introduite, l'affectation de 30 % des juges va devoir être modifiée.

Mme le Professeur Meulders se déclare préoccupée non pas par l'avenir du tribunal de première instance mais bien par la grande misère qui règne au niveau du nombre de juges. Toutefois renforcer une section des tribunaux de 1re instance coûterait moins cher que renforcer les effectifs de toutes les justices de paix, actuellement déjà surchargées.

Un membre constate que les experts ne s'accordent pas sur le choix du juge qui est le mieux placé pour prendre des mesures provisoires et urgentes.

M. Mellaerts opte pour le juge de paix parce qu'il est le plus proche du justiciable.

Mme Meulders-Klein n'est pas partisane de ce morcellement des compétences, aussi a-t-elle proposé de centraliser tant la procédure en divorce que les mesures provisoires au niveau du tribunal de première instance.

Le professeur Vieujean se rallie à son tour à la thèse de M. Mellaerts. Etant donné que pour être nommés, ils doivent satisfaire à des conditions particulièrement strictes, les juges de paix sont le plus souvent de très bons magistrats.

Mme Meulders-Klein a fait observer que le juge de paix ne peut pas ordonner d'enquête sociale. C'est exact, mais il faut aussi savoir qu'une telle enquête n'est nécessaire que dans 20 % des cas. S'il s'agissait là du seul problème, il faudrait aussi attribuer cette compétence au juge de paix.

L'intervenant suivant fait observer qu'un tiers des affaires dont est saisi le tribunal de première instance sont des divorces. Si l'on étend la compétence du juge de paix à toutes ces affaires ainsi qu'aux litiges en matière de crédit à la consommation, ce magistrat risque d'être sérieusement surchargé.

Un autre membre partage cette crainte. Si l'on attribue aux juges de paix, qui font actuellement de l'excellent travail, une compétence exclusive dans le cadre de l'article 223 du Code civil, il est à craindre que cet alourdissement de leur tâche nuise à la qualité de leur travail.

M. Mellaerts répond qu'une simplification et un abrégement de la procédure en divorce réduiront le

grond van de zaak moeten integendeel worden samengebracht in een gespecialiseerde afdeling van de rechtbank van eerste aanleg, zodat de rechtsgang voor de rechtzoekenden wat eenvoudiger wordt. In Frankrijk komt de recente instelling van de rechter in gezinszaken daaraan tegemoet.

Professor Baeteman wijst erop dat familiale geschillen ongeveer 30 % vertegenwoordigen van de geschillen die bij de rechtbank van eerste aanleg aanhangig worden gemaakt. Wanneer een bijzondere afdeling wordt ingesteld, zal derhalve de taakopdracht van 30 % van de rechters moeten worden herzien.

Professor Meulders geeft te kennen dat zij niet zozeer bezorgd is om de toekomst van de rechtbank van eerste aanleg, als wel om de ellendige situatie inzake het aantal rechters. De uitbreiding van één afdeling van de rechtbanken van eerste aanleg zal evenwel minder kosten dan de uitbreiding van de personeelsbezetting van alle vrederechters, die momenteel al overbelast zijn.

Een lid stelt vast dat de deskundigen niet eensgezind zijn wat de keuze betreft van de aangewezen rechter voor het nemen van voorlopige en dringende maatregelen.

De heer Mellaerts kiest de vrederechter omdat die het dichtst bij de rechtsonderhorige staat.

Mevrouw Meulders-Klein is geen voorstander van deze versnippering van bevoegdheden, zij stelde voor om zowel de echtscheidingsprocedure als de voorlopige maatregelen op het niveau van de rechtbank van eerste aanleg te centraliseren.

Professor Vieujean treedt op zijn beurt de stelling van de heer Mellaerts bij. Aangezien voor een benoeming tot vrederechter bijzonder strenge voorwaarden gelden, zijn het meestal ook zeer goede magistraten.

Mevrouw Meulders-Klein voerde aan dat de vrederechter geen sociaal onderzoek kan bevelen. Dat is juist maar anderzijds dient men ook te weten dat een dergelijk onderzoek slechts in 20 % van de gevallen noodzakelijk is. Indien dat het enige probleem zou zijn dan moet die bevoegdheid aan de vrederechter worden toegekend.

Een volgende spreker merkt op dat 1/3 van het aantal zaken dat aanhangig is bij de rechtbank van eerste aanleg echtscheidingszaken zijn. Al deze zaken overhevelen naar de vrederechter, samen met een uitbreiding van zijn algemene bevoegdheid en zijn bijzondere bevoegdheid voor alle geschillen inzake consumentenkrediet, zou wel eens een erg zware belasting van de vrederechter kunnen zijn.

Een ander lid onderschrijft deze vrees. De vrederechter levert momenteel kwalitatief zeer hoogstaand werk; als hij een exclusieve bevoegdheid in het kader van artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek krijgt dan zou de kwantiteit de kwaliteit wel eens kunnen aantasten.

De heer Mellaerts antwoordt dat een vereenvoudiging en verkorting van de echtscheidingsprocedure

nombre des demandes concernant la prise de mesures urgentes et provisoires.

Ni M. Mellaerts, ni le professeur Vieujean ne sont partisans d'instaurer un tribunal de la famille. M. Mellaerts craint qu'une telle institution ne devienne, selon les termes d'un auteur, un « monstre centraliste ». En outre, une telle innovation impliquerait une modification assez radicale de notre législation.

Mme le Professeur Meulders estime, en ce qui concerne la spécialisation du tribunal de première instance, qu'il faut revaloriser la justice civile en matière civile. Le contentieux social, commercial et familial constituent trois branches importantes du contentieux. Le contentieux familial ne peut être mis au rebus.

*
* *

Divorce par consentement mutuel

Un membre fait observer que la législation actuelle permet déjà au parquet de donner son avis au sujet de l'arrangement relatif aux enfants dans une procédure de divorce par consentement mutuel.

M. Mellaerts répond qu'il en est bien ainsi et que cette situation doit être maintenue.

M. Mellaerts estime en outre qu'une modification de la procédure de divorce par consentement mutuel serait en tout cas souhaitable et utile. Cette réforme conserverait en effet son utilité, même si l'on renonçait provisoirement à examiner les causes de divorce et le système des pensions alimentaires ou si le divorce sans faute venait à être instauré à l'occasion d'une réforme plus fondamentale.

Un membre estime qu'un des principaux problèmes est la possibilité de modifier les conditions requises pour divorcer par consentement mutuel.

La Cour de cassation adopte une attitude très rigide en la matière et n'autorise la modification d'une condition que si l'intérêt de l'enfant le requiert. Les autres conditions ne peuvent être modifiées que d'un commun accord.

Il faut respecter le principe juridique selon lequel une convention ne peut être modifiée par le tribunal que si le juge a été associé à son élaboration. Il se peut en effet qu'un partage qui paraît à première vue inéquitable soit compensé par ailleurs. Les conventions doivent toujours être considérées comme des ensembles et il est très difficile d'en modifier ultérieurement un élément, par exemple le montant de la pension due après le divorce. Il faut toutefois faire une distinction entre la convention qui s'applique au cours de la procédure et l'arrangement définitif qui est conclu ultérieurement.

tot gevolg zal hebben dat er minder verzoeken voor dringende voorlopige maatregelen zullen geformuleerd worden.

Noch de heer Mellaerts, noch professor Vieujean zijn voorstander van de oprichting van een familierechtbank. De heer Mellaerts vreest dat dit, zoals een auteur het noemde, een centralistisch wangedrocht zou worden. Bovendien zou deze innovatie een vrij ingrijpende wijziging van de wetgeving impliceren.

Professor Meulders is van mening dat de rechters in burgerlijke zaken in het kader van de herziening van de arbeidsverdeling bij de rechtbanken van eerste aanleg hoger moeten worden gewaardeerd. In het geheel van de geschillen nemen sociale, handels- en familiale geschillen een belangrijke plaats in. Familiale geschillen mogen niet terzijde worden gesteld.

*
* *

Echtscheiding door onderlinge toestemming

Een lid merkt op dat het parket in de huidige stand van de wetgeving reeds advies kan geven met betrekking tot de regeling voor de kinderen in een echtscheiding voor onderlinge toestemming.

De heer Mellaerts antwoordt daarop dat zulks inderdaad het geval is en dat dit behouden moet blijven.

De heer Mellaerts is verder van oordeel dat een wijziging van de echtscheiding door onderlinge toestemming in elk geval aangewezen en nuttig zou zijn, of men nu de gronden van echtscheiding en de regeling van het onderhoudsgeld voorlopig niet ter discussie stelt of in een grondige hervorming de schuldløze echtscheiding invoert, een wijziging van de procedure echtscheiding door onderlinge toestemming is in alle gevallen zinvol.

Een van de belangrijkste problemen, aldus een lid, is de wijzigbaarheid van de voorwaarden bij een echtscheiding door onderlinge toestemming.

Het Hof van Cassatie is daar zeer rigide in en laat slechts een wijziging toe zo dat in het belang van het kind vereist is. Een wijziging van de andere voorwaarden is slechts mogelijk bij onderlinge toestemming.

Als juridisch principe moet gelden dat een overeenkomst alleen gewijzigd kan worden door de rechtbank indien de rechter ook bij het opstellen ervan werd betrokken. Het is immers mogelijk dat een verdeling, die op het eerste gezicht onevenwichtig is, op een andere wijze gecompenseerd wordt. De overeenkomsten moeten steeds als een geheel worden beschouwd en het is bijzonder moeilijk om achteraf een onderdeel, bijvoorbeeld het bedrag van de uitkering na echtscheiding, te wijzigen. Wel moet een onderscheid worden gemaakt tussen de overeenkomst die tijdens de processen geldt en de definitieve regeling die later wordt opgesteld.

Les experts estiment que la convention conclue au cours de la procédure en divorce doit pouvoir être modifiée. *M. Mellaerts* fait observer que les demandes de modification seront d'autant plus limitées que la durée de procédure sera réduite.

Plusieurs membres émettent des réserves au sujet de la proposition de *M. Mellaerts* visant à soustraire à la compétence du tribunal un grand nombre de divorces pour consentement mutuel.

Le professeur Vieujean opte lui aussi pour une intervention du juge.

M. Mellaerts estime que sa proposition offre suffisamment de garanties pour être appliquée sérieusement. Il cite à cet égard la période d'attente et l'assistance obligatoire.

Un membre estime que la proposition de *M. Mellaerts* fait trop appel aux notaires.

La procédure existante prévoit aussi l'intervention d'un notaire pour l'établissement d'un inventaire.

Un membre estime que cette obligation est anachronique et propose qu'elle soit supprimée.

L'intervenant suivant estime que le recours au notaire présente certains inconvénients. Le notaire acte sans attirer l'attention des parties sur les déséquilibres éventuels de la convention. Parfois, un divorce par consentement mutuel est « acheté ». C'est le cas lorsqu'une des parties ne dispose d'aucun élément lui permettant de demander le divorce pour cause déterminée. Cette partie se met souvent dans une position désavantageuse dans un divorce par consentement mutuel et achète le divorce.

M. Mellaerts répond que sa proposition prévoit le recours obligatoire à un conseil juridique afin de protéger les parties dans pareils cas.

Le membre estime enfin que les problèmes évoqués ci-dessus ne pourront être résolus que si la loi prévoit qu'un accord partiel peut être soumis au tribunal.

Effets du divorce

Un membre demande des précisions concernant l'application de l'article 1446 du Code civil.

Cet article prévoit qu'un des conjoints, généralement l'épouse, peut se faire attribuer par préférence l'immeuble servant au logement de la famille.

Le professeur Vieujean confirme que l'article cité est en effet souvent appliqué. Il faut cependant que les époux aient été mariés sous le régime légal.

Le professeur Vieujean souligne que cet avantage ne doit pas être surestimé. Il songe à cet égard au cas où il faut continuer de payer le logement familial.

Un membre déplore à cet égard que seuls les époux mariés sous le régime légal disposent de cette faculté.

De deskundigen zijn van oordeel dat de overeenkomst tijdens de procedure tot echtscheiding wijzigbaar moet zijn. *De heer Mellaerts* merkt op dat de vraag tot wijziging beperkter zal zijn naarmate de procedure wordt ingekort.

Verschillende leden hebben bedenkingen bij het voorstel van de heer Mellaerts om een groot aantal echtscheidingen door onderlinge toestemming aan de rechtbank te onttrekken.

Ook *professor Vieujean* verkiest een tussenkomst van de rechter.

De heer Mellaerts meent dat zijn voorstel voldoende waarborgen voor een serene toepassing biedt. Hij verwijst naar de wachttijd en de verplichte bijstand.

Een lid meent dat in het voorstel van de heer Mellaerts teveel beroep wordt gedaan op de notarissen.

In de bestaande procedure is ook de tussenkomst van een notaris voorzien voor het opstellen van een inventaris.

Het lid vindt deze verplichting anachronistisch en stelt voor dat ze afgeschaft wordt.

Een volgende spreker ziet zekere nadelen in een beroep op de notaris. De notaris acteert zonder de partijen te wijzen op de mogelijke onevenwichten in de overeenkomst. Soms wordt een echtscheiding door onderlinge toestemming « afgekocht ». Dat gebeurt als één der partijen geen elementen heeft om een echtscheiding op grond van bepaalde feiten te vragen. Deze partij plaatst zich in een echtscheiding door onderlinge toestemming vaak in een nadelige positie en koopt zo de echtscheiding af.

De heer Mellaerts antwoordt dat zijn voorstel in een verplichte bijstand door een raadsman voorziet om de partijen in dergelijke gevallen te beschermen.

Het lid meent ten slotte dat de hoger vermelde problemen alleen kunnen worden vermeden als de wet zou voorzien dat een gedeeltelijk akkoord aan de rechtbank kan worden voorgelegd.

Gevolgen van de echtscheiding

Een lid vraagt inlichtingen over de toepassing van artikel 1446 van het Burgerlijk Wetboek.

Dat artikel geeft aan één der echtgenoten, meestal de vrouw, de mogelijkheid om zich bij voorrang het onroerend goed dat tot gezinswoning dient te doen toewijzen.

Professor Vieujean bevestigt dat het geciteerde artikel inderdaad vaak wordt aangewend. Er wordt echter wel als voorwaarde gesteld dat de echtgenoten gehuwd waren onder het wettelijk stelsel.

Volgens *professor Vieujean* moet dit voordeel niet overschat worden. Hij denkt daarbij aan het geval waarbij de gezinswoning nog verder moet worden afbetaald.

Hierbij aansluitend betreurt een lid dat alleen de echtgenoten die onder het wettelijk stelsel gehuwd waren, over deze mogelijkheid beschikken.

Le membre souligne qu'une certaine jurisprudence interdit d'invoquer déjà ces articles dans la citation s'ils n'ont pas été invoqués incidemment chez le notaire, dans la procédure de liquidation et de partage.

Le membre souligne que la faute ne peut jouer aucun rôle pour l'application de ces articles.

IV. — EXPOSE INTRODUCTIF DES EXPERTS

La proposition de loi à l'examen est issue des documents rédigés par la commission mixte avocats-magistrats.

Un des magistrats ayant fait partie de cette commission informe des motivations de ce travail.

La commission mixte est une initiative de l'Ordre national des avocats et de la Commission nationale de la magistrature. La mission de la commission avait été strictement définie par les deux instances nationales et se limitait à une étude des simplifications qu'il serait possible d'apporter aux procédures en divorce par consentement mutuel et pour cause déterminée. L'étude ne visait donc nullement à opérer une réforme fondamentale. Les textes de la commission mixte tiennent compte des points de vue et priorités tant des avocats que des magistrats et sont, dans certains cas, le fruit d'un compromis.

Les simplifications proposées visent notamment à réduire la durée et le coût des procédures.

La commission mixte a donné la priorité à la procédure en divorce par consentement mutuel y apportant toutes les simplifications qu'elle estimait possible afin d'éviter que les justiciables, qui parviennent à se concilier sur les mesures à prendre suite à l'échec de leur union, ne préfèrent recourir à une autre forme de procédure de divorce pour des motifs extérieurs à leur litige (coût-temps).

En ce qui concerne la procédure en divorce pour cause déterminée, la commission mixte proposait l'introduction de la procédure uniquement par voie de requête. Ce mode d'introduction étant de plus en plus souvent retenu par le législateur pour les litiges de droit familial, la commission considérait qu'elle offre les mêmes garanties juridiques que la citation tout en impliquant qu'elle soit signée par la partie requérante elle-même, ce qui permet de supposer que celle-ci est suffisamment consciente de la portée de son acte.

Alors que la procédure actuelle prévoit trois comparutions, la commission mixte n'a retenu qu'une comparution, des deux parties, préalable aux

Het lid wijst erop dat een bepaalde rechtspraak niet toelaat om deze artikelen reeds in de dagvaarding in te roepen indien ze niet als incident bij de notaris, in de procedure tot vereffening en verdeling, werden ingeroepen.

Het lid betoogt dat de schuld voor de toepassing van deze artikelen geen rol mag spelen.

IV. — INLEIDING VAN DE DESKUNDIGEN

Dit wetsvoorstel is de neerslag van de teksten die de gemengde commissie advocaten-magistraten heeft uitgewerkt.

Een van de magistraten die in deze commissie zitting had, verstrekt toelichting bij de overwegingen die aan deze werkzaamheden ten grondslag hebben gelegen.

De gemengde commissie is een initiatief van de nationale Orde van advocaten en de nationale Commissie der magistraten. De taak van de commissie, die door deze twee federale instanties nauwkeurig was omschreven, was beperkt tot het maken van een studie om de procedures van echtscheiding door onderlinge toestemming of op grond van bepaalde feiten waar nodig te vereenvoudigen. De studie beoogde dus geenszins een fundamentele hervorming. In de teksten van de gemengde commissie wordt rekening gehouden met de standpunten en prioriteiten van advocaten en magistraten; in sommige gevallen zijn ze het resultaat van een compromis.

Met de voorgestelde vereenvoudigingen wordt er in het bijzonder naar gestreefd de duur en de kosten van de procedure te beperken.

De gemengde commissie heeft bij voorrang de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming behandeld. Ze heeft terzake een aantal door haar haalbaar geachte vereenvoudigingen uitgewerkt, om te voorkomen dat de rechtsonderhorigen die overeenstemming weten te bereiken over de na het mislukken van hun huwelijk te nemen maatregelen, er de voorkeur zouden aan geven een andere echtscheidingsprocedure aan te wenden om redenen die niets met hun geschil van doen hebben (namelijk de kosten en de duur).

Voor de echtscheidingsprocedure op grond van bepaalde feiten koos de gemengde commissie uitsluitend voor een inleiding van de vordering bij een verzoekschrift. De wetgever kiest immers steeds vaker voor het verzoekschrift als rechtsingang voor geschillen van familiaalrechtelijke aard. De commissie oordeelde op grond van die ontwikkeling dat het verzoekschrift dezelfde rechtszekerheid biedt als de dagvaarding, terwijl het bovendien door de eisende partij zelf moet worden ondertekend en er dus vanuit kan worden gegaan dat de betrokkene zich voldoende bewust is van de draagwijdte van zijn handeling.

In de huidige procedure moeten de partijen drie keer voor de rechter verschijnen. De gemengde commissie behoudt slechts een verschijning van bei-

débats portant sur le fond du litige, comparution dite de conciliation. Au cours de celle-ci, si le président du tribunal, ou le juge qui le remplace, fait encore « les représentations qu'il croit propres à opérer un rapprochement » (article 1258 du Code judiciaire). La commission mixte a surtout voulu insister sur la possibilité pour les parties de solliciter, dès ce moment-là, des mesures provisoires. Il est souhaitable tant pour elles que pour leurs enfants, de tenter de se concilier et, dès lors, sur la nécessité de leur permettre de faire acter un accord concernant toutes ou certaines mesures provisoires à prendre tant à l'égard de leurs enfants qu'à leur propre égard.

Il appartient au magistrat de veiller à ce que cet accord ne lèse pas l'intérêt des enfants. A défaut d'accord, partiel ou total, le magistrat renvoie la cause, pour partie ou pour le tout, à la première date utile de l'audience des référés.

La commission mixte a voulu mettre sur pied d'égalité la demande ampliative en divorce, formée en cours de procédure par le requérant originaire et la demande reconventionnelle formée en cours de procédure par la partie défenderesse originaire.

La commission mixte prévoyait également que le tribunal prononcerait le divorce entre parties (au lieu de l'autoriser) et dès lors que le greffe serait chargé de l'envoi du dispositif de la décision judiciaire ayant acquis force de chose jugée à l'officier de l'état civil.

Enfin il est précisé que la commission mixte avait le souci de confier, autant que possible, la procédure en divorce à un seul et même magistrat et d'éviter que les parties soient confrontées à une succession de magistrats différents. Elle a songé à la création progressive d'un juge délégué aux affaires matrimoniales, comme il en existe en France.

En réponse à la question d'un membre, il est précisé que la jurisprudence assimile le divorce fondé sur la séparation de plus de cinq ans à un divorce pour cause déterminée.

Un intervenant constate que la proposition prévoit trois phases. S'il est établi que la volonté des époux de divorcer est bien arrêtée, on tentera tout d'abord de les orienter vers la procédure de divorce par consentement mutuel, qui a l'avantage d'être peu coûteuse et de ne requérir qu'une intervention minimale de la justice.

Si cela s'avère impossible, on introduira une procédure en divorce pour cause déterminée, dans le cadre de laquelle on s'efforcera également de parvenir à un accord sur la situation des parties pendant et après le divorce.

de partijen, die aan de behandeling van de zaak zelf moet voorafgaan : de zogenaamde «*verschijning in verzoening*». De voorzitter van de rechtbank of de rechter die hem vervangt zal tijdens die verzoeningspoging weliswaar nog altijd «*zodanige bedenkingen voorhouden als hij geschikt oordeelt om een verzoening te bewerken*» (artikel 1258 van het Gerechtelijk Wetboek), maar voor de gemengde commissie moet het accent vooral liggen op het feit dat beide partijen op dat ogenblik om voorlopige maatregelen kunnen verzoeken, dat een poging om op dat punt tot overeenstemming te komen zowel in hun belang als in dat van hun kinderen wenselijk is en het bijgevolg ook nodig is dat hen de gelegenheid wordt geboden om akte te doen nemen van de instemming die ze hebben bereikt over alle of bepaalde voorlopige maatregelen die zowel ten opzichte van hun kinderen als ten opzichte van henzelf moeten worden genomen.

De magistraat moet nagaan of die overeenkomst de belangen van de kinderen niet schaadt. Indien geen (gedeeltelijk of volledig) akkoord mogelijk blijkt, verwijst de magistraat de zaak, voor het geheel of voor een gedeelte, naar de eerste dienstige zitting in kort geding.

De aanvullende vordering die de oorspronkelijke eiser in de loop van het geding instelt zou, volgens de gemengde commissie, op dezelfde wijze behandeld moeten worden als de door de oorspronkelijke verweerder in de loop van het geding ingestelde tegenvordering.

De gemengde commissie stelde ook voor dat de rechtbank de echtscheiding zou uitspreken, in plaats van die alleen maar toe te staan. De griffie zou het beschikkende gedeelte van de in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing derhalve aan de ambtenaar van de burgerlijke stand moeten toesturen.

Tot slot wordt gepreciseerd dat de gemengde commissie ervoor heeft gepleit om in de mate van het mogelijke de echtscheidingsprocedure aan één magistraat toe te wijzen, waardoor wordt voorkomen dat de partijen met opeenvolgende rechters te maken krijgen. Daarbij denkt de commissie aan een geleidelijke evolutie naar een rechter in huwelijksaangelegenheden, zoals in Frankrijk.

Op vraag van een lid wordt meegedeeld dat de echtscheiding op grond van meer dan 5 jaar feitelijke scheiding door de rechtspraak wordt gelijkgesteld met een echtscheiding op grond van bepaalde feiten.

Een spreker stelt vast dat het voorstel drie fases bevat. Indien de wens van de partijen om uit de echt te scheiden vaststaat, zal allereerst getracht worden om tot een echtscheiding door onderlinge toestemming te komen. Die procedure is niet duur en vergt slechts een minimum aan bemoeienis door de rechtbank.

Indien dat niet mogelijk blijkt, wordt een echtscheiding op grond van bepaalde feiten ingeleid. Ook in die procedure wordt naar een overeenkomst gestreefd over de toestand van de partijen tijdens en na de echtscheiding.

En cas d'accord complet, cette procédure ne différerait guère de la procédure en divorce par consentement mutuel. A défaut d'accord, le juge prendra des dispositions concernant les enfants, le partage de la communauté et la pension alimentaire. Seul ce dernier point est encore tributaire de la cause du divorce.

Les deux autres questions sont réglées respectivement en fonction de l'intérêt de l'enfant et du contrat de mariage des intéressés.

Le divorce devient, en fin de compte, une question purement technique.

V. — DISCUSSION GENERALE

Tous les membres qui interviennent au cours de la discussion générale préconisent une procédure en divorce plus simple et plus humaine.

Bien que la commission ait décidé à l'unanimité de prendre comme base pour la discussion la proposition de loi modifiant les procédures en divorce, qui a été déposée par M. Ylieff et consorts, certains intervenants estiment que cette proposition ne va pas assez loin.

Un intervenant reconnaît qu'une réforme radicale de la procédure en divorce ne sera sans doute pas possible à l'heure actuelle.

D'autres estiment que si elle constitue une base valable, la proposition devra être complétée sur certains points.

Les propositions visant à réformer fondamentalement la législation sur le divorce, en particulier les propositions relatives au « divorce sans faute », pourront être examinées par la sous-commission instituée à cet effet.

*
* *

Un membre déplore que la proposition de loi se limite à deux formes de divorce existantes et estime que la réforme proposée ne se distingue pas par son audace.

Elle présente un amendement tendant à instaurer une forme simplifiée de divorce par consentement mutuel pour le cas où les époux n'auraient pas d'enfants mineurs.

Dans pareil cas, le divorce pourrait être prononcé par le fonctionnaire de l'état civil. Elle renvoie également à la proposition de loi de réforme de la procédure en divorce qui a été déposée par M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 325/1).

Il y est également proposé d'organiser une procédure extrajudiciaire de divorce par consentement mutuel. Cette formule existe déjà dans certains pays scandinaves et répondrait en outre au vœu de la

Ingeval een volledige overeenkomst wordt bereikt, is er nog weinig verschil met de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming. Als geen overeenkomst wordt bereikt, zal de rechter een regeling treffen met betrekking tot de kinderen, de verdeling van de huwelijksgemeenschap en het onderhoudsgeld. Alleen voor dit laatste punt speelt de grond tot echtscheiding nog een rol.

De twee andere problemen worden beheerst door het belang van het kind en het huwelijkscontract van de betrokkenen.

De echtscheiding wordt uiteindelijk een louter technische aangelegenheid.

V. — ALGEMENE BESPREKING

Alle leden die tijdens de algemene bespreking het woord voeren, spreken zich uit voor een vereenvoudiging en een humanisering van de echtscheidingsprocedure.

Al heeft de commissie eensgezind beslist om het wetsvoorstel houdende wijziging van de procedure tot echtscheiding van de heer Ylieff c.s. als uitgangspunt van de bespreking te nemen, toch menen sommige sprekers dat voormeld wetsvoorstel niet ver genoeg gaat.

Een spreker geeft toe dat een grondige hervorming van de echtscheiding thans wellicht niet haalbaar is.

Anderen vinden dat het wetsvoorstel weliswaar een goed uitgangspunt biedt, maar dat het op een aantal punten aanvulling behoeft.

De voorstellen die de echtscheiding ten gronde willen hervormen, ondermeer de voorstellen inzake de « foutloze echtscheiding » zullen in de daartoe opgerichte subcommissie kunnen worden besproken.

*
* *

Een lid betreurt dat het wetsvoorstel zich beperkt tot twee bestaande vormen van echtscheiding en merkt op dat de voorgestelde hervorming niet van grote stoutmoedigheid getuigt.

Zij heeft een amendement ingediend dat de invoering beoogt van een echtscheiding door onderlinge toestemming in vereenvoudigde vorm, ingeval uit het huwelijk geen minderjarige kinderen zijn voortgekomen.

In dat geval zou de echtscheiding kunnen worden uitgesproken door de ambtenaar van de burgerlijke stand. Zij verwijst ook naar het wetsvoorstel tot hervorming van het echtscheidingsprocesrecht ingediend door de heer Van Vaerenbergh, Stuk n° 325/1).

Daarin wordt eveneens een buitengerechtelijke echtscheiding door onderlinge toestemming voorgesteld. Die formule bestaat trouwens in sommige Scandinavische landen. Zij zou bovendien beant-

magistrature de réduire la charge de travail des tribunaux.

Ensuite, la proposition de loi devrait également être complétée par d'autres dispositions relatives à l'audition des enfants conformément aux dispositions de la Convention relative aux droits de l'enfant du 20 novembre 1989 que la Belgique a ratifiée.

Il y aurait aussi lieu de régler le problème de la coparenté, au sujet duquel le Comité d'avis pour l'émancipation sociale a adopté un avis à l'unanimité.

*
* *

Un autre intervenant estime qu'il faudrait également examiner les dispositions du Code civil relatives au divorce. En ne modifiant que des dispositions du Code judiciaire, comme le fait la proposition de M. Ylieff et consorts, ont restreint trop le champ d'action de la commission.

Il déplore que l'on n'ait pas saisi l'occasion pour aborder la problématique du divorce dans son ensemble et traiter toutes les formes de divorce, y compris leurs conséquences juridiques (coparenté, mesures provisoires, référé, etc.). Il émet le souhait que la procédure de divorce soit revue rapidement.

*
* *

Un intervenant souscrit à la proposition de loi de M. Ylieff et consorts dans ses grandes lignes. Il rappelle les principes qu'il a exposés dans les développements de sa proposition de loi et dont, selon lui, il faut s'inspirer pour la réforme de la procédure de divorce. Il insiste particulièrement sur l'humanisation de la procédure. Il faut favoriser les solutions négociées et veiller à ce qu'elles interviennent dans les meilleures conditions possibles. C'est ainsi qu'il faudrait notamment écourter la procédure. Toutes ces mesures seraient bénéfiques tant pour les époux que pour les enfants.

En ce qui concerne les enfants, l'intervenant rappelle que son groupe avait fortement insisté précédemment pour que la Belgique ratifie la convention relative aux droits de l'enfant, qui a été approuvée par la loi du 25 novembre 1991.

Aux termes de l'article 12 de la Convention, les Etats parties doivent garantir à l'enfant qui est capable de discernement le droit d'exprimer librement son opinion sur toute question l'intéressant. A cette fin, on donnera notamment à l'enfant la possibilité d'être entendu dans toute procédure judiciaire ou administrative l'intéressant.

woorden aan de vraag van de magistratuur om de werklast van de gerechten te verminderen.

Vervolgens dient het wetsvoorstel ook te worden aangevuld met nadere bepalingen betreffende het horen van kinderen, conform de bepalingen van het door België bekrachtigde Verdrag inzake de rechten van het kind van 20 november 1989.

Tevens dient het co-ouderschap te worden geregeld. Daarover heeft het Adviescomité voor maatschappelijke emancipatie eenparig een advies aangenomen.

*
* *

Een andere spreker is van oordeel dat ook de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de echtscheiding bij de bespreking dienen te worden betrokken. Door zoals in het voorstel van de heer Ylieff c.s. alleen bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek te wijzigen wordt het werkterrein van de commissie al te zeer beperkt.

Hij betreurt dat de kans gemist wordt om de echtscheidingsproblematiek in zijn geheel aan te pakken en alle echtscheidingsvormen met inbegrip van al hun rechtsgevolgen (co-ouderschap, voorlopige maatregelen, kort geding enz.) te behandelen. De hoop wordt uitgesproken dat alvast de echtscheidingsprocedure snel zal worden herzien.

*
* *

Een spreker verklaart zich akkoord met de grote lijnen van het voorstel van de heer Ylieff c.s. Hij brengt de beginselen in herinnering die hij naar aanleiding van de toelichting van zijn wetsvoorstel heeft uiteengezet en waar volgens hem een hervorming van de echtscheidingsprocedure moet aan beantwoorden. Hij legt in het bijzonder de klemtoon op de humanisering van de procedure. Het vinden van oplossingen via onderhandelingen moet worden bevorderd en zij moeten in de best mogelijke omstandigheden plaats kunnen vinden. Zo zou onder meer de procedure moeten worden verkort. Dit alles zal in het belang zijn van zowel de echtgenoten als de kinderen.

Wat de kinderen betreft, herinnert spreker eraan dat zijn fractie destijds sterk heeft aangedrongen op de bekrachtiging door België van het Verdrag inzake de rechten van het kind. Op 25 november 1991 werd dit Verdrag bij wet goedgekeurd.

Volgens artikel 12 van het Verdrag verzekeren de Staten die partij zijn bij het verdrag het kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft.

La proposition de loi de M. Ylieff et consorts est trop restrictive à cet égard. Certes, l'article 23 précise que le juge peut, de l'accord des parties, entendre les enfants et l'article 36 confère au procureur du Roi un droit de regard sur les dispositions des conventions relatives aux enfants mineurs, mais ces dispositions ne vont pas assez loin.

Il faut également compléter l'article 872 du Code judiciaire pour le conformer aux dispositions de la Convention, ce qui permettra d'entendre les enfants dans toutes les procédures. Il faudra préciser que l'initiative peut également émaner de l'enfant, fixer un âge minimum et prendre toutes les précautions nécessaires pour que l'audition puisse avoir lieu dans les meilleures conditions possibles.

Une procédure simple s'impose dès lors.

L'intervenant souligne ensuite l'utilité que peut avoir l'obligation de tenter un rapprochement, prévue dans le cadre du divorce pour cause déterminée. Il serait toutefois souhaitable de modifier cette disposition dans le sens suggéré par la proposition de M. Ylieff et consorts ainsi que par d'autres propositions de loi reflétant des points de vue convergents.

Il faut supprimer le délai de six mois pendant lequel la permission de citer est suspendue. Il convient cependant de maintenir la possibilité de solliciter une tentative de rapprochement lorsque les deux époux y consentent. Il est renvoyé à cet égard à certaines législations étrangères qui permettent au juge de recourir aux services d'un médiateur, ce qui prouve qu'un bon encadrement des tribunaux peut contribuer à l'humanisation de la procédure.

L'intervenant estime que le divorce doit rester du ressort de la justice. Il estime par conséquent que les propositions qui tendent à faire en sorte que le divorce fasse l'objet d'une procédure devant l'officier de l'état civil sont totalement inacceptables. La justice doit exercer un contrôle de légalité afin d'assurer le respect des conditions et des causes du divorce.

Il pourrait toutefois s'avérer utile d'organiser un échange de vues sur une réforme plus radicale de la législation sur le divorce au sein de la sous-commission instituée à cet effet, lequel ne doit pas nécessairement être limité au « divorce sans faute ». L'intervenant estime que les formes existantes du divorce pour cause déterminée, de la séparation de fait et du divorce pour cause déterminée, de la séparation de fait et du divorce par consentement mutuel doivent être maintenues. L'instauration d'une forme intermédiaire telle que « le divorce sur demande acceptée » qui existe en droit français mérite toutefois d'être envisagée. En cas de divorce sur demande

Het wetsvoorstel van de heer Ylieff c.s. is in dat opzicht te beperkend. In artikel 23 bepaalt het weliswaar dat de rechter met goedvinden van de partijen de kinderen kan horen, en in artikel 36 krijgt de procureur des Konings een inzagerecht inzake de overeenkomsten die partijen aangaan met betrekking tot hun minderjarige kinderen, maar die bepalingen gaan niet ver genoeg.

Artikel 872 van het Gerechtelijk Wetboek dient eveneens te worden aangevuld om het in overeenstemming te brengen met de bepalingen van het Verdrag. Het horen van kinderen wordt dan mogelijk in alle procedures. Daarbij moet worden bepaald dat het initiatief ook uit kan gaan van het kind zelf, moet een minimumleeftijd worden bepaald en moeten alle voorzieningen worden getroffen zodat het verhoor in de best mogelijke omstandigheden plaats kan vinden.

Een eenvoudige procedure dringt zich derhalve op.

Spreker wijst vervolgens op het nut dat de verplichte pogingen tot verzoening, waarin is voorzien in het raam van de echtscheiding op bepaalde gronden, kan hebben. Een hervorming in de zin van het voorstel van de heer Ylieff c.s. en van gelijkgerichte standpunten vertolkt in andere wetsvoorstellen is evenwel wenselijk.

De termijn van zes maanden tijdens welke niet kan worden gedagvaard, die als hinderlijk wordt ervaren, dient te worden afgeschaft. De mogelijkheid om een poging tot verzoening te vragen, dient echter, wanneer beide echtgenoten het daarmee eens zijn, te worden behouden. In dat verband wordt verwezen naar vreemde wetgevingen, waarin aan de rechter de mogelijkheid wordt gegeven om op de diensten van een bemiddelaar een beroep te doen. Dit illustreert dat een goede omkadering van de rechtbanken kan bijdragen tot de humanisering van de procedure.

Spreker onderstreept dat de echtscheiding alleszins binnen de gerechtelijke sfeer moet worden gehouden. Hij acht dan ook de voorstellen die ertoe strekken de echtscheiding voor de ambtenaren van de burgerlijke stand in te voeren volstrekt onaanvaardbaar. Het gerecht dient een wettigheidstoets uit te oefenen op de naleving van de voorwaarden en gronden tot echtscheiding.

Een gedachtenwisseling over een grondigere hervorming van de echtscheiding in de daartoe opgerichte subcommissie kan echter nuttig zijn en hoeft niet te worden beperkt tot de « foutloze echtscheiding ». Voor spreker dienen alleszins de bestaande vormen van echtscheiding op bepaalde gronden, feitelijke echtscheiding en echtscheiding door onderlinge toestemming te worden behouden. De invoering van een tussenvorm zoals de « divorce sur demande acceptée » in het Franse recht is evenwel het overwegen waard. In dat geval gaan de echtgenoten akkoord met het beginsel van de echtscheiding maar leggen de niet door hen geregelde punten met betrekking tot

acceptée, les époux acceptent le principe du divorce mais soumettent au juge les points relatifs aux effets juridiques du divorce qu'ils ne sont pas parvenus à régler.

*
* *

Tout en souscrivant au point de vue de l'intervenant précédent, le rapporteur souhaite également formuler quelques observations complémentaires.

C'est ainsi que, dans la proposition de M. Ylieff et consorts, l'avocat se voit attribuer un rôle important. D'autres, au contraire, ont fait observer qu'ayant un rôle de médiateur, le notaire est la personne tout indiquée pour s'occuper des affaires de divorce, en particulier lorsqu'il s'agit d'un divorce par consentement mutuel.

Lors de la discussion des articles, il faudra dès lors examiner concrètement dans quels cas l'intervention de l'avocat peut effectivement contribuer à faciliter le déroulement de la procédure de divorce.

Dans la même optique, il faudra également s'efforcer de prévoir autant que possible l'application du droit commun en matière de procédure, surtout en ce qui concerne les modalités de l'introduction de celle-ci.

Le rapporteur préconise également l'insertion dans la proposition à l'examen de dispositions réglant la coparenté. Toutefois, il précise qu'il faut donner la priorité à une réforme rapide de la procédure.

L'intervenante partage l'avis déjà exprimé par plusieurs autres membres, selon lequel le divorce par consentement mutuel est généralement la procédure en divorce la plus humaine.

Cela ne remet toutefois pas en question la position de principe selon laquelle le mariage ne peut se réduire à un simple contrat qui résulte de la seule volonté des parties et qui peut être résilié par la seule volonté des parties. La procédure en divorce doit rester une procédure judiciaire au terme de laquelle le juge se prononce.

*
* *

Une intervenante porte un jugement favorable sur la proposition de loi de M. Ylieff et consorts. Elle ne peut toutefois marquer son accord sur d'autres propositions qui visent à instaurer un « divorce sans faute ».

Il convient d'accélérer la procédure sans verser pour autant dans une précipitation excessive.

En ce qui concerne les enfants, il convient de s'efforcer d'instaurer un régime de protection adéquat. Ils sont en effet la plus faible des parties impliquées dans le divorce.

de rechtsgevolgen van de echtscheiding voor aan de rechter.

*
* *

De rapporteur sluit zich bij de vorige spreker aan. Zij wenst ook enkele aanvullende klemtonen te leggen.

Zo krijgt in het wetsvoorstel Ylieff c.s. de advocaat een belangrijke rol toebedeeld. Anderen hebben er integendeel op gewezen dat de notaris als bemiddelaar bij uitstek geschikt is om in echtscheidingszaken op te treden, met name wanneer het een echtscheiding door onderlinge toestemming betreft.

Er zal dus bij de artikelsgewijze bespreking *in concreto* dienen te worden nagegaan waar de tussenkomst van de advocaat werkelijk kan bijdragen tot een vlottere afwikkeling van de procedure.

In dezelfde optiek moet er ook worden naar gestreefd om ter zake van de procedure zoveel mogelijk het gemeen recht toepasselijk te maken : bijvoorbeeld wat de wijze betreft waarop de procedure wordt ingesteld.

De rapporteur is ook voorstander van het opnemen in het wetsvoorstel van een regeling betreffende het co-ouderschap. Voorrang dient echter te worden verleend aan een snelle hervorming van de procedure.

Spreekster deelt ook de mening vertolkt door verscheidene andere leden, dat de echtscheiding door onderlinge toestemming in het algemeen de meest humane en geschikte echtscheidingsvorm is.

Dat doet echter geen afbreuk aan de principiële stellingname dat het huwelijk niet eenvoudig tot een contract kan worden herleid dat door de enkele wil van partijen tot stand komt en waaraan ook door de enkele wil van partijen een einde kan worden gemaakt. De echtscheidingsprocedure moet een gerechtelijke procedure blijven, aan het eind waarvan de rechter uitspraak doet.

*
* *

Een interveniënt laat zich over het wetsvoorstel positief uit. Zij kan het evenwel niet eens zijn met andere voorstellen die ertoe strekken een « foutloze echtscheiding » in te voeren.

De procedureregels moeten worden versneld, zonder dat men in het uiterste van de overhaasting mag vervallen.

Met betrekking tot de kinderen moet een aangepaste beschermingsregeling worden nagestreefd. Zij zijn immers de zwakste van de bij de echtscheiding betrokken partijen.

Un orateur rappelle qu'il avait déposé, le 12 mars 1992, une proposition de loi (Doc. n° 325/1) concernant la réforme de la procédure en divorce.

Toutefois, étant donné que la proposition n° 545/1 a été reprise comme base de discussion, le membre signale qu'il déposera des amendements tendant à améliorer le texte proposé. En effet, si celui-ci présente des aspects positifs, il est cependant déjà dépassé sur certains points.

1° Ainsi, ne conviendrait-il pas de supprimer la phase préparatoire de la procédure en divorce pour cause déterminée que constitue la comparution en conciliation, sauf si les parties ou l'une d'elles demandent expressément de pouvoir y recourir ?

La pratique démontre en effet que quasi-aucune réconciliation n'a lieu entre les époux lorsque l'un d'eux entame une procédure en divorce.

2° Les règles de procédure manquent de cohérence en ce sens que les mesures relatives au droits de garde et de visite et à la fixation de la pension alimentaire relèvent de différentes juridictions successivement compétentes.

3° Par analogie avec ce qui est prévu au niveau de la procédure de divorce par consentement mutuel, il devrait être possible, dans le cadre de la procédure de divorce pour cause déterminée, de conclure des conventions préalables relatives à la liquidation et en partage du patrimoine commun des époux et même, lorsque des conventions partielles y afférentes ont été conclues, de les compléter par une décision judiciaire.

4° Enfin, il serait souhaitable de faire abstraction, pour une grande part, de la charge de la preuve actuellement imposée aux parties.

L'orateur préconise à cet égard d'adopter en droit belge la solution retenue par les droits français et luxembourgeois, à savoir que l'aveu de la partie à laquelle il est reproché certains faits précis (par l'autre partie) est juridiquement admis comme mode de preuve et rend non nécessaire toute charge ultérieure de cette-même preuve.

Une intervenante fait observer que la proposition à l'examen a fait l'objet d'un accord, auquel elle peut souscrire :

a) le texte proposé, afférent aux aspects de procédure, servira de base à la discussion;

b) une discussion sur la coparenté et le droit matériel du divorce devra avoir lieu en sous-commission.

*
* *

Een spreker herinnert eraan dat hij op 12 maart 1992 een wetsvoorstel tot hervorming van het echtscheidingsprocesrecht heeft ingediend (Stuk n° 325/1).

Aangezien het wetsvoorstel n° 545/1 als uitgangspunt voor de bespreking is genomen, deelt het lid mee dat hij amendementen zal indienen om de voorgestelde tekst te verbeteren. Hoewel die tekst positieve aspecten vertoont, is hij op bepaalde punten reeds achterhaald.

1° Zou het bijvoorbeeld niet aan te bevelen zijn om de verschijning op de verzoeningszitting waaruit de voorbereidende fase van de procedure inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten bestaat, af te schaffen behalve indien de partijen of één daarvan uitdrukkelijk vragen om die procedure te mogen hanteren ?

Uit de praktijk blijkt immers dat, wanneer een van beide echtgenoten met een echtscheidingsprocedure begint, het vrijwel nooit tot een verzoening komt.

2° De procedureregels vertonen een gebrekkige samenhang in die zin dat over de maatregelen met betrekking tot het recht van bewaring en tot het bezoekrecht, alsmede over die in verband met de vaststelling van de uitkering tot onderhoud door verschillende achtereenvolgens bevoegde rechtbanken wordt beslist.

3° Naar analogie met wat op het vlak van de procedure inzake echtscheiding door onderlinge toestemming bepaald wordt, zou het, in het raam van de procedure inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten, mogelijk moeten zijn voorafgaande overeenkomsten te sluiten tot vereffening en verdeling van de gemeenschappelijke boedel van de echtgenoten en zelfs, wanneer desbetreffende gedeeltelijke overeenkomsten werden aangegaan, die met een rechterlijke beslissing aan te vullen.

4° Ten slotte zou het wenselijk zijn om de thans aan de partijen opgelegde bewijslast grotendeels buiten beschouwing te laten.

Spreker is er in dat verband voorstander van om in het Belgische recht het in het Franse en het Luxemburgse recht gebezigde procédé te hanteren, wat erop neerkomt dat de bekentenis door de partij waaraan (door de andere partij) bepaalde feiten worden aangewreven, door de rechtbank als bewijsmiddel aanvaard wordt en het leveren van ieder later bewijs overbodig maakt.

Een spreekster merkt op dat over het aan de orde zijnde voorstel een akkoord bereikt werd waarmee zij het eens is :

a) de voorgestelde tekst met betrekking tot de procedure-aspecten zal als basis van de bespreking dienen;

b) in subcommissie moet een bespreking aan het co-ouderschap en aan het materiële echtscheidingsrecht worden gewijd.

*
* *

L'auteur de la proposition à l'examen fait observer que les intervenants précédents ont apprécié de manière globale mais positive le texte proposé. Il devrait dès lors être possible d'élaborer une proposition susceptible de recueillir l'assentiment des différents groupes représentés en Commission.

Répondant à deux orateurs qui soulignaient que la proposition était incomplète au motif qu'elle n'abordait pas la problématique de l'audition des enfants, *l'auteur* précise que ces observations méritent d'être retenues et d'être étudiées en temps opportun lors de la discussion des articles afférents à cette matière.

Par ailleurs, il est évident que la proposition doit être conforme aux dispositions de la Convention des droits de l'enfant (adoptée à New York le 20 novembre 1989 et approuvée par la Belgique par la loi du 25 novembre 1991).

A *une intervenante* qui estimait que la présente proposition était insuffisamment audacieuse, *l'auteur* fait valoir que le texte proposé pourra être complété par des dispositions provenant des autres propositions à l'examen.

Répondant à l'observation formulée par *la même intervenante* tendant à la simplification de la procédure du divorce en cas d'absence d'enfants mineurs en cause, *l'auteur de la proposition de loi* précise qu'il n'a pas d'objection de principe à ce que cette question soit évoquée.

A *un intervenant* qui estimait que cette proposition constituait le « minimum minimorum », *l'auteur* signale qu'il peut certes en convenir mais aussi, qu'il est souhaitable de réunir au plus tôt la sous-commission qui examinera le problème de la coparenté et le droit matériel du divorce.

Répondant aux remarques émises par *un membre* concernant le rôle des avocats dans la procédure en divorce, *l'auteur* souligne qu'il faudra faire la part du possible, du raisonnable et du souhaitable.

Enfin, à *un orateur* qui souhaitait une proposition la plus actualisée possible, *l'auteur* précise que c'est également son vœu personnel.

*
* *

De indiener van het aan de orde zijnde voorstel merkt op dat de vorige sprekers de voorgestelde tekst over het geheel genomen gunstig onthaald hebben. Het zou dus mogelijk moeten zijn een voorstel uit te werken waarmee de verschillende in de commissie vertegenwoordigde fracties kunnen instemmen.

In antwoord op de opmerkingen van twee sprekers die beklemtoonden dat het voorstel onvolledig is omdat de problemen in verband met het hoorrecht van de kinderen er niet in worden aangesneden, merkt de indiener van het voorstel op dat die opmerkingen de moeite waard zijn om er rekening mee te houden en ze te gepasten tijde bij de bespreking van de desbetreffende artikelen onder de aandacht te brengen.

Overigens ligt het voor de hand dat het voorstel dient te stroken met de bepalingen van het (te New York op 20 november 1989 en door België bij de wet van 25 november 1991 aangenomen) Verdrag inzake de rechten van het kind.

De indiener van het voorstel maakt een *spreker* die van mening was dat het voorstel niet bepaald van veel durf getuigt, erop attent dat de voorgestelde tekst kan worden aangevuld met regelingen ontleend aan andere aan de orde zijnde voorstellen.

In antwoord op de opmerking van *dezelfde spreker* die pleitte voor een vereenvoudiging van de echtscheidingsprocedure als er geen minderjarige kinderen zijn, merkt *de indiener van het wetsvoorstel* op dat hij er in principe geen bezwaar tegen heeft dat die kwestie ter sprake wordt gebracht.

In antwoord op de opmerking van *een spreker* die van mening was dat dit voorstel een « minimum minimorum » vormt, wijst *de indiener* erop dat het wenselijk ware zo spoedig mogelijk een vergadering te beleggen van de subcommissie die het probleem van het medeouderschap en het materieel echtscheidingsrecht ter tafel zal brengen.

In antwoord op de opmerkingen van *een lid* met betrekking tot de rol van de advocaten bij een echtscheidingsprocedure beklemtoont *de indiener* dat men rekening zal moeten houden met wat op dat vlak mogelijk, redelijk en wenselijk is.

Ter attentie van *een lid* dat wenste dat het voorstel zo goed mogelijk bij de actualiteit zou aansluiten, merkt *de indiener* tot slot op dat dit ook zijn persoonlijke wens is.

*
* *

VI. — DISCUSSION DES ARTICLES

Section 1re*Divorce pour cause déterminée*Article 1^{er}1) *Introduction par voie de citation*

L'auteur de la proposition explique le choix de la requête comme mode introductif d'instance. D'une part, le texte actuel de l'article 1254 du Code judiciaire le prévoit et d'autre part, celle-ci est moins onéreuse que la citation.

Quant à l'intervention obligatoire d'un avocat, elle se justifie par le fait que la requête doit avoir un fondement juridique et un sens. Cet avocat peut, au demeurant, être un *pro deo*.

M. Verwilghen a déposé un amendement (n° 7, Doc. n° 545/3) qui vise à remplacer cet article par les termes : « La procédure est entamée par une citation ou un procès-verbal de comparution volontaire ».

Un membre précise que cet amendement tend à supprimer la procédure préalable, comparution en conciliation et suspension du permis de citer à la phase contentieuse de la procédure en divorce pour cause déterminée. Les justiciables estiment généralement en effet que cette procédure est longue et est dépourvue d'effet.

Par ailleurs, conformément à l'article 702, 3°, du Code judiciaire, le demandeur en divorce doit exposer dans la citation, de manière claire et succincte, l'objet de sa demande et les faits qu'il invoque; un libellé imprécis de la demande qui ne satisferait pas aux exigences de cet article et permettrait au défendeur —soulevant l'exception « *obscuri libelli* » — de faire prononcer par le juge la nullité de la citation.

L'auteur de l'amendement (n° 7) préconise le recours à la citation, plutôt qu'à la requête, comme mode introductif de l'instance en divorce pour les motifs suivants :

a. La sécurité juridique :

L'huissier de justice qui signifie un exploit de citation doit vérifier d'office — et est professionnellement responsable à cet égard — la réalité du domicile judiciaire du défendeur à la veille de l'introduction de l'instance.

A cette fin, il doit s'adresser à l'administration communale, tenue de délivrer, sans délai, un certificat de domicile.

VI. — ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

Afdeling 1

Echtscheiding op grond van bepaalde feiten

Artikel 1

1) *Inleiding bij dagvaarding*

De indiener van het voorstel verklaart de keuze van het verzoekschrift om het geding in te leiden als volgt. De bestaande tekst van artikel 1254 van het Gerechtelijk Wetboek voorziet reeds in een verzoekschrift. Bovendien is een verzoekschrift goedkoper dan een dagvaarding.

De verplichting om een advocaat in de arm te nemen is verantwoord door het feit dat het verzoekschrift juridisch gegrond en zinnig moet zijn. Die advocaat mag overigens een *pro deo*-raadsman zijn.

De heer Verwilghen heeft een amendement (n° 7, Stuk n° 545/3) ingediend, dat ertoe strekt dit artikel te vervangen als volgt : « De procedure wordt aangevat met een dagvaarding, dan wel een proces-verbaal van vrijwillige verschijning ».

Een lid preciseert dat dit amendement een einde wil maken aan de verschijning tot verzoening en de schorsing van het recht om te dagvaarden, met andere woorden de procedure die voorafgaat aan de behandeling door de rechtbank van de echtscheiding op grond van bepaalde feiten. De meeste rechtzoekenden vinden immers dat die procedure lang en nutteloos is.

Voorts moet de persoon die de echtscheiding vordert, overeenkomstig artikel 702, 3°, van het Gerechtelijk Wetboek het onderwerp en de korte samenvatting van de middelen van de vordering duidelijk vermelden in de dagvaarding. Een onduidelijke formulering van de vordering zou niet overeenstemmen met de vereisten van dat artikel en zou de verweerder de mogelijkheid geven om op grond van de *exceptio obscuri libelli* door de rechter de nietigheid van de dagvaarding te doen uitspreken.

De indiener van amendement n° 7 vindt een dagvaarding meer aangewezen dan een verzoekschrift om de echtscheidingsprocedure in te leiden, en wel om de volgende redenen :

a. Rechtszekerheid :

De gerechtsdeurwaarder die een dagvaardingsexploot betekent, moet ambtshalve nagaan of de gerechtelijke woonplaats van de verweerder bij de rechtsingang wel overeenstemt met de realiteit.

Hij moet zich daartoe tot de gemeentelijke overheid wenden, die hem zonder verwijl een bewijs van woonplaats moet uitreiken.

La requête est moins sûre à cet égard : peu de greffes vérifient en effet, selon l'orateur, la date de délivrance dudit certificat, lequel doit également être joint à la requête.

b. La loi du 8 décembre 1992 sur la protection de la vie privée à l'égard des traitements de données à caractère personnel et l'arrêté royal du 16 juillet 1992 relatif à la communication des informations contenues dans les registres de la population et dans le registre des étrangers.

Ces dispositions combinées interdisent dorénavant à une partie au procès d'obtenir un certificat de domicile de l'autre partie, fût-elle son conjoint. Le recours à l'exploit d'huissier permet, par contre, d'éviter cette interdiction.

c. Le moindre coût

Un troisième motif permet, selon l'intervenant, de justifier le recours à la citation, à savoir celui déduit de l'économie en termes de coûts de procédure. La citation représente sans doute un certain coût pour le demandeur. Toutefois, les droits d'inscription au rôle (2 700 francs) doivent en toute hypothèse, donc même en cas de requête, être acquittés par celui-ci.

Une intervenante se demande si cet amendement signifie que la procédure en divorce débutera directement au fond.

Un membre répond par l'affirmative. Il précise par ailleurs que cet amendement laisse entièrement subsister la compétence, dans le chef du président du tribunal de première instance statuant en référé, de prendre des mesures provisoires.

M. Van Vaerenbergh a déposé un amendement (n° 42, Doc. n° 545/4) qui tend également à remplacer la requête comme mode introductif d'instance par une citation.

L'auteur relève que la réalité sociale actuelle est que le mariage est souvent la consécration d'une situation de fait que constitue le concubinage.

Il en est de même pour le divorce, lequel est la « consécration » d'une dissension de fait au sein du mariage. Etant donné qu'il n'y a (quasiment) jamais de réconciliation entre les conjoints lors de la phase préalable de la procédure en divorce, il convient d'entamer directement, par voie de citation, cette procédure quant au fond. Il y a lieu toutefois de maintenir la possibilité, pour les parties ou l'une d'elles, de solliciter du tribunal une comparution aux fins de conciliation.

Le ministre de la Justice signale qu'il peut marquer son accord sur certains points de cet amendement.

Een verzoekschrift biedt in dat verband minder zekerheid. Volgens spreker kijken maar weinig griffies de uitreikingsdatum na van voormeld bewijs, dat eveneens bij het verzoekschrift moet worden gevoegd.

b. De wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens en het koninklijk besluit van 16 juli 1992 betreffende het verkrijgen van informatie uit de bevolkingsregisters en uit het vreemdelingenregister.

Door de combinatie van die bepalingen is het voortaan verboden aan een bij een geding betrokken partij een bewijs van woonplaats van de andere partij af te geven, zelfs al gaat het om de echtgeno(o)t(e). Wanneer daarentegen een beroep wordt gedaan op een deurwaardersexploot, geldt dat verbod niet.

c. Minder kosten

Volgens spreker is er nog een derde reden om de voorkeur te geven aan een dagvaarding, namelijk de besparing op de proceskosten. Een dagvaarding brengt weliswaar enige kosten mee voor de eiser, maar deze moet in elk geval, dus ook bij een verzoekschrift, het rolrecht (2 700 frank) voldoen.

Een spreekster vraagt zich af of dit amendement ertoe strekt de echtscheidingsprocedure meteen ten gronde te voeren.

Een lid antwoordt bevestigend. Hij preciseert daarbij dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg recht sprekend in kort geding, krachtens dit amendement volledig bevoegd blijft om voorlopige maatregelen te nemen.

De heer Van Vaerenbergh heeft een amendement ingediend (n° 42, Stuk n° 545/4), dat er eveneens toe strekt het verzoekschrift ter inleiding van het geding te vervangen door een dagvaarding.

De indiener merkt op dat het huwelijk in de huidige sociale context vaak de bevestiging is van een feitelijke toestand van ongehuwd samenwonen.

Hetzelfde geldt voor de echtscheiding, die de concretisering is van een conflict in het gezin. Aangezien er (vrijwel) nooit een verzoening tussen de echtgenoten tot stand komt tijdens het stadium dat voorafgaat aan de echtscheidingsprocedure, is het wenselijk door middel van een dagvaarding onmiddellijk de procedure over de zaak zelf in te leiden. Daarbij moet evenwel voor beide partijen of voor één van hen de mogelijkheid blijven bestaan de rechtbank om een verschijning tot verzoening te verzoeken.

De minister van Justitie merkt op dat hij kan instemmen met bepaalde punten van dit amendement.

Il marque ainsi son accord quant à la dernière partie qui prévoit que : « le demandeur est toutefois tenu de produire les documents suivants dès l'audience d'introduction :

- 1° l'acte de mariage;
- 2° les actes de naissance des enfants visés au troisième alinéa du présent article;
- 3° une attestation de résidence et de nationalité de chacun des époux. »

Un membre prône, comme l'auteur de la proposition, la requête comme mode introductif de l'instance en divorce étant donné qu'elle permet un accès plus aisé à la justice que la citation.

L'amendement n° 62 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) vise à remplacer au premier alinéa de l'article proposé, les termes « époux demandeur » par les mots « demandeur ».

Cet amendement vise, selon *l'auteur*, à apporter une amélioration d'ordre terminologique au texte proposé en ce sens qu'il est plus adéquat de parler de demandeur et de défendeur. Si cet amendement devait être adopté, il conviendrait également d'adapter en ce sens la formulation des autres articles de la proposition. Par ailleurs, il s'agit de lever toute équivoque en ce qui concerne un point fondamental : le texte proposé laisse en effet entendre que l'assistance de l'avocat est obligatoire.

On peut, selon l'orateur, non seulement douter de cette obligation mais cette formulation est en outre contraire au libre choix de s'adresser ou non à un avocat.

L'amendement n° 63 (Doc. n° 545/4) de *M. Swennen*, visant à insérer un nouvel alinéa au texte proposé libellé comme suit : « la requête contient uniquement les articles de loi sur lesquels la demande est fondée ».

L'auteur signale que jusqu'à présent, la requête doit légalement mentionner tous les faits et griefs. Ceci entraîne souvent une réaction de la partie adverse, limite considérablement les chances de réconciliation des conjoints et nuit en toute hypothèse à la sérénité des débats ultérieurs. Il convient dès lors de limiter le contenu de la requête à la mention des articles de loi auxquels il est fait référence, et ce, d'autant plus que l'alinéa 3 du texte proposé prévoit une notification de la requête à la partie adverse. Au demeurant, ces griefs en question pourront être formulés lors du déroulement de la procédure.

M. Swennen a déposé un autre amendement (n° 64, Doc. n° 545/4) visant à supprimer l'assistance obligatoire d'un avocat.

L'auteur renvoie à la justification donnée à l'amendement n° 62 (Doc. n° 545/4).

L'amendement n° 65 du même auteur (Doc. n° 545/4) vise à supprimer la dernière phrase du dernier alinéa du texte proposé.

Zo is hij het eens met het laatste lid dat bepaalt : « De eiser moet echter dadelijk op de inleidende zitting de volgende stukken overleggen :

- 1° de akte van huwelijk;
- 2° de akten van geboorte van de kinderen bedoeld in het derde lid van dit artikel;
- 3° een getuigschrift van woonplaats en van nationaliteit van elk van de echtgenoten. »

Een lid verkiest net als de indiener van het voorstel dat de procedure tot echtscheiding wordt ingeleid bij verzoekschrift; dit laatste maakt de toegang tot het gerecht namelijk makkelijker dan een dagvaarding.

Amendement n° 62 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) strekt ertoe in het eerste lid de woorden « echtgenoot-eiser en » te vervangen door de woorden « eiser of ».

Volgens de *indiener* bevat dit amendement een terminologische verbetering van de voorgestelde tekst, in de zin dat beter gesproken wordt van eiser en verweerder. Indien dit amendement wordt aangenomen, moet ook de formulering van de overige artikelen van het voorstel worden aangepast. Bovendien mag er ook geen onduidelijkheid heersen omtrent een fundamenteel punt : de voorgestelde tekst impliceert immers dat de bijstand van een advocaat verplicht is.

Volgens spreker kan men die verplichting niet alleen betwifelen, maar bovendien druist de formulering in tegen de vrijheid om al dan niet een advocaat onder de arm te nemen.

Amendement n° 63 (Stuk n° 545/4) van *de heer Swennen*, dat ertoe strekt in de voorgestelde tekst een nieuw lid in te voegen, luidt als volgt : « Het verzoekschrift bevat uitsluitend de wetsartikelen waarop de vordering gesteund is ».

Spreker merkt op dat het verzoekschrift tot nu toe wettelijk gezien alle feiten en grieven moet bevatten. Vaak geeft dat aanleiding tot heftige reacties van de tegenpartij, het beperkt in aanzienlijke mate de kansen op verzoening van de echtgenoten en schaadt in elk geval de sereniteit van de daaropvolgende debatten. Daarom moet de inhoud van het verzoekschrift worden beperkt tot de vermelding van de wetsartikelen waarnaar wordt verwezen. Dat is des te noodzakelijker aangezien het derde lid van de voorgestelde tekst voorziet in de verzending van het verzoekschrift aan de tegenpartij. Overigens kunnen die bewuste grieven tijdens het verloop van de procedure worden geuit.

De heer Swennen heeft nog een ander amendement ingediend (n° 64, Stuk n° 545/4) dat ertoe strekt de verplichte bijstand van een advocaat te schrappen.

De indiener verwijst naar de verantwoording bij amendement n° 62 (stuk n° 545/4).

Amendement n° 65 van dezelfde auteur (Stuk n° 545/4) strekt ertoe de laatste zin van het laatste lid van de voorgestelde tekst te schrappen.

L'auteur renvoie à la justification donnée à l'amendement n° 62 (Doc. n° 545/4).

Après les explications des membres, *le gouvernement* justifie le dépôt de son amendement n° 17 (Doc. n° 545/4).

Cet amendement prévoit l'introduction de la demande en divorce par voie de citation, conformément au droit commun, par comparution volontaire.

Le ministre précise que trois raisons justifient la citation plutôt que la requête comme mode introductif de l'instance en divorce.

1° La sécurité juridique dans le déroulement de la procédure. En raison de la spécificité de la procédure en divorce, il est indispensable que le défendeur ait connaissance de l'acte introductif d'instance.

Au moment de l'introduction de la procédure en divorce, les époux n'habitent souvent plus ensemble au domicile conjugal, et ce même sans l'autorisation du juge de paix. Dans un nombre non négligeable de cas, l'inscription au registre de la population n'a pas été modifiée.

Le greffier qui, conformément au texte de la proposition de loi, donne connaissance par pli judiciaire de la requête introductive et de la convocation à la partie défenderesse, doit envoyer ce pli judiciaire conformément à l'article 46, § 2, du Code judiciaire. Le pli judiciaire est remis par l'employé des postes à la personne du destinataire ou, si cela n'est pas possible, à son domicile ou, à défaut de domicile, à sa résidence; la remise peut, le cas échéant, se faire également au domicile élu.

Il n'incombe pas à l'employé des postes de rechercher le destinataire et, si la remise en mains propres n'est pas possible, il remet le pli judiciaire à une des personnes légalement habilitées à recevoir le pli au domicile. Conformément à l'article 35, alinéa 2, du Code judiciaire, figure parmi ces personnes notamment l'époux demandeur dont les intérêts sont contraires. Il n'est dès lors pas purement imaginaire que le pli judiciaire ne soit pas communiqué au défendeur qui ne réside plus au domicile conjugal.

Les huissiers de justice qui sont, quant à eux, au courant de la situation des époux, ont toujours, en pareil cas, la faculté de signifier un exploit de citation directement à la personne. Ainsi, la sécurité juridique est-elle bien plus grande et le respect des droits de la défense est-il sauvegardé.

2° Un moindre coût pour l'Etat et un allègement du travail des greffes constituent le deuxième avantage de la citation. Quant au coût d'une citation, il est à charge du demandeur, tandis que celui d'une requête est à charge de l'Etat.

3° Enfin, l'introduction par exploit d'huissier cadre également avec l'objectif du gouvernement de voir se dérouler la procédure en divorce pour cause déterminée selon les règles et principes de droit com-

De indiener verwijst naar de verantwoording van amendement n° 62 (Stuk n° 545/4).

Na de toelichtingen van de leden verantwoordt *de regering* de indiening van haar amendement n° 17 (Stuk n° 545/4).

Dit amendement bepaalt dat de vordering tot echtscheiding wordt ingesteld bij dagvaarding, net als in het gemeen recht, onverminderd de vrijwillige verschijning.

De minister verduidelijkt dat er drie redenen zijn om de dagvaarding als akte van rechtsingang van een echtscheidingsgeding boven het verzoekschrift te verkiezen.

1° De rechtszekerheid tijdens de procedure. Wegens de specifieke kenmerken van de echtscheidingsprocedure is het volstrekt noodzakelijk dat de verweerder kennis krijgt van de inleidingsakte.

Op het tijdstip van de inleiding van het echtscheidingsgeding wonen de echtgenoten vaak niet meer samen op de echtelijke woonplaats, al dan niet met machtiging van de vrederechter. In een niet te verwaarlozen aantal gevallen wordt de inschrijving in het bevolkingsregister niet gewijzigd.

De griffier die overeenkomstig de tekst van het wetsvoorstel bij gerechtsbrief van het inleidend verzoekschrift en de oproeping aan de verwerende partij kennis geeft, moet die gerechtsbrief versturen overeenkomstig artikel 46, § 2, van het Gerechtelijk Wetboek. De gerechtsbrief wordt door de postbeambte ter hand gesteld aan de persoon van de geadresseerde, of zo dat niet mogelijk is, aan diens woonplaats of, bij gebreke van een woonplaats, aan de verblijfplaats; het kan, in voorkomend geval, ook aan de gekozen woonplaats.

De postbeambte heeft niet de taak de geadresseerde te zoeken en geeft, indien een terhandstelling aan de persoon niet mogelijk is, de gerechtsbrief af aan een persoon die wettelijk bevoegd is de brief op de woonplaats te ontvangen. Ingevolge artikel 35, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek behoort onder meer de echtgenoot-eiser, die een tegengesteld belang heeft, tot deze personen ! Het is derhalve geenszins denkbeeldig dat de verweerder die niet meer op de echtelijke woonplaats verblijft, geen kennis krijgt van de gerechtsbrief.

De gerechtsdeurwaarders die over de toestand van de echtgenoten zijn ingelicht, kunnen in dergelijke gevallen, een exploit van dagvaarding steeds aan de persoon betekenen. Hierdoor is de rechtszekerheid veel groter en worden de rechten van de verdediging in acht genomen.

2° De dagvaarding biedt nog een tweede voordeel : minder kosten voor de Staat en minder werk voor de griffies. De kosten van een dagvaarding zijn voor rekening van de eiser, die van een verzoekschrift voor rekening van de Staat.

3° De inleiding bij deurwaardersexploit past in het streven van de regering om de procedure inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten volgens de gemeenrechtelijke regels en beginselen van het

mun du Code judiciaire. C'est pourquoi l'amendement ne mentionne pas la comparution volontaire comme mode introductif d'instance étant donné que le droit commun (article 700 du Code judiciaire) l'autorise.

Cependant, comme le juge conserve son rôle de conciliateur, celui-ci doit être informé de la situation familiale; c'est pourquoi il est prévu que les pièces à l'appui doivent être déposées au greffe avant l'audience d'introduction. De la sorte, il est satisfait à la règle de l'article 736 du Code judiciaire qui impose aux parties de communiquer leurs pièces avant d'en faire usage; conformément à l'article 737, alinéa 1er, du Code judiciaire, la communication a lieu par le dépôt des pièces au greffe, où les parties les consulteront sans déplacement.

Un membre craint que l'huissier de justice n'effectuera pas toujours les démarches nécessaires pour signifier en personne un exploit de citation au défendeur.

L'auteur de la proposition se demande s'il est légalement permis de remettre un pli judiciaire à une autre personne que celle à laquelle il était destiné.

Le ministre renvoie à la justification de son amendement.

Un orateur se demande si l'amendement n° 17 du gouvernement signifie que l'intervention de l'avocat n'est plus obligatoire.

Le ministre répond que cet amendement laisse formellement subsister la liberté, dans le chef des parties à l'instance, de recourir ou non à l'assistance d'un avocat.

L'auteur de la proposition signale toutefois que son texte, qui prévoit l'intervention obligatoire de l'avocat lors de l'introduction de l'instance en divorce par voie de requête, s'inspire des travaux et suggestions de la Commission mixte « Commission nationale de la magistrature et Ordre national des avocats ».

Le rapporteur préconise également la citation, mode introductif d'instance de droit commun, pour entamer la procédure en divorce.

L'intervenante précise par ailleurs que cette citation vise à assigner le défendeur directement quant au fond, étant entendu que les deux actes de la phase préalable de la procédure en divorce pour cause déterminée sont supprimées.

L'auteur de la proposition indique qu'il est prêt à se rallier à l'avis majoritaire de la Commission si celle-ci estime que la procédure en divorce par voie de citation est préférable.

Une intervenante se demande si, dans un souci d'économie des coûts de procédure, il ne conviendrait pas de prévoir un seul exploit de citation, lequel viserait tant l'assignation au fond devant le tribunal de première instance que la saisine parallèle du pré-

Gerechtelijk Wetboek te laten verlopen. Gelet op het feit dat het gemeen recht de vrijwillige verschijning bij de inleidende terechtzitting (artikel 700 van het Gerechtelijk Wetboek) toestaat, maakt het amendement er geen gewag van.

De rechter behoudt echter wel zijn verzoenende rol en moet dus ook over de gezinstoestand worden ingelicht. Vandaar dat wordt bepaald dat de bewijsstukken vóór de inleidende terechtzitting ter griffie worden neergelegd. Daardoor wordt voldaan aan de regel van artikel 736 van het Gerechtelijk Wetboek, die de partijen verplicht hun stukken aan elkaar over te leggen vooraleer daarvan gebruik te maken. Overeenkomstig artikel 737, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek wordt de overlegging verricht door het neerleggen van de stukken ter griffie, waar de partijen er ter plaatse inzage van nemen.

Een lid vreest dat de gerechtsdeurwaarder niet altijd het nodige zal doen om persoonlijk een dagvaardingsexploot aan de verweerder te betekenen.

De indiener van het voorstel vraagt zich af of het wel wettelijk toegestaan is een gerechtsbrief aan een andere persoon dan de geadresseerde te bezorgen.

De minister verwijst naar de verantwoording van zijn amendement.

Een spreker vraagt zich af of regeringsamendement n° 17 betekent dat men niet meer verplicht is een advocaat in te schakelen.

De minister antwoordt dat het betreffende amendement de partijen in het geding de vrijheid laat al dan niet een beroep te doen op een advocaat.

De indiener van het voorstel wijst er evenwel op dat zijn tekst, waarin de aanwezigheid van een advocaat is ingebouwd, bij de inleiding van de echtscheidingsprocedure via een verzoekschrift is ingebouwd, is ingegeven door de werkzaamheden en suggesties van de gemengde commissie « Nationale Commissie van de magistratuur en Nationale Orde van Advocaten ».

De rapporteur is eveneens voorstander van de dagvaarding om de echtscheidingsprocedure volgens het gemeen recht in te leiden.

Spreekster preciseert bovendien dat die dagvaarding erop gericht is de verweerder rechtstreeks te dagvaarden wat de zaak zelf betreft, met dien verstande dat de twee verrichtingen van de voorafgaande fase van de procedure inzake echtscheiding op grond van bepaalde feiten worden afgeschaft.

De indiener van het voorstel wijst erop dat hij bereid is zich bij de zienswijze van de meerderheid van de Commissie neer te leggen, als ze van mening is dat de echtscheidingsprocedure het best via een dagvaarding verloopt.

Gelet op het kostenbesparende effect ervan, vraagt *een spreker* zich af of één dagvaardingsexploot niet kan volstaan; dat zou dan zowel op de dagvaarding over de zaak zelf voor de rechtbank van eerste aanleg slaan, als op het gelijktijdig aanhangig

sident du tribunal de première instance statuant en référé (sur ces mesures provisoires).

Le ministre répond par la négative. La sécurité juridique commande que deux exploits de citation soient signifiés étant donné que sont deux juges différents qui sont saisis en l'occurrence.

Toutefois, lorsque l'huissier de justice signifie deux exploits simultanément à la même personne, il ne peut pas comptabiliser les frais de déplacement en double : un tarif spécifique est prévu dans ce cas.

Un intervenant relève que la procédure actuelle en divorce peut être décrite comme suit : la requête en divorce est suivie d'une citation en divorce à l'expiration du délai (6 mois en principe) de suspension du permis de citer.

Cette citation en divorce invite le défendeur à comparaître après l'expiration du délai de citation de huitaine; c'est-à-dire que la comparution à l'audience d'introduction au fond ne peut avoir lieu que le neuvième jour qui suit celui de la signification de l'exploit de citation.

Le jour de comparution à l'audience d'introduction constitue le point de départ de l'instance; en d'autres termes c'est à ce jour que la cause est censée être introduite au fond.

Parallèlement à cette action en divorce (au fond), et dès le jour du dépôt de la requête en divorce, le Président du tribunal de première instance statuant en référé peut être saisi — par voie de citation invitant le défendeur à comparaître après un délai d'en principe deux jours — d'une demande tendant à la prise de mesures provisoires relatives à la personne, aux aliments et aux biens tant des parties que des enfants (conformément à l'article 1280 du Code judiciaire). Ces mesures valent pour la durée de l'instance en divorce.

Le ministre précise que l'article 1280 du Code judiciaire prévoit que le juge des référés connaît de ces mesures provisoires en tout état de cause, ce qui signifie que la cause doit être introduite *au préalable* au fond à l'audience d'introduction.

L'orateur précédent part de l'hypothèse que la citation est admise comme mode introductif de l'instance en divorce au fond.

Si l'on souhaite que l'huissier puisse signifier simultanément les deux exploits de citation — l'un afférent à la procédure au fond entamée après un délai de 8 jours et l'autre relatif à la procédure en référé entamée après un délai de 2 jours — il faut que cette solution soit expressément prévue dans le Code judiciaire.

En effet, dans cette hypothèse, la procédure est introduite en référé avant que l'affaire ne soit enta-

maker van de zaak bij de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg recht sprekend in kort geding (voor de voorlopige maatregelen).

De minister antwoordt ontkennend. Omwille van de rechtszekerheid moeten twee dagvaardingsexploaten worden betekend : twee verschillende rechters worden immers bij de zaak betrokken.

Wanneer de gerechtsdeurwaarder terzelfder tijd twee exploaten aan dezelfde persoon betekent, mag hij echter geen dubbele reiskosten aanrekenen : in dat geval komt één specifiek tarief in aanmerking.

Een spreker merkt op dat de huidige echtscheidingsprocedure als volgt kan worden omschreven : het verzoekschrift tot echtscheiding wordt gevolgd door een dagvaarding tot echtscheiding nadat de termijn (van in principe 6 maanden) voor de schorsing van het recht om te dagvaarden verstreken is.

Die dagvaarding tot echtscheiding nodigt de verweerder uit na afloop van de dagvaardingstermijn van acht dagen, te verschijnen. Dat betekent dat verschijning op de inleidende terechtzitting over de zaak zelf pas de negende dag volgend op de betekening van het dagvaardingsexploat kan plaatsvinden.

Vanaf de dag waarop men op de inleidende terechtzitting verschijnt, begint de procedure te lopen; dat houdt dus in dat de zaak zelf geacht wordt op die dag ingeleid te zijn.

Gelijklopend met die vordering tot echtscheiding (die slaat op de zaak zelf) en vanaf de dag dat het verzoekschrift tot echtscheiding wordt ingediend, kan tot de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, recht sprekend in kort geding — via een dagvaarding die de verweerder uitnodigt na een termijn van in principe twee dagen te verschijnen — een verzoek worden gericht om voorlopige maatregelen betreffende de persoon, het levensonderhoud en de goederen, zowel van de partijen als van de kinderen te nemen (overeenkomstig artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek). Die maatregelen gelden dan voor de hele duur van de echtscheidingsprocedure.

De minister wijst erop dat artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat de rechter in kort geding in iedere stand van het geding kennis neemt van die voorlopige maatregelen, wat betekent dat de zaak zelf *voorafgaandelijk* op de inleidende terechtzitting moet worden ingeleid.

De vorige spreker maakt daarbij de volgende bedenkingen : stel dat de dagvaarding wordt aanvaard als wijze om de echtscheidingsprocedure — wat de zaak zelf betreft — in te leiden.

Als men wil dat de gerechtsdeurwaarder terzelfder tijd de twee exploaten tot dagvaarding betekent — de ene met betrekking tot de na een termijn van 8 dagen aan te vatten procedure over de zaak zelf, en de andere met betrekking tot de na een termijn van 2 dagen aan te vatten procedure in kort geding — moet die regeling ook uitdrukkelijk in het Gerechtelijk Wetboek worden vastgelegd.

In dat geval zou de procedure immers in kort geding worden ingeleid, alvorens de behandeling van

mée au fond, ce que l'article 1280 (actuel) du Code judiciaire ne permet pas.

Le membre indique en outre que cette signification simultanée des deux exploits permet une citation plus rapide devant le juge des référés; laquelle évite à son tour tout problème lié à des disparitions de biens qui seraient impliquées par la simple connaissance d'une assignation en divorce.

Le ministre répond que ce problème cité par le membre peut être rencontré par le biais de la compétence générale du président du tribunal de première instance statuant en référé sur base de l'article 584, alinéa 1er du Code judiciaire.

Le juge des référés, statuant au provisoire dans les cas dont il reconnaît l'urgence, peut en effet remédier à toute situation où des droits pourraient être potentiellement lésés et ce, avant même que l'affaire ne soit venue au fond à l'audience d'introduction.

Un membre se demande si le gouvernement est opposé à la signification simultanée des deux exploits de citation; ce qui suppose la modification de l'article 1280 du Code judiciaire.

Le rapporteur fait observer qu'une citation devant le juge des référés ne sera pas toujours nécessaire.

En effet, l'article 5 du texte proposé prévoit, à l'alinéa 3, que « le cas échéant, le juge (président du tribunal ou juge qui en exerce les fonctions) homologue dans le procès-verbal (de non conciliation) l'accord total ou partiel des parties sur les mesures provisoires relatives à leur personne, leurs aliments et leurs biens ». Ce qui signifie que ce n'est que lorsqu'il n'y a pas eu de mesures provisoires qui ont été prises par le juge de paix (sur base de l'article 223 du Code civil) avant l'introduction de la procédure en divorce ou lorsque ces mesures sont constatées par les parties, qu'une citation devant le juge des référés s'impose.

Un membre se demande s'il ne faudrait pas également inscrire le principe suivant dans le code judiciaire : lorsque, suite à une citation au fond, l'affaire n'est pas inscrite au rôle général, la procédure en référé, qui aurait été entamée au préalable, cesse d'avoir tout effet.

Le ministre souscrit à cette idée.

Un membre, convaincu par les arguments de certains intervenants et du ministre en faveur de la citation, retire ses propos en faveur de la requête.

L'auteur de la proposition indique qu'il est également acquis au principe de la citation.

L'expert ne formule aucune objection de principe quant à prévoir l'introduction de l'instance par voie de citation plutôt que par voie de requête. La com-

de la zaak zelf een aanvang heeft genomen, wat op grond van het huidige artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek uitgesloten is.

Het lid wijst er voorts op dat het door middel van deze gelijktijdige betekening van de twee exploitén mogelijk is om de betrokkenen sneller voor de rechter in kort geding te dagvaarden. Zodoende wordt dan weer voorkomen dat problemen ontstaan door het verdwijnen van bezittingen ingevolge de kennisgeving van een dagvaarding tot echtscheiding.

De minister antwoordt dat aan dit probleem kan worden tegemoetgekomen dankzij de algemene bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, die op grond van artikel 584, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek recht doet in kort geding.

De rechter in kort geding, die bij voorraad uitspraak doet in de gevallen die hij spoedeisend acht, kan immers een oplossing zoeken voor iedere situatie waarin rechten mogelijkerwijze worden geschaad. Een en ander is zelfs mogelijk alvorens de zaak zelf tijdens de inleidende zitting aan de orde is gekomen.

Een lid vraagt zich af of de regering tegen de gelijktijdige betekening van twee dagvaardings-exploiten is gekant. Zulks veronderstelt immers dat artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek wordt gewijzigd.

De rapporteur wijst erop dat een dagvaarding in kort geding niet altijd noodzakelijk zal zijn.

Artikel 5, derde lid, van de voorgestelde tekst bepaalt immers onder meer het volgende : « In voorkomend geval homologeert de rechter (de voorzitter van de rechtbank of de rechter die dit ambt waarneemt) in dat proces-verbaal (van niet-verzoening) de volledige of gedeeltelijke overeenstemming van de partijen omtrent de voorlopige maatregelen met betrekking tot hun persoon, hun onderhoud en hun goederen. » Zulks houdt in dat de dagvaarding in kort geding slechts noodzakelijk is, indien de vrederechter vóór de inleiding van de echtscheidingsprocedure geen voorlopige maatregelen heeft genomen (op grond van artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek), dan wel indien de partijen de door hem genomen voorlopige maatregelen betwisten.

Een lid vraagt zich af of in het Gerechtelijk Wetboek ook niet het beginsel dient te worden opgenomen dat, als de zaak ingevolge een dagvaarding over de zaak zelf niet op de algemene rol is ingeschreven, de te voren ingeleide procedure in kort geding geen gevolg meer heeft.

De minister stemt daarmee in.

Een lid is overtuigd door de argumenten die sommige sprekers alsmede de minister ten gunste van de dagvaarding hebben aangevoerd, en trekt derhalve zijn voorstellen inzake het verzoekschrift in.

De indiener van het wetsvoorstel geeft te kennen eveneens principieel voorstander van de dagvaarding te zijn.

De deskundige heeft geen principieel bezwaar tegen het feit dat de voorkeur wordt gegeven aan het aanhangig maken van een zaak bij wijze van dag-

mission mixte a, quant à elle, retenu la requête afin de diminuer le coût pour le justiciable. Il s'agit dès lors d'un choix qu'il appartient à la commission de faire.

2) Documents à produire

Mme Dillen dépose un amendement (n° 38, Doc. n° 545/4) qui tend, à l'alinéa 2 de l'article proposé, à remplacer les mots « les pièces » par les mots « les documents nécessaires de l'état civil ».

L'auteur précise que cet amendement tend à éviter toute confusion des concepts. Le terme « pièces » peut en effet viser les pièces au fond.

Le Gouvernement dépose un amendement n° 39 qui tend à remplacer le second alinéa du texte proposé par ce qui suit :

« Au plus tard lors de l'inscription de l'affaire au rôle général, le demandeur dépose au greffe :

- 1° l'acte de mariage;
- 2° les actes de naissance des enfants visés à l'alinéa 1er du présent article;
- 3° un certificat de nationalité de chacun des époux. » (Doc. n° 545/4).

Un membre pose la question suivante :

— pourquoi prévoir un acte de naissance des enfants parmi les pièces à produire ? La collecte de cet acte auprès des administrations communales concernées peut prendre un temps non négligeable, spécialement lorsqu'il y a plusieurs enfants en cause et plus encore en cas de naissance d'enfants à l'étranger.

Ne pourrait-on pas se contenter d'une attestation de composition de famille, laquelle peut aisément être obtenue par le recours au Registre national des personnes physiques ?

L'auteur de l'amendement n° 42 fait observer que si l'on admet le principe de la citation, l'huissier de justice — qui a accès au Registre national — pourra obtenir les pièces requises, dont les actes de naissance.

Aux questions formulées par le *préopinant*, le *ministre* répond que le droit commun de la procédure (article 764 du Code judiciaire) prévoit déjà la communication au ministère public des demandes relatives à l'état des personnes. Il n'est donc plus nécessaire de reprendre ce principe à l'article 1254 du même Code.

Par ailleurs, le dépôt des actes de naissance se justifie pleinement, dans un souci de sécurité juridique minimale. Il est au demeurant prévu dans le cadre de la procédure de divorce par consentement mutuel (article 1291 du Code judiciaire).

Le *ministre* signale également que pour que la procédure soit possible en débats succints par appli-

vaarding boven het aanhangig maken van een zaak door de indiening van een verzoekschrift. De gemengde commissie heeft voor het verzoekschrift gekozen om de kostprijs voor de rechtzoekenden te drukken. Het is nu aan de commissie om een keuze te bepalen.

2) Over te leggen stukken

Mevrouw Dillen dient een amendement in (n° 38, Stuk n° 545/4) dat ertoe strekt in het tweede lid van het voorgestelde artikel het woord « bewijsstukken » te vervangen door de woorden « de noodzakelijke stukken van de burgerlijke stand ».

De *indienster* licht toe dat het amendement ertoe strekt begripsverwarring te voorkomen. Met de term « bewijsstukken » kunnen immers ook de bewijsstukken over de grond van de zaak worden bedoeld.

De regering dient amendement n° 39 in dat ertoe strekt het tweede lid van de voorgestelde tekst te vervangen door wat volgt :

« De eiser legt uiterlijk bij de inschrijving van de zaak op de algemene rol ter griffie neer :

- 1° de akte van huwelijk;
- 2° de akten van geboorte van de kinderen bedoeld in het eerste lid van dit artikel;
- 3° een getuigschrift van nationaliteit van elk van de echtgenoten. » (Stuk n° 545/4).

Een lid stelt de volgende vraag :

— waarom moet voor ieder kind een akte van geboorte worden overgelegd ? Het vergt immers een niet te verwaarlozen tijd om dergelijke stukken van de gemeentebesturen te verkrijgen, met name wanneer er verscheidene kinderen zijn en niet het minst wanneer het gaat om in het buitenland geboren kinderen.

Kan niet worden volstaan met een attest van gezinssamenstelling, dat gemakkelijk van het Rijksregister kan worden betrokken ?

De *indiener van amendement n° 42* wijst erop dat de principiële aanvaarding van de dagvaarding impliceert dat de gerechtsdeurwaarder, die toegang tot het Rijksregister heeft, de gevraagde stukken, waaronder de akten van geboorte, kan verkrijgen.

Op de door de *vorige spreker* gestelde vragen antwoordt de *minister* dat de gemeenschappelijke procedure, zoals vervat in artikel 764 van het Gerechtelijk Wetboek, al voorziet in de mededeling van de verdelingen betreffende de staat van personen aan het openbaar ministerie. Dit beginsel hoeft dan ook niet meer in artikel 1254 van hetzelfde Wetboek te worden herhaald.

Bovendien is de overlegging van de akten van geboorte wel degelijk verantwoord om een minimum aan rechtszekerheid te garanderen. Daarin is overigens in het kader van de procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming voorzien (artikel 1291 van het Gerechtelijk Wetboek).

De *minister* wijst er tevens op dat, voor het voeren van korte debatten op grond van artikel 735 van het

cation de l'article 735 du Code judiciaire, il convient que les dossiers soient déposés au greffe le jour de l'inscription de l'affaire au rôle général.

Une intervenante fait observer que dans la pratique, c'est la partie demanderesse qui apportera à l'avocat, sur demande de ce dernier, toutes les pièces utiles (dont les actes de naissance) et l'avocat fera diligence pour se procurer lesdites pièces auprès de l'administration communale concernée.

Le président et deux membres estiment qu'il ne faudrait pas obliger le demandeur à déposer au plus tard lors de l'audience d'introduction les pièces à l'appui de sa demande en divorce.

En effet, le juge saisi écarterait des débats les pièces qui n'auraient pas pu être déposées à ce moment et qui le seraient ultérieurement. De la sorte, une discrimination serait créée entre demandeur et défendeur à l'instance; le premier étant contraint de déposer les pièces à l'audience d'introduction et le second pouvant le faire jusqu'à la clôture des débats.

Un orateur fait valoir que s'il est proposé de supprimer la phase préalable de la procédure en divorce, il n'est plus indiqué d'exiger le dépôt des pièces lors de l'audience d'introduction : celles-ci pourront en effet, conformément au droit commun de la procédure, être déposées au plus tard lors de la clôture des débats.

Un autre membre est du même avis et ajoute que des faits nouveaux peuvent se produire en cours d'instance, justifiant le dépôt de nouvelles pièces.

Suite à ces arguments développés par les membres précédents, *le ministre* accepte de ne pas imposer au demandeur le dépôt des pièces à l'appui de sa demande lors de l'audience d'introduction.

Un intervenant constate, à la lecture des amendements proposés, que le demandeur en divorce est tenu d'apporter à l'audience son acte de mariage. Il fait observer que l'extrait d'acte de mariage serait déjà suffisant pour établir la preuve dudit mariage. Pareil extrait peut être obtenu par le biais du Registre national des personnes physiques alors que l'obtention de l'acte de mariage (ou d'une copie certifiée conforme) doit se faire auprès de la commune de mariage. La même remarque vaut aussi, *mutatis mutandis*, pour les actes de naissance des enfants (d'un) des époux.

Une intervenante relève que si le mariage ou une naissance ont eu lieu à l'étranger, il est plus aisé d'obtenir un extrait d'acte que l'acte en tant que tel ou une copie certifiée conforme.

Le ministre signale toutefois que les actes de naissance des enfants adoptés par (un) des conjoints

Gerechtigd Wetboek, de dossiers op de dag van inschrijving van de zaak op de algemene rol ter griffie dienen te worden neergelegd.

Een spreekster wijst erop dat het in de praktijk de eiser is die de advocaat op diens verzoek alle dienstige stukken (waaronder de akten van geboorte) bezorgt, en dat het de advocaat is die het nodige doet om die stukken bij het betrokken gemeentebestuur te verkrijgen.

Volgens *de voorzitter en twee leden* is het verkeerd te stellen dat de eiser de stukken tot staving van zijn vordering tot echtscheiding uiterlijk tijdens de inleidende zitting moet neerleggen.

De rechter zou dan immers uit de debatten alle stukken kunnen weren die pas na de aanvang daarvan worden overgelegd. Zodoende ontstaat discriminatie tussen eiser en verweerder. Eerstgenoemde is immers verplicht de stukken tijdens de inleidende zitting neer te leggen, terwijl laatstgenoemde zulks tot vóór het einde van de debatten kan doen.

Een spreker wijst erop dat het niet aangewezen is nog te eisen dat de stukken tijdens de inleidende zitting worden neergelegd, wanneer wordt voorgesteld om de inleidende fase van de echtscheidingsprocedure af te schaffen. Overeenkomstig de gemeenrechtelijke procedurebepalingen kunnen deze immers tot vóór het einde van de debatten worden neergelegd.

Een ander lid sluit zich daarbij aan en voegt daaraan toe dat zich tijdens het geding nieuwe feiten kunnen voordoen waardoor het neerleggen van nieuwe stukken verantwoord is.

Ingevolge de door de vorige sprekers aangevoerde argumenten aanvaardt *de minister* af te zien van de verplichting voor de eiser om de stukken tot staving van zijn vordering tijdens de inleidende zitting neer te leggen.

Na lezing van de voorgestelde amendementen, constateert *een spreker* dat degene die de echtscheiding vordert, ertoe gehouden is op de terechtzitting zijn akte van huwelijk mee te brengen. Hij merkt op dat een uittreksel uit de huwelijksakte eigenlijk al volstaat om het bewijs te leveren dat die persoon getrouwd is. Dat uittreksel kan worden verkregen via het Rijksregister van de natuurlijke personen, terwijl de akte van huwelijk (of een voor eensluidend verklaard afschrift) moet worden betrokken van de gemeente waar het huwelijk gesloten is. Dezelfde opmerking geldt *mutatis mutandis* voor de akten van geboorte van de kinderen van (een van) de echtgenoten.

Een spreekster wijst erop dat wanneer het huwelijk of een geboorte in het buitenland hebben plaats gevonden, het makkelijker is een uittreksel dan de akte zelf of een voor eensluidend verklaard afschrift te verkrijgen.

De minister wijst er evenwel op dat de akten van geboorte van de kinderen die geadopteerd zijn door

comportent les mentions marginales *ad hoc*, alors que les extraits de ces actes ne les reprennent pas.

*
* *

Suite à ces échanges de vues, MM. Coveliers, Berben, Beaufays, Van Vaerenbergh, Swennen, Verwilghen, Van Parys, Vandeurzen et Mmes Stengers et Merckx-Van Goey déposent un amendement (n° 95, Doc. n° 545/5) libellé comme suit :

« L'article 1254 du Code judiciaire est remplacé par la disposition suivante :

« Art. 1254. — § 1er. Sauf les dérogations prévues dans la présente section, la cause est introduite, instruite et jugée dans la forme ordinaire.

§ 2. Outre les mentions prévues à l'article 702 l'exploit de citation contient, à peine de nullité, une description détaillée des faits et, le cas échéant, la mention de l'identité des enfants mineurs, non mariés ni émancipés, communs aux époux, des enfants adoptés par eux ainsi que des enfants de l'un d'eux et adoptés par l'autre.

§ 3. Le demandeur dépose au plus tard lors de l'audience d'introduction, les pièces suivantes :

- 1° un extrait d'acte de mariage;
- 2° un extrait des actes de naissance des enfants visés au § 2;
- 3° le certificat de nationalité de chacun des époux. » »

3) *Traitement des mesures provisoires à l'audience d'introduction*

Le problème du traitement des mesures provisoires à l'audience d'introduction a été soumis à l'expert.

Le président explique en résumé que la question qui se pose — tant au niveau de la compétence que de la procédure — est de savoir si le juge du fond peut prendre des mesures provisoires ?

Un membre rappelle qu'actuellement, le divorce pour cause déterminée vise à régler un certain nombre de problèmes comme la garde des enfants, l'éventuel paiement d'une pension alimentaire ou encore le partage des biens. Afin d'accélérer cette procédure, le gouvernement a proposé de supprimer la requête et la suspension du permis de citer pour les remplacer directement par une citation. Il a également été proposé qu'à l'audience d'introduction, le juge puisse procéder à une tentative de conciliation, même si certains membres ont émis des doutes quant à l'efficacité de cette tentative. Enfin, la proposition a été faite de confier au magistrat, lors de l'audience d'introduction, l'enregistrement de l'accord des parties sur un certain nombre de questions urgentes et provisoires comme la fixation d'une résidence séparée, l'octroi d'une pension alimentaire ou encore la garde

(een van) de echtgenoten, in de rand de vermeldingen *ad hoc* bevatten, terwijl die laatste niet zijn opgenomen in de uittreksels uit die akten.

*
* *

Aansluitend op die gedachtenwisseling dienen de heren Coveliers, Berben, Beaufays, Van Vaerenbergh, Swennen, Verwilghen, Van Parys, Vandeurzen en de dames Stengers en Merckx-Van Goey een amendement n° 95 (Stuk n° 545/5) in, dat luidt als volgt :

« Artikel 1254 van het Gerechtelijk Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling :

« Art. 1254. — § 1. Behoudens de in deze afdeling gestelde uitzonderingen, wordt de zaak in de gewone vorm ingeleid, behandeld en beslecht.

§ 2. Het exploit van dagvaarding bevat naast de opgaven voorzien in artikel 702, op straffe van nietigheid, een omstandige opgave van de feiten en, in voorkomend geval, de opgave van de identiteit van de minderjarige, ongehuwde en niet ontvoogde kinderen waarvan beide echtgenoten de ouders zijn, van de kinderen die zij hebben geadopteerd, alsmede van de kinderen van een hunner die de ander heeft geadopteerd.

§ 3. De eiser legt uiterlijk op de inleidingszitting de volgende stukken neer :

- 1° een uittreksel uit de akte van huwelijk;
- 2° een uittreksel uit de akte van geboorte van de kinderen bedoeld in § 2;
- 3° het getuigschrift van nationaliteit van elk van de echtgenoten. » »

3) *Behandeling van de voorlopige maatregelen op de inleidingszitting*

Het probleem van de behandeling van de voorlopige maatregelen op de inleidingszitting werd aan de deskundige voorgelegd.

De voorzitter resumeert dat het zowel inzake de bevoegdheid als inzake de procedure belangrijk is te weten of de feitenrechter voorlopige maatregelen kan nemen.

Een lid herinnert eraan dat de echtscheiding op grond van bepaalde feiten er in haar huidige vorm toe strekt een regeling te treffen voor een aantal problemen, zoals de voogdij over de kinderen, de eventuele betaling van een uitkering tot onderhoud of de verdeling van de goederen. Om die procedure te bespoedigen, heeft de regering voorgesteld het verzoekschrift en de schorsing van het recht om te dagvaarden af te schaffen en meteen te vervangen door een dagvaarding. Ook werd voorgesteld dat de rechter tijdens de inleidingszitting een poging tot verzoening zou mogen ondernemen, ook al hebben bepaalde leden hun twijfels geuit over de doeltreffendheid van zo'n poging. Er werd voorts ook voorgesteld dat de registratie van de overeenstemming van de partijen omtrent een aantal dringende en voorlopige aangelegenheden, zoals de bepaling van een afzonderlijke

des enfants. Enfin, une discussion a, à cet égard, surgi quant au point de savoir s'il est souhaitable que ce soit le même juge qui traite du fond de l'affaire et des mesures urgentes et provisoires.

L'expert explique que la proposition de la commission mixte prévoit l'homologation par le juge de l'accord des parties sur les mesures provisoires. Cependant, depuis la suppression au 1er janvier 1993, de la présence du procureur du Roi, cet accord ne peut être entériné en son absence lorsqu'il règle des problèmes relatifs aux enfants.

Il s'ensuit que les tribunaux doivent organiser leurs audiences de telle manière que les affaires de divorce dans lesquelles des enfants mineurs sont concernés puissent être traitées en présence du ministère public.

4) Renvoi au juge des référés

Par souci d'économie, la proposition de loi de M. Ylieff et consorts a envisagé le renvoi, par mesure d'ordre intérieur, de la cause devant le juge des référés en cas d'absence d'accord. Une nouvelle citation n'est pas requise puisqu'il s'agit d'un renvoi à un magistrat du même degré mais qui dispose d'une compétence particulière à juger ces cas. Si on retient la conciliation et les mesures provisoires contentieuses devant le même magistrat au bénéfice de l'unité, la juridiction de fond sera encombrée d'une manière épouvantable et il ne sera plus possible de prendre des jugements à l'audience d'introduction. Le référé par contre, a une souplesse dans son fonctionnement que ne connaît pas la juridiction de fond.

La difficulté d'organiser une tentative de conciliation lors de l'audience d'introduction est confirmée par le magistrat ayant fait partie de la commission mixte avocats-magistrats.

Un membre, partageant les objections émises sur le plan pratique, demande si, sur le plan technique, il est possible dans un même exploit de traiter du problème du fond et des mesures provisoires.

Un autre expert fait observer que le tribunal dispose de la plénitude de juridiction. Il a par ailleurs été admis que les mesures de référé puissent être prises par la juridiction au fond.

Il pense qu'aucun principe ne s'oppose à ce qu'un même exploit introduise, dans une première partie, le fond et dans une seconde, les mesures provisoires. En ce qui concerne cette dernière, soit il existe un accord qui pourra être homologué à l'audience d'introduction soit il n'existe pas d'accord; en ce cas, le juge des référés sera saisi par mesure d'ordre sans

woonplaats, de toekenning van een uitkering tot onderhoud of ook nog de voogdij over de kinderen, zou worden opgedragen aan de magistraat tijdens de inleidingszitting. Ten slotte werd overlegd over de vraag of het al dan niet wenselijk is dat dezelfde rechter beslist over de zaak zelf én over de dringende en voorlopige maatregelen.

De deskundige legt uit dat het voorstel van de gemengde commissie bepaalt dat de rechter de overeenstemming van de partijen over de voorlopige maatregelen homologeert. Sinds 1 januari 1993 is de aanwezigheid van de procureur des Konings evenwel niet meer vereist. Deze overeenstemming kan in zijn afwezigheid evenwel niet worden bekrachtigd indien daarin problemen met betrekking tot de kinderen worden geregeld.

Bijgevolg moeten de rechtbanken hun zittingen dusdanig organiseren dat de echtscheidingen waar minderjarige kinderen bij betrokken zijn in aanwezigheid van het openbaar ministerie kunnen behandeld worden.

4) Verwijzing naar de rechter rechtsprekend in kort geding

Wanneer men over een zaak niet tot een overeenkomst kan komen, bepaalt het wetsvoorstel van de heer Ylieff c.s. dat de zaak bij wijze van interne maatregel uit besparingsoverwegingen voor de rechter rechtsprekend in kort geding kan worden gebracht. Zulks vereist geen nieuwe dagvaarding: het is immers een verwijzing naar een rechter in dezelfde aanleg, die evenwel in het bijzonder bevoegd is om die gevallen te behandelen. In geval de verzoening en de desbetreffende voorlopige maatregelen bij dezelfde rechter aanhangig blijven ter wille van de eenheid van rechtspleging, dreigen de rechtbanken die de zaak ten principale moeten behandelen onder het werk te worden bedolven en zullen bij de inleidende terechtzittingen geen vonnissen meer worden geveld. De procedure in kort geding werkt evenwel een stuk soepeler dan de feitenrechter.

De magistraat die deel heeft uitgemaakt van de gemengde commissie advocaten-magistraten, bevestigt dat het moeilijk is een verzoeningspoging te organiseren tijdens de inleidende terechtzitting.

Een lid is het eens met de praktische bezwaren die werden verwoord. Hij vraagt of het technisch gesproken mogelijk is om in hetzelfde exploit zowel de zaak zelf als de voorlopige maatregelen te behandelen.

Een andere deskundige stipt aan dat de rechtbank ter zake over de volle rechtsprekende bevoegdheid beschikt. Voorts wordt aangenomen dat de feitenrechter maatregelen in kort geding kan nemen.

Volgens hem bestaat er geen principieel bezwaar tegen het feit dat hetzelfde exploit in een eerste deel de grond van de zaak inleidt en in een ander deel de voorlopige maatregelen. Over die maatregelen is er ofwel een overeenkomst die in de inleidende terechtzitting gehomologeerd kan worden, ofwel bestaat er geen overeenkomst en wordt de zaak bij ordemaatre-

nouvelle citation puisque la saisine résulte du premier exploit. Un tel système ne porterait pas préjudice, au droit de saisir, par exploit séparé, le juge des référés éventuellement sous le bénéfice d'une urgence démontrée (article 584 du Code judiciaire).

Le président attire l'attention sur le fait qu'il subsiste néanmoins un problème de délai étant donné que celui-ci n'est pas identique en cas de citation au fond et en cas de citation en référé.

Un membre considère qu'il faut resituer le problème dans l'ensemble des règles régissant le divorce. Rappelant celles-ci, il estime que la procédure de divorce pour cause déterminée est devenue le remède ultime pour régler un certain nombre de difficultés qui tiennent essentiellement à la garde des enfants ou à la pension alimentaire.

En conséquence, l'espoir de voir les époux se réconcilier au hasard d'une comparution lors d'une audience d'introduction devant un magistrat qui n'a nulle connaissance du dossier risquerait, quelque soit la bonne volonté des uns et des autres, d'apparaître comme un simulacre inutile encombrant en outre, le rôle de cette audience. L'intervenant se déclare dès lors opposé à ce qu'il y ait une tentative de conciliation à l'audience d'introduction.

Par contre, en ce qui concerne les mesures urgentes et provisoires, il est favorable à un seul exploit introductif d'instance, portant à la fois sur le fond et sur les mesures urgentes et provisoires étant entendu que pour celles-ci, on dérogerait au droit commun des demandes urgentes et provisoires. Par ailleurs, la possibilité devrait être laissée de pouvoir saisir le président par requête dès lors qu'il y a extrême urgence.

S'il est dès lors souhaitable que dans un même exploit, on puisse introduire les deux demandes avec un renvoi devant le juge des référés, le membre se déclare opposé à ce que, dans le désordre d'une audience d'introduction, on essaie de statuer sur les mesures urgentes et provisoires. Il rappelle par ailleurs qu'on a voulu qu'il n'y ait pas d'interférence entre le fond de l'affaire et les mesures urgentes et provisoires. Si celles-ci étaient confiées au seul juge du fond, il est certain que ce magistrat serait influencé par sa décision quant au fond. Il est en conséquence préférable que le juge des référés soit saisi de la totalité des mesures urgentes et provisoires.

Un autre membre se demande s'il ne serait pas préférable de retourner au droit commun afin que tout un chacun puisse comprendre la procédure. Ainsi, lorsque le juge du fond constate qu'il ne peut acter

gel aanhangig gemaakt bij de rechter rechtsprekend in kort geding, zonder nieuwe dagvaarding omdat de adiëring uit het eerste exploit volgt. Met een dergelijke regeling wordt geen afbreuk gedaan aan het recht om bij afzonderlijk exploit de zaak aanhangig te maken bij de rechter rechtsprekend in kort geding, eventueel op grond van het feit dat de zaak spoedeisend is (artikel 584 van het Gerechtelijk Wetboek).

De voorzitter attendeert op het feit dat er niettemin een knelpunt blijft bestaan inzake termijnen; die verschillen immers naargelang het een dagvaarding voor de zaak zelf, dan wel een dagvaarding in kort geding betreft.

Een lid is van oordeel dat het probleem moet bekeken worden als een deel van een groter geheel van regels die op de echtscheiding van toepassing zijn. Spreker somt die regels op; volgens hem is de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten het laatste redmiddel geworden om een aantal problemen op te lossen die in hoofdzaak met de bewaring van de kinderen of met de uitkering tot onderhoud te maken hebben.

Bijgevolg is het risico reëel dat de hoop op verzoening tussen de echtgenoten na hun verschijning op een inleidende terechtzitting voor een magistraat die het dossier hoegenaamd niet kent — en ongeacht de goede wil van beide partijen — uitmondt in een nutteloze schijnvertoning; op die manier wordt de rol van zo'n terechtzitting overigens erg belast. Spreker kant zich bijgevolg tegen verzoeningspogingen tijdens inleidende terechtzittingen.

Wat de dringende en voorlopige maatregelen betreft, is hij daarentegen voorstander van één exploit van rechtsingang dat tegelijkertijd over de zaak zelf en over de dringende en voorlopige maatregelen handelt: voor die maatregelen zou men immers afbreuk doen aan het gemeenrecht van de dringende en voorlopige aanvragen. Overigens zou men de mogelijkheid moeten openlaten om zich bij wege van verzoekschrift voor spoedbehandeling tot de voorzitter te wenden.

Het is derhalve wenselijk dat de twee verzoeken bij wege van een zelfde exploit kunnen worden ingediend en dat zij tezamen in kort geding worden behandeld. Het lid is er geen voorstander van dat tijdens een wanordelijk verlopende inleidende terechtzitting wordt gepoogd over de dringende en voorlopige maatregelen te beslissen. Hij brengt overigens in herinnering dat ernaar is gestreefd te voorkomen dat er enige interferentie tussen de zaak zelf en de dringende en voorlopige maatregelen zou optreden. Het leidt geen twijfel dat indien alleen de feitenrechter deze maatregelen mag nemen, hij door zijn beslissing ten principale zou worden beïnvloed. Om die reden verdient het de voorkeur dat de rechter rechtsprekend in kort geding over alle dringende en voorlopige maatregelen beslist.

Een ander lid vraagt zich af of het niet wenselijker is dat naar de gemeenrechtelijke regeling wordt teruggegrepen, zodat de rechtspleging voor een ieder bevattelijk wordt. De feitenrechter die vaststelt dat

un accord en ce qui concerne les mesures provisoires, pourquoi ne renvoie-t-il pas l'affaire d'une part, au tribunal de la jeunesse qui est compétent en ce qui concerne le droit de garde des enfants avant et après le mariage et d'autre part, au juge de paix en cas d'urgence qui, sur base de l'article 223 du Code civil, pourrait à nouveau prendre des mesures urgentes et provisoires. Cette solution permettrait de résoudre le problème de l'absence du Procureur du Roi puisque celui-ci est toujours présent au tribunal de la jeunesse.

Un expert est d'avis que cette solution est positive sur un plan théorique. Cette opinion favorable doit néanmoins être nuancée sur le plan pratique étant donné que le tribunal de la jeunesse ne fonctionne pas au rythme du juge des référés (enquêtes ...) Il est également moins familier des questions matérielles puisqu'il ne connaît pas des pensions alimentaires entre époux. L'unique solution consisterait à réorganiser le tribunal de la jeunesse en tribunal de la famille et en instituant un juge (de la famille) des référés également compétent pour les questions relatives aux époux.

A la question de savoir si le juge de paix pourrait se charger des mesures provisoires pendant la procédure en divorce, il est répondu que le juge de paix est actuellement chargé (surchargé ?) de nombreuses compétences et qu'il n'est pas toujours spécialisé en droit familiale.

Un membre estime, tout comme un intervenant précédent, qu'il n'y a pas lieu de garder la tentative de conciliation vu les inconvénients que les experts ont développés. En outre, il souhaiterait connaître le coût financier d'une citation par rapport à celui de la requête.

Un expert communique que le coût de la citation oscille entre 4 500 et 6000 francs suivant la distance que l'huissier doit parcourir. En cas d'introduction par requête, seuls les 2 700 francs de mise au rôle sont à payer.

En guise de conclusion, Mme Stengers présente un amendement (n° 141) visant à prévoir expressément dans le texte de la loi que l'exploit de citation peut contenir également les demandes relatives aux mesures provisoires concernant la personne, les aliments et les biens tant des parties que des enfants (Doc. n° 545/10).

Interrogé au sujet de la praticabilité de cette disposition, l'expert propose que la manière de saisir le juge en référé soit également précisée. La procédure proposée par la commission est en effet novatrice.

Le ministre présente ensuite un amendement qui tend à résoudre ce problème pratique et de procédure que pose la solution retenue par la commission. L'amendement (n° 142, Doc. n° 545/11) qui concerne l'inscription de la cause lorsque la citation contient une demande relative à des mesures urgentes et

over de voorlopige maatregelen geen overeenstemming kan worden bereikt, kan onder de gemeenschappelijke regeling de zaak hetzij naar de jeugdrechter, hetzij in dringende gevallen naar de vrederechter verwijzen. De eerstgenoemde rechter is bevoegd inzake het hoederecht vóór en na het huwelijk, terwijl de laatstgenoemde op grond van artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek opnieuw dringende en voorlopige maatregelen kan nemen. Zo kan het probleem van de afwezigheid van de procureur des Konings worden opgelost doordat deze te allen tijde in de jeugdrechtbank aanwezig is.

Een deskundige is van oordeel dat dit theoretisch gezien een gunstige oplossing is. Een en ander behoeft evenwel enige nuancering uit een praktisch oogpunt, aangezien de jeugdrechter niet in hetzelfde tempo werkt als de rechter rechtsprekend in kort geding (onderzoek, ...) Bovendien is de jeugdrechter minder vertrouwd met materiële aangelegenheden, aangezien hij de bedragen van het onderhoudsgeld niet kent. De enige mogelijke oplossing ligt in de reorganisatie van de jeugdrechtbank door in deze rechtbank te voorzien in een rechter rechtsprekend in kort geding die tevens bevoegd is om de zaken betreffende echtgenoten te regelen.

Op de vraag of de vrederechter tijdens het echtscheidingsgeding voorlopige maatregelen kan nemen wordt geantwoord dat die magistraat thans belast (overbelast ?) is met een massa bevoegdheden en niet altijd onderlegd is in gezinsrecht.

Een lid sluit zich bij de vorige spreker aan door erop te wijzen dat het niet wenselijk is de poging tot verzoening te handhaven. Die heeft immers een aantal nadelen, die de deskundigen naar voren hebben gebracht. Daarnaast wenst spreker te weten hoeveel een dagvaarding en hoeveel een verzoekschrift kost.

De deskundige deelt mee dat de kosten voor een dagvaarding variëren van 4 500 tot 6 000 frank, al naar gelang van de afstand die de gerechtsdeurwaarder moet afleggen. Indien de zaak bij wijze van verzoekschrift wordt ingeleid, moet alleen 2 700 frank voor de inschrijving op de rol worden betaald.

Tot besluit van deze bespreking dient mevrouw Stengers amendement n° 141 in dat uitdrukkelijk in de wettekst beoogt te vermelden dat het exploit van de dagvaarding ook de eisen kan bevatten betreffende de voorlopige maatregelen met betrekking tot de persoon, het levensonderhoud en de goederen van zowel de partijen als hun kinderen (Stuk n° 545/10).

Ondervraagd over de praktische toepasbaarheid van de bepaling stelt de deskundige voor dat ook de wijze van aanhangig maken bij de rechter in kort geding zal worden voorzien. De door de commissie voorgestelde procedure is immers innoverend.

De minister kondigt vervolgens twee amendementen aan die een oplossing bieden voor de problemen van praktische en procedurele aard die rijzen in de door de commissie gekozen procedure. Het eerste amendement betreft de inschrijving van de zaak. In het geval dat de dagvaarding eveneens een verzoek

provisaires, la cause est inscrite au rôle général et au rôle particulier des référés. Le juge des référés pourra ainsi être saisi formellement si aucun accord homologué ne peut être conclu à l'introduction.

L'inscription au rôle des référés se fait sur présentation d'une copie certifiée conforme de l'exploit de citation.

Votes

Les amendements n° 7 (de M. Verwilghen), n° 17 (du gouvernement), n° 62, 63, 64 et 65 (de M. Swennen), n° 38 (de Mme Dillen) et n° 39 (du gouvernement) sont retirés.

L'amendement n° 42 de M. Van Vaerenbergh est rejeté par 15 voix et 2 abstentions.

L'amendement n° 141 de Mme Stengers est rejeté par 12 voix contre 5.

L'amendement n° 142 du gouvernement est adopté à l'unanimité.

L'amendement n° 95, tel qu'il a été modifié par le sous-amendement n° 142, est adopté à l'unanimité et devient l'article 1er du texte adopté par la commission.

Art. 2

L'amendement n° 66 de M. Swennen (Doc. n° 545/4) est retiré. Cet amendement était devenu sans objet par suite de la présentation de l'amendement n° 95 à l'article 1er (Doc. n° 545/5), cosigné par le même auteur.

L'article 1255 du Code judiciaire implique l'application du principe de droit selon lequel le criminel tient le civil en état.

Le ministre déclare que par rapport à l'actuel article 1255, les mots « de la part du ministère public » sont supprimés. Dorénavant, l'action sera également suspendue en cas de poursuites pénales mues sur citation directe.

Un membre constate que la version néerlandaise du texte proposé utilise le mot « strafvervolging », alors que dans le texte existant figure le mot « strafvordering ».

Le ministre explique que l'effet de surséance s'applique dès que les poursuites pénales sont mues soit sur citation directe, soit à la suite du dépôt d'une plainte avec constitution de partie civile. Il serait dès lors plus correct d'utiliser également le mot « strafvervolging » dans le texte néerlandais. Cette correction assure en outre une meilleure concordance entre le texte français et le texte néerlandais. En réponse à une question du même membre, le ministre précise également que le dépôt d'une plainte sans

om dringende en voorlopige maatregelen inhoudt, bepaalt dit amendement (n° 142, Stuk n° 545/11) dat de zaak zowel op de algemene als de bijzondere rol voor de vorderingen in kort geding wordt geplaatst. Zo kan de rechter in kort geding formeel geadieerd worden indien er op de inleidende zitting geen gehomologeerd akkoord tot stand komt.

De inschrijving op de rol voor vorderingen in kort geding gebeurt op voorlegging van een eensluidend afschrift van het dagvaardingsexploot.

Stemmingen

De amendementen n° 7 (van de heer Verwilghen), 17 (van de Regering), 62, 63, 64 en 65 (van de heer Swennen), 38 (van mevr. Dillen) en 39 (van de Regering) worden ingetrokken.

Amendement n° 42 van de heer Van Vaerenbergh wordt verworpen met 15 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendement n° 141 van mevr. Stengers wordt verworpen met 12 tegen 5 stemmen.

Amendement n° 142 van de Regering wordt eenparig aangenomen.

Amendement n° 95, zoals gewijzigd door subamendement n° 142 wordt eenparig aangenomen en wordt artikel 1 van de door de commissie aangenomen tekst.

Art. 2

Amendement n° 66 van de heer Swennen (Stuk n° 545/4) wordt ingetrokken. Dit amendement was vervallen ingevolge de indiening van amendement n° 95 bij artikel 1 (Stuk n° 545/5) dat door deze auteur werd medeondertekend.

Artikel 1255 van het Gerechtelijk Wetboek houdt een toepassing in van het rechtsbeginsel « le criminel tient le civil en état ».

De minister verklaart dat de wijziging ten opzichte van het huidige artikel 1255 bestaat uit de weglating van de woorden « door het openbaar ministerie ». Voortaan zal de rechtsvordering dus ook geschorst worden door een strafvervolging die bij rechtstreekse dagvaarding werd ingesteld.

Een lid stelt vast dat in de voorgestelde Nederlandse tekst het woord « strafvordering » staat terwijl in de bestaande tekst het woord « strafvervolging » voorkomt.

De minister legt uit dat de schorsing ingaat zodra de strafvervolging wordt ingesteld hetzij ingevolge een rechtstreekse dagvaarding, hetzij na een klacht met burgerlijke partijstelling. Het zou dus correcter zijn om in de Nederlandse tekst ook het woord strafvervolging te gebruiken. Deze verbetering komt bovendien de concordantie tussen de Nederlandse en de Franse tekst ten goede. In antwoord op een vraag van hetzelfde lid preciseert de minister nog dat een klacht zonder burgerlijke partijstelling de strafver-

constitution de partie civile ne donne pas nécessairement lieu à des poursuites pénales et n'a donc pas non plus d'effet suspensif.

Un autre membre fait observer que le mot « quelques-uns », qui figure à la fois dans le texte actuel de l'article 1255 et dans le texte proposé, est en fait superflu.

Par ailleurs, il serait préférable de remplacer, dans le texte néerlandais, le mot « strafvordering » par le mot « strafvervolging ».

L'auteur de la proposition de loi est d'accord pour apporter ces corrections. Celles-ci font l'objet de l'amendement n° 44 (Doc. n° 545/4) de *Mme Merckx-Van Goey* et *M. Vandeurzen*.

*
* *

L'amendement n° 44 de *Mme Merckx-Van Goey* et l'article 2, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 3

Cet article concerne la procédure en référé visant à obtenir des mesures provisoires et urgentes.

Lors de l'examen de l'article 1er, la Commission s'est prononcée en faveur de l'introduction de la procédure en divorce par voie de citation. Cette option répond à la volonté de conformer autant que possible la procédure en divorce pour cause déterminée aux règles et principes du droit commun. Comme les mesures provisoires sont désormais soumises à la procédure ordinaire de citation en référé, telle qu'elle est prévue à l'article 1280 du Code judiciaire, le gouvernement propose, par son amendement n° 18 (Doc. n° 545/4), d'abroger l'article 1256.

Le président précise que la citation concernant le fond et celle concernant les mesures provisoires peuvent être faites en même temps (voir supra, la discussion de l'article 1er).

Cela signifie que le président du tribunal, qui, en vertu de l'article 1280, est habilité à connaître des mesures provisoires en tout état de cause, peut intervenir le cas échéant dès avant l'introduction de la cause principale en référé.

*
* *

L'amendement n° 8 (Doc. n° 545/3) de *M. Verwilghen* a le même objet que l'amendement du gouvernement.

L'amendement n° 43 (Doc. n° 545/4) de *M. Van Vaerenbergh* est retiré par suite du dépôt de l'amen-

vement niet noodzakelijk instelt en dus ook geen schorsing tot gevolg heeft.

Een ander lid wijst erop dat het woord « sommige », dat zowel in het huidige artikel 1255 als in de voorgestelde tekst voorkomt, in feite overbodig is.

Voorts ware het verkieslijk in de Nederlandse tekst het woord « strafvordering » te vervangen door het woord « strafvervolging ».

De auteur van het wetsvoorstel stemt hiermee in. Deze verbeteringen maken het voorwerp uit van amendement n° 44 (Stuk n° 545/4) dat ingediend wordt door *Mevr. Merckx-Van Goey* en *de heer Vandeurzen*.

*
* *

Amendement n° 44 van *Mevr. Merckx-Van Goey* en het aldus gewijzigde artikel 2 worden eenparig aangenomen.

Art. 3

Dit artikel handelt over de procedure in kort geding tot het bekomen van dringende en voorlopige maatregelen.

De commissie heeft bij de bespreking van artikel 1 voor een procedure tot echtscheiding gekozen die bij dagvaarding wordt ingeleid. Die keuze kadert in een streven om de rechtspleging van echtscheiding op grond van bepaalde feiten zoveel mogelijk te laten verlopen volgens de gemeenrechtelijke regels en beginselen. Aangezien de voorlopige maatregelen de gewone procedure van dagvaarding in kort geding zoals geregeld door artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek volgen, stelt het regeringsamendement n° 18 (Stuk n° 545/4) voor om artikel 1256 op te heffen.

De voorzitter verduidelijkt dat de dagvaarding over de grond en deze over de voorlopige maatregelen tegelijkertijd kunnen worden uitgebracht (zie hoger, bespreking van artikel 1).

Zulks betekent dat de voorzitter van de rechtbank, die op basis van artikel 1280 de bevoegdheid heeft om in iedere stand van het geding van de voorlopige maatregelen kennis te nemen, in voorkomend geval nog vóór de inleiding van de hoofdvordering, in kort geding kan optreden.

*
* *

Amendement n° 8 (Stuk n° 545/3) van *de heer Verwilghen* heeft dezelfde strekking als het hoger besproken regeringsamendement.

Amendement n° 43 (Stuk n° 545/4) van *de heer Van Vaerenbergh* wordt ingetrokken ingevolge de indie-

dement n° 95 cosigné par M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/5), tendant à remplacer l'article 1er.

L'amendement n° 8 de M. Verwilghen est rejeté par 12 voix contre 5.

Les amendements n°s 18 du Gouvernement et 43 de M. Van Vaerenbergh sont adoptés à l'unanimité et demeurent l'article 3 du texte adopté par la Commission.

Art. 4

Cet article ne fait l'objet d'aucune observation et est adopté à l'unanimité. Pour des raisons d'ordre légistique, les articles 3 et 4 sont fusionnés et deviennent l'article 4 du texte adopté par la Commission.

Art. 5

1. Conciliation

L'amendement n° 9 de M. Verwilghen (Doc. n° 545/3) tend à abroger l'article proposé. L'auteur doute qu'un rapprochement puisse encore être opéré à ce stade.

Un intervenant partage ce point de vue, mais estime que le troisième alinéa de cet article, qui habilite le juge à homologuer l'accord total ou partiel des parties en ce qui concerne la personne, les aliments et les biens de leurs enfants, peut être maintenu.

M. Verwilghen se rallie à ce point de vue.

L'amendement n° 19 du gouvernement (Doc. n° 545/4) maintient la possibilité d'opérer un rapprochement si les deux époux sont présents à l'audience d'introduction et si l'un des deux ou les deux le demandent.

A défaut de conciliation, il est fait application de l'article 735 du Code judiciaire. La procédure se poursuit dans le cadre de débats succincts, à moins que l'affaire ne soit renvoyée au rôle particulier ou distribuée à une autre chambre. Les débats succincts ont lieu dans le cadre de l'article 735, §§ 1er à 3, du Code judiciaire, par exemple pour les divorces *de plano*.

Un intervenant constate que l'appareil judiciaire ne dispose ni de moyens, ni de personnel qualifié suffisants pour tenter d'opérer une conciliation dans un conflit conjugal grave. Un dialogue entre les époux peut cependant encore s'avérer utile, même à ce stade de la procédure, ne fût-ce que pour discuter du choix de la cause du divorce ou des mesures provisoires au sujet desquelles il y aurait un accord partiel. L'amendement du gouvernement vise-t-il également ces formes de « rapprochement » ?

ning van amendement n° 95 (Stuk n° 545/5) dat de vervanging van artikel 1 beoogt en dat door de heer Van Vaerenbergh medeondertekend werd.

Amendement n° 8 van de heer Verwilghen wordt verworpen met 12 tegen 5 stemmen.

De amendementen n°s 18 van de Regering en 43 van de heer Van Vaerenbergh worden eenparig aangenomen en worden artikel 3 van de door de commissie aangenomen tekst.

Art. 4

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking en wordt eenparig aangenomen. Om legistische redenen worden de artikelen 3 en 4 samengevoegd en worden artikel 4 van de door de Commissie aangenomen tekst.

Art. 5

1. Verzoening

Amendement n° 9 van de heer Verwilghen (Stuk n° 545/3) beoogt de opheffing van dit artikel. De auteur betwijfelt ten eerste dat een verzoening in dit stadium nog kan bewerkstelligd worden.

Een spreker is het niet met dit standpunt eens maar is daarentegen van oordeel dat het derde lid van dit artikel, dat aan de rechter de bevoegdheid geeft tot homologatie van de volledige of gedeeltelijke overeenstemming tussen de partijen met betrekking tot de persoon, het onderhoud en de goederen van hun kinderen kan behouden blijven.

De heer Verwilghen treedt deze zienswijze bij.

Het regeringsamendement n° 19 (Stuk n° 545/4) behoudt de mogelijkheid van een verzoening indien beide echtgenoten op de inleidingszitting aanwezig zijn en indien beide echtgenoten of één van hen erom verzoekt.

Zo er geen verzoening tot stand komt, wordt gehandeld zoals bepaald bij artikel 735 van het Gerechtelijk Wetboek. Het geding wordt dan verder gevoerd in korte debatten ofwel wordt de zaak naar de bijzondere rol verzonden of aan een kamer toegewezen. De korte debatten vinden binnen het kader van artikel 735, §§ 1 tot 3, van het Gerechtelijk Wetboek plaats, bijvoorbeeld indien het gaat om een *de plano* echtscheiding.

Een spreker stelt vast dat het justitieel apparaat niet over voldoende middelen en gekwalificeerd personeel beschikt om te bemiddelen in een diepgaand huwelijksgeschil. Niettemin kan een gesprek tussen echtgenoten, zelfs in deze fase, nog nuttig zijn. Al ware het om de keuze van de grond van echtscheiding te bespreken of de voorlopige maatregelen waarover een gedeeltelijke overeenstemming bestaat. Worden ook deze vormen van « verzoening » door het regeringsamendement beoogd ?

Le ministre répond que la conciliation ne porte que sur le principe de la dissolution ou de la non-dissolution du mariage.

Un membre estime que même si les conciliations sont rares, il est préférable de prévoir explicitement la possibilité de parvenir à un accord de cette façon, de manière à ce qu'il ne soit pas nécessaire de recourir à des dispositions plus générales, telles que le désistement d'action.

Un autre membre se réjouit de la sobriété avec laquelle la proposition de loi à l'examen aborde le problème du divorce. Une procédure en divorce est la conséquence du constat de l'échec du mariage.

Il en résulte qu'il est irréaliste et, comme on l'a déjà dit plus haut, très difficilement réalisable dans la pratique de greffer in extremis une tentative de conciliation sur cette procédure, sans compter que cela témoigne d'une approche moraliste.

Le ministre rétorque que la tentative de conciliation a peu de chances d'aboutir dans la pratique. Cela ne signifie toutefois pas que toute conciliation est exclue par définition. C'est la raison pour laquelle la loi doit continuer à prévoir cette possibilité, même si ce n'est que pour quelques cas. Les chances de réussite seront de toute façon plus grandes si l'initiative émane d'une ou des deux parties.

2. L'accord

M. Swennen précise la portée de son amendement n° 67 (Doc. n° 545/4). Il estime qu'il est préférable que le juge n'homologue pas les accords partiels, étant donné qu'ils sont souvent forcés et entraînent des conflits qui doivent ensuite être réglés en référé.

Même si les parties parviennent par la suite à un accord total, il faudra réexaminer le premier accord, étant donné que l'accord total apportera inévitablement des modifications à l'accord partiel.

Les accords partiels entraînent dès lors de toute manière un surcroît de travail pour les tribunaux.

M. Van Vaerenbergh présente un amendement (n° 45, Doc. n° 545/4) visant à supprimer le texte de l'article 1258 du Code judiciaire.

L'auteur précise qu'il convient d'entamer la procédure au fond et de supprimer la procédure devant le président du tribunal de première instance statuant en référé. Ainsi, l'on prévient des conflits de compétence entre juges distincts (juge de paix, juge de la jeunesse, tribunal de première instance statuant un fond, juge des référés).

Il est donc indiqué de s'en référer au droit commun et de retenir la compétence du juge de la jeunesse pour la prise de mesures concernant les enfants et celle du juge de paix en cas d'urgence pour la prise de mesures provisoires à l'égard des parties.

De minister antwoordt dat de verzoening alleen het principe van het al dan niet ontbinden van het huwelijk betreft.

Zo meent een lid dat zelfs als verzoeningen zeldzaam zijn, het toch beter is om de mogelijkheid daartoe uitdrukkelijk te voorzien, zodat geen beroep moet worden gedaan op meer algemene bepalingen zoals bijvoorbeeld de afstand van rechtsvordering.

Een andere spreker is verheugd over de soberheid waarmee dit wetsvoorstel de echtscheiding benadert. Een procedure tot echtscheiding is het gevolg van de vaststelling dat het huwelijk mislukt is.

Vandaar dat het niet realistisch is, zoals reeds eerder aangehaald praktisch moeilijk realiseerbaar en tevens getuigt van een moralistische ingesteldheid om daar in extremis nog een verzoeningspoging aan te koppelen.

De minister antwoordt daarop dat de verzoeningspoging in de realiteit weinig kans op slagen heeft. Zulks betekent evenwel niet dat elke verzoening per definitie uitgesloten is. Vandaar dat de wet die mogelijkheid moet blijven voorzien, al was het maar voor een paar gevallen. De kans op slagen zal in elk geval reëler worden als het initiatief van één of van beide partijen uitgaat.

2. Het vergelijk

De heer Swennen licht zijn amendement n° 67 toe (Stuk n° 545/4). Hij meent dat de rechter de gedeeltelijke overeenkomsten beter niet homologeert omdat ze vaak geforceerd zijn en tot conflicten leiden die dan in kort geding moeten beslecht worden.

Ook als achteraf een volledige overeenkomst tot stand komt, zal op de eerste overeenkomst moeten teruggekomen worden, want dat volledige akkoord zal onvermijdelijk wijzigingen aan het gedeeltelijke akkoord aanbrengen.

De gedeeltelijke overeenkomsten betekenen dus hoe dan ook ook meer werk voor de rechtbanken.

De heer Van Vaerenbergh heeft een amendement ingediend (n° 45, Stuk n° 545/4) dat ertoe strekt artikel 1258 van het Gerechtelijk Wetboek op te heffen.

De indiener licht toe dat het wenselijk is de procedure over de zaak zelf meteen aan te vatten en de procedure voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg die rechtsprekt in kort geding, te schrappen. Zo worden bevoegdheidsconflicten tussen de verschillende rechters voorkomen (vrederechter, jeugdrechter, rechtbank van eerste aanleg die uitspraak doet over de zaak zelf, de rechter in kort geding).

Het is derhalve aangewezen uit te gaan van het gemeen recht en slechts een beroep te doen op de jeugdrechter wanneer maatregelen in verband met de kinderen moeten worden genomen en op de vrederechter wanneer dringend voorlopige maatregelen ten aanzien van de partijen nodig zijn.

L'amendement n° 68 de M. Swennen (Doc. n° 545/4) tend à supprimer le cinquième alinéa qui instaure une espèce de délai de réflexion dans le cas où une des parties dépose, le jour même de la comparution, une requête tendant au règlement de mesures provisoires.

M. Swennen souhaite une procédure plus simple et plus compréhensible. Il estime qu'ou bien il y a un accord et celui-ci est alors homologué, ou qu'il n'y en a pas et c'est la procédure en référé qui est alors suivie.

Un membre fait observer que si le régime proposé par l'amendement du Gouvernement paraît attrayant en théorie, il s'avérera inapplicable dans la pratique. Il est matériellement impossible, pour un tribunal qui introduit parfois 30 à 40 affaires de divorce durant une seule matinée, de se retirer en chambre du conseil pour chacune des affaires.

Un autre membre ajoute qu'il est très rare que les époux soient présents à l'audience d'introduction, et ce parce qu'il veulent éviter une confrontation qui est souvent pénible.

En outre, il est peu probable que la partie demanderesse formule une demande de conciliation à l'audience d'introduction. Si une telle demande est formulée, elle émanera donc de la partie défenderesse.

Un autre membre constate que la proposition de loi à l'examen étend à tous les points de l'accord total ou partiel la procédure actuelle par laquelle le juge entérine l'accord à propos des enfants à l'audience d'introduction.

Il estime que certains drames familiaux pourraient être évités si le juge pouvait intervenir d'office à ce moment, ne fût-ce que pour régler le sort des enfants. Cette possibilité est explicitement prévue au quatrième alinéa de l'article 1258 proposé, qui dispose qu'à défaut d'accord homologué, la cause est renvoyée à la première audience utile des référés. Elle n'est en revanche pas prévue dans l'amendement du gouvernement. Le membre estime que les enfants risquent de subir les conséquences de ce vide juridique.

Le sous-amendement n° 93 de Mme Stengers (Doc. n° 545/5) tend à compléter l'amendement du gouvernement comme suit :

« A défaut d'accord examiné, il renvoie la cause à la première audience utile des référés. »

Enfin, le gouvernement présente un amendement (n° 144, Doc. n° 545/11) qui tend à compléter l'amendement n° 93 de Mme Stengers.

Dans le cadre de la procédure actuelle relative aux mesures provisoires devant le président du tribunal siégeant en référé, la partie demanderesse peut obtenir défaut à l'audience d'introduction à laquelle le défendeur a été cité dans un délai minimum de deux

Amendement n° 68 van de heer Swennen (Stuk n° 545/4) beoogt de weglating van het vijfde lid dat een soort van bezinningsperiode inlast in het geval dat een van de partijen op de dag van de verschijning een verzoekschrift indient tot het nemen van voorlopige maatregelen.

De heer Swennen pleit voor meer eenvoud en duidelijkheid in de procedure. Ofwel is er een akkoord en dan wordt het gehomologeerd, ofwel is er geen akkoord en dan volgt de procedure in kort geding, zo meent hij.

Een lid maakt de bedenking dat de door het regeringsamendement voorgestelde regeling in theorie aantrekkelijk lijkt maar in de praktijk niet realiseerbaar zal blijken. De rechtbank die op één voormiddag soms 30 tot 40 echtscheidingszaken inleidt, kan zich materieel gezien niet voor elke zaak in raadkamer terugtrekken.

Een ander lid voegt daaraan toe dat de echtgenoten zeer zelden op de inleidingszitting aanwezig zijn omdat ze een vaak pijnlijke confrontatie willen vermijden.

Het is tevens niet voor de hand liggend dat de eisende partij op de inleiding een verzoek tot verzoening formuleert. Indien het gebeurt, zal het dus van de verweerder uitgaan.

Een ander lid stelt voor dat het voorliggend wetsvoorstel de bestaande regeling, waarbij de rechter op de inleidingszitting een overeenkomst met betrekking tot de kinderen homologeert, uitbreidt tot alle punten van een volledig of gedeeltelijk akkoord.

Volgens haar zouden sommige familiale drama's kunnen worden vermeden indien de rechter op dat ogenblik ambtshalve zou kunnen tussenkomen al was het maar om een regeling voor de kinderen te treffen. Die mogelijkheid wordt uitdrukkelijk voorzien in het vierde lid van het voorgestelde artikel 1258 dat een verwijzing naar de eerste dienstige terechtzitting in kort geding voorziet in het geval dat geen gehomologeerde overeenkomst tot stand is gekomen. In het regeringsamendement is deze mogelijkheid echter weggevalen. Het lid meent dat de kinderen in een juridisch vacuüm zouden kunnen terechtkomen.

Subamendement n° 93 van mevrouw Stengers (Stuk n° 545/5) beoogt het regeringsamendement aan te vullen als volgt :

« Komt het niet tot een gehomologeerde overeenkomst dan wordt de zaak naar de eerste dienstige terechtzitting in kort geding verzonden ».

Ten slotte dient de regering amendement n° 144 in (Stuk n° 545/11) dat het amendement n° 93 van Mevr. Stengers op zijn beurt vervolledigt.

In het raam van de huidige procedure met betrekking tot de voorlopige maatregelen voor de voorzitter van de rechtbank die in kort geding zitting houdt, kan de eisende partij verstek verkrijgen tijdens de inleidingszitting waarop de verweerder werd gedag-

jours majoré, le cas échéant, conformément à l'article 55 du Code judiciaire.

Dans le cadre de la réforme envisagée, le juge se borne à l'audience d'introduction, à homologuer, le cas échéant, un accord quant aux mesures provisoires et à défaut, renvoie à la première utile des référés.

L'amendement proposé conserve à la partie comparante à l'audience de renvoi la faculté de prendre défaut à son avantage sans nouvelle convocation ou notification à son adversaire qui a été cité dans un délai de 8 jours au minimum.

Hors le cas de l'accord homologué à l'audience d'introduction, la décision rendue contradictoirement ou par défaut, est toujours prise par le magistrat habituellement en charge de régler les mesures provisoires.

*
* *

L'amendement n° 9 de *M. Verwilghen* est rejeté par 11 voix contre 5.

L'amendement n° 45 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix contre 3 et 2 abstentions.

Les sous-amendements n°s 93 de *Mme Stengers* et 144 du *gouvernement* sont adoptés à l'unanimité.

L'amendement n° 19 du *gouvernement*, tel qu'il a été modifié, est adopté par 12 voix et 3 abstentions et devient l'article 5 du texte adopté par la commission.

Art. 6

Les amendements n°s 10 de *M. Verwilghen* (Doc. n° 545/3), 20 du *gouvernement* (Doc. n° 545/4) et 46 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/4) tendent à supprimer cet article, compte tenu de l'amendement de l'article 1er. L'action est introduite par voie de citation et les parties ne sont plus obligées de comparaître en personne. Il n'est dès lors plus nécessaire de prévoir des règles particulières en matière de représentation.

Tous les amendements sont adoptés à l'unanimité.

Art. 7

Les amendements n°s 11 (Doc. n° 545/3) de *M. Verwilghen*, 21 (Doc. n° 545/4) du *gouvernement* et 47 (Doc. n° 545/4) de *M. Van Vaerenbergh* visent à supprimer cet article.

vaard binnen een termijn van minimum twee dagen, die indien nodig en conform artikel 55 van het Gerechtelijk Wetboek wordt verlengd.

In het raam van de geplande hervorming beperkt de rechter zich tijdens de inleidingszitting tot het homologeren van een eventuele overeenstemming omtrent de voorlopige maatregelen; bij gebrek hieraan verwijst hij naar de eerste dienstige terechtzitting in kort geding.

Volgens het voorgestelde amendement behoudt de partij die verschijnt op de terechtzitting waarnaar de zaak verwezen wordt, de mogelijkheid om in haar voordeel verstek te vorderen zonder nieuwe oproeping of betekening aan de tegenpartij die binnen een termijn van minimum 8 dagen werd gedagvaard.

Met uitzondering van de tijdens de inleidingszitting gehomologeerde overeenstemming, wordt een uitspraak op tegenspraak of bij verstek steeds gedaan door de magistraat die gewoonlijk belast is met het regelen van de voorlopige maatregelen.

*
* *

Amendement n° 9 van *de heer Verwilghen* wordt verworpen met 11 stemmen tegen 5.

Amendement n° 45 van *de heer Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 tegen 3 stemmen en 2 onthoudingen.

De subamendementen n°s 93 van *Mevr. Stengers* en 144 van *de regering* worden eenparig aangenomen.

Amendement n° 19 van *de regering*, zoals gewijzigd, wordt aangenomen met 12 stemmen en 3 onthoudingen en wordt artikel 5 van de tekst aangenomen door de commissie.

Art. 6

De amendementen n° 10 van *de heer Verwilghen* (Stuk n° 545/3), n° 20 van *de regering* (Stuk n° 545/4) en n° 46 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/4) beogen de weglating van dit artikel. Zulks is het gevolg van de amendering van artikel 1. De vordering wordt bij dagvaarding ingesteld en de partijen zijn niet meer verplicht om in persoon te verschijnen. Er moeten dus geen bijzondere regels voor de vertegenwoordiging worden voorzien.

Al de amendementen worden eenparig aangenomen.

Art. 7

De amendementen n°s 11 (Stuk n° 545/3) van *de heer Verwilghen*, 21 (Stuk n° 545/4) van *de regering* en 47 (Stuk n° 545/4) van *de heer Van Vaerenbergh* beogen de weglating van dit artikel.

Le ministre précise qu'il convient de se conformer aux règles ordinaires de procédure, telles qu'elles ont été adaptées par la loi du 3 août 1992.

Tous les amendements sont adoptés à l'unanimité.

Art. 8

Cet article vise à abroger les articles 1260*bis* et 1262 du Code judiciaire. L'abrogation de l'article 1260*bis* s'impose dès lors que la proposition à l'examen prévoit la suppression, en toute hypothèse, du délai de suspension du permis de citer. L'article 1262, qui est également abrogé, est une disposition surannée qui n'est plus appliquée.

L'article est adopté à l'unanimité.

Art. 8*bis* (nouveau)

Le gouvernement a présenté un amendement (n° 133) qui vise à abroger l'article 1261, premier alinéa, du Code judiciaire.

Cette disposition est en effet devenue superflue du fait de l'amendement de l'article 1er de la proposition de loi : le premier alinéa de l'article 1254 reprend ladite disposition.

L'amendement est adopté à l'unanimité.

Pour des raisons d'ordre légistique, les articles 6, 7, 8 et 8*bis* (nouveau) sont fusionnés et deviennent l'article 6 du texte adopté par la commission.

Art. 9

L'amendement n° 12 (Doc. n° 545/3) de M. Verwilghen concerne l'administration de la preuve. L'auteur propose d'examiner cet amendement plus tard.

L'amendement est retiré et sera représenté sous un autre numéro.

Cet article a trait à la comparution en personne.

Un membre demande si la comparution personnelle est encore requise dans la nouvelle procédure en divorce prévue par la proposition de loi à l'examen.

Le ministre précise que la disposition à l'examen ne concerne pas la comparution en vue d'une conciliation, mais la procédure au fond. Il se peut que la comparution personnelle soit ordonnée parce qu'un élément de l'administration de la preuve doit être précisé.

Un membre précise que le Code judiciaire prévoit la comparution personnelle sans l'assortir d'une sanction. Il estime qu'il est en revanche judicieux qu'une sanction soit prévue dans la procédure en question.

De minister legt uit dat de gewone procedureregels, zoals aangepast door de wet van 3 augustus 1992, moeten worden gevolgd.

Al de amendementen worden eenparig aangenomen.

Art. 8

Dit artikel beoogt de opheffing van de artikelen 1260*bis* en 1262 van het Gerechtelijk Wetboek. De opheffing van artikel 1260*bis* is nodig ingevolge de voorgestelde afschaffing, in alle gevallen, van de termijn waarbinnen het recht om te dagvaarden wordt geschorst. Artikel 1262, dat eveneens wordt opgeheven, betreft een verouderde tekst die niet meer werd toegepast.

Het artikel wordt eenparig aangenomen.

Art. 8*bis* (nieuw)

De regering heeft amendement n° 133 ingediend dat de opheffing voorstelt van artikel 1261, eerste lid van het Gerechtelijk Wetboek.

Die tekst is immers overbodig geworden ingevolge de amendering van artikel 1 van het wetsvoorstel : het eerste lid van artikel 1254 neemt voormelde tekst over.

Het amendement wordt eenparig aangenomen.

Om legistieke redenen worden de artikelen 6, 7, 8 en 8*bis* (nieuw) samengevoegd en worden artikel 6 van de tekst aangenomen door de commissie.

Art. 9

Amendement n° 12 (Stuk n° 545/3) van de heer Verwilghen betreft de bewijsvoering. De auteur stelt voor om dit amendement later te bespreken.

Het amendement wordt ingetrokken en zal later opnieuw worden ingediend onder een ander nummer.

Dit artikel betreft de persoonlijke verschijning.

Een lid vraagt of de persoonlijke verschijning nog dient geëist te worden in de nieuwe procedure van echtscheiding die door onderhavig voorstel tot stand wordt gebracht.

De minister antwoordt dat deze bepaling niet de verschijning met het oog op een verzoening maar reeds de procedure ten gronde betreft. Het is mogelijk dat de persoonlijke verschijning gelast wordt omwille van een noodzakelijke verduidelijking over een element van de bewijsvoering.

Een lid voegt daaraan toe dat het Gerechtelijk Wetboek de persoonlijke verschijning voorziet zonder daar een sanctie aan te verbinden. In deze procedure is dat wel het geval en terecht, zo meent hij.

Certains membres estiment que la déchéance est une sanction trop draconienne. On peut imaginer que l'intéressé puisse faire défaut à l'audience pour une série de raisons très diverses, indépendantes de sa volonté.

Un membre demande comment est notifié à la partie concernée l'ordre de comparaître en personne à l'audience.

Le ministre répond que cette notification est faite par pli judiciaire. Il rappelle que, selon la jurisprudence de la Cour de cassation, toute partie diligente est censée informer le tribunal d'un éventuel changement d'adresse.

Si l'absence de la partie concernée à l'audience est due à un cas de force majeure (par exemple accident ou hospitalisation), il va de soi que le juge en tiendra compte. L'article proposé dispose en effet que l'époux qui fait défaut *peut* être déclaré déchu de son action.

*
* *

L'article est adopté par 11 voix contre 6.

Art. 10

Ce texte régit la présence et/ou la représentation des parties à l'enquête.

L'auteur de la proposition précise que cette disposition s'inspire du texte de l'article 1264 (actuel) du Code judiciaire, lequel prévoit que les parties qui comparaissent en personne à l'enquête peuvent être accompagnées de leurs conseils ou amis jusqu'au nombre de trois de chaque côté.

Toutefois, cette facilité a été doublement restreinte : elle est limitée à un parent ou un ami et elle n'est plus de droit mais devra être autorisée par le juge.

M. Swennen dépose un amendement (n° 69, Doc. n° 545/4) visant à remplacer l'alinéa 2 de l'article proposé comme suit : « elles peuvent en outre y être accompagnées d'un parent ou d'un ami ».

L'auteur estime qu'indépendamment de la question de savoir si, hormis les parties, d'autres personnes peuvent être présentes à l'instance, on ne peut faire dépendre la présence de ce parent ou de cet ami de l'autorisation du juge : les parties ont en effet le droit de se faire accompagner.

Une intervenante se demande ce qu'il en est en cas de divorce de deux sourds-muets.

Ce n'est pas nécessairement un parent ou un ami qui connaîtra leur « langage » et qui pourra communiquer leur volonté au juge, cela peut être un expert.

Sommige leden vinden de vervallenverklaring een te drastische sanctie. Men kan allerhande redenen bedenken waarom de betrokkene volledig buiten zijn wil op de zitting afwezig is.

Een lid vraagt hoe de betrokken partij van het bevel tot persoonlijke verschijning op de hoogte wordt gesteld.

De minister antwoordt dat zulks bij gerechtsbrief gebeurt. Hij herinnert eraan dat, volgens de rechtspraak van het Hof van Cassatie, elke diligente partij wordt geacht het gerecht op de hoogte te stellen van een eventuele adreswijziging.

Indien de afwezigheid van de betrokken partij op de zitting aan overmacht te wijten is (bijvoorbeeld ongeval of ziekenhuisopname), zal de rechter daar uiteraard rekening mee houden. Het voorgesteld artikel bepaalt immers dat de rechtbank de niet verschijnende echtgenoot van zijn rechtsvordering vervallen *kan* verklaren.

*
* *

Het artikel wordt aangenomen met 11 tegen 6 stemmen.

Art. 10

Deze tekst behelst de aanwezigheid en/of de vertegenwoordiging van de partijen bij het onderzoek.

De indiener van het voorstel preciseert dat deze bepaling is ontleend aan (het huidige) artikel 1264 van het Gerechtelijk Wetboek, dat luidt als volgt : « Partijen die persoonlijk op het getuigenverhoor verschijnen, mogen vergezeld zijn van hun raadsliden of vrienden ten getale van ten hoogste drie voor elke partij. »

Deze mogelijkheid wordt evenwel beperkt eensdeels doordat zij op slechts één verwant of vriend slaat, en anderdeels doordat ze niet langer van rechtswege, doch wel door de rechter wordt toegekend.

De heer Swennen dient een amendement n° 69 (Stuk n° 545/4) in dat ertoe strekt het tweede lid van het voorgestelde artikel als volgt te vervangen : « Zij mogen bovendien vergezeld zijn van een verwant of van een vriend. »

Spreker is van oordeel dat, los van de vraag of naast de partijen ook anderen bij het geding aanwezig kunnen zijn, de aanwezigheid van een verwant of vriend niet afhankelijk van de toestemming van de rechter mag worden gemaakt. De partijen hebben immers het recht om zich te doen vergezellen.

Een spreekster vraagt zich af wat de situatie is bij echtscheiding van twee doofstommen.

In dat geval is het immers niet noodzakelijkerwijze een verwant of een vriend die hun « taal » kent en die de rechter kan duidelijk maken wat hun wensen zijn. Het kan hier om een deskundige gaan.

L'auteur répond que la proposition vise précisément (entre autres) à assurer l'assistance de ces personnes.

Le représentant du ministre estime que le nombre proposé (3) de personnes susceptibles d'assister les parties à l'instance est trop élevé et qu'il risque d'entraîner des situations de trouble, voir d'intimidation, non compatibles avec la sérénité qui doit présider aux débats d'enquête. Une personne suffit donc mais est également nécessaire étant donné que l'avocat ne comprend pas nécessairement le langage des signes.

Répondant à *l'auteur de l'amendement n° 69*, le représentant du ministre précise que l'article 760 du Code judiciaire permet au juge — faisant valoir ses prérogatives de police d'audience — d'expulser de la salle d'audience toute personne, donc même un ami ou un proche, qui causerait un trouble.

L'auteur de l'amendement réplique que cet article 760 démontre précisément que l'autorisation du juge (afférente à l'accompagnement par un parent ou un ami) est superflue.

Un orateur fait remarquer que cette faculté d'accompagnement des parties (par un parent ou un ami) fait l'objet d'une double interprétation : selon le gouvernement, il s'agit par là de tranquilliser la partie concernée; suivant les développements de la proposition (et il s'agit ici, selon le membre, de l'interprétation la plus logique), lorsqu'il y a un doute concernant la capacité de la (ou des) partie(s) concernée(s) à s'exprimer et communiquer correctement, l'assistance est autorisée par le juge.

Un membre est également favorable au maintien du droit, dans le chef des parties, à l'accompagnement par une tierce personne. Il ne souhaite pas faire dépendre l'exercice de ce droit de l'autorisation du juge.

L'intervenant opère une distinction entre l'assistance morale dont doivent pouvoir bénéficier la ou les parties) intéressées et l'assistance d'une personne qui ne parvient pas à s'exprimer correctement, fût-ce parce qu'elle ne comprend pas la langue de la procédure.

Dans la deuxième hypothèse, le juge peut requérir les services d'un traducteur.

Le représentant du ministre fait valoir que l'article 30 de la loi du 15 juin 1935 sur l'emploi des langues en matière judiciaire précise que « si le juge ne comprend pas la langue employée par les parties ou l'une d'elles, il fait appel au concours d'un traducteur. Les frais de traduction sont à charge du Trésor ».

En réponse à la question d'un membre, il est signalé que cet article s'applique également dans l'hypothèse où une des parties est sourde-muette.

De indieneer antwoordt dat het voorstel er precies (onder meer) op gericht is, ervoor te zorgen dat deze personen worden bijgestaan.

De vertegenwoordiger van de minister meent dat het voorgestelde aantal aanwezigen (te weten drie) dat de partijen tijdens het geding mag bijstaan, veel te hoog is en tot onrust of zelfs intimidatie kan leiden, wat niet strookt met de sereniteit tijdens de debatten en het onderzoek. Eén persoon is derhalve voldoende, maar wel noodzakelijk, aangezien de advocaat niet noodzakelijkerwijze gebarentaal begrijpt.

In antwoordt op *de indieneer van amendement n° 69* preciseert *de vertegenwoordiger van de minister* dat artikel 760 van het Gerechtelijk Wetboek de rechter de mogelijkheid biedt om op grond van zijn politiebevoegdheden tijdens de zitting, een ieder, en dus zelfs een verwant of vriend die tot onrust aanleiding zou geven, uit de zittingzaal te doen verwijderen.

De indieneer van het amendement repliceert dat artikel 760 precies aantoonst dat de toestemming van de rechter (voor de aanwezigheid van een verwant of vriend) overbodig is.

Een spreker wijst erop dat de mogelijkheid voor de partijen om zich te doen vergezellen (door een verwant of vriend) op twee wijzen wordt geïnterpreteerd. Volgens de regering heeft een en ander tot doel de partijen tot kalmte te brengen. Daartegenover staat dat de meest logische interpretatie die naar het inzien van spreker uit de toelichting bij het wetsvoorstel kan worden gehaald, is dat de rechter toestaat dat de partijen zich laten vergezellen, wanneer er twijfel bestaat over de bekwaamheid van de partijen, of van een van hen, om zich correct uit te drukken.

Een lid pleit tevens voor het behoud van het recht voor de partijen om door een derde te worden vergezeld. Hij is er geen voorstander van dat de rechter voor de uitoefening van dit recht toestemming moet geven.

Spreker maakt een onderscheid tussen morele bijstand, waarop de partijen of een van hen aanspraak moeten kunnen maken, en de bijstand voor een persoon die zich niet correct kan uitdrukken, al was het maar omdat hij de taal waarin de procedure wordt gevoerd, niet begrijpt.

In het tweede geval kan de rechter een beroep op een vertaler doen.

De vertegenwoordiger van de minister wijst erop dat artikel 30 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken onder meer het volgende bepaalt : « Wanneer de rechter de door partijen of door een harer gebruikte taal niet verstaat, doet hij beroep op de medewerking van een beëdigd vertaler. De kosten van vertaling zijn ten laste van de Schatkist ».

Als antwoord op de vraag van een lid wordt gesteld dat dit artikel ook geldt in geval een van de partijen doofstom is.

Enfin, *M. Verwilghen et consorts* déposent un amendement (n° 94, Doc. n° 545/5) visant à supprimer le § 2 de l'article proposé.

Les auteurs soulignent que les parties sont, la plupart du temps, déjà assistées par un avocat. C'est donc au juge qu'il convient de déterminer s'il est indispensable ou non de recourir, en plus, à l'assistance d'un tiers, et ce, compte tenu de la nécessité du bon déroulement de la procédure. Si les parties ont besoin de l'assistance d'un traducteur (parce qu'elles sont sourdes-muettes ou qu'elles ne comprennent pas la langue de la procédure), le Code judiciaire le prévoit.

Suite aux explications fournies par *les auteurs de l'amendement n° 94*, *M. Swennen* retire son amendement n° 69 en précisant que les deux fonctions de l'article 1264 du Code judiciaire (communication entre les parties et le juge et assistance morale) sont déjà rencontrées par le droit commun de la procédure.

*
* *

L'amendement n° 94 de *M. Verwilghen* et l'article modifié sont adoptés à l'unanimité.

Art. 11

Cet article abroge l'article 1265 du Code judiciaire.

Il n'appelle pas d'observations et est adopté par 10 voix et 7 abstentions.

*
* *

Art. 12

Cet article détermine le délai pour faire opposition au jugement ou à l'arrêt prononcé par défaut.

M. Swennen présente un amendement (n° 71, Doc. n° 545/4) visant à abroger l'article 1266 du Code judiciaire.

L'auteur relève que cet article n'est que la confirmation du droit commun et est par conséquent superflu.

L'auteur de la proposition et la commission jugent cette observation pertinente.

*
* *

L'amendement est adopté à l'unanimité.

Pour des raisons d'ordre légistique, les articles 11 et 12 sont fusionnés et deviennent l'article 9 du texte adopté par la commission.

Ten slotte dienen *de heer Verwilghen c.s.* een amendement (n° 94, Stuk n° 545/5) in, dat strekt tot de weglating van paragraaf 2 van het voorgestelde artikel.

De indieners wijzen erop dat de partijen meestal reeds bijgestaan worden door een raadsman. De rechter moet bijgevolg uitmaken of het met het oog op een goed verloop van de rechtsgang al dan niet noodzakelijk is daarenboven de bijstand van een derde in te roepen. Het Gerechtelijk Wetboek voorziet in de bijstand van een vertaler in geval de partijen die hulp nodig hebben, omdat ze doofstom zijn of omdat ze de taal van de rechtspleging niet begrijpen.

Als gevolg van de uitleg die *de indieners van amendement n° 94* hebben gegeven, trekt *de heer Swennen* zijn amendement n° 69 in. Daarbij preciseert hij dat het gemeen procesrecht beide taken van artikel 1264 van het Gerechtelijk Wetboek al vervult, met name de mededeling tussen de partijen en de rechter als ook de morele bijstand.

*
* *

Amendement n° 94 van *de heer Verwilghen* en het gewijzigd artikel worden eenparig aangenomen.

Art. 11

Dit artikel heft artikel 1265 van het Gerechtelijk Wetboek op.

Het geeft geen aanleiding tot opmerkingen en wordt aangenomen met 10 stemmen en 7 onthoudingen.

*
* *

Art. 12

Dit artikel bepaalt de termijn van verzet tegen het vonnis of arrest dat bij verstek is gewezen.

De heer Swennen dient een amendement (n° 71, Stuk n° 545/4) in, tot opheffing van artikel 1266 van het Gerechtelijk Wetboek.

Volgens *de indiener* is dit artikel slechts de bevestiging van het gemeen recht; het is bijgevolg overbodig.

De indiener van het wetsvoorstel en de commissie stemmen met deze opmerking in.

*
* *

Het amendement wordt eenparig aangenomen.

Om legistieke redenen worden de artikelen 11 en 12 samengevoegd en worden artikel 9 van de tekst aangenomen door de commissie.

Art. 12bis

M. Van Vaerenbergh présente un amendement (n° 48, Doc. n° 545/4) visant à insérer un article 12bis dans le texte proposé et libellé comme suit :

« L'article 1267 du Code judiciaire est remplacé par ce qui suit :

« Art. 1267. — Le demandeur peut, en tout état de cause, transformer sa demande en divorce en demande de séparation de corps. La demande en divorce fondée sur l'article 229 ou 231 du Code civil peut être transformée en demande en divorce fondée sur l'article 232 du Code civil, ou inversement, conformément aux conditions prévues à l'article 807. »

L'auteur fait valoir que le demandeur en divorce devrait, en cours d'instance, pouvoir étendre et modifier l'objet de sa demande, le cas échéant par application de l'article 807 du Code judiciaire. Ainsi, le demandeur pourrait changer sa demande en divorce pour cause déterminée en une demande en divorce pour cause de séparation de fait et réciproquement; de même, il pourrait modifier sa demande de séparation de corps en une demande en divorce.

L'intervenant reconnaît que la jurisprudence actuelle est divisée sur le point de savoir si le demandeur en divorce peut modifier l'objet de sa demande en cours d'instance.

L'amendement proposé vise précisément à mettre fin à cette controverse.

Un intervenant précise que le droit commun (articles 702 et 807 combinés du Code judiciaire) permet (déjà) de modifier l'objet de la demande à condition que cette demande soit fondée sur un fait ou un acte invoqué dans la citation, même si leur qualification juridique est différente. Le membre conçoit ainsi que l'on puisse modifier en cours d'instance la qualification juridique des faits énoncés dans la citation pour substituer par exemple à une demande de divorce pour injures graves, la même demande fondée sur les mêmes faits mais qualifiés d'adultère. De même, étant donné la durée de la procédure, l'on pourrait substituer à une demande en divorce pour cause déterminée la même prétention fondée sur une séparation de fait de plus de cinq ans et cela même si l'échéance du délai intervient en cours d'instance.

L'orateur fait ensuite observer que l'amendement n° 48 est en grande partie repris dans l'article 13 du texte proposé qui prévoit que les demandes ampliatives et reconventionnelles en divorce peuvent être déposées par un simple acte de conclusions déposées en greffe. Cet article 13 permet en fait d'apporter en cours d'instance toute preuve utile par voie de simples conclusions : par exemple, un constat d'adultère

Art. 12bis

De heer Van Vaerenbergh dient een amendement (n° 48, Stuk n° 545/4) in, dat in de voorgestelde tekst een artikel 12bis wil invoegen, luidend als volgt :

« Artikel 1267 van het Gerechtelijk Wetboek wordt vervangen door wat volgt :

« Art. 1267. — De eiser mag in elke stand van het geding zijn vordering tot echtscheiding wijzigen in een vordering tot scheiding van tafel en bed. De vordering tot echtscheiding op grond van artikel 229 of 231 van het Burgerlijk Wetboek mag worden gewijzigd in een vordering tot echtscheiding op grond van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek, of omgekeerd, overeenkomstig de voorwaarden bepaald in artikel 807 ». »

De indiener stelt dat degene die de echtscheiding vordert tijdens het geding het voorwerp van zijn vordering zou moeten kunnen uitbreiden en wijzigen, in voorkomend geval via de toepassing van artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek. Zo zou de eiser zijn vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten kunnen veranderen in een vordering tot echtscheiding op grond van feitelijke scheiding, en omgekeerd. Hij zou tevens zijn vordering tot scheiding van tafel en bed kunnen omzetten in een vordering tot echtscheiding.

Spreker erkent dat de bestaande rechtsleer verdeeld is over de vraag of de eiser tijdens het geding het voorwerp van zijn vordering mag wijzigen.

Het ingediende amendement beoogt precies komaf te maken met dat knelpunt.

*Een spreker verduidelijkt dat het volgens het gemeen recht (de *samengevoegde* artikelen 702 en 807 van het Gerechtelijk Wetboek) (reeds) mogelijk is het voorwerp van de vordering te wijzigen op voorwaarde dat die vordering berust op een feit of akte die in de dagvaarding is aangevoerd, zelfs indien hun juridische omschrijving verschillend is. Het lid leidt daaruit af dat de juridische omschrijving van de in de dagvaarding aangevoerde feiten kan worden gewijzigd terwijl de zaak in behandeling is; zo kan bijvoorbeeld een vordering tot echtscheiding op grond van grove beledigingen worden vervangen door dezelfde vordering gebaseerd op dezelfde feiten, maar die als overspel wordt omschreven. Zo zou gezien de duur van de procedure een vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten kunnen worden vervangen door dezelfde vordering, ditmaal op grond van een feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar, zelfs indien die termijn verstrijkt terwijl de zaak in behandeling is.*

Spreker merkt op dat amendement n° 48 grotendeels is opgenomen in artikel 13 van de voorgestelde tekst : het bepaalt dat de aanvullende vorderingen en tegenvorderingen tot echtscheiding kunnen worden ingesteld bij een eenvoudige conclusie die op de griffie wordt neergelegd. Dank zij dit artikel kan tijdens de behandeling elk dienstig bewijs bij eenvoudige conclusie worden aangebracht : indien overspel

produit en cours de procédure en divorce pour cause de sévices ou injures (article 231 du Code civil) et qui permet de transformer la demande en une demande en divorce pour cause d'adultère (article 229 du Code civil).

Enfin, *le membre* se demande s'il ne conviendrait pas de supprimer la procédure de séparation de corps. Cette procédure avait sans doute un sens lorsque la législation prévoyait l'immutabilité des régimes matrimoniaux; il fallait en effet y recourir pour pouvoir obtenir la liquidation-répartition du patrimoine conjugal.

Or, depuis la loi du 14 juillet 1976, l'adoption d'un nouveau régime matrimonial est autorisée (articles 1394 à 1396 du Code civil). Au demeurant, il ne doit pas y avoir de nombreux cas de séparation de corps.

Faut-il dès lors et, en particulier, maintenir l'article 1267 du Code civil qui prévoit que « le demandeur peut, en tout état de cause, transformer sa demande de divorce en une demande de séparation de corps » ?

L'auteur de l'amendement (n° 48) reconnaît que le nombre de séparations de corps est très peu élevé. Certaines personnes désirent toutefois, pour des raisons philosophiques et/ou religieuses, recourir à cette procédure plutôt qu'au divorce. Il convient dès lors de la maintenir.

Un autre orateur comprend le maintien de la procédure de séparation de corps pour des raisons philosophiques et religieuses.

Il ne voit toutefois pas la nécessité de modifier la demande en divorce pour cause de séparation de fait (sur base de l'article 232 du Code civil) en une demande de divorce pour cause déterminée (sur base des articles 229 ou 231 du même Code). En effet, l'article 232 du Code civil prévoit la possibilité de faire abstraction de la notion de faute, en ce sens que le demandeur peut demander la divorce si la séparation de plus de 5 ans est la conséquence de l'état grave de démence ou de déséquilibre mental dans lequel se trouve son conjoint.

Le président se demande s'il est permis, en cours d'instance, d'invoquer un autre fondement juridique si la demande en divorce et de fonder cette demande sur des faits qui n'auraient pas été invoqués dans la citation.

L'auteur de l'amendement n° 48 estime que les faits ne doivent pas expressément être décrits dans la citation. En effet, celle-ci est basée sur les éléments de fait connus au moment de son établissement. Si de nouveaux faits apparaissent par la suite, le demandeur doit pouvoir en faire état et étendre, à cette fin, l'objet de la demande.

wordt vastgesteld tijdens de procedure van echtscheiding op grond van mishandelingen of grove beledigingen (artikel 231 van het Burgerlijk Wetboek) kan de vordering bijvoorbeeld worden omgezet in een vordering tot echtscheiding op grond van overspel (artikel 229 van het Burgerlijk Wetboek).

Het lid vraagt zich af of de procedure voor scheiding van tafel en bed niet moet worden afgeschaft. Deze procedure had ongetwijfeld zin toen in de wet werd opgenomen dat de huwelijksstelsels onverbrekkelijk zijn; er moest een beroep worden gedaan op de procedure van scheiding van tafel en bed om de vereffeningsverdeling van de echtelijke goederen te kunnen regelen.

Sinds de wet van 14 juli 1976 kan het huwelijksstelsel worden gewijzigd (artikelen 1394 tot 1396 van het Burgerlijk Wetboek). Bovendien komt scheiding van tafel en bed waarschijnlijk weinig voor.

Moet daarom artikel 1267 van het Burgerlijk Wetboek worden behouden, dat bepaalt dat « de eiser in elke stand van het geding zijn vordering tot echtscheiding mag wijzigen in een vordering tot scheiding van tafel en bed » ?

De indiener van het amendement (n° 48) erkent dat het aantal scheidingen van tafel en bed erg gering is. Bepaalde personen verkiezen deze procedure om levensbeschouwelijke en/of godsdienstige redenen boven de echtscheidingsprocedure. Bijgevolg moet deze procedure behouden blijven.

Een andere spreker begrijpt dat de procedure van scheiding van tafel en bed om levensbeschouwelijke en godsdienstige redenen wordt behouden.

Hij begrijpt echter niet waarom de vordering tot echtscheiding op grond van feitelijke scheiding (op basis van artikel 232 van het Gerechtelijk Wetboek) moet worden omgezet in een vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten (op basis van artikel 229 of 231 van hetzelfde Wetboek). Artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt namelijk dat het begrip schuld buiten beschouwing kan worden gelaten, in die zin dat de eiser de echtscheiding kan vorderen indien de feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar het gevolg is van de toestand van krankzinnigheid of van diepe geestesgestoordheid waarin de andere echtgenoot verkeert.

De voorzitter vraagt zich af of er tijdens de rechtszaak een andere juridische grondslag voor de eis tot echtscheiding kan worden ingeroepen en of die eis gegrond kan worden op feiten die niet in de dagvaarding zijn vermeld.

De indiener van amendement n° 48 is van oordeel dat de feiten niet uitdrukkelijk in de dagvaarding omschreven moeten worden. De dagvaarding is immers gegrond op de feiten die bekend waren op het tijdstip van opstelling van de dagvaarding. Wanneer er daarna nieuwe feiten aan het licht komen, moet de eiser zich daarop kunnen beroepen en daartoe moet hij het voorwerp van de vordering kunnen uitbreiden.

Le membre donne l'exemple suivant : le demandeur cite son conjoint en divorce pour cause d'injures graves. Il s'avère qu'après la citation, un constat d'adultère est établi à charge du défendeur.

Celui-ci introduit à son tour, comme l'article 1268 (actuel) du Code judiciaire l'y autorise, une demande reconventionnelle en divorce (par exemple, pour cause de séparation de fait), formée par un simple acte de conclusions déposées au greffe. La jurisprudence permet donc au défendeur de demander à son tour le divorce sur quelque base juridique que ce soit (article 229, 231 ou 232 du Code civil) et ce, par voie de simples conclusions.

Pourquoi dès lors refuser au demandeur originaire ce que la jurisprudence permet au défendeur ?

Alors qu'il a été à son tour saisi d'une demande en divorce par un nouvel acte juridictionnel, ne pourrait-il pas modifier la qualification juridique de sa demande et demander le divorce pour cause d'adultère de son conjoint ? Cette solution lui permettrait d'éviter de devoir recommencer toute la procédure.

Au-delà des griefs successivement formulés, l'objet principal de la demande n'est-il pas la dissolution du lien conjugal en raison d'une mésentente entre les époux ?

Un autre orateur estime que la solution défendue par l'auteur de l'amendement n° 48 est dérogoratoire aux règles de droit commun afférents à la saisine du juge. Aux termes de l'article 702 du Code judiciaire, la citation doit contenir l'objet et l'exposé des moyens de la demande : le demandeur doit en effet exposer l'objet de son action en justice et les faits qu'il invoque. Or, l'argumentation défendue par l'intervenant précédent vise à permettre de saisir le tribunal d'une demande en divorce, laquelle ne serait précisée quant aux faits, à la qualification juridique et à la voie choisie qu'en cours de procédure.

Une intervenante souligne que la solution suivante permet de se conformer dans la pratique ou prescrit de l'article 702 précité (du Code judiciaire) à savoir que la demande en divorce soit formulée à titre principal pour cause d'injures graves et, à titre subsidiaire, pour cause d'adultère (pour reprendre l'exemple choisi par le préopinant).

Le président est d'avis que telle est la solution préconisée dans la pratique actuelle.

A la demande d'un membre, le gouvernement fournit les statistiques relatives au divorce et à la séparation de corps (voir annexes 1 et 2). Il relève que suivant les développements de la proposition à l'examen, celle-ci vise à permettre aux parties de faire

Het lid geeft het volgende voorbeeld : de eiser dagvaardt zijn echtgenoot voor een echtscheiding wegens grove beledigingen. Na de dagvaarding wordt overspel van de verweerder vastgesteld.

De verweerder kan op zijn beurt, zoals bij (het huidige) artikel 1268 van het Gerechtelijk Wetboek is bepaald, een tegenvordering tot echtscheiding instellen (bijvoorbeeld op grond van feitelijke scheiding), bij eenvoudige conclusie ingediend bij de griffie. De rechtspraak biedt de verweerder dus de mogelijkheid op zijn beurt de echtscheiding te eisen, op welke juridische grondslag ook (artikel 229, 231 of 232 van het Burgerlijk Wetboek), zulks bij eenvoudige conclusie.

Waarom de oorspronkelijke eiser weigeren wat de rechtspraak de verweerder toestaat ?

Waarom zou de eiser, wanneer er door middel van een nieuwe juridische handeling een tegenvordering tot echtscheiding wordt ingediend, niet de juridische kwalificatie van zijn eis kunnen wijzigen en echtscheiding vragen op grond van overspel van zijn echtgenoot ? Door die oplossing kan worden voorkomen dat hij de volledige procedure opnieuw moet aanvatten.

Afgezien van de grieven die achtereenvolgens zijn geformuleerd, is de hoofddoelstelling van de vordering toch de verbreking van de huwelijksband wegens de slechte verstandhouding tussen de echtgenoten ?

Een andere spreker is van mening dat de oplossing die door de indiener van amendement n° 48 wordt verdedigd, afwijkt van de regels van gemeen recht betreffende het aanhangig maken van een zaak voor de rechter. Overeenkomstig artikel 702 van het Gerechtelijk Wetboek moet de dagvaarding het onderwerp en de korte samenvatting van de middelen van de vordering bevatten : de eiser moet het onderwerp van zijn rechtsvordering en de feiten die hij aanvoert, uiteenzetten. De argumenten die door de vorige spreker worden aangevoerd, strekken ertoe het mogelijk te maken dat voor de rechtbank een vordering tot echtscheiding aanhangig wordt gemaakt waarvan de feiten, de juridische kwalificatie en het gekozen rechtsmiddel pas tijdens de procedure worden uiteengezet.

Een spreekster merkt op dat het bepaalde in het voornoemde artikel 702 (van het Gerechtelijk Wetboek) kan worden nageleefd wanneer de eis tot echtscheiding in hoofddoel wordt gegrond op grove beledigingen en in bijkomende orde op overspel (om het voorbeeld van de vorige spreker te volgen).

De voorzitter is van oordeel dat deze oplossing in de praktijk aangewezen is.

Op vraag van een lid verstrekt de regering statistische gegevens over de echtscheiding en de scheiding van tafel en bed (zie bijlagen 1 en 2). Hij merkt op dat het voorliggende voorstel er volgens de toelichting toe strekt de partijen de mogelijkheid te bieden

état en cours d'instance de nouveaux griefs sans devoir déposer une requête ampliative.

La modification de la demande est, quant à elle, autre chose que l'invocation de nouveaux faits. Enfin, se pose le problème de la modification, en cours d'instance, de la qualification juridique des faits énoncés dans la citation. Le droit commun est applicable à cet égard.

Votre rapporteur et l'auteur de la proposition à l'examen proposent, étant donné qu'on se trouve en présence d'une discussion de fond, de reporter la discussion de cet article 12bis en sous-commission.

La commission entérine cette demande et l'amendement est retiré du cadre de la présente discussion.

MM. *Coveliers, Berben et Verwilghen* présentent un amendement (n° 137, Doc. n° 545/8) visant à abroger l'article 1267 du Code judiciaire.

Les auteurs constatent :

1. que la procédure en séparation de corps a pratiquement disparu;
2. que cette procédure est devenue superflue, du fait que l'on peut à présent changer de régime matrimonial au cours du mariage;
3. qu'il convient donc de supprimer cette procédure désormais superflue afin de garantir la sécurité juridique.

L'amendement est rejeté par 11 voix contre 6.

Art. 13

Plusieurs membres demandent s'il n'y a pas double emploi entre l'article 1268 relatif à l'introduction des demandes additionnelles et reconventionnelles et l'article 807 du Code judiciaire. L'article 807 du Code judiciaire dispose que la demande dont le juge est saisi peut être étendue ou modifiée, si des conclusions nouvelles, contradictoirement prises, sont fondées sur un fait ou un acte invoqué dans la citation, même si leur qualification juridique est différente. Ce problème a déjà été évoqué lors de l'examen de l'amendement n° 48 de M. Van Vaerenbergh tendant à insérer un article 12bis.

L'expert rappelle que la décision de la commission d'opter pour une introduction par exploit de citation procède de sa volonté d'aligner les règles et principes qui régissent la procédure de divorce pour cause déterminée sur ceux du droit commun.

Actuellement (en tous cas dans l'arrondissement judiciaire de Bruxelles), il est fait régulièrement application de l'article 807 du Code judiciaire. Pour que la demande originale puisse être étendue, il faut que

om in de loop van de procedure nieuwe grieven aan te voeren zonder dat een aanvullend verzoekschrift moet worden ingediend.

Verder is de wijziging van de vordering nog wat anders dan het aanvoeren van nieuwe feiten. Tot slot moet het probleem worden opgelost met betrekking tot de wijziging tijdens de rechtszaak van de juridische kwalificatie van de feiten die in de dagvaarding worden vermeld. Hier is het gemeen recht van toepassing.

Uw rapporteur en de indiener van het voorliggende voorstel stellen voor de bespreking van dit artikel 12bis te verwijzen naar de subcommissie, aangezien het een bespreking over de grond van de zaak betreft.

De commissie stemt in met dat verzoek. Het amendement wordt in deze bespreking ingetrokken.

De heren *Coveliers, Berben en Verwilghen* dienen amendement n° 137 in (Stuk n° 545/8) dat ertoe strekt artikel 1267 van het Gerechtelijk Wetboek op te heffen.

De indieners betogen dat :

1. de procedure van scheiding van tafel en bed komt quasi niet meer voor;
2. de procedure van scheiding van tafel en bed is overbodig geworden, doordat men nu toch van huwelijksstelsel kan wijzigen tijdens het huwelijk;
3. om de rechtszekerheid te waarborgen is het bijgevolg opportuun deze overbodig geworden procedure te schrappen.

Het amendement wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Art. 13

Verschillende leden vragen of artikel 1268 dat de instelling van aanvullende en tegenvorderingen betreft, artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek niet overlapt. Artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat een vordering die voor de rechter aanhangig is, kan uitgebreid of gewijzigd worden, indien de nieuwe, op tegenspraak genomen conclusies, berusten op een feit of akte in de dagvaarding aangevoerd, zelfs indien hun juridische omschrijving verschillend is. Dit probleem was reeds aan de orde naar aanleiding van de bespreking van amendement n° 48 van de heer Van Vaerenbergh tot invoeging van een artikel 12bis.

De deskundige herinnert eraan dat de door de commissie gemaakte keuze voor een inleiding bij dagvaardigingsexploot kadert in het streven om de rechtspleging van echtscheiding op grond van feiten volgens de gemeenrechtelijke regels en beginselen te laten verlopen.

Op dit ogenblik wordt artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek (althans in het gerechtelijk arrondissement Brussel) regelmatig toegepast. Opdat de oorspronkelijke eis kan worden uitgebreid, moet het

la requête introductive de l'instance soit rédigée dans des termes laissant une marge d'interprétation suffisante.

La plupart des requêtes en divorce sont basées sur l'article 231 du Code civil, certaines sont basées sur les articles 229 et 231 du Code civil. Si la requête initiale fait état de l'infidélité de l'un des époux, elle peut être étendue à l'adultère. Il en est de même lorsque la requête est basée sur l'article 231 du Code civil et qu'elle fait état de la séparation des parties de plus de cinq ans; dans ce cas, le demandeur pourra solliciter ultérieurement le divorce sur base de l'article 232 du Code civil.

Il est dès lors capital que la requête introductive soit dûment formulée.

Plusieurs membres font observer que cette jurisprudence ne constitue pas la règle générale.

La procédure de la requête « ampliative » est appliquée dans la région de Liège. Elle consiste à permettre d'invoquer, dans une deuxième requête, des faits nouveaux qui seront pris en considération, tandis que la première requête sera alors considérée comme introductive d'instance, de sorte qu'aucune nouvelle phase de conciliation ne sera requise.

Il est précisé qu'actuellement la requête ampliative ne dispense pas la partie requérante de la phase de conciliation, mais le délai de suspension du permis de citer (article 1260) est en général ramené, dans ce cas, à 2 mois (tout au moins à Bruxelles).

Un membre souhaite savoir si la demande introductive d'instance peut aussi être étendue aux faits nouveaux invoqués dans la demande reconventionnelle et qui constituent en soi une cause suffisante de divorce (par exemple, l'adultère), sans que ces faits nouveaux aient été mentionnés dans la citation.

Un autre membre fait observer que cette jurisprudence est contestée.

Le ministre déclare, pour conclure, que l'article 1268 proposé pourrait permettre de mettre un terme aux controverses sur ce point.

Pour éviter toute confusion, il conviendrait tout d'abord de préciser la terminologie. Selon une certaine jurisprudence, il ne peut en effet y avoir de « faits nouveaux », compte tenu du fait global que constitue la rupture de l'entente entre les époux.

Plusieurs membres estiment que cette jurisprudence est trop générale.

L'objet de la demande en divorce est la dissolution du mariage.

La *cause* de la demande peut être définie comme l'ensemble des données invoquées afin qu'il soit fait droit à la demande.

Aux termes de l'article 807 du Code judiciaire, la demande ne peut être étendue que si des conclusions nouvelles, contradictoirement prises, sont fondées sur un fait ou un acte (adultère, injure grave ou séparation de fait) invoqué dans la citation.

inleidende verzoekschrift derwijze zijn opgesteld dat er voldoende ruimte voor interpretatie is.

De meeste verzoekschriften tot echtscheiding zijn gegrond op artikel 231 van het Burgerlijk Wetboek, sommige op de artikelen 229 en 231 van het Burgerlijk Wetboek. Indien in het oorspronkelijke verzoekschrift reeds sprake is van ontrouw van één van de echtgenoten, dan kan dat uitgebreid worden tot overspel. Hetzelfde is mogelijk wanneer het verzoekschrift is gegrond op artikel 231 van het Burgerlijk Wetboek en vermeldt dat de partijen reeds vijf jaar feitelijk gescheiden leven; in dat geval kan de eisende partij later de echtscheiding vragen op grond van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek.

Het is dus van het allergrootste belang dat het inleidend verzoekschrift behoorlijk is opgesteld.

Verschillende leden merken op dat de aangehaalde rechtspraak geen algemene regel is.

De praktijk van het « ampliatief » of « aanvullend » verzoekschrift bestaat in het Luikse. Volgens deze rechtspraak kunnen nieuwe feiten die in een tweede verzoekschrift worden aangehaald in aanmerking worden genomen terwijl het eerste verzoekschrift verder als rechtsingang wordt beschouwd zodat er geen nieuwe verzoeningsfase vereist is.

De indiening van een ampliatief verzoekschrift stelt de eisende partij niet vrij van de verzoeningsfase, maar de opschortingstermijn van het recht om te dagvaarden (artikel 1260) wordt in dat geval over het algemeen teruggebracht tot 2 maanden (althans in Brussel).

Een lid wil weten of de inleidende vordering ook kan worden uitgebreid tot nieuwe feiten die worden vermeld in de tegenvordering en die op zichzelf een voldoende grond tot echtscheiding zijn (bijvoorbeeld overspel), zonder dat die nieuwe feiten in de dagvaarding werden vermeld.

Een ander lid merkt op dat die rechtspraak gecontesteerd wordt.

De minister besluit dat het voorgestelde artikel 1268 een einde kan stellen aan de controversen in dit verband.

Voor een goed begrip moet eerst de terminologie verduidelijkt worden. Zekere rechtspraak houdt immers voor dat er van « nieuwe feiten » geen sprake kan zijn gelet op het globaal feit van de verstoorde verstandhouding tussen de echtgenoten.

Verschillende leden van de commissie vinden deze rechtspraak te ruim.

Het *voorwerp* van de vordering tot echtscheiding is de ontbinding van het huwelijk.

De *oorzaak* van de vordering kan worden omschreven als het geheel van de aangevoerde gegevens die het bereiken van het gevorderde mogelijk maken.

Volgens artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek is de uitbreiding van de vordering alleen mogelijk indien de nieuwe, op tegenspraak genomen conclusies berusten op een *feit of akte* (overspel, grove belediging of feitelijke scheiding) die in de dagvaarding werd aangevoerd.

L'article 1268 est incontestablement formulé de manière plus large.

La demande ampliative est en effet une demande fondée sur une cause (fait ou acte) non invoquée ou non invoquée explicitement dans la citation.

Un membre demande s'il ne faudrait pas amender l'article 1268 proposé afin d'en préciser la portée et d'assurer ainsi l'uniformité de la jurisprudence.

La commission mixte avocats-magistrats proposait de simplifier la demande ampliative en prévoyant qu'elle puisse être introduite, comme la demande reconventionnelle, par simple dépôt de conclusions.

Un membre conclut en déclarant que l'introduction par citation ne modifie en rien la portée de l'article 1268. Aussi longtemps que l'on reste dans le cadre de la procédure en divorce pour cause déterminée, la citation peut être étendue au moyen de conclusions formulées contradictoirement à d'autres faits pouvant entraîner une modification de la cause de la demande et dont il importe peu qu'ils datent d'avant ou d'après la citation.

Le Ministre précise encore que cette extension est déjà possible dans la procédure actuelle, pourvu que le demandeur introduise une requête ampliative.

Cette condition sera désormais supprimée.

Un membre constate que, pour des raisons idéologiques, les procédures en divorce ont été assorties de conditions qui avaient un but dilatoire. Si la proposition de loi à l'examen était adoptée, les règles applicables au divorce seraient encore plus simples que les règles de procédure en vigueur dans le droit commun.

Le membre formule certaines réserves quant à cette évolution.

Un autre intervenant rétorque que l'article 1268 apporte une réponse juridique efficace à une pratique existante inefficace et coûteuse.

Le Gouvernement présente un amendement (n° 22, Doc. n° 545/4) purement technique tendant à supprimer la référence à l'article 1260, du Code judiciaire, qui a été abrogé par suite des modifications apportées à l'article 7 (voir supra). La communication des conclusions sera dès lors régie par le droit commun.

L'amendement n° 49 de M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/4) est connexe à l'amendement n° 48 du même auteur (tendant à insérer un article 12bis) et est renvoyé à la sous-commission « divorce ».

*
* *

L'amendement n° 22 du gouvernement et l'article, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Artikel 1268 is onbetwistbaar ruimer.

Met een aanvullende vordering wordt immers een vordering beoogd die steunt op een oorzaak (feit of akte) die niet of niet uitdrukkelijk in de dagvaarding wordt vermeld.

Een lid vraagt of het voorgestelde artikel 1268 niet moet geamendeerd worden opdat de draagwijdte duidelijk zou zijn en tot een uniforme rechtspraak zou kunnen leiden.

De gemengde commissie advocaten-magistraten stelde voor om de indiening van een ampliatief verzoekschrift te vereenvoudigen door te bepalen dat het, net als de tegenvordering, gewoon door het neerleggen van conclusies kan worden ingediend.

Een lid besluit dat de inleiding bij dagvaardingsexploot niets wijzigt aan de strekking van artikel 1268. Zolang men binnen de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten blijft kan de dagvaarding door middel van conclusies uitgebreid worden met andere feiten (waarbij het geen belang heeft of die feiten van vóór of na de dagvaarding dateren) die eventueel de rechtsgrond van de vordering wijzigen.

De Minister preciseert nog dat die uitbreiding ook in de huidige procedure mogelijk is, op voorwaarde dat de eiser een bijkomend verzoekschrift indient.

Laatstgenoemde hindernis wordt nu weggenomen.

Een lid stelt vast dat bij de echtscheidingsprocedure om ideologische redenen heel wat vereisten werden ingebouwd die een vertraging beoogden. Onderhavig voorstel zal er echter toe leiden dat de regels die voor de echtscheiding gelden nog eenvoudiger zullen zijn dan de procedureregels van gemeen recht.

Het lid heeft reserves bij deze evolutie.

Een andere spreker antwoordt daarop dat artikel 1268 slechts een efficiënt juridisch antwoord biedt op een bestaande inefficiënte en dure praktijk.

De regering heeft amendement n° 22 ingediend (Stuk n° 545/4) dat van louter technische aard is. Het beoogt de weglating van de verwijzing naar artikel 1260, van het Gerechtelijk Wetboek dat werd opgeheven ingevolge de amendering van artikel 7 (zie hoger). Voor de mededeling van de conclusies zal bijgevolg het gemeen recht gelden.

Amendement n° 49 van de heer Van Vaerenbergh (Stuk n° 545/4) hangt samen met amendement n° 48 van dezelfde auteur (tot invoeging van een artikel 12bis) en wordt naar de subcommissie « echtscheiding » verwezen.

*
* *

Amendement n° 22 van de regering en het aldus gewijzigde artikel worden eenparig aangenomen.

Art. 13bis

L'amendement n° 50 (Doc. n° 545/4) de M. Van Vaerenbergh vise à instaurer la procédure en divorce « sur demande acceptée ». Le divorce pour faute devrait pouvoir être obtenu au bénéfice des époux, même lorsque l'époux défendeur n'a pas introduit de demande reconventionnelle, s'il appert des débats que les deux époux se partagent la faute. Cette règle reprend l'article 245 du Code civil français.

La Commission estime qu'il convient d'examiner cet amendement dans le cadre du débat de fond qui sera mené au sein de la sous-commission « divorce ».

Cet amendement est retiré dans le cadre de la présente discussion.

Art. 14

Cet article vise à remplacer les mots « *autorisant le divorce* » par les mots « *prononçant le divorce* ». Le divorce serait donc définitif dès que le jugement ou l'arrêt aurait été passé en force de chose jugée.

L'amendement n° 51 de M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/4) a le même objet que la proposition de loi. Il tend par ailleurs à préciser dans la loi que le jugement ou l'arrêt prononçant le divorce peut, à la requête d'une des parties, commettre un ou deux notaires en vue du partage du régime matrimonial (articles 1207 à 1224 du Code judiciaire).

M. Van Vaerenbergh explique que son amendement tend à régler un problème qui ne se pose que dans l'arrondissement judiciaire de Bruxelles.

Les tribunaux bruxellois n'accèdent jamais à une demande de commission, même si elle figure explicitement dans la citation. Les parties seront donc obligées de procéder à une seconde citation.

Plusieurs membres estiment que l'ajout proposé est superflu et qu'il n'appartient pas au législateur de sanctionner des cas isolés.

La réprobation de la Commission — qui ressortira du présent rapport — devrait d'ailleurs suffire à modifier sur ce point la pratique des tribunaux bruxellois.

M. Van Vaerenbergh se rend à cet argument et retire son amendement n° 51.

*
* *

L'article est adopté à l'unanimité et sans modification.

Art. 13bis

Amendement n° 50 (Stuk n° 545/4) van de heer Van Vaerenbergh strekt tot de invoering van de procedure van echtscheiding « sur demande acceptée ». De echtscheiding op grond van fout zou in het voordeel van beide echtgenoten moeten kunnen worden verkregen, zelfs wanneer door de echtgenoot-verweerder geen tegeneis is ingesteld, indien uit de debatten de schuld van beide echtgenoten blijkt. Deze regel neemt artikel 245 van de Franse Code Civil over.

De Commissie is van oordeel dat een bespreking van dit amendement thuishoort in de fundamentele bespreking die in de subcommissie « echtscheiding » zal gevoerd worden.

Het amendement wordt in deze bespreking ingetrokken.

Art. 14

Het artikel strekt ertoe de woorden « de echtscheiding wordt toegestaan » te vervangen door de woorden « de echtscheiding wordt uitgesproken ». De echtscheiding wordt dus definitief zodra het vonnis of arrest in kracht van gewijsde gaat.

Amendement n° 51 (Stuk n° 545/4) van de heer Van Vaerenbergh heeft dezelfde strekking als het wetsvoorstel. Het beoogt voorts in de wet te doen vermelden dat in het vonnis of arrest, waarbij de echtscheiding wordt uitgesproken, op vordering van een der partijen, een of twee notarissen kunnen aangesteld worden die belast worden met de gerechtelijke verdeling (artikelen 1207 tot 1224 van het Gerechtelijk Wetboek).

De heer Van Vaerenbergh legt uit dat zijn amendement een einde beoogt te stellen aan een moeilijkheid die men uitsluitend in het gerechtelijk arrondissement Brussel ondervindt.

De Brusselse rechtbanken gaan nooit in op een verzoek tot aanstelling, al wordt het uitdrukkelijk in de dagvaarding vermeld. De partijen zijn bijgevolg verplicht om een tweede dagvaarding uit te brengen.

Verschillende leden vinden de voorgestelde toevoeging overbodig. Zij menen dat het niet de opdracht is van de wetgever op te treden tegen alleenstaande gevallen.

Overigens zou de afkeuring, die door de commissie werd uitgesproken en die zal blijken uit dit verslag, moeten volstaan om de praktijk in de Brusselse rechtbanken op dit punt te wijzigen.

De heer Van Vaerenbergh valt deze zienswijze bij en trekt zijn amendement n° 51 in.

*
* *

Het artikel wordt eenparig en ongewijzigd aangenomen.

Art. 15

Cet article concerne l'administration de la preuve dans le cadre d'une demande en divorce. L'article 1270bis actuel prévoit que la preuve que les époux vivent séparés depuis plus de cinq ans peut être fournie par toutes voies de droit, à l'exclusion de l'aveu et du serment.

La modification proposée consiste à autoriser désormais l'aveu comme moyen de preuve dans la procédure en divorce en question, à condition qu'il ne soit pas collusoire.

L'auteur de la proposition de loi précise que le but est de prévoir les mêmes moyens de preuve pour le divorce pour cause de séparation de fait de cinq ans que pour le divorce fondé sur les articles 229-231 du Code civil.

M. Swennen présente un amendement (n° 71, Doc. n° 545/4) tendant à supprimer cet article.

Le membre estime que la disposition proposée constitue un retour au droit commun et est dès lors superflue.

Plusieurs membres estiment qu'il faut nuancer le point de vue de *M. Swennen*. Ils considèrent qu'il serait excessif de s'en remettre entièrement au droit commun et que, plus particulièrement, le juge devra se montrer prudent en ce qui concerne l'aveu judiciaire (article 1356 du Code civil).

L'aveu judiciaire doit en effet inciter à se demander pourquoi les époux n'ont pas opté pour le divorce par consentement mutuel.

Il est possible que la procédure du divorce pour cause déterminée soit utilisée abusivement parce qu'elle est plus rapide ou parce qu'elle n'oblige pas les parties à fournir autant de renseignements sur leur situation patrimoniale.

Un autre intervenant estime du reste que l'aveu judiciaire ne s'accorde pas avec la philosophie qui sous-tend le divorce pour cause déterminée, qui est avant tout une procédure *objective*.

Le juge doit fonder son jugement sur des faits et non sur des éléments subjectifs. C'est en ce sens que le divorce pour cause déterminée échappe également à la volonté des parties.

Le rapporteur renvoie à un arrêt de la Cour de Cassation (Cass. 12 janvier 1933, J.T. 1933, p. 108).

Interrogé à ce sujet, *l'expert* déclare que cette disposition était le résultat d'un compromis intervenu au sein de la commission mixte.

La question de l'administration de la preuve ne pourra être réglée de manière équilibrée que lorsqu'on sera fixé sur la réforme globale du droit du divorce qui est envisagée.

*
* *

Art. 15

Dit artikel handelt over de bewijsvoering van de vordering tot echtscheiding. Het huidige artikel 1270bis bepaalt dat het bewijs dat de echtgenoten meer dan vijf jaar gescheiden leven door alle rechtsmiddelen mag geleverd worden, met uitsluiting van de bekentenis en de eed.

De voorgestelde wijziging bestaat erin dat voortaan ook bij deze echtscheidingsgrond de bekentenis is toegelaten, op voorwaarde dat ze niet werd afgesproken.

De auteur van het wetsvoorstel legt uit dat het de bedoeling is om voor de echtscheiding op grond van 5 jaar feitelijke scheiding dezelfde bewijsregeling te volgen als voor de echtscheidingen op grond van de artikelen 229-231 van het Burgerlijk Wetboek.

De heer Swennen heeft amendement n° 71 (Stuk n° 545/4) ingediend dat de weglating van dit artikel beoogt.

Het lid is van oordeel dat de voorgestelde bepaling een terugkeer naar het gemeen recht inhoudt en bijgevolg overbodig is.

Verscheidene leden menen dat het standpunt van de heer Swennen moet genuanceerd worden. Zij vinden een volledige gelijkstelling met het gemeen recht te verregaand, vooral de gerechtelijke bekentenis (artikel 1356 van het Burgerlijk Wetboek) zou door de rechter met omzichtigheid benaderd moeten worden, zo menen zij.

In dat geval rijst immers terecht de vraag waarom niet geopteerd werd voor een echtscheiding met onderlinge toestemming.

Het is niet ondenkbaar dat de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten oneigenlijk wordt gebruikt omdat die procedure sneller gaat of omdat er in die procedure minder gegevens betreffende de vermogenstoestand van de partijen moeten worden verstrekt.

Overigens, zo meent *een andere spreker*, past een gerechtelijke bekentenis niet in het denkpatroon dat aan de basis ligt van de echtscheiding op grond van bepaalde feiten, die in de eerste plaats een *objectieve* procedure is.

De rechter moet zijn oordeel steunen op de feiten en niet op subjectieve elementen. In die zin ontsnapt de echtscheiding op grond van bepaalde feiten aan de wil van de partijen.

De rapporteur verwijst naar een arrest van het Hof van Cassatie (Cass. 12 januari 1933, J.T. 1933, blz. 108).

Op een vraag hieromtrent verklaart *de deskundige* dat die bepaling het resultaat was van een compromis dat in de gemengde commissie werd bereikt.

De bewijsregeling kan slechts op evenwichtige wijze geregeld worden zodra er duidelijkheid is over de in uitzicht gestelde globale hervorming van het echtscheidingsrecht.

*
* *

L'amendement n° 71 de *M. Swennen* est retiré.

L'article est adopté à l'unanimité.

Art. 16 et 17

Ces articles ne donnent lieu à aucune observation et sont adoptés à l'unanimité.

Art. 17bis

M. Van Vaerenbergh présente un amendement (n° 52, Doc. n° 545/4) tendant à insérer un article 17bis visant à permettre aux époux de déjà conclure, pendant la procédure de divorce, une convention de liquidation – partage sous la condition suspensive de la concrétisation du divorce.

L'auteur renvoie à la justification détaillée de son amendement.

Plusieurs membres soutiennent cet amendement. La commission s'étant toutefois volontairement limitée à s'attacher à la simplification et à l'humanisation de la procédure de divorce et ayant décidé de ne pas mettre en cause provisoirement les principes du droit du divorce, cet amendement est renvoyé à la sous-commission.

L'examen de cet amendement donnerait inévitablement lieu à des discussions qui pourraient retarder les travaux de la Commission.

M. Van Vaerenbergh retire l'amendement n° 17.

Art. 18

L'amendement n° 53 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/4) coïncide dans ses grandes lignes avec le texte de l'article 18, proposé, qui concerne la nouvelle procédure relative à la transcription dans les registres de l'état civil.

L'amendement forme toutefois un tout avec l'amendement n° 50 du même auteur tendant à insérer un article 13bis (nouveau).

L'amendement n° 50 ayant été retiré au cours de la discussion, l'amendement n° 59 l'est aussi.

L'amendement n° 72 (Doc. n° 545/4) de *M. Swennen* propose que l'accusé de réception (du pli recommandé adressé à l'officier de l'état civil) soit dénoncé aux deux parties, et pas seulement à la partie contre laquelle le divorce a été obtenu.

L'auteur de la proposition de loi reconnaît que l'amendement n° 72 est de nature à accroître la sécurité juridique et déclare ne pas avoir d'objection à la modification proposée.

Amendement n° 71 (van de heer *Swennen*) wordt ingetrokken.

Het artikel wordt eenparig aangenomen.

Art. 16 en 17

Deze artikelen geven geen aanleiding tot bespreking en worden eenparig aangenomen.

Art. 17bis

Amendement n° 52 (Stuk n° 545/4) van de heer *Van Vaerenbergh* beoogt de invoeging van een artikel 17bis. Daarin wordt voorgesteld dat de echtgenoten over de mogelijkheid zouden beschikken om reeds tijdens de echtscheidingsprocedure een overeenkomst van vereffening en verdeling te sluiten, onder opschortende voorwaarde van verwezenlijking van de echtscheiding.

De indiener verwijst naar de uitvoerige gedrukte verantwoording van zijn amendement.

Verscheidene leden steunen dit amendement. Aangezien de commissie zich echter vrijwillig beperkt heeft tot de vereenvoudiging en de humanisering van de procedure van echtscheiding en de beginselen van het echtscheidingsrecht voorlopig niet in vraag worden gesteld, wordt dit amendement naar de subcommissie verwezen.

De bespreking van dit amendement zou onvermijdelijk leiden tot besprekingen die de werkzaamheden van de commissie kunnen vertragen.

De heer *Van Vaerenbergh* trekt amendement n° 17 in.

Art. 18

Amendement n° 53 van de heer *Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/4) stemt grotendeels overeen met de tekst van het voorgestelde artikel 18, dat de nieuwe procedure betreft met betrekking tot de overschrijving in de registers van de burgerlijke stand.

Het amendement vormt echter een geheel met amendement n° 50 (tot invoeging van een artikel 13bis (nieuw)) van dezelfde auteur.

Amendement n° 50 werd in deze discussie ingetrokken en bijgevolg ondergaat amendement n° 59 hetzelfde lot.

Amendement n° 72 (Stuk n° 545/4) van de heer *Swennen* stelt voor dat het ontvangstbewijs (van de aangetekende zending aan de ambtenaar van de burgerlijke stand) niet alleen aan de partij tegen wie de echtscheiding verkregen werd, maar aan beide partijen zou worden aangezegd.

De auteur van het wetsvoorstel geeft toe dat amendement n° 72 de rechtzekerheid kan vergroten en zegt zeker geen bezwaar te hebben tegen de voorgestelde tekstwijziging.

L'amendement n° 73 (Doc. n° 545/4) de M. Swennen tend à supprimer le dernier alinéa de l'article 18, qui oblige l'officier de l'état civil à aviser le procureur du Roi de la transcription. L'auteur de l'amendement estime que cette notification constitue une atteinte à la vie privée.

D'autres membres de la commission, ainsi que le ministre, réfutent cette affirmation.

Le ministre explique que le Code civil confie au procureur du Roi une mission de contrôle à l'égard des actes de l'état civil. C'est parce que le procureur assure un contrôle des registres, de sorte que les modifications apportées à ceux-ci doivent également lui être notifiées.

Le procureur vérifie si toutes les conditions de forme ont été respectées.

Certains membres critiquent cette procédure et estiment qu'il serait préférable que le parquet, qui est déjà surchargé, délègue ces tâches. L'informatisation accrue des services faciliterait aussi le travail.

Le ministre peut comprendre ces critiques, mais réplique qu'une modification de cette procédure ne doit pas être discutée dans le cadre de la proposition de loi à l'examen.

M. Swennen retire son amendement n° 73.

Un membre estime que le premier alinéa de l'article proposé présente une lacune.

Ce texte prévoit que la procédure de transcription échappe à la volonté des parties et que seuls le greffier du tribunal et l'officier de l'état civil interviendront dorénavant dans cette procédure.

Le problème qui se pose est celui de la date à laquelle le jugement ou l'arrêt acquiert force de chose jugée. Cette date dépend de celle de la notification aux parties, qui est inconnue du greffier et à partir de laquelle commence à courir le délai de recours.

Conformément à l'article 723 du Code judiciaire, le greffier est avisé de l'introduction d'un recours. Dans ce cas, il peut ne pas faire transcrire la décision.

Le texte de la proposition de loi ne règle toutefois pas le cas où les parties n'introduisent pas de recours.

Le Ministre constate que le texte proposé présente en effet une lacune sur ce point et présente un amendement (n° 132, Doc. n° 545/8) tendant à prévoir l'obligation de communiquer une copie de l'exploit de signification au greffier.

L'amendement s'inspire de l'article 333, § 1er, et de l'article 354, § 1er, du Code civil concernant respectivement la communication au ministère public des exploits de signification de jugements ou arrêts faisant droit à une demande relative à la filiation ou prononçant l'adoption. Dans ces cas, la communication à l'officier de l'état civil est faite par les soins du ministère public.

*
* *

Amendement n° 73 (Stuk n° 545/4) van de heer Swennen stelt de weglating voor van het laatste lid van artikel 18 dat een kennisgeving aan de procureur des Konings oplegt. De indiener van het amendement vindt deze mededeling privacystorend.

Zijn opmerking wordt weerlegd door de andere commissieleden en door de minister.

De minister legt uit dat het Burgerlijk Wetboek aan de procureur des Konings een controletaak opdraagt met betrekking tot de akten van de burgerlijke stand. De procureur controleert de registers en daarom moeten de wijzigingen daarin ook aan hem medegedeeld worden.

De procureur gaat na of alle vormvereisten werden in acht genomen.

Sommige leden hebben kritiek op deze regeling en zijn van oordeel dat het reeds overbelaste parket deze taken beter zou uit handen geven. Ook een meer doorgedreven informatisering zou reeds heel wat werk kunnen besparen.

De minister heeft begrip voor deze opmerkingen, maar antwoordt dat een wijziging terzake niet in het kader van onderhavig wetsvoorstel moet worden besproken.

De heer Swennen trekt amendement n° 73 in.

Een interveniënt meent dat het eerste lid van het voorgestelde artikel een leemte vertoont.

Deze tekst bepaalt dat de overschrijvingsformaliteit onttrokken wordt aan de wil van de partijen en toevertrouwd wordt aan de griffier van de rechtbank en de ambtenaar van de burgerlijke stand.

Het probleem dat zich voordoet, betreft het tijdstip waarop het vonnis of arrest in kracht van gewijsde gaat. Dit gegeven is afhankelijk van het voor de griffier onbekende tijdstip van de betekening aan de partijen dat de beroepstermijn doet ingaan.

De griffier wordt overeenkomstig artikel 723 van het Gerechtelijk Wetboek ingelicht over het feit dat een rechtsmiddel is ingesteld. In zulk geval mag hij de beslissing niet doen overschrijven.

De tekst van het wetsvoorstel voorziet evenwel niet in een regeling voor het geval dat de partijen geen rechtsmiddel instellen.

De minister stelt vast dat de voorgestelde tekst op dit punt inderdaad een leemte vertoont en dient amendement n° 132 in (Stuk n° 545/8) dat in de voorgestelde tekst de verplichting inschrijft om een afschrift van het exploit van betekening aan de griffier mede te delen.

Het amendement is geïnspireerd door artikel 333, § 1, en artikel 354, § 1, van het Burgerlijk Wetboek betreffende de mededeling aan het openbaar ministerie respectievelijk van de exploit van betekening van de vonnissen of arresten waarbij een vordering betreffende de afstamming wordt toegewezen of de adoptie wordt uitgesproken. In die gevallen verricht het openbaar ministerie de toezending aan de ambtenaren van de burgerlijke stand.

*
* *

Les amendements n°s 72 de M. Swennen et 132 du gouvernement, ainsi que l'article 18, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 19

Cet article ne donne lieu à aucune observation et est adopté à l'unanimité.

Art. 20

Cet article ne donne lieu à aucune observation et est adopté à l'unanimité.

Art. 21

L'amendement n° 54 de M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/4) reprend le troisième alinéa de l'actuel article 1278 du Code judiciaire, mais en améliore le texte en remplaçant le mot « admet » par le mot « prononce » (conformément à l'article 1274 proposé).

L'amendement apporte par ailleurs une correction légistique au troisième alinéa de l'article 1278 en précisant que les articles 229, 231 et 232 auxquels il est renvoyé sont des articles du Code civil (et non du Code judiciaire).

Plusieurs membres attirent l'attention sur l'innovation juridique qui découle du deuxième alinéa de l'article proposé. Cette disposition prévoit qu'en cas de pluralité des demandes, les effets de la décision prononçant le divorce remontent à l'égard des époux, en ce qui concerne leurs biens, au jour de la première demande, qu'elle ait abouti ou non.

Cela implique qu'une demande sur laquelle il n'a pas encore été statué aura néanmoins des effets juridiques parce que les effets de la demande reconventionnelle qui aboutit, quant à elle, à un divorce, remontent à la date d'introduction de la première demande.

Un des experts précise que cette disposition était souhaitée par les avocats de la commission mixte. Si elle peut, dans certains cas, se justifier, elle n'est pas totalement sans risques.

Les membres de la Commission s'accordent néanmoins à considérer que cette disposition pourrait mettre un terme à de nombreuses controverses qui surgissent dans la pratique.

L'auteur de la proposition de loi fait observer que le texte proposé part du principe qu'une période suspecte commence, du point de vue du droit patrimonial, dès qu'une procédure en divorce est engagée. Il est équitable de pouvoir, le cas échéant, en tenir compte dans la procédure.

De amendementen n°s 72 van de heer Swennen en 132 van de regering, evenals het aldus gewijzigde artikel 18 worden eenparig aangenomen.

Art. 19

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking en wordt eenparig aangenomen.

Art. 20

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking en wordt eenparig aangenomen.

Art. 21

Amendement n° 54 van de heer Van Vaerenbergh (Stuk n° 545/4) herschrijft het derde lid van het huidige artikel 1278 van het Gerechtelijk Wetboek maar verbetert de tekst in de zin dat het woord « toegestaan » wordt vervangen door « uitgesproken » (conform het voorgestelde artikel 1274).

Het amendement bevat tevens een verbetering van legistieke aard aan het derde lid van artikel 1278. Bij de verwijzing naar de artikelen 229, 231 en 232 moet worden gepreciseerd dat het om artikelen van het Burgerlijk Wetboek gaat (en dus niet om artikelen van het Gerechtelijk Wetboek).

Verschillende leden wijzen op de juridische innovatie die voortvloeit uit het tweede lid van het voorgesteld artikel. Deze bepaling voorziet dat de rechterlijke uitspraak ten aanzien van de goederen van de echtgenoten, ingeval er meer dan een vordering werd ingesteld, gevolg heeft vanaf de dag waarop de eerste vordering is ingesteld, ongeacht of ze al dan niet is toegewezen.

Zulks houdt in dat een vordering waarover nog geen uitspraak is toch rechtsgevolgen heeft omdat de tegenvordering, die wel tot een echtscheiding leidt, terugwerkt tot op de dag van de eerste vordering.

Voor de advocaten in de gemengde commissie hebben op deze bepaling aangedrongen, aldus een van de deskundigen. In sommige gevallen is deze bepaling weliswaar gerechtvaardigd, maar dat neemt niet weg dat ze risico's inhoudt.

De commissieleden zijn het er niettemin over eens dat de bepaling een einde zou kunnen maken aan heel wat controversen in de praktijk.

De auteur van het wetsvoorstel merkt op dat de voorgestelde tekst uitgaat van het gegeven dat er vermogensrechtelijk een verdachte periode aanbreekt zodra een echtscheidingsprocedure wordt aangevat. Het is billijk om daar in rechte zo nodig rekening mee te houden.

Un membre cite l'exemple suivant :

Un homme engage une procédure en divorce. L'épouse continue d'occuper le logement familial pendant la procédure, alors que c'est son mari qui continue de rembourser l'emprunt hypothécaire. Après quatre ans, cette première demande n'a encore fait l'objet d'aucun jugement, mais la femme intente une action en divorce pour cause d'adultère. Le divorce est autorisé *de plano*. Dans l'état actuel de la législation, le mari ne peut même pas demander une indemnité d'occupation et les remboursements ne peuvent pas être portés en compte. Cette situation est injuste.

L'amendement n° 74 de M. Swennen (Doc. n° 545/4) porte sur le troisième alinéa de l'article 1278 du Code judiciaire et tend à ce qu'il puisse être remonté, lors de la liquidation de la communauté, à un moment antérieur à l'introduction de la demande, plus précisément au moment où la séparation de fait est intervenue.

Cette demande peut être faite à l'heure actuelle dans le cadre d'un divorce pour cause de séparation de fait de 5 ans.

Plusieurs membres estiment que cet amendement pourrait être un facteur d'insécurité juridique.

L'auteur de l'amendement souligne que c'est le juge qui déterminera en fonction des circonstances si les effets juridiques remontent à un moment antérieur à l'introduction de la demande.

Il rappelle en outre que la modification proposée ne vise qu'à généraliser la procédure qui est déjà en vigueur en cas de divorce pour cause de séparation de fait. Dans le cadre d'une procédure en divorce pour cause déterminée, le moment où a pris cours la séparation de fait peut aussi être déterminé avec précision à l'aide d'un extrait du registre de la population ou d'une ordonnance relative aux mesures provisoires et urgentes, de sorte que l'argument de l'insécurité juridique est dénué de tout fondement.

Un autre intervenant est partisan d'un critère encore plus général.

Si, par exemple, un inventaire a été dressé chez un notaire avant que la demande en divorce ait été introduite, le juge devrait également en tenir compte.

Les actes de droit patrimonial que les époux ont volontairement posés devraient toujours être pris en considération.

Si l'article 1278 prévoit que le juge peut ne tenir aucun compte de certains actes patrimoniaux, l'inverse doit également être possible, c'est-à-dire que le juge doit *pouvoir* tenir compte de certains actes de droit patrimonial qui peuvent être prouvés.

Le membre en revient à l'exemple des remboursements pour une habitation.

Il devrait être tenu compte des remboursements qui ont été effectués au cours d'une procédure en divorce par consentement mutuel qui a été interrompue du fait qu'aucun accord n'a pu être conclu. A

Een lid haalt het volgende voorbeeld aan :

Een man leidt een procedure tot echtscheiding in. Tijdens de procedure blijft de vrouw de gezinswoning betrekken, terwijl de man de hypothecaire lening verder betaalt. Na 4 jaar is er over deze eerste vordering nog geen uitspraak, maar leidt de vrouw een echtscheiding in op grond van overspel. De echtscheiding wordt « *de plano* » toegestaan. In de huidige stand van de wetgeving kan de man niet eens een bewoningsvergoeding vragen en ook de afbetalingen kunnen niet aangerekend worden. Dat is onbillijk.

Amendement n° 74 van de heer Swennen (Stuk n° 545/4) betreft het derde lid van artikel 1278 van het Gerechtelijk Wetboek en strekt ertoe om bij de vereffening van de gemeenschap te kunnen teruggaan tot een tijdstip voor de vordering, meer bepaald tot het tijdstip waarop de feitelijke scheiding een aanvang heeft genomen.

Zulks kan momenteel reeds gevraagd worden in het kader van een echtscheiding op grond van 5 jaar feitelijke scheiding.

Sommige leden zijn van oordeel dat dit amendement rechtsonzekerheid kan scheppen.

De indiener van het amendement wijst allereerst op het feit dat de rechter zal uitmaken of de omstandigheden van die aard zijn dat de rechtsgevolgen verder teruggaan dan de vordering.

Voorts herinnert hij eraan dat de voorgestelde wijziging slechts een veralgemening betreft van de reeds geldende regeling voor een echtscheiding op grond van feitelijke scheiding. Ook bij de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten kan het tijdstip waarop de feitelijke scheiding is ingegaan op zeer overtuigende wijze bewezen worden aan de hand van een uittreksel uit het bevolkingsregister of een beslissing inzake voorlopige en dringende maatregelen, zodat het argument van de rechtsonzekerheid vervalft.

Een andere spreker bepleit een nog ruimer criterium.

Indien bijvoorbeeld een boedelbeschrijving werd opgemaakt bij een notaris, vooraleer de eis tot echtscheiding werd ingediend, dan zou de rechter daar ook rekening moeten mee houden.

De vermogensrechtelijke handelingen die de echtgenoten vrijwillig hebben uitgevoerd, zouden steeds in aanmerking moeten worden genomen.

Artikel 1278 bepaalt dat de rechter *geen* rekening kan houden met bepaalde vermogenshandelingen; ook het omgekeerde moet mogelijk zijn, namelijk dat de rechter *wel* rekening houdt met sommige vermogensrechtelijke handelingen die kunnen worden bewezen.

Het lid knoopt aan bij het eerder aangehaalde voorbeeld van afbetalingen voor een woning.

Indien die afbetalingen gebeurden tijdens een procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming die werd stopgezet omdat geen overeenkomst werd bereikt, dan zou daar rekening mee moeten

l'heure actuelle, il n'en est tenu compte au cours d'une procédure en divorce pour cause déterminée engagée ultérieurement, que s'il en est fait mention dans le procès-verbal de liquidation et de partage.

*
* *

L'amendement n° 54 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'amendement n° 74 de *M. Swennen* et l'article, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 22

M. Van Vaerenbergh présente un amendement (n° 55 — Doc. n° 545/4) tendant à attribuer au tribunal de la jeunesse la compétence concernant les mesures relatives aux enfants, aussi bien avant qu'après la procédure. Ce n'est qu'en cas d'urgence qu'il pourra être fait appel à un juge de paix.

Sans se prononcer sur cet amendement quant au fond, le ministre fait observer que la compétence des juges de paix a déjà été considérablement étendue ces dernières années (notamment par les lois sur les loyers et sur les malades mentaux). Il ne paraît pas opportun d'alourdir encore la tâche de ces magistrats dans le cadre de la proposition à l'examen.

Un membre souligne que la procédure en divorce est devenue en soi une matière purement technique. Le jugement n'a en fait d'importance que pour déterminer les responsabilités, en fonction de quoi une pension alimentaire sera éventuellement accordée. Dès le début de la procédure, il faut cependant régler quantité de choses, dont ne peut se charger le juge du fond. Il est donc nécessaire de faire appel au juge des référés. La décision de celui-ci aura sans conteste une influence sur celle du juge du fond en ce qui concerne les conséquences du divorce.

L'expert partage ce point de vue. Le juge des référés est spécialisé dans cette matière et il est disponible dans les plus brefs délais pour régler cette demande, qui est par définition urgente. Cela lui permet d'aborder les problèmes qui lui sont soumis dans leur dimension sociale et humaine spécifique.

L'amendement n° 55 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté à l'unanimité.

L'article est adopté à l'unanimité.

worden gehouden. Deze gegevens worden in een latere procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten momenteel slechts in aanmerking genomen indien ze vermeld worden in het proces-verbaal van vereffening en verdeling.

*
* *

Amendement n° 54 van de heer *Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Amendement n° 74 van de heer *Swennen* en het gewijzigd artikel worden eenparig aangenomen.

Art. 22

De heer *Van Vaerenbergh* heeft amendement n° 55 ingediend (Stuk n° 545/4) dat ertoe strekt de jeugdrechtbank zowel voor als na de procedure bevoegd te maken voor de maatregelen in verband met de kinderen. Alleen in het geval van hoogdringendheid zou een beroep worden gedaan op de vrederechter.

Zonder zich ten gronde uit te spreken over het amendement vermeldt de minister dat de bevoegdheid van de vrederechter de laatste jaren reeds aanzienlijk werd uitgebreid (onder meer door de huurwetgeving en de wetgeving op de geesteszieken). Het lijkt niet opportuun om de taak van deze magistraten nog te verzwaren in het kader van het voorliggend wetsvoorstel.

Een lid onderstreept dat de procedure tot echtscheiding op zich een zuiver technische aangelegenheid geworden is. De uitspraak heeft in feite enkel nog belang voor het vaststellen van de verantwoordelijkheid wat op zijn beurt een invloed heeft op het al dan niet toekennen van onderhoudsgeld. Van bij het begin van de procedure moeten echter tal van zaken geregeld worden. De rechter ten gronde kan zich daar niet voor vrijmaken. Vandaar dat een beroep op de rechter in kort geding noodzakelijk is. Zijn beslissing zal ongetwijfeld een invloed hebben op de beslissing over de gevolgen van de echtscheiding door de rechter ten gronde.

De deskundige valt deze stelling bij. De rechter in kort geding is gespecialiseerd in deze materie en is onmiddellijk beschikbaar om deze vordering, die per definitie dringend is, te behandelen. Hij kan de voorgelegde problemen benaderen in hun specifieke sociale en menselijke dimensie.

Amendement n° 55 van de heer *Van Vaerenbergh* wordt eenparig verworpen.

Het artikel wordt eenparig aangenomen.

Art. 22bis et 22ter

M. Van Vaerenbergh présente les amendements n°s 56 et 57 (Doc. n° 545/4) tendant à insérer les articles 22bis et 22ter.

Ces amendements, qui s'inscrivent dans le droit fil de l'amendement n° 55 (voir ci-dessus) concernant les mesures à l'égard des enfants, sont rejetés à l'unanimité.

Art. 23 et 23bis (amendements n°s 136 et 34)

M. Vandeurzen commente l'amendement n° 33 (Doc. n° 545/4) de *Mmes Merckx-Van Goey et de T'Serclaes, de lui-même et de M. Beaufays*.

Il propose de supprimer l'article 23, 2°, qui concerne l'audition des enfants.

M. Vandeurzen propose de régler ce point d'une manière générale à l'article 872 du Code judiciaire (voir ci-après).

M. Swennen présente un amendement (n° 75 — Doc. n° 545/4) tendant, comme l'amendement n° 34, à transposer dans le droit belge l'article 12 de la Convention relative aux droits de l'enfant.

L'auteur estime que, dans certains cas, il est préférable que le juge ne procède pas lui-même à l'audition de l'enfant en raison du caractère traumatisant que cela pourrait avoir. Il propose que le juge puisse désigner un expert à cet effet. L'amendement vise également à permettre au Ministère public et au juge (article 973 du Code judiciaire) d'assister éventuellement à l'audition.

Le membre craint que le procès-verbal qui serait dressé par le juge à l'issue de l'audition et qui, aux termes de la proposition de loi, doit être notifié aux avocats, ne vienne presque toujours à la connaissance des parties, ce qui n'est pas le but poursuivi.

Son amendement prévoit dès lors qu'il ne sera plus dressé procès-verbal de l'audition, mais que cette dernière fera l'objet d'un rapport d'expertise, qui pourra être consulté.

Le membre ne voit pas d'objection à ce que l'on élabore une réglementation générale en matière d'audition des enfants, ainsi que le prévoit l'amendement n° 34 (tendant à insérer un article 23bis, Doc. n° 545/4).

Un membre estime qu'il ne faut pas exagérer le traumatisme que l'enfant pourrait subir.

Un bon magistrat organisera la rencontre de telle manière que l'enfant puisse s'exprimer dans un climat de confiance.

En outre, le juge peut mieux comprendre certaines choses par un contact direct avec l'enfant qu'en ayant recours à un intermédiaire.

Un autre membre se rallie à ce point de vue. Il ne faut pas surprotéger les enfants. En général, un en-

Art. 22bis en 22ter

De heer Van Vaerenbergh heeft de amendementen n^{rs} 56 en 57 ingediend (Stuk n^r 545/4) strekkende tot de invoeging van de artikelen 22bis en 22ter.

De amendementen die een voortzetting zijn van wat in amendement n^r 55 (zie hoger) werd voorgesteld met betrekking tot de maatregelen aangaande de kinderen, worden eenparig verworpen.

Art. 23 en 23bis (amendementen n^{rs} 136 en 34)

De heer Vandeurzen licht amendement n^r 33 toe (Stuk n^r 545/4) van *mevrouw Merckx-Van Goey, mevrouw de T'Serclaes, hemzelf en de heer Beaufays*.

Hij stelt de weglating voor van het 2° van artikel 23, dat het horen van de kinderen betreft.

De heer Vandeurzen stelt voor dat dit punt op algemene wijze zou geregeld worden in artikel 872 van het Gerechtelijk Wetboek (zie verder).

De heer Swennen heeft amendement n^r 75 ingediend (Stuk n^r 545/4). Zoals amendement n^r 33 beoogt ook dit amendement artikel 12 van het Verdrag inzake de rechten van het kind in het interne recht op te nemen.

De indiener van het amendement meent dat de kinderen in sommige gevallen beter niet rechtstreeks door de rechter worden gehoord om een mogelijk traumatiserend effect te vermijden. Hij stelt voor dat de rechter een deskundige zou kunnen aanwijzen. Het amendement voorziet tevens dat het openbaar ministerie en de rechter (artikel 973 van het Gerechtelijk Wetboek) daarbij aanwezig kunnen zijn.

Het lid vreest dat het proces-verbaal dat na het horen door de rechter zou worden opgesteld en dat volgens het wetsvoorstel aan de advocaten moet verzonden worden bijna steeds ook bij de betrokken partijen zal belanden, wat niet de bedoeling is.

In zijn voorstel van amendement vervalt het proces-verbaal. Er wordt immers een deskundigenverslag opgemaakt, dat ingekeken kan worden.

Het lid heeft geen bezwaar tegen een algemene regeling van het hoorrecht, zoals voorgesteld in amendement n^r 34 (tot invoeging van een artikel 23bis, Stuk n^r 545/4).

Een lid is van oordeel dat het mogelijk traumatiserend effect niet moet overdreven worden.

Een goed magistraat zal de ontmoeting aldus organiseren dat het kind zich kan uitspreken in een klimaat van vertrouwen.

Bovendien zal het rechtstreeks contact met het kind aan de rechter bepaalde zaken bijbrengen die door tussenpersonen minder goed kunnen worden overgebracht.

Een ander lid treedt dat standpunt bij. Kinderen moeten niet overbeschermd worden. Een 12-jarige is

fant de 12 ans est suffisamment grand et équilibré pour faire face à une telle situation.

L'expert fait observer que la commission mixte avait déjà terminé ses travaux au moment où la Convention relative aux droits de l'enfant a été approuvée.

En ce qui concerne l'amendement n° 75 de M. Swennen, l'intervenant estime que la désignation d'un expert ne peut certainement pas devenir automatique.

Il souligne ensuite que le but ne peut être d'appliquer les règles relatives à l'expertise. Le caractère contradictoire, par exemple, ne lui paraît pas opportun en l'occurrence.

Une expertise occasionnera de toute manière un retard dans la procédure. Il réagit enfin aux points de vue formulés par d'autres membres qui estiment que dans la matière également, il faut avoir confiance dans la magistrature. Le magistrat a en effet aussi une part de responsabilité, même si certains magistrats seront peut-être moins aptes à s'acquitter de cette tâche.

L'expert n'est certainement pas opposé à un texte général, qui présentera par ailleurs l'avantage d'intégrer la jurisprudence de la Cour de cassation concernant l'article 931 du Code judiciaire (voir Cass., 27 septembre 1974, Arr. Cass. 1975 et Cass., 11 octobre 1979, Arr. Cass. 1979-1980). Il conseille néanmoins de prévoir au moins, dans le texte à l'examen, un renvoi à la réglementation générale.

La commission mixte suggérerait le magistrat puisse décider, au cas par cas, d'entendre lui-même l'enfant ou de charger un expert de l'entendre. Le magistrat n'est pas un psychologue ni un assistant social et il est dès lors préférable qu'il puisse, dans certains cas, faire recueillir certains éléments d'information par une personne qualifiée. Toutefois, s'il n'est pas nécessaire de faire appel à un expert, il est souhaitable de pouvoir en faire l'économie de temps et d'argent.

Afin d'aborder la problématique de façon systématique, le rapporteur rappelle quelles sont les options juridiques et politiques à prendre.

1) Il faut partir de l'article 12 de la Convention ONU, ratifiée par la Belgique.

- l'enfant, capable de discernement;
- doit avoir la possibilité d'être entendu;
- dans toute procédure judiciaire;
- l'intéressant (le concernant);
- soit directement, soit par l'intermédiaire d'un représentant ...

meestal mondig en evenwichtig genoeg om deze situatie aan te kunnen en te verwerken.

De deskundige wijst er op dat de gemengde commissie zijn werkzaamheden reeds beëindigd had vooraleer het Verdrag over de rechten van het kind werd goedgekeurd.

Wat amendement n° 75 van de heer Swennen betreft, meent de spreker dat de aanstelling van een deskundige zeker geen automatisme mag worden.

Voorts wijst hij erop dat het geenszins de bedoeling kan zijn dat de regels met betrekking tot het deskundigenonderzoek zouden gelden. Ondermeer het tegensprekelijk karakter lijkt niet opportuun in deze situatie.

Een deskundigenonderzoek zal hoe dan ook een vertragend effect op de procedure hebben. Ten slotte gaat hij in op het standpunt van andere commissieleden die menen dat men ook in deze materie vertrouwen moet hebben in de magistratuur. Inderdaad, de magistraat draagt ook de verantwoordelijkheid terzake, al moet er rekening mee gehouden worden dat sommige magistraten misschien minder geschikt zullen zijn voor deze opdracht.

De deskundige is zeker niet gekant tegen een algemene tekst die tevens het voordeel heeft dat de rechtspraak van het Hof van Cassatie bij artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek (zie Cass., 27 september 1974, Arr. Cass. 1975 en Cass., 11 oktober 1979, Arr. Cass. 1979-1980) opgenomen kan worden. Hij raadt nochtans aan om in de voorliggende tekst ten minste een verwijzing naar de algemene regeling op te nemen.

De gemengde commissie suggereerde dat de magistraat voor elk geval afzonderlijk moet kunnen beslissen of hij de jongere zelf hoort dan wel of een deskundige met deze opdracht wordt belast. De magistraat is geen psycholoog noch een maatschappelijk assistent en laat bepaalde onderzoeken dus beter uitvoeren door een gekwalificeerd persoon. Indien het echter niet nodig blijkt om een deskundige bij de zaak te betrekken, kan men zich beter de kosten en de tijd besparen.

Om het voorliggend probleem systematisch te onderzoeken, brengt de rapporteur in herinnering welke opties (zowel juridisch als politiek) dienen genomen te worden.

1) Er moet worden uitgegaan van artikel 12 van het Verdrag van de Verenigde Naties dat door België is bekrachtigd, en dat het volgende bepaalt :

- een kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen;
- moet in de gelegenheid worden gesteld te worden gehoord;
- in iedere gerechtelijke procedure;
- die het kind betreft (aangaat);
- hetzij rechtstreeks, hetzij door bemiddeling van een vertegenwoordiger ...

Ce texte doit être transposé en droit belge à ces seules conditions (on ne peut en ajouter d'autres).

Une question préalable se pose toutefois : Doit-il vraiment être transposé ?

Certaines décisions jurisprudentielles ont admis l'effet direct de cette Convention, estimant que l'article 12 contenait un principe suffisamment clair pour conférer un droit subjectif à l'enfant : le droit d'être entendu (Cour d'appel de Mons, 20 avril 1993, *JLMB* 1993, p. 784).

Il semble toutefois utile de transposer expressément l'article 12 en droit interne pour éviter toute discussion sur cet effet et bénéficier d'une lisibilité, d'une clarté et d'une sécurité juridique, outre la nécessité de prévoir les modalités de ce droit.

Il convient donc de prévoir en droit belge une disposition expresse.

2) Cette proposition de loi permet d'insérer une disposition générale, applicable à toutes les procédures judiciaires dans lesquelles l'enfant est intéressé. Se limiter aux procédures en divorce ne ferait que retarder la mise en œuvre de l'article 12 dans les autres procédures.

A noter que la France a opté pour cette voie dans sa loi du 6 janvier 1993.

3) Quelles sont les conditions auxquelles le texte de loi doit répondre ?

A) *Enfant capable de discernement*

Un choix s'impose :

1. Soit, on utilise l'expression « *enfant capable de discernement* », sans préciser d'âge.

Le texte permettra une application moins rigide mais laissera une marge d'appréciation plus large au juge qui évaluera au cas par cas la maturité de l'enfant. Le texte évoluera avec les « mœurs » ...;

2. Soit, on présume l'âge d'un enfant capable de discernement et on estime que généralement, dans notre culture, l'enfant de plus de 12 ans (ou 13) est capable de discernement. Ce seuil a l'avantage de donner un point de repère au juge et aux justiciables.

Une remarque s'impose dès à présent :

— le juge peut-il écarter l'audition d'un enfant ?

Pour être fidèle à la Convention ONU, le juge ne pourrait l'écarter que si l'enfant n'a pas la capacité de discernement, cette capacité étant le seul critère prévu.

Ce pouvoir du juge est donc lié au choix de la commission quant à la limite de la capacité de discernement.

Bij de omzetting in het Belgisch recht mogen uitsluitend die voorwaarden worden gesteld (er mogen geen voorwaarden moet worden toegevoegd).

Vooraf moet evenwel de vraag worden beantwoord of de tekst werkelijk moet worden omgezet ?

Bij bepaalde rechterlijke beslissingen werd immers geoordeeld dat het Verdrag een rechtstreekse uitwerking heeft, aangezien het beginsel bepaald in artikel 12 duidelijk genoeg is om het kind een subjectief recht toe te kennen, het recht met name om te worden gehoord (hof van beroep te Bergen dd. 20 april 1993, *JLMB* 1993, blz. 784).

Toch lijkt het nuttig om artikel 12 uitdrukkelijk in ons recht om te zetten ten einde betwistingen omtrent de uitwerking te voorkomen, de leesbaarheid, duidelijkheid en rechtszekerheid te waarborgen en bovendien de toepassingswijze van dat recht te bepalen.

Er moet in het Belgisch recht derhalve in een uitdrukkelijke bepaling worden voorzien.

2) Dit wetsvoorstel biedt de mogelijkheid een algemene bepaling op te nemen die zou gelden in alle gerechtelijke procedures waarbij het kind is betrokken. Mocht artikel 12 beperkt blijven tot de echtscheidingsprocedures dan loopt de toepassing van dat artikel vertraging op in de andere procedures.

Aangestipt zij dat Frankrijk bij de wet van 6 januari 1993 een dergelijke keuze heeft gemaakt.

3) Aan welke voorwaarden moet de wettekst voldoen ?

A) *Het kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen*

Men staat voor de volgende keuze :

1. ofwel hanteert men de uitdrukking « *een kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen* », zonder enige leeftijd te preciseren.

De tekst maakt een minder strikte toepassing mogelijk; de rechter krijgt evenwel een ruimere beoordelingsbevoegdheid omdat hij geval per geval kan nagaan of het kind wel voldoende rijp is. De tekst kan met de « zeden » mee evolueren ...;

2. ofwel schat men op welke leeftijd een kind in staat is zijn eigen mening te vormen; in onze cultuur gaat men er doorgaans van uit dat een kind van meer dan 12 (of 13) jaar daartoe in staat is. Dank zij een dergelijke drempel beschikken rechter en rechtzoekenden over een richtsnoer.

Toch rijst nu al een vraag :

— mag de rechter het verhoor van een kind weren ?

Wil de rechter het VN-Verdrag in acht nemen, dan mag hij dat verhoor slechts weren indien het kind niet in staat is zijn eigen mening te vormen, omdat dit kenmerk het enige voorgeschreven criterium is.

Die bevoegdheid van de rechter hangt derhalve af van de commissie, die moet bepalen hoever die capaciteit gaat.

Il est important de rappeler que le texte ne permet pas d'écarter l'audition pour d'autres raisons (d'opportunité ou autres).

Les seuls critères sont l'âge et le degré de maturité.

B) *Les modalités de l'audition*

La commission doit faire les choix suivants :

1) *Qui entend le mineur ?*

- le juge ou le ministère public ?
- un expert ?

2) *Où l'enfant est-il entendu ?*

- en chambre du conseil ?
- dans un autre lieu ?

3) *En présence de qui, du ministère public, des parents, d'une personne de son choix, d'un expert ?*

4) *Comment l'enfant se manifeste-t-il ?*

- Comment l'avertir ?
- Comment demande-t-il à être entendu ?

5) *Le juge peut-il décider d'office l'audition ?*

- L'enfant peut-il la refuser ?

Oui, puisqu'il s'agit d'un droit subjectif, d'une faculté qui lui appartient.

6) *Si un expert intervient :*

- Quelle est la procédure ?
- Qui supporte le coût ?

7) *Qui peut prendre connaissance du procès-verbal de l'audition ?*

- Comment ?
- Les parties reçoivent-elles une copie ?

8) *Comment faire en sorte que l'audition ne retarde pas la procédure ?*

9) *Faut-il prévoir des modalités particulières devant le juge de paix (article 223 du Code civil) ?*

Intervention de l'expert

Dans le cadre de la législation existante, les enfants peuvent déjà être entendus lorsque leurs parents divorcent. La nature de l'entretien sera diffé-

Er zij aan herinnerd dat de tekst niet toestaat het verhoor op grond van andere redenen (opportuïteitsredenen of andere) te weren.

Alleen leeftijd en rijpheid komen in aanmerking.

B) *Nadere bepalingen inzake het verhoor*

De commissie moet een antwoord geven op de volgende vragen :

1) *Door wie wordt de minderjarige gehoord ?*

- door de rechter of door het openbaar ministerie ?
- door een deskundige ?

2) *Waar wordt het kind gehoord ?*

- in de raadkamer ?
- of elders ?

3) *In wiens aanwezigheid wordt het kind gehoord, het openbaar ministerie, de ouders, een persoon naar keuze, een deskundige ?*

4) *Hoe maakt het kind zich kenbaar ?*

- Hoe wordt het op de hoogte gebracht ?
- Hoe verzoekt het om te worden gehoord ?

5) *Kan de rechter ambtshalve beslissen het kind te horen ?*

- Kan het kind weigeren te worden gehoord ?

Ja, aangezien het om een subjectief recht, een aan het kind toegekende mogelijkheid, gaat.

6) *Ingeval een deskundige optreedt :*

- Hoe verloopt de procedure ?
- Wie draagt de kosten ?

7) *Wie kan kennis nemen van het proces-verbaal van het verhoor ?*

- Hoe ?
- Krijgen de partijen een afschrift ?

8) *Hoe moet worden voorkomen dat het verhoor de procedure vertraagt ?*

9) *Moeten bijzondere bepalingen worden uitgewerkt voor het geval waarin de vrederechter optreedt (cf. artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek) ?*

Tussenkoms van de deskundige

Reeds onder de huidige wetgeving kunnen de kinderen, naar aanleiding van de echtscheiding van hun ouders gehoord worden. Het onderhoud zal anders

rente selon que l'enfant est entendu par le juge de la jeunesse, le juge de paix ou le juge des référés.

S'il sera relativement facile chez le juge de la jeunesse, l'entretien sera moins évident chez le juge des référés.

Par le passé, le Cour d'appel de Liège a d'ailleurs considéré qu'il valait mieux que l'enfant ne soit pas entendu par le juge des référés.

Depuis l'entrée en vigueur de la convention, il est relativement plus fréquent que les parents ou l'avocat demandent au juge de convoquer les enfants. Les parents n'assistent pas à cet entretien.

L'entretien se déroule généralement en chambre du conseil et en présence d'un membre du parquet et du greffier. Pour le juge, il s'agit d'une situation peu habituelle avec laquelle il n'est donc pas très familiarisé.

Lorsqu'un examen psycho-médical a été effectué par un expert, le juge statuera en fonction du rapport écrit. Il est rare que l'on demande à l'expert de fournir des précisions oralement.

L'entretien avec l'enfant ne fait jamais l'objet, en tout cas à Bruxelles, d'un rapport écrit. Lors de l'audience publique suivante, le juge fait rapport oralement aux parents ou aux avocats présents.

Lorsqu'un expert entend l'enfant, les conclusions sont jointes au dossier.

Il y a beaucoup moins de formalisme mais aussi plus de professionnalisme chez le juge de la jeunesse, parce qu'il est familiarisé avec ce genre de situations. Le juge de la jeunesse est en contact étroit avec le délégué de la protection de la jeunesse qui a procédé à l'examen social ou avec la personne qui a effectué l'examen psycho-médical.

Le juge de la jeunesse entend l'enfant seul ou en présence de l'un de ses parents ou des deux réunis.

A Bruxelles, cet entretien, qui se déroule toujours au bureau du juge de la jeunesse, fait l'objet d'un rapport écrit.

En théorie, le juge du fond peut également entendre l'enfant, mais cela n'arrive jamais dans la pratique.

L'expert précise enfin qu'il ne faudrait en aucun cas demander à l'enfant, lors de l'audition, de faire un choix entre les parents. Ce serait une erreur psychologique.

Les enfants ne doivent d'ailleurs pas être entendus systématiquement.

Il est préférable que le droit de garde et de visite soit réglé par les parties.

Les enfants ne devraient être entendus que lorsque des problèmes spécifiques se posent.

Interventions des membres

Un membre reste sceptique quant à la solution détaillée proposée par le rapporteur.

verlopen, naargelang het de jeugdrechter, de vrederechter of de rechter in kort geding is die het kind hoort.

Bij de jeugdrechter zal dat relatief vlot gaan terwijl het bij de rechter in kort geding veel minder natuurlijk zal verlopen.

Het hof van beroep van Luik heeft zich vroeger trouwens in negatieve zin uitgesproken over het horen van de jongere door de rechter in kort geding.

Sedert de inwerkingtreding van het verdrag gebeurt het iets vaker dat de ouders of de raadsman vragen dat de rechter de kinderen oproept. De ouders zijn bij dit onderhoud niet aanwezig.

Het onderhoud heeft meestal plaats in raadkamer in aanwezigheid van een lid van het parket en van de griffier. Voor de rechter gaat het om een situatie die hij niet gewoon is en waar hij dus minder vertrouwd mee omgaat.

Indien door een deskundige een medisch-psychologisch onderhoud werd uitgevoerd, dan zal de rechter oordelen op basis van het schriftelijk verslag. De deskundige wordt zelden uitgenodigd om mondelinge toelichtingen te verschaffen.

Over het onderhoud met de jongere wordt, in Brussel althans, nooit schriftelijk gerapporteerd. De rechter brengt op de eerstvolgende openbare zitting mondeling verslag uit aan de ouders of aan de aanwezige advocaten.

Indien een deskundige de jongere hoort dan worden die bevindingen bij het dossier gevoegd.

Bij de jeugdrechter gaat het er veel informeler maar ook professioneler aan toe omdat het voor hem een vertrouwde situatie betreft. De jeugdrechter staat in nauw contact met de afgevaardigde van de jeugdbescherming die het sociaal onderzoek deed of met de persoon die het medisch-psychologisch onderzoek heeft uitgevoerd.

De jeugdrechter hoort de jongere alleen of in het bijzijn van één of beide ouders.

In Brussel wordt van dit onderhoud, dat steeds op het bureau van de jeugdrechter doorgaat, een schriftelijk verslag gemaakt.

De rechter ten gronde zou de jongere in theorie ook kunnen horen maar dat gebeurt in de praktijk nooit.

De deskundige besluit dat het hoorrecht nooit zou mogen gebruikt worden om de kinderen een keuze te laten maken tussen hun ouders. Dat zou psychologisch een vergissing zijn.

De kinderen hoeven ook niet systematisch gehoord te worden.

Het hoede- en bezoekrecht wordt nog steeds bij voorkeur door de partijen geregeld.

De kinderen zouden slechts moeten gehoord worden als er specifieke problemen zijn.

Tussenskomsten van de leden

Een lid staat nogal sceptisch tegenover de gedetailleerde regeling die door de rapporteur wordt voorgesteld.

Il faut éviter un excès de formalisme juridique. Il serait d'ailleurs dangereux d'accorder trop d'importance au droit d'être entendu, car on pourrait craindre que les enfants ne soient manipulés afin de prendre position dans le conflit entre leurs parents devant le tribunal.

*
* *

Le droit d'audition est déjà appliqué dans la pratique, alors qu'il n'existe pourtant pas de procédure précise ou obligatoire.

Se joignant au rapporteur, *un membre* demande si la convention doit réellement être transposée.

Certains juges estiment en effet que le texte est d'application directe, étant donné que l'article 12 instaure un droit subjectif.

Il paraît toutefois souhaitable, dans un souci de clarté, de prévoir une disposition légale.

N'est-il cependant pas exagérément ambitieux de vouloir apporter une solution globale au problème du droit d'être entendu dans le cadre de la présente discussion ?

L'enfant a le droit d'être entendu dans les matières qui le concernent ou l'intéressent.

La notion d'« intéressé » est bien connue dans notre droit.

Il est évident, particulièrement en ce qui concerne le droit de garde ou de visite, que le juge doit choisir la solution qui sert le mieux les intérêts de l'enfant.

Celui-ci ne peut-il toutefois pas être considéré comme ayant un intérêt en ce qui concerne les autres conséquences du divorce.

Si l'enfant n'est peut-être pas directement intéressé en ce qui concerne la manière dont les biens sont partagés, il s'agit néanmoins d'un problème qui le concerne.

Et que dire des enfants majeurs ? La répartition des biens et l'octroi éventuel d'un pouvoir alimentaire revêtent également de l'importance pour eux.

Ne pourrait-on étendre le droit d'audition aux enfants majeurs ?

La convention prévoit que le mineur doit être entendu s'il est « capable de discernement ».

Un membre estime qu'il vaut mieux ne pas associer ce critère à un âge précis, sans quoi la convention pourrait être appliquée de façon arbitraire.

Il serait préférable que le législateur définisse un certain nombre d'éléments afin que ce critère puisse être convenablement appliqué et interprété.

Une difficulté pour le juge résidera dans le fait qu'il ne pourra voir l'enfant préalablement.

Afin de mieux comprendre la notion de « discernement », l'intervenant lit la définition suivante, extraite du Petit Robert : « opération de l'esprit par

Hij waarschuwt voor teveel juridisch formalisme. Overdreven veel aandacht schenken aan het hoorrecht houdt ook een zeker gevaar in. Het is immers niet ondenkbaar dat de kinderen gemanipuleerd worden om op de rechtbank bepaalde standpunten in het conflict tussen hun ouders in te nemen.

*
* *

Het hoorrecht wordt in de praktijk reeds toegepast zonder dat een duidelijke of dwingende procedure bestaat.

Evenals de rapporteur, stelt *een lid* de vraag of het verdrag wel moet worden omgezet.

Bepaalde rechterlijke beslissingen oordeelden immers dat de tekst een rechtstreekse uitwerking heeft, aangezien artikel 12 een subjectief recht toekent.

Een wettelijke bepaling valt echter te verkiezen omdat ze het voordeel van de duidelijkheid biedt.

Is het echter niet wat ambitieus om naar aanleiding van deze bespreking een algemene regeling voor het hoorrecht te willen uitwerken ?

De jongere heeft het recht om gehoord te worden in de aangelegenheden die hem betreffen of aangaan.

Het begrip « belanghebbende » is een vertrouwd begrip in ons rechtsstelsel.

Inzonderheid wat het hoede- of bezoekrecht betreft, is het evident dat de rechter moet weten welke regeling de belangen van het kind het best kan dienen.

Kan het kind echter ook niet beschouwd worden als belanghebbende met betrekking tot de andere gevolgen van de echtscheiding ?

Al heeft de jongere misschien geen rechtstreeks belang bij de wijze waarop de goederen verdeeld worden, toch is dat een zaak die hem aangaat.

En wat met de meerderjarige kinderen ? Ook voor hen kan de verdeling en het toekennen van onderhoudsgeld van belang zijn.

Kan het hoorrecht tot de meerderjarige kinderen worden uitgebreid ?

Volgens het verdrag moet de minderjarige gehoord worden als hij « *in staat is om zijn eigen mening te vormen* ».

Volgens het lid wordt dit criterium beter niet aan een leeftijd gekoppeld want dat zou een arbitraire toepassing van het verdrag tot gevolg hebben.

Het ware verkieslijk dat de wetgever de nodige elementen zou aanreiken om het criterium praktisch hanteerbaar en interpreteerbaar te maken.

De rechter zal natuurlijk steeds op de moeilijkheid stuiten dat hij het kind niet vooraf kan zien.

Om het begrip « in staat zijn eigen mening te vormen » of in de Franse tekst « capable de discernement » beter te begrijpen leest spreker de volgende

laquelle on distingue deux ou plusieurs objets de pensée ».

En ce qui concerne les modalités de l'audition, le membre estime que l'enfant doit être entendu dans un environnement dépourvu, autant que possible, d'éléments susceptibles de le traumatiser.

Un expert peut être présent lors de l'entretien avec le juge. Dans ce cas, il faut que l'expert désigné jouisse de la confiance des deux parties, afin qu'il ne puisse être accusé de manipulation par la suite.

Il faut que le procureur du Roi, qui est censé défendre les intérêts du mineur, puisse assister à l'entretien.

Il ne paraît pas souhaitable qu'un avocat assiste à l'audition, même si certaines constatations pouvaient avoir une influence sur le fond du litige.

La convocation peut être soumise aux règles du droit commun, ce qui signifie que la convocation devra être remise au représentant légal de l'enfant. On pourra également se conformer aux règles du droit commun en ce qui concerne le recouvrement des frais.

Le droit d'être entendu étant un droit subjectif, l'enfant peut refuser d'en faire usage.

Le membre souligne par ailleurs qu'il faut impérativement garantir la confidentialité de l'entretien.

Il termine en soulignant que le droit d'être entendu ne peut en aucun cas être prétexte à des manœuvres dilatoires.

*
* *

Un membre se rallie à l'analyse du rapporteur mais émet certains doutes en ce qui concerne la concrétisation du droit d'être entendu.

Un divorce constitue toujours une situation conflictuelle très délicate, de sorte qu'une audition maladroite pourrait s'avérer traumatisante.

L'intervenant estime qu'il vaut mieux ne courir aucun risque et confie l'audition à un expert et *non* au juge.

Le membre souligne encore que les modalités d'application du droit d'être entendu ne devraient pas donner lieu à une surréglementation.

La procédure en serait terriblement alourdie, avec tous les risques d'abus que cela comporte.

*
* *

Un autre membre estime que la convention de New York, qui est l'aboutissement d'une longue évolution, part du principe que l'enfant ne doit plus être considéré comme un objet mais comme un sujet de droit.

taalkundige verklaring voor uit de « petit Robert » : « opération de l'esprit par laquelle on distingue deux ou plusieurs objets de pensée ».

Wat de modaliteiten van de hoorzitting betreft, is het lid van oordeel dat de jongere moet gehoord worden in een omgeving die zo weinig mogelijk traumatiserend kan zijn.

Bij het onderhoud met de rechter kan een deskundige betrokken worden. In dat geval dient ervoor te worden gezorgd dat de aangewezen deskundige het vertrouwen geniet van beide partijen, opdat hij achteraf niet van manipulatie zou worden beschuldigd.

De procureur des Konings, die geacht wordt de belangen van de minderjarige te beschermen, moet bij het onderhoud toegelaten worden.

Het lijkt niet aangewezen om een advocaat bij de hoorzitting te betrekken, al zouden sommige vaststellingen een invloed kunnen hebben op de grond van het geschil.

De oproeping kan volgens het gemeen recht verlopen wat betekent dat ze door de wettelijke vertegenwoordiger in ontvangst zal moeten genomen worden. Voor de regeling van de kosten kan het gemeen recht eveneens worden toegepast.

Aangezien het hoorrecht een subjectief recht is, kan het kind weigeren om er gebruik van te maken.

Het lid onderstreept nog dat de vertrouwelijkheid van het onderhoud moet kunnen worden gewaarborgd.

Hij besluit dat het hoorrecht niet als verdragingsmanoeuvre mag worden aangewend.

*
* *

Een lid looft de analyse van de rapporteur maar kijkt met enige argwaan naar de concretisering van het hoorrecht.

Een echtscheiding betreft een zeer delicate conflictsituatie zodat de vrees kan bestaan dat het onoordeelkundig horen een trauma zou kunnen verwekken.

Deze spreker verkiest dat risico niet te lopen en stelt voor dat de jongere steeds door een deskundige en dus *niet* door de rechter zou worden gehoord.

Het lid merkt voorts nog op dat de bezorgdheid met betrekking tot de modaliteiten niet tot een overreglementering mag leiden.

De procedure zou er aanzienlijk kunnen door verzaamd worden met alle mogelijke misbruiken vanden.

*
* *

Het verdrag van New York is het eindpunt van een lange evolutie en gaat uit van de filosofie dat het kind niet langer als object maar als volwaardig rechtssubject wordt beschouwd, aldus een *volgende spreker*.

Il s'agit à présent de transposer ce texte dans notre législation nationale avec toute la souplesse requise.

Le membre est partisan d'une solution globale. En ce qui concerne l'âge, on pourrait utiliser un double critère et prévoir que ce droit d'être entendu ne pourra être refusé qu'aux enfants âgés de moins de douze ans et jamais au delà.

Le membre précise qu'il reviendra encore ultérieurement sur les modalités d'exercice du droit d'être entendu.

*
* *

L'auteur principal de la proposition de loi approuve également le rapporteur.

Au moment où la commission mixte achevait ses travaux, la convention de New York n'existait pas encore, et c'est la raison pour laquelle la proposition de loi à l'examen ne prévoit rien en ce qui concerne le droit des enfants d'être entendus.

L'intervenant souligne ensuite l'importance de cette discussion.

L'article 12 de la convention utilise en effet une terminologie qui appelle quelques explications.

« L'enfant (c'est-à-dire le mineur) qui est *capable de discernement* a le droit d'exprimer librement son opinion. Ces opinions sont dûment prises en considération eu égard à l'âge et au degré de maturité de l'enfant. »

Les notions de « discernement » et de « maturité » ne sont pas synonymes et doivent être considérés comme des critères distincts.

Le membre émet encore les considérations suivantes :

1. la convention n'implique pas que les enfants doivent être entendus systématiquement;
2. le droit d'être entendu peut être refusé;
3. lorsqu'il en est ainsi, la décision du juge doit être dûment motivée;
4. pour les modalités et l'exercice concret du droit d'être entendu, on peut prévoir la même procédure que devant le juge de la jeunesse.

Réponses de l'expert

L'expert souligne que le droit des mineurs d'être entendus n'a rien à voir avec le fond du litige. Il n'est cependant pas exclu qu'au cours de l'entretien, l'enfant rapporte des informations ayant trait au litige, comme par exemple la présence d'une concubine. Cela ne signifie pas pour autant qu'il faille considérer l'enfant comme un arbitre.

L'expert rappelle que la procédure actuelle prévoit que les enfants peuvent subir un examen psychomédical devant un expert. Cela se produit parfois avec de très jeunes enfants.

Het komt er nu op aan om deze tekst op een voldoende soepele wijze in het nationale recht om te zetten.

Het lid is voorstander van een algemene regeling. Met betrekking tot de leeftijd zou een dubbel criterium kunnen worden gehanteerd. De grens zou op twaalf jaar worden gelegd; onder die leeftijd zou het hoorrecht kunnen geweigerd worden, daarboven niet.

Het lid kondigt aan dat ze later nog over de modaliteiten van het hoorrecht wenst tussen te komen.

*
* *

Ook de *hoofdindienster* van het wetsvoorstel valt de rapporteur bij.

Het verdrag van New York bestond nog niet toen de gemengde commissie haar werkzaamheden beëindigde en dat is de reden waarom onderhavig wetsvoorstel het hoorrecht van de kinderen niet vermeldt.

De spreker wijst vervolgens op het belang van deze bespreking.

Artikel 12 van het verdrag gebruikt immers een terminologie die enige uitleg behoeft.

« Een kind (lees : de minderjarige) dat in *staat is vrijelijk zijn mening te vormen*, heeft het recht die mening te uiten. Aan die mening wordt een passend belang gehecht, in overeenstemming met zijn leeftijd en *rijpheid*. »

De begrippen « in staat zijn een mening te vormen » en « *rijpheid* » zijn geen synoniemen en moeten als verschillende criteria worden beschouwd.

Het lid maakt nog de volgende bedenkingen :

1. uit het verdrag volgt niet dat kinderen systematisch moeten gehoord worden;
2. het hoorrecht zou kunnen geweigerd worden;
3. in dat geval moet de beslissing van de rechter behoorlijk gemotiveerd worden;
4. voor de voorwaarden en de concrete uitwerking van het hoorrecht kan de procedure voor de jeugdrechter worden overgenomen.

Antwoorden van de deskundige

De deskundige onderstreept dat het hoorrecht van de minderjarige kinderen niets te maken heeft met de grond van het geschil. Het is nochtans niet onmogelijk dat het kind tijdens het onderhoud zaken meedeelt die het geschil zelf betreffen, bijvoorbeeld de aanwezigheid van een concubine. Zulks betekent echter nog niet dat het kind als scheidsrechter optreedt.

De deskundige herinnert eraan dat de kinderen in de huidige procedure door een expert kunnen gehoord worden voor een medisch-psychologisch onderzoek. Dat gebeurt zelfs voor nog zeer jonge kinderen.

La modification qui est proposée n'aura de sens que si l'entretien avec le juge est également réglé de façon précise.

Il faudrait éviter autant que possible la présence d'adultes au cours de l'entretien, car ceux-ci pourraient inhiber l'enfant ou avoir tendance à intervenir.

Le juge devra établir un rapport sur l'entretien afin que la défense puisse exercer ses droits.

Certaines informations ou opinions devront pouvoir être tues à la demande du mineur; dans ce cas, elles ne seront pas prises en compte par le juge.

Répliques des membres

Un membre renvoie à l'article 931 du Code judiciaire, qui prévoit que le mineur d'âge de moins de quinze ans révolus ne peut être entendu sous serment. Il infère de cette disposition que les enfants *peuvent* donc être entendus, pourvu que ce ne soit pas sous serment.

Or, la convention de New York accorde aux enfants le *droit* d'être entendu.

Le membre estime qu'il serait illogique de limiter ce droit aux enfants mineurs issus d'un mariage. Les enfants majeurs devraient également avoir le droit d'être entendus.

Un autre membre estime qu'il serait utile que le procureur puisse, en toutes circonstances, assister à l'entretien. Il pourrait vérifier certaines choses et prendre éventuellement une initiative.

Il ne faut cependant jamais perdre de vue que l'audition des enfants a pour objet de permettre au juge de comprendre le mieux possible leurs intérêts.

L'intervenant estime que de récents arrêts des Cours d'appel de Gand et de Mons montrent bien que le droit d'être entendu est un droit subjectif.

Un commentaire de ces arrêts indique que l'article 12 de la Convention, qui accorde aux enfants le droit d'être entendus, est d'application immédiate.

Point de vue du gouvernement

Le ministre estime qu'il serait préférable de régler globalement le droit d'être entendu.

En ce qui concerne la fixation éventuelle d'un âge minimal, le ministre renvoie au choix, qui a déjà été fait à l'article 52ter inséré par le projet de loi modifiant la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse (projet amendé par le Sénat, Doc. n° 532/12).

La Chambre et le Sénat ont estimé que le jeune ayant atteint l'âge de 12 ans devait toujours être entendu par le juge de la jeunesse avant toute mesure.

De wetswijziging die wordt voorgesteld zou alleen innoveren als ook het onderhoud met de rechter nauwkeurig zou geregeld worden.

Bij dat onderhoud zouden zo weinig mogelijk volwassenen aanwezig mogen zijn. Niet alleen zou hun aanwezigheid het kind remmen, maar bovendien zouden ze het moeilijk hebben om niet tussen te komen.

Met het oog op de rechten van de verdediging zal de rechter een verslag van het onderhoud moeten opmaken.

Sommige gegevens of standpunten kunnen op verzoek van de minderjarige verzwegen worden. In dat geval mogen ze ook geen rol spelen bij de beoordeling.

Replieken van de leden

Een lid verwijst naar artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek waarin wordt bepaald dat kinderen onder de 15 jaar niet onder eed kunnen gehoord worden. Uit deze wettekst leidt hij af dat ze thans reeds *kunnen* gehoord worden, zij het niet onder eed.

Ingevolge het verdrag van New York krijgen ze nu een *recht* om gehoord te worden.

Volgens het lid zou het onlogisch zijn om dat recht te beperken tot de minderjarige kinderen uit een huwelijk. Ook de meerderjarige kinderen zouden het recht moeten hebben om gehoord te worden.

Een ander lid meent dat het nuttig zou zijn als de procureur steeds bij het onderhoud zou toegelaten worden. Hij zou sommige zaken kunnen nagaan en eventueel een initiatief kunnen nemen.

De finaliteit van het hoorrecht mag echter nooit uit het oog worden verloren : het moet de rechter in staat stellen om het belang van het kind beter te begrijpen.

Dat het wel degelijk om een subjectief recht gaat, leidt deze spreker ook af uit recente rechtspraak van de hoven van beroep van Gent en Bergen.

In een commentaar bij deze arresten leest zij dat artikel 12 van het verdrag een rechtstreekse werking heeft en dat het aan de kinderen een hoorrecht toekent.

Standpunt van de regering

De minister meent dat de voorkeur moet worden gegeven aan een algemene regeling van het hoorrecht.

Wat de eventuele keuze van een leeftijdsgrens betreft, verwijst de minister naar de keuze die reeds gemaakt werd in het ontworpen artikel 52ter van het wetsontwerp tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming (ontwerp gewijzigd door de Senaat, n° 532/12).

Kamer en Senaat waren van oordeel dat de jeugdrechter de jongere die ouder is dan 12 jaar steeds moet horen vooraleer hij een maatregel uitspreekt.

Le ministre comprend ceux qui craignent un excès de formalisme. Il faut cependant que le juge recueille des indications concrètes pour certains points concernant les modalités du droit d'être entendu.

Synthèse et proposition de texte

Le rapporteur déclare en guise de conclusion que la majorité des membres de la Commission souhaitent organiser de manière générale le droit pour le mineur d'être entendu.

Cela peut se faire, sur le plan de la technique juridique, par le biais d'un amendement à l'article 931 du Code judiciaire.

Certains membres se réfèrent au texte du Code civil français (loi du 8 janvier 1993), qui constitue une bonne base de discussion.

Ce texte est libellé comme suit :

« Dans toute procédure le concernant, le *mineur capable de discernement* peut, sans préjudice des dispositions prévoyant son intervention ou son consentement, être entendu par le *juge ou la personne* désignée par le juge à cet effet. Lorsque le mineur *en fait la demande*, son audition ne peut être écartée que par une décision spécialement motivée. Il peut être entendu *seul, avec un avocat ou une personne de son choix*. Si le choix n'apparaît pas conforme à l'intérêt du mineur, le juge peut procéder à la désignation d'une *autre personne*. L'audition du mineur ne lui confère pas la *qualité de partie à la procédure*. »

A. Age

Le texte français ne mentionne aucun âge.

La majorité des membres de la Commission optent pour cette solution. Ce choix n'est pas incompatible avec l'article 52ter de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse, qui prévoit que le mineur doit être entendu *à partir de l'âge de 12 ans*.

Rien n'empêche qu'une disposition plus explicite soit prévue et qu'une directive plus précise soit donnée au juge dans un domaine spécifique.

Il est préférable que l'article 931, qui fixe le principe, ne mentionne pas d'âge.

Toutefois, le rapport devra être suffisamment instructif à ce propos.

Le juge qui rejette la demande d'un jeune d'être entendu devra évidemment motiver sa décision. Il faudra que les arguments invoqués aient un poids certain s'il s'agit de jeunes gens âgés de plus de 12 ans.

Un expert demande si le moment où l'enfant « est capable de discernement » ne renvoie pas à l'âge de 7 ans. Le critère est déjà utilisé en ce sens dans la jurisprudence belge. Dans ce cas, un jeune âgé de

De minister heeft begrip voor de vrees met betrekking tot een overdreven formalisme in deze materie. Nochtans moet de rechter voor de punten die de voorwaarden van het hoorrecht betreffen concrete aanwijzingen krijgen.

Synthese en tekstvoorstel

De rapporteur besluit dat de meerderheid van de commissie het hoorrecht op een algemene wijze wenst te regelen.

Dat kan juridisch technisch gerealiseerd worden in een amendement op artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek.

Enkele leden verwijzen naar de tekst van de Franse Code civil (wet van 8 januari 1993) die een goede discussiebasis vormt.

De tekst luidt als volgt :

« In iedere zaak die hem betreft, kan de *minderjarige die in staat is zijn mening te uiten*, onverminderd de bepalingen waarbij in zijn optreden of zijn instemming wordt voorzien, door de *rechter of de daartoe door de rechter aangewezen persoon* worden gehoord. Wanneer de *minderjarige daarom verzoekt*, kan zijn verhoor alleen op grond van een met bijzondere redenen omklede beslissing worden geweigerd. Hij kan *alleen, in aanwezigheid van een raadsman of van een persoon naar zijn keuze* worden gehoord. Wanneer blijkt dat de keuze niet strookt met het belang van de minderjarige, kan de rechter een *andere persoon* aanwijzen. Dat de minderjarige wordt gehoord heeft *niet tot gevolg dat hij partij in het geding wordt*. »

A. Leeftijd

De Franse tekst vermeldt geen leeftijd.

De meerderheid van de commissie geeft de voorkeur aan die oplossing. Die keuze is niet tegenstrijdig met artikel 52ter van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming die een hoorplicht oplegt *vanaf 12 jaar*.

Niets belet dat in een specifieke materie een meer expliciete regeling wordt getroffen en een duidelijke richtlijn aan de rechter wordt gegeven.

In artikel 931, dat het principe vaststelt, wordt beter geen leeftijd vermeld.

Wel zal het verslag op dit punt voldoende instructief moeten zijn.

De rechter die het verzoek van een jongere om gehoord te worden afwijst, zal die beslissing uiteraard dienen te motiveren. Voor jongeren die ouder zijn dan 12 jaar zullen zeer gewichtige overwegingen moeten worden ingeroepen.

Een deskundige vraagt of het tijdstip waarop het kind « in staat is om zich een eigen mening te vormen » niet verwijst naar de leeftijd van zeven jaar. Het criterium wordt in de Belgische rechtspraak

plus de 7 ans devrait toujours pouvoir être entendu, à moins qu'on ne puisse prouver un retard mental.

L'auteur de la proposition de loi répond que la Convention de New York considère que « la capacité de discernement » est un critère subjectif.

Pour se conformer aux dispositions de la convention de New York, le refus ne peut être motivé que par la constatation que l'enfant n'est pas encore capable de discernement. Le juge est seul habilité à décider qu'il en est ainsi et ni les parents ni des tiers ne peuvent influencer sa décision.

Un membre estime que, dans le cadre de la procédure en vigueur, le juge peut également ordonner, en référé, une enquête sociale, afin de mieux s'informer sur les intérêts de l'enfant.

Ces enquêtes ont montré que de très jeunes enfants (de 6 à 8 ans) ont parfois une vision très claire et surtout très honnête de la situation.

L'intervenant fait également observer qu'une limite d'âge est toujours arbitraire, surtout à l'égard de ceux dont l'âge se situe en-deçà de cette limite.

La grosse difficulté inhérente à cette procédure, réside dans le fait que le juge n'a encore jamais vu les jeunes. Il est dès lors pratiquement impossible d'apprécier d'emblée leur degré de maturité intellectuelle.

La Commission décide que l'amendement ne mentionnera pas d'âge. L'âge de 12 ans est toutefois considéré comme indicatif, en ce sens que la demande d'être entendu émanant d'un jeune de 12 ans ou plus ne pourra être écartée que dans des circonstances exceptionnelles. Il appartiendra en tout état de cause au juge, et non aux parents, d'apprécier la capacité de discernement du jeune.

Un membre demande si le procureur pourrait aller en appel contre le refus du juge d'entendre un jeune. La Commission décide de ne pas prévoir cette possibilité.

Il ne s'agit pas d'une « décision avant dire droit » comme prévue à l'article 1050 du Code judiciaire. Le texte proposé exclura explicitement toute possibilité d'appel.

B. Procédure

1. Introduction de la demande

La Commission examine ensuite la manière dont le tribunal est saisi de la demande d'être entendu.

Le juge peut évidemment décider d'entendre d'office l'enfant. Dans ce cas, le jeune peut refuser d'être entendu. Si elle émane du jeune lui-même, la demande doit être adressée au juge (éventuellement par le biais du greffe) ou au procureur du Roi.

reeds in die zin gehanteerd. In dat geval zou het om een objectief criterium gaan. Een jongere die ouder is dan 7 jaar zou dan steeds moeten gehoord worden, tenzij een geestelijke achterstand kan worden aangetoond.

De indiener van het wetsvoorstel antwoordt dat het Verdrag van New York het « in staat zijn om een eigen mening te vormen » als een subjectief criterium beschouwt.

Om conform te blijven met het verdrag van New York kan de weigering alleen gemotiveerd worden door de vaststelling dat het kind nog niet in staat is om zijn eigen mening te vormen. Alleen de rechter zal daarover oordelen. De ouders of derden kunnen die beslissing niet beïnvloeden.

Een lid merkt op dat de rechter in kort geding ook in de huidige procedure een maatschappelijk onderzoek kan bevelen om zich beter te informeren over de belangen van de kinderen.

Uit deze onderzoeken is gebleken dat vrij jonge kinderen (6, 8 jaar) soms een zeer klare en vooral eerlijke kijk op de situatie hebben.

De spreker wijst tevens op het feit dat een leeftijdsgrens steeds willekeurig is, vooral ten opzichte van diegenen die de grens net niet bereiken.

De grote moeilijkheid in deze procedure is het feit dat de rechter de jongere nog nooit gezien heeft. Het is dus haast onmogelijk om zijn mentale rijpheid reeds te beoordelen.

Beslist wordt dat het amendement geen leeftijd zal vermelden. Wel wordt de leeftijd van 12 jaar als richtinggevend beschouwd in de zin dat de vraag om gehoord te worden, uitgaande van een jongere van 12 jaar of ouder, alleen in uitzonderlijke omstandigheden zou kunnen geweigerd worden. In elk geval zal het aan de rechter toekomen om het onderscheidingsvermogen van de jongere te beoordelen, en niet aan de ouders.

Een lid stelt de vraag of de procureur in beroep zou kunnen gaan tegen een weigering van de rechter om een jongere te horen. De Commissie wenst deze mogelijkheid niet te voorzien.

Het betreft geen « beslissing alvorens recht te doen », zoals voorzien in artikel 1050 van het Gerechtelijk Wetboek. De voorgestelde tekst zal de beroepsmogelijkheid uitdrukkelijk uitsluiten.

B. Procedure

1. Inleiding van het verzoek

Vervolgens bespreekt de Commissie de wijze waarop de vraag om gehoord te worden bij de rechtbank wordt aanhangig gemaakt.

Uiteraard kan de rechter het kind ambtshalve horen. In dat geval kan de jongere weigeren om op de uitnodiging in te gaan. Als de vraag van de jongere zelf uitgaat dan moet ze gericht worden aan de rechter zelf (eventueel via de griffier) of aan de procureur des Konings.

Plusieurs membres font observer que le procureur est traditionnellement le défenseur des intérêts du mineur. On peut donc s'attendre à ce que le procureur soit particulièrement attentif à la mise en œuvre du droit d'être entendu.

Le Ministre souligne que le procureur ne peut, pour des raisons purement matérielles, contacter tous les jeunes dont les parents sont en instance de divorce afin de les informer sur le droit qu'ils ont d'être entendus.

Il estime que cette mission d'information peut également être assumée par un enseignant ou par un responsable de la protection de la jeunesse. Ces personnes peuvent, à leur tour, informer le juge ou le procureur.

Le membre précité fait observer que cette procédure présente un certain danger. Il ne se conçoit pas que n'importe quel tiers puisse intervenir dans un litige d'ordre purement familial. Si des voisins ou des amis se mettent à approcher le juge au nom de l'enfant, le risque de manipulation sera réel.

L'expert formule quelques réserves d'ordre pratique. La nouvelle procédure instaurée par la proposition de loi prévoit qu'un accord total peut être acté dès l'audience d'introduction. Seules les parties peuvent encore modifier cet accord par la suite. Toutefois, si les enfants sont informés de la procédure, il est peu vraisemblable qu'ils réagissent dès avant cette audience d'introduction.

L'expert rappelle en outre que le refus éventuel du juge d'entendre l'enfant doit être motivé. Il est dès lors souhaitable que la demande soit adressée au juge par écrit. Pour le surplus, il ne faut pas prévoir d'autres formalités. Si la demande parvient au juge par l'intermédiaire du procureur du Roi, c'est le procès-verbal de ce dernier qui constituera cet écrit.

2. Le lieu de l'audition

Les membres de la commission s'accordent sur le fait que les jeunes doivent être entendus à l'extérieur de la salle d'audience publique. L'entretien aura donc lieu en chambre du conseil, étant entendu que cette dernière notion ne doit pas s'entendre au sens pénal, mais qu'il s'agit d'un endroit du tribunal qui n'est pas accessible au public. Le juge de paix ou le juge de la jeunesse qui souhaite entendre un jeune, le fera vraisemblablement dans son bureau.

Un membre se déclare opposé à ce que l'audition des jeunes soit organisée dans les locaux mêmes du tribunal.

Un autre membre réplique qu'il ne faut pas compliquer inutilement la procédure par des problèmes d'organisation et de transport.

Un intervenant fait observer que le juge peut également désigner un expert pour entendre le jeune. Dans ce cas, il est très probable que l'entretien aura lieu en dehors du tribunal.

Meerdere commissieleden wijzen erop dat de procureur traditioneel optreedt als verdediger van de belangen van de minderjarige. Van de procureur kan dus worden verwacht dat hij ook een bijzondere aandacht zal hebben voor het in de praktijk brengen van het hoorrecht.

De minister merkt op dat de procureur om zuiver materiële redenen niet met alle jongeren van wie de ouders in een echtscheidingsprocedure gewikkeld zijn, contact kan opnemen om informatie te geven over het hoorrecht.

Hij is van oordeel dat de informatietaak ook kan vervuld worden door een onderwijzer of iemand van de jeugdbescherming. Deze personen kunnen op hun beurt de rechter of de procureur inlichten.

Hogergenoemd lid wijst op een zeker gevaar. Om het even welke derde kan niet zomaar tussenkomen in een geschil dat van zuiver familiale aard is. Als ook burens of vrienden de rechter namens het kind gaan benaderen, is het gevaar voor manipulatie niet denkbeeldig.

De deskundige heeft enkele bedenkingen van praktische aard. In de nieuwe procedure die door het wetsvoorstel wordt ingesteld, kan reeds op de inleidingszitting een volledige overeenkomst geacteerd worden. Alleen de partijen kunnen dat vergelijk achteraf nog wijzigen. Als de kinderen op de hoogte zijn van de procedure is het echter weinig waarschijnlijk dat zij reeds voor de inleiding zullen reageren.

De deskundige herinnert er tevens aan dat een eventuele weigering van de rechter om het kind te horen gemotiveerd moet worden. Het is bijgevolg wenselijk dat het verzoek aan de rechter schriftelijk wordt opgesteld. Voor het overige hoeven geen formaliteiten te worden opgelegd. Als het verzoek de rechter bereikt door bemiddeling van de procureur des Konings dan vormt het proces-verbaal van de procureur dat schriftelijk stuk.

2. Plaats van de hoorzitting

De commissieleden zijn het erover eens dat de jongere *buiten* de openbare zitting moet gehoord worden. Het onderhoud zal dus in de raadkamer doorgaan. De raadkamer moet niet in strafrechtelijke zin worden begrepen, maar verwijst naar een plaats op de rechtbank die niet voor het publiek toegankelijk is. De vrederechter of de jeugdrechter die een jongere wenst te horen zal dat vermoedelijk in zijn kantoor doen.

Een lid zegt gekant te zijn tegen het horen van de jongere op de rechtbank zelf.

Een ander lid antwoordt daarop dat de procedure ook niet nodeloos moet gecompliceerd worden door bijkomende organisatorische en vervoersproblemen.

Een spreker merkt op dat de rechter ook een deskundige kan aanwijzen om de jongere te horen. In dat geval is de kans groot dat het onderhoud buiten de rechtbank plaatsvindt.

Il est décidé de prévoir des règles aussi souples que possible en ce qui concerne ce point.

C'est le juge qui déterminera l'endroit qui, à ses yeux et dans l'intérêt du jeune, se prête le mieux à l'entretien. Il optera vraisemblablement le plus souvent pour la chambre du conseil.

3. Présences

Les avis sont partagés quant à la présence du ministère public.

La présence du procureur semble utile en vue de protéger les droits des mineurs et de garantir l'objectivité. Si le procureur est présent, il n'est pas nécessaire de rédiger un procès-verbal de l'entretien. D'autre part, il y a lieu d'éviter que le jeune ait l'impression de devoir comparaître devant un tribunal.

La question est posée de savoir comment organiser la présence du procureur lorsque l'entretien a lieu en-dehors du tribunal.

Un expert fait remarquer que la justice de paix n'a pas de ministère public alors que l'article 931 sera également applicable aux procédures devant le juge de paix.

La présence du procureur lors de l'audition d'un jeune en vue de l'établissement de mesures urgentes et provisoires (article 223 du Code civil) dépendrait de l'instance judiciaire qui doit décider de la mesure.

Compte tenu de la logique juridique, cet expert insiste pour que la présence du procureur *ne* constitue pas de manière générale une condition figurant à l'article 931 du Code judiciaire. Certains membres ont attiré l'attention sur la mission du procureur en tant que « protecteur naturel » du mineur. On peut supposer que les juges adopteront une attitude identique à l'égard des jeunes.

Le ministre fait encore observer que le ministère public n'est pas non plus présent lors de l'entretien prévu à l'article 52ter de la loi relative à la protection de la jeunesse.

Le Code civil français prévoit que le jeune ne peut être entendu qu'accompagné d'un avocat ou d'une personne de son choix.

Plusieurs membres font observer que la possibilité de se faire assister implique également la possibilité de se laisser influencer, quelque subtile qu'elle soit. Le caractère conflictuel du litige de base pourrait fausser le déroulement de l'entretien.

Le rapporteur estime qu'il faut également tenir compte de la réalité quotidienne. On ne peut pas attendre d'un jeune enfant qu'il se rende seul et de sa propre initiative dans le bureau du juge.

Un expert répond que le jeune peut être accompagné jusqu'au bureau du juge mais qu'il est préférable, dans un premier temps, que ce dernier entende l'enfant séparément. S'il s'avère que ce dernier a besoin d'être assisté, par exemple parce que l'entretien révèle

Beslist wordt om de regeling op dit punt zo soepel mogelijk te houden.

De rechter oordeelt welke plaats hij in het belang van de jongere, voor het onderhoud het meest geschikt acht. Vermoedelijk zal in de praktijk meestal voor de raadkamer worden gekozen.

3. Aanwezigen

Over de aanwezigheid van het openbaar ministerie zijn de meningen verdeeld.

De aanwezigheid van de procureur lijkt nuttig met het oog op de bescherming van de rechten van de minderjarige en om de objectiviteit te waarborgen. Als de procureur aanwezig is, zou er geen proces-verbaal van het onderhoud moeten opgesteld worden. Anderzijds moet worden vermeden dat de jongere de indruk krijgt zelf voor een rechtbank te moeten verschijnen.

De vraag wordt gesteld hoe de aanwezigheid van de procureur moet georganiseerd worden als het onderhoud buiten de rechtbank doorgaat.

Een deskundige merkt op dat het vrederecht geen openbaar ministerie heeft, terwijl artikel 931 ook op de procedures voor de vrederechter van toepassing zal zijn.

Bij een onderhoud met een jongere, met het oog op het vaststellen van voorlopige en dringende maatregelen (artikel 223 Burgerlijk Wetboek) zou de aanwezigheid van de procureur afhangen van de gerechtelijke instantie die over de maatregel moet oordelen.

Omwille van de juridische logica pleit deze deskundige ervoor dat de aanwezigheid van de procureur *niet* op algemene wijze als voorwaarde in artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek zou opgenomen worden. Sommige leden wezen op de opdracht van de procureur als « natuurlijke beschermer » van de minderjarige. Gesteld kan worden dat de rechters zich ten opzichte van de jongere op dezelfde manier zullen opstellen.

De minister merkt nog op dat het openbaar ministerie evenmin aanwezig is bij het onderhoud dat in artikel 52ter van de wet op de jeugdbescherming wordt georganiseerd.

In de tekst uit de Franse Code civil staat dat de jongere alleen kan worden gehoord met een advocaat of een persoon van zijn keuze.

Verschillende leden wijzen erop dat de mogelijkheid van bijstand ook een mogelijkheid tot beïnvloeding inhoudt, hoe subtiel ook. Het conflictueel karakter van het basisgeschil zou het onderhoud kunnen vertekenen.

De rapporteur meent dat ook met de dagdagelijkse realiteit rekening moet worden gehouden. Men kan van een jong kind niet verwachten dat het alleen naar het kantoor van de rechter stapt.

Een deskundige antwoordt dat de jongere begeleid kan worden tot bij de rechter, maar dat laatstgenoemde de jongere in eerste instantie beter afzonderlijk hoort. Als blijkt dat het kind bijstand nodig heeft, bijvoorbeeld omdat zaken aan het licht komen die

le l'existence de faits susceptibles d'avoir des conséquences pénales, l'audition peut être arrêtée pour être poursuivie plus tard en présence d'un tiers, qu'il s'agisse d'un médecin, d'un avocat ou d'une personne de confiance.

Le président en conclut qu'il y a unanimité au sein de la commission sur le principe que le jeune doit être entendu seul. Le juge appréciera si l'enfant doit être ou non assisté.

4. Procès-verbal

Un membre estime qu'il faut prévoir un contre-poids à la confidentialité de l'entretien entre le jeune et le magistrat, contre-poids qui consisterait en un procès-verbal qui serait joint au dossier de la procédure. Etant donné qu'il faut bien entendu garantir la confidentialité de l'entretien, il est proposé de ne pas remettre de copie du procès-verbal aux parties : il ne peut pas être communiqué « *expressis verbis* ».

La même règle serait applicable au rapport de l'expert désigné éventuellement par le juge. Le rapport de cet entretien n'est pas une expertise, la procédure sur ce point n'est pas contradictoire. Le juge serait toutefois habilité à effectuer un contrôle marginal. Si la lecture du rapport soulève des questions, le juge pourrait de nouveau intervenir et faire procéder à des vérifications.

Le rapport de l'expert n'a cependant pas la même force probante que le procès-verbal rédigé par le juge.

5. Frais

Si un expert externe est désigné, des honoraires devront être payés et les frais encourus remboursés. Il est proposé que tous les frais soient répartis le cas échéant entre les parties.

Ce système, qui s'écarte du droit commun, paraît le plus indiqué.

Il convient en effet de dissocier le droit pour le mineur d'être entendu du litige qui oppose les parents et du problème de la culpabilité.

6. Applicabilité

Un membre suggère de ne pas insérer le texte proposé à l'article 931 du Code judiciaire, mais d'en faire un article distinct (éventuellement un article 931bis).

Cette proposition est dictée par la préoccupation qu'une règle générale concernant le droit d'être entendu des jeunes pourrait conduire à des abus. Le but ne peut être en effet de donner au jeune voix au chapitre dans les affaires traitant du droit patrimonial (vente d'un bien immobilier, acceptation d'une succession) qui sont réglées par le représentant légal.

strafrechtelijke gevolgen kunnen hebben, kan het onderhoud worden stopgezet en later voortgezet in aanwezigheid van een derde, arts, advocaat of vertrouwenspersoon.

De voorzitter besluit dat er eensgezindheid is in de commissie over het principe dat de jongere alleen wordt gehoord. De rechter zal oordelen of het kind al dan niet moet worden bijgestaan.

4. Proces-verbaal

Een lid is van oordeel dat de vertrouwelijkheid van het onderhoud tussen de jongere en de magistrat een tegengewicht moet krijgen in de vorm van een proces-verbaal dat aan het dossier van de rechtspleging wordt toegevoegd. Uiteraard moet de vertrouwelijkheid van het onderhoud gewaarborgd blijven. Daarom wordt voorgesteld dat van het proces-verbaal geen afschrift aan de partijen zou worden bezorgd; het mag niet « *expressis verbis* » worden medegedeeld.

Dezelfde regeling geldt voor het verslag van een eventueel door de rechter aangewezen deskundige. Het verslag van dat onderhoud is *geen deskundigenonderzoek*, de procedure op dit punt is niet op tegenspraak. De rechter heeft wel de bevoegdheid om een marginale toetsing te doen. Als de lectuur van het verslag vragen doet rijzen, zou de rechter opnieuw kunnen tussenkomen, en verificaties doen uitvoeren.

Het verslag van de deskundige heeft echter niet dezelfde bewijskracht als het door de rechter opgestelde proces-verbaal.

5. Kosten

Als een externe deskundige wordt aangesteld, zullen erelonen moeten worden betaald en onkosten vergoed. Voorgesteld wordt dat in voorkomend geval *alle kosten* over de partijen worden verdeeld.

Deze regeling, die afwijkt van het gemeenrecht, blijkt het meest aangewezen.

Het hoorrecht moet inderdaad los worden gezien van het geschil tussen de ouders en van de schuld-vraag.

6. Toepasbaarheid

Een lid stelt voor dat de voorgestelde tekst niet in artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek zou worden ingevoegd maar dat het een afzonderlijk artikel zou worden (eventueel artikel 931bis).

Dat voorstel wordt ingegeven door de bezorgdheid dat een algemene regeling voor het hoorrecht van jongeren wel eens tot misbruiken zou kunnen aanleiding geven. Het kan immers niet de bedoeling zijn om de minderjarige ook zijn zeggingsrecht te geven in zaken van vermogensrechtelijke aard (verkoop van een onroerend goed, aanvaarding van nalatenschap ...) die door de wettelijke vertegenwoordiger geregeld worden.

Un expert répond qu'il comprend parfaitement la préoccupation du membre, mais que ce problème ne pourra pas se poser si le texte proposé est inséré à l'article 931.

Les deux premiers alinéas de cet article concernent en effet les conflits entre parents et enfants. Le mot « néanmoins » par lequel débute le texte proposé relie les deux premiers alinéas au troisième et aux suivants. Il en ressortira clairement que l'on vise des procédures analogues.

Le texte de la Convention « toute procédure le concernant » signifie en fait toute procédure qui concerne sa *personne*. Le terme « procédure » doit également s'entendre au sens de « procédures judiciaires » et ne peut être étendu aux procédures « administratives ».

Conclusions

Pour clore cette discussion, *Mme Merckx-Van Goey et consorts* présentent un amendement (n° 146 — Doc. n° 545/11) tendant à insérer un article 23bis. Tous les membres de la commission marquent leur accord sur le texte de l'amendement.

Au cours d'une réunion suivante, les mêmes auteurs présentent un sous-amendement (n° 166 — Doc. n° 545/13) tendant à apporter une correction technique à l'amendement proposé.

L'amendement n° 34 (Doc. n° 545/4) de *Mmes Merckx-Van Goey et de T'Serclaes et de MM. Vandeurzen et Beaufays* et le sous-amendement n° 136 (Doc. n° 545/8) de *M. Beaufays et Mme Merckx-Van Goey* sont retirés.

Le sous-amendement n° 166 et l'amendement n° 146 sont adoptés à l'unanimité.

Pour des raisons légistiques, l'article 23bis deviendra l'article 1er du texte adopté.

Les amendements n° 1 de *Mme Stengers* (Doc. n° 545/2), n° 33 de *Mme Merckx-Van Goey, Mme de T'Serclaes, M. Vandeurzen et Beaufays* (Doc. n° 545/4), n° 75 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) et n° 139 de *M. Standaert* (Doc. n° 545/9), présentés à l'article 23, deviennent sans objet par suite de l'adoption de l'article 23bis.

L'amendement n° 145 de *Mme Merckx-Van Goey* (Doc. 545/11), qui met l'article 23, 2° en concordance avec le texte adopté de l'article 23bis, est adopté à l'unanimité.

L'amendement n° 143 du *gouvernement* (Doc. n° 545/11), qui vise à apporter une correction technique à l'article 23, 3°, est adopté à l'unanimité, tout comme l'article 23 modifié.

Art. 24

Cet article ne donne lieu à aucune observation et est adopté à l'unanimité.

Een deskundige antwoordt dat hij de bezorgdheid van het lid volkomen begrijpt maar dat het probleem zich niet kan stellen als de voorgestelde tekst wordt ingevoegd in artikel 931.

De eerste twee leden van dat artikel betreffen immers de conflicten tussen ouders en kinderen. Het woord « evenwel » waarmee de voorgestelde tekst aanvat, verbindt de twee eerste leden met het derde en de volgende leden. Daaruit zal duidelijk blijken dat gelijkaardige procedures worden beoogd.

De verdragtekst « elke procedure die hem betreft » betekent in feite elke procedure die zijn *persoon* betreft. Het woord procedure moet tevens in de betekenis van *gerechtelijke* procedure worden begrepen en kan niet worden uitgebreid tot « administratieve » procedures.

Besluit

Tot besluit van deze bespreking dient *mevr. Merckx-Van Goey c.s.* amendement n° 146 in (Stuk n° 545/11) strekkende tot invoeging van een artikel 23bis. De tekst van het amendement wordt gesteund door alle commissieleden.

Tijdens een volgende vergadering wordt subamendement n° 166 in (Stuk n° 545/13) dat nog een technische correctie op het voorgestelde amendement beoogt.

Amendement n° 34 (Stuk n° 545/4, van *mevr. Merckx-Van Goey, mevr. de T'Serclaes en de heren Beaufays en Vandeurzen*) en subamendement n° 136 (Stuk n° 545/8 van *de heer Beaufays en mevr. Merckx-Van Goey*) worden ingetrokken.

Subamendement n° 166 en amendement n° 146 worden eenparig aangenomen.

Om legistische redenen zal artikel 23bis artikel 1 van de aangenomen tekst worden.

De amendementen n° 1 van *Mevr. Stengers* (Stuk n° 545/2), n° 33 van *Mevr. Merckx-Van Goey, Mevr. de T'Serclaes en de heren Vandeurzen en Beaufays* (Stuk n° 545/4), n° 75 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) en n° 139 van *de heer Standaert* (Stuk n° 545/9), die bij artikel 23 werden ingediend, vervallen ingevolge de stemming over artikel 23bis.

Amendement n° 145 van *Mevr. Merckx-Van Goey* (Stuk n° 545/11) dat het 2° van artikel 23 in overeenstemming brengt met de aangenomen tekst van artikel 23bis wordt eenparig aangenomen.

Amendement n° 143 van *de regering* (Stuk n° 545/11) beoogt een technische correctie van het 3° van artikel 23 en wordt, evenals het gewijzigde artikel 23, eenparig aangenomen.

Art. 24

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking en wordt eenparig aangenomen.

Art. 25

Les amendements n° 58 (Doc. n° 545/4) de *M. Van Vaerenbergh* et n° 13 (Doc. n° 545/3) de *M. Verwilghen* ont la même portée.

L'article 1er ayant été amendé, le divorce pour cause déterminée sera désormais demandé par voie de citation. Le mot « requête » doit dès lors être remplacé par le mot « citation » dans l'article 1282 du Code judiciaire.

La Commission donne, pour des raisons rédactionnelles, la préférence à l'amendement n° 13 de *M. Verwilghen*.

L'amendement n° 58 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'amendement n° 13 et l'article 25, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 26

L'article 1283 du Code judiciaire doit être modifié par suite de la réorganisation de la procédure prévue à l'article 1er de la proposition de loi.

L'amendement n° 23 du Gouvernement (Doc. n° 545/4) et l'amendement n° 59 (Doc. n° 545/4) de *M. Van Vaerenbergh* ont quasi la même portée.

La Commission préfère l'amendement de *M. Van Vaerenbergh*, qui fait débiter la « période suspecte » sur le plan patrimonial à la date de la demande en divorce. Aux termes de l'amendement du gouvernement, cette période prend cours au moment de l'audience introductive.

L'amendement n° 23 du Gouvernement, qui se base encore sur une procédure introduite par voie de requête, est dépassé et est par conséquent retiré.

L'amendement n° 59 de *M. Van Vaerenbergh* et l'article 26 ainsi modifié sont adoptés à l'unanimité.

Art. 26bis et 26ter

M. Van Vaerenbergh présente un amendement (n° 60, Doc. n° 545/4) relatif à la preuve des faits qui sont à la base de la demande ou de la demande reconventionnelle en divorce.

Cet amendement s'inscrit dans le droit fil de l'amendement n° 71 à l'article 15 (Doc. n° 545/4) présenté par *M. Swennen* et qui a été renvoyé à la sous-commission.

La Commission prend la même décision à propos de l'amendement n° 60 et de l'amendement qui y est lié (n° 61 — Doc. n° 545/4) tendant à insérer un article 26ter dans la proposition à l'examen.

Art. 25

De amendementen n° 58 (Stuk n° 545/4) van *de heer Van Vaerenbergh* en 13 (Stuk n° 545/3) van *de heer Verwilghen* hebben dezelfde strekking.

Ingevolge de amendering van artikel 1 zal de echtscheiding op grond van bepaalde feiten voortaan bij dagvaarding worden ingeleid. Bijgevolg moeten de woorden « het verzoekschrift » in artikel 1282 van het Gerechtelijk Wetboek worden vervangen door de woorden « de dagvaarding ».

De Commissie kiest om redactionele redenen voor amendement n° 13 van *de heer Verwilghen*.

Amendement n° 58 van *de heer Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Amendement n° 13 en het aldus gewijzigde artikel 25 worden eenparig aangenomen.

Art. 26

Artikel 1283 van het Gerechtelijk Wetboek moet gewijzigd worden ingevolge de reorganisatie van de rechtspleging zoals voorzien in artikel 1 van het wetsvoorstel.

Het *regeringsamendement* n° 23 (Stuk n° 545/4) en *amendement* n° 59 (Stuk n° 545/4) van *de heer Van Vaerenbergh* hebben ongeveer dezelfde strekking.

De Commissie verkiest amendement n° 59 van *de heer Van Vaerenbergh* dat de zogenaamde « vermogensrechtelijk verdachte periode » reeds bij het instellen van de vordering doet ingaan. In het *regeringsamendement* begint die periode op de inleidingszitting.

Amendement n° 23 van de Regering, dat nog uitgaat van een procedure die bij verzoekschrift wordt ingesteld, is voorbijgestreefd en wordt bijgevolg ingetrokken.

Amendement n° 59 van *de heer Van Vaerenbergh* en het aldus gewijzigde artikel 26 worden eenparig aangenomen.

Art. 26bis en 26ter

De heer Van Vaerenbergh heeft amendement n° 60 ingediend (Stuk n° 545/4) betreffende de bewijsvoering van de feiten die ten grondslag liggen aan de vordering of tegenvordering tot echtscheiding.

Dit amendement ligt in de lijn van amendement n° 71 (Stuk n° 545/4) dat door *de heer Swennen* bij artikel 15 werd ingediend en dat naar de subcommissie werd verwezen.

De Commissie neemt dezelfde beslissing voor amendement n° 60 en het ermee verbonden amendement n° 61 tot invoeging van een artikel 26ter (Stuk n° 545/4).

Art. 27

Cet article donne lieu à aucune observation et est adopté à l'unanimité.

Art. 28

Cet article concerne la procédure en séparation de corps.

M. Verwilghen présente un amendement (n° 14 — Doc. n° 545/3) visant à supprimer le deuxième alinéa du texte proposé. Cet amendement découle de la suppression de la procédure préliminaire (voir discussion et vote de l'article 1er).

MM. Coveliers et Berben présentent un amendement (n° 138 — Doc. n° 545/8) visant à supprimer la procédure en séparation de corps.

Un membre allègue que la discussion de cet amendement ouvre le débat sur les causes de divorce et que cet amendement doit par conséquent être renvoyé en sous-commission.

Les auteurs de l'amendement contestent ce point de vue.

La séparation de corps est une *procédure* et non une cause de divorce. Ils font par ailleurs observer que cette procédure est pratiquement tombée en désuétude, renvoyant aux statistiques relatives au divorce et à la séparation de corps, qui ont été fournies par le gouvernement pour les années 1989 et 1990 et sont publiées en annexe du présent rapport.

Une séparation de corps ne met pas fin au devoir de fidélité et n'a d'incidence que sur le patrimoine de la communauté.

La procédure est devenue superflue étant donné que l'on peut arriver au même résultat en modifiant le régime matrimonial. Les quelques cas qui se présentent encore se situent en Flandre.

Un des auteurs souligne que le professeur Delva, un catholique et un juriste éminent, appelait d'ailleurs cette procédure « le divorce des catholiques ».

Un membre estime que cette procédure doit subsister eu égard à la liberté de conscience.

L'auteur de la proposition de loi estime que la suppression de la procédure créerait (temporairement) un vide juridique.

Les auteurs de l'amendement répliquent que ce problème pourrait être réglé par le biais de dispositions transitoires.

Un des auteurs de l'amendement fait observer que la procédure en séparation de corps a déjà donné lieu à des situations inévitables. La jurisprudence n'admet en effet pas que la séparation soit convertie en divorce sur base d'une séparation de fait de 5 ans (nouvelle cause de divorce). La séparation de corps peut être convertie en divorce, mais la personne qui

Art. 27

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking en wordt eenparig aangenomen.

Art. 28

Dit artikel betreft de procedure van scheiding van tafel en bed.

De heer Verwilghen heeft amendement n° 14 ingediend (Stuk n° 545/3) dat de weglating van het tweede lid beoogt. Die wijziging vloeit voort uit de afschaffing van de voorafgaande procedure (zie bespreking en stemming van artikel 1).

De heren Coveliers en Berben hebben amendement n° 138 (Stuk n° 545/8) ingediend dat de afschaffing van de procedure van scheiding van tafel en bed beoogt.

Een lid voert aan dat de bespreking van voornoemd amendement de discussie over de gronden tot echtscheiding opent en dat het amendement bijgevolg naar de subcommissie moet worden verwezen.

De indieners van het amendement betwisten dit standpunt.

De scheiding van tafel en bed is een *procedure* en geen grond tot echtscheiding. Zij voeren voorts aan dat de procedure nagenoeg in onbruik is geraakt. Ze verwijzen naar de statistieken over echtscheiding en scheiding van tafel en bed die door de regering werden verstrekt voor de jaren 1989 en 1990 en die als bijlage bij dit verslag zijn opgenomen.

Een scheiding van tafel en bed laat de plicht tot getrouwheid bestaan en heeft alleen een invloed op het vermogen van de huwelijksgemeenschap.

Hetzelfde resultaat kan bekomen worden door een wijziging van het huwelijksvermogensstelsel; de procedure is dus overbodig geworden. De enkele gevallen die zich nog voordoen situeren zich in Vlaanderen.

Professor Delva, een vooraanstaand jurist en katholiek noemde deze procedure overigens de « echtscheiding van de katholieken », aldus *één van de indieners*.

Een lid meent dat de procedure moet blijven bestaan omwille van de vrijheid van levensbeschouwing.

De indiener van het wetsvoorstel meent dat de afschaffing van de procedure, een (tijdelijk) juridisch vacuüm zou doen ontstaan.

De indieners van het amendement antwoorden dat zulks in de overgangsbepalingen kan worden opgevangen.

Een van de indieners van het amendement merkt op dat de procedure van scheiding van tafel en bed reeds tot onbillijke toestanden heeft geleid. De rechtspraak laat immers niet toe dat de scheiding wordt omgezet in een echtscheiding op grond van 5 jaar feitelijke scheiding (nieuwe echtscheidingsgrond). De scheiding van tafel en bed kan omgezet worden in

demande le divorce est alors automatiquement considérée comme la partie coupable.

L'intervenant suivant ajoute que la procédure de séparation de corps par consentement mutuel n'est *jamais* appliquée dans la pratique.

Il préconise également l'abrogation de ces articles du Code pénal qu'il estime superflus.

*
* *

L'amendement n° 138 de *MM. Coveliers et Berben* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 14 de *M. Verwilghen* et l'article 28, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Pour des raisons d'ordre légistique, l'article 28 est inséré dans la section III « Séparation de corps » et il devient l'article 43 du texte adopté par la Commission.

Section 2

Divorce par consentement mutuel

Art. 28bis (nouveau)

L'amendement n° 98 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) vise à soustraire le divorce par consentement mutuel à la compétence du pouvoir judiciaire quand aucun enfant n'est concerné.

Cet amendement est renvoyé à la sous-commission.

Art. 29

Les amendements n° 4 de Mme Stengers (Doc. n° 545/2) et 99 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) sont renvoyés à la sous-commission « divorce ».

M. Swennen dépose un amendement n° 76 qui tend à remplacer dans le texte néerlandais les mots « die besloten zijn » par les mots « die beslist hebben » et le mot « vergelijk » par le mot « overeenkomst » (Doc. n° 545/4). Il concerne dès lors une correction de texte.

M. Berben présente un amendement n° 150 tendant notamment à rendre l'acte notarié obligatoire (Doc. n° 545/11).

Un membre ne souhaite pas défendre l'intervention obligatoire des notaires en cette matière. Il se réfère à la sagesse de la Commission pour trancher

een echtscheiding maar de persoon die de omzetting vraagt, wordt dan automatisch als schuldige partij aangewezen.

Een volgende spreker voert nog aan dat de scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming in de praktijk *nooit* wordt toegepast.

Ook hij pleit voor de opheffing van deze volgens hem overbodige artikelen in het Gerechtelijk Wetboek.

*
* *

Amendement n° 138 van *de heren Coveliers en Berben* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 14 van *de heer Verwilghen* en het aldus gewijzigde artikel 28 worden eenparig aangenomen.

Om redenen van legistieke aard wordt artikel 28 ondergebracht in Afdeling III « Scheiding van tafel en bed ». Het wordt artikel 43 van de door de Commissie aangenomen tekst.

Afdeling 2

Echtscheiding door onderlinge toestemming

Art. 28bis (nieuw)

Amendement n° 98 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) beoogt de echtscheidingen door onderlinge toestemming waar geen kinderen bij betrokken zijn aan de bevoegdheid van de rechterlijke macht te onttrekken.

Het amendement wordt naar de subcommissie verwezen.

Art. 29

De amendementen n° 4 van mevrouw Stengers (Stuk n° 545/2) en 99 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) worden verwezen naar de subcommissie « echtscheiding ».

De heer Swennen dient een amendement n° 76 in, dat ertoe strekt in de Nederlandse tekst de woorden « die besloten zijn » en het woord « vergelijk » respectievelijk te vervangen door de woorden « die beslist hebben » en het woord « overeenkomst » (Stuk n° 545/4). Het amendement beoogt dus een tekstverbetering.

De heer Berben dient een amendement n° 150 in dat ertoe strekt de notariële akte verplicht te maken (Stuk n° 545/11).

Een lid is geen voorstander van de verplichte interventie van een notaris in dit geval. Hij sluit zich aan bij de wijsheid van de commissie om te beslissen

s'il est nécessaire que l'inventaire soit rédigé par un notaire dans le cas où il n'existerait pas de biens immobiliers.

Cet amendement dans sa dernière partie prévoit également que les époux « *doivent également constater dans le même acte leur conventions au sujet de l'exercice des avantages matrimoniaux, des institutions contractuelles, des donations entre époux et de toute libéralité, y compris celles qu'ils ont pu se consentir antérieurement par stipulation pour autrui* ». Cette constatation est importante car son non-respect peut en cas de décès entraîner de nombreuses contestations.

En conséquence, seule cette partie de l'amendement devrait être retenue même si sa première partie est importante pour les notaires.

L'auteur de la proposition rappelle que son texte reprend les travaux de la commission mixte magistrats-avocats. Il précise par ailleurs que sa proposition tend principalement à simplifier et à humaniser la procédure. Dans cette optique, elle n'a nullement pour objectif d'empêcher l'intervention d'un notaire mais de la rendre facultative. Quel intérêt y a-t-il pour des époux disposant de peu de biens de dresser un inventaire devant notaire ?

Votre rapporteur pose la question de savoir s'il ne faudrait pas inscrire dans la proposition l'obligation de dresser un inventaire.

En ce qui concerne sa forme, ne pourrait-on prévoir qu'en présence de biens immobiliers, l'inventaire est dressé par acte notarié et que pour des biens mobiliers, l'inventaire peut être fait sous la forme d'un acte sous seing privé ?

Un membre fait observer que l'inventaire n'a d'intérêt que pour les biens meubles vu que les biens immobiliers sont identifiés. Le problème ne se pose dès lors pas pour les immeubles. La difficulté se présente en réalité lorsqu'un des époux a des biens meubles à l'étranger (comptes en banque). Comme l'inventaire est clôturé par un serment, l'absence de déclaration de certains biens peut avoir des conséquences sur le plan pénal tout comme leur déclaration peut entraîner des retombées fiscales. Un chantage entre époux peut exister à cet égard.

Par ailleurs, l'intervenant est d'avis que si l'inventaire porte sur peu de biens, son coût sera modique. A cet égard, pourquoi ne pas admettre que l'inventaire puisse être fait sur déclaration en l'étude du notaire. Ce serait un acte dont le coût ne dépasserait pas les 2 000 francs.

Un autre membre rappelle que dans le cadre de l'humanisation de la procédure en divorce, la proposition tend à favoriser le recours au divorce par consentement mutuel. La faculté laissée aux parties, par cet article 29, de dresser un inventaire, lui paraît dès lors positive, d'autant plus que ces inventaires ne

of het nodig is dat een notaris een inventaris opstelt ingeval er geen onroerende goederen zijn.

Het laatste deel van het amendement bepaalt eveneens dat de echtgenoten « *tevens in dezelfde akte moeten vaststellen wat zij overeengekomen zijn met betrekking tot de uitoefening van de voordelen van hun huwelijkscontract, de contractuele erfstellingen, de schenkingen onder echtgenoten en alle giften, met inbegrip van die welke zij voordien aan elkaar hebben gedaan via het derdenbeding* ». Die vaststelling is belangrijk aangezien de niet-naleving bij overlijden talrijke betwistingen tot gevolg kan hebben.

Bijgevolg zou zeker dit deel van het amendement moeten worden aangenomen, ook al is het eerste gedeelte belangrijk voor de notarissen.

De indiener van het voorstel herinnert eraan dat zijn tekst het resultaat van de werkzaamheden van de gemengde commissie magistraten-advocaten overneemt. Hij herinnert er ook aan dat zijn voorstel er hoofdzakelijk toe strekt de procedure te vereenvoudigen en menselijker te maken. Het heeft dus geenszins tot doel de interventie van een notaris te verhinderen : die interventie wordt alleen facultatief. Welk belang hebben echtgenoten die over weinig goederen beschikken om een notariële inventaris te laten opmaken ?

Uw rapporteur vraagt of de verplichting om een inventaris op te stellen niet in het voorstel zou moeten worden opgenomen.

Zou met betrekking tot de vorm van de inventaris niet kunnen worden bepaald dat er voor onroerende goederen een inventaris bij notariële akte moet worden opgesteld, terwijl voor roerende goederen een onderhandse akte kan volstaan ?

Een lid merkt op dat een inventaris slechts van belang is voor roerende goederen, aangezien de onroerende goederen geïdentificeerd zijn. Die laatste vormt dus geen probleem. In werkelijkheid is er een probleem als een van de echtgenoten roerende goederen bezit in het buitenland (bankrekeningen). Aangezien de inventaris wordt besloten met het ondertekenen van een eedformule, kan het niet-aangeven van bepaalde goederen strafrechtelijke gevolgen hebben, terwijl de aangifte fiscale gevolgen kan hebben. Dat kan aanleiding geven tot chantage tussen echtgenoten.

Spreker is bovendien de mening toegedaan dat indien er in een inventaris slechts weinig goederen voorkomen, die inventaris ook niet veel zal kosten. Waarom zou men derhalve niet aanvaarden dat de inventaris wordt opgemaakt bij wijze van een verklaring ten kantore van de notaris ? Die akte zou niet meer dan 2 000 frank kosten.

Een ander lid herinnert eraan dat het voorstel er in het kader van de humanisering van de echtscheidingsprocedure toe strekt de keuze voor echtscheiding door onderlinge toestemming aan te moedigen. Hij vindt het een goede zaak dat artikel 29 de partijen de mogelijkheid biedt om een inventaris op te

correspondent pas aux biens réellement détenus par les époux.

Le Ministre demande l'avis de l'expert quant à l'utilité de l'intervention d'un notaire. Pour sa part, il estime qu'un inventaire peut être utile surtout lorsque les époux se dirigent vers une autre forme de divorce. Cela étant, il y a lieu de tenir compte du coût de l'acte notarié. Ce coût (frais d'acte et honoraires du notaire) se justifie-t-il par rapport à l'utilité de l'inventaire ?

L'expert estime que ce débat sur l'inventaire n'est pas une question d'opposition d'intérêts entre les avocats et les notaires comme certains, dans des revues notariales l'affirment. Personnellement, en tant que praticien, il se déclare favorable à l'intervention des notaires car la qualité de l'authenticité qui donne la force exécutoire immédiate à la convention est un avantage appréciable qui est procuré au justiciable.

Ainsi, le fait que l'acte soit notarié a pour conséquence que la pension alimentaire est immédiatement exigible sans que l'on doive aller devant le tribunal.

La solution préconisée par l'article 29 est basée sur des constatations de la pratique. On ne passe pas au divorce par consentement mutuel le lendemain d'une séparation mais bien 3 ou 6 mois après. Cela signifie que tous les biens mobiliers sont déjà partagés. A ce moment, les époux doivent se rendre chez un notaire pour déclarer la composition de leur patrimoine mobilier car comme l'a dit un membre très justement, l'inventaire n'a d'intérêt que pour les biens mobiliers vu que chacun dispose des titres de propriété de ses immeubles. Comme la proposition vise la simplification et la suppression des coûts inutiles, à quoi cela sert-il de devoir estimer quand il n'y a rien ou que tout est déjà partagé ? En outre, l'estimation n'est pas valablement réalisée vu qu'elle est faite au plus bas afin d'éviter d'importants droits de succession. Enfin se pose le problème déjà évoqué des comptes à l'étranger. Il rappelle à cet égard que l'inventaire, par le serment qui le termine, pénètre dans le domaine du droit pénal. Dès lors, certains époux en raison de ce serment refusent de divorcer par consentement mutuel et inventent un divorce pour cause déterminée. Devant cette situation, l'expert est d'avis que, comme le prévoit la proposition, la faculté de dresser un inventaire doit exister pour les personnes nanties dont les biens doivent être évalués par un notaire.

Suite à la question posée par votre rapporteur, on ne peut concevoir un inventaire sous seing privé dans l'économie actuelle du Code judiciaire. L'inventaire

stellen, te meer daar die inventarissen niet overeenstemmen met de werkelijke bezittingen van de echtgenoten.

De minister vraagt de mening van de deskundige over het nut van het optreden van een notaris. Hijzelf meent dat een inventaris nuttig kan zijn, vooral indien de echtgenoten kiezen voor een andere vorm van echtscheiding. In dat verband moet rekening worden gehouden met de kosten van de notariële akte. Rechtvaardigt het nut van de inventaris die kosten (aktekosten en honoraria van de notaris) ?

De deskundige meent dat dit debat over de inventaris geen kwestie is van tegengestelde belangen van advocaten en notarissen, zoals in sommige notariële vaktijdschriften wordt beweerd. Vanuit zijn praktijkervaring verkiest hij het optreden van een notaris, aangezien de authenticiteit, die de overeenkomst onmiddellijk uitvoerbaar maakt, de rechtzoekende een aanzienlijk voordeel biedt.

Zo impliceert een notariële akte dat de uitkering tot levensonderhoud onmiddellijk opeisbaar is zonder dat men naar de rechter hoeft te stappen.

De in artikel 29 aangevoerde oplossing steunt op de ervaring uit de praktijk. Een feitelijke scheiding wordt niet onmiddellijk gevolgd door een echtscheiding door onderlinge toestemming maar daar gaan 3 of 6 maanden overheen. Dat betekent dat alle roerende goederen op dat moment reeds verdeeld zijn. Eens zover moeten de echtgenoten bij de notaris gaan om de samenstelling van hun roerend bezit op te geven want, zoals een lid er zeer terecht op gewezen heeft, de boedelbeschrijving is alleen van belang voor de roerende goederen aangezien ieder van beide echtgenoten voor zijn onroerende goederen over eigendomsbewijzen beschikt. Aangezien het voorstel tot doel heeft de zaken te vereenvoudigen en nutteloze kosten af te schaffen, waartoe dient dan een verplichte schatting als er niets te schatten valt of alles reeds verdeeld is ? Aangezien de schatting zo laag mogelijk wordt gehouden om aanzienlijke successierechten te voorkomen, heeft zij bovendien niet veel waarde. Ten slotte is er het reeds onder de aandacht gebrachte vraagstuk van de rekeningen in het buitenland. In dat verband herinnert spreker eraan dat, aangezien de boedelbeschrijving onder ede geschiedt, zij ook onder het strafrecht ressorteert. Omwille van die eed wijzen sommige echtgenoten derhalve de echtscheiding door onderlinge toestemming af en bedenken zij een echtscheiding op grond van bepaalde feiten. Mede gelet daarop is de deskundige van mening dat welstellende personen wier goederen door een notaris geschat moeten worden, de mogelijkheid moeten hebben een boedelbeschrijving op te maken, zoals dat ook in het voorstel wordt aanbevolen.

In verband met de vraag van uw rapporteur dient erop gewezen te worden dat de huidige opzet van het Gerechtelijk Wetboek geen ruimte laat voor een on-

est un acte notarié que ce soit en matière de succession, de régimes matrimoniaux ou de divorce.

En conclusion, soit l'inventaire est indispensable et on a la faculté de le faire mais devant notaire, soit on ne dresse pas d'inventaire parce que ce n'est plus nécessaire, parce que les époux n'ont rien de valeur, parce qu'ils disposent d'un compte à l'étranger ...

En sa qualité de notaire, *un membre* considère qu'il faut poser la question de savoir si on veut donner une sécurité juridique aux justiciables ou non. L'intervenant s'oppose à l'argument avancé selon lequel un inventaire ne doit pas être dressé pour les époux qui disposent de peu de biens. Ce n'est en effet pas parce qu'on dispose de peu que l'on ne va pas se disputer ce peu ! Par ailleurs, dans la réalité la situation patrimoniale est souvent complexe en particulier en cas d'époux commerçants. En conséquence, il plaide pour le maintien de l'acte notarié.

Enfin, le ministre a évoqué le coût de cet acte notarié. Prenant les tarifs pratiqués dans les différents arrondissements, il cite le chiffre de 25 000 à 30 000 francs, ce qui n'est pas élevé comparé aux honoraires pratiqués par les avocats dans les procédures en divorce.

Un intervenant estime pour sa part, qu'on ne se trouve pas devant un problème de coût. Il ne pense pas que les notaires puissent s'enrichir en dressant les inventaires. Cela étant, il proteste contre l'usage impropre qui est fait du droit pénal en cette matière. Au cas où l'inventaire ne serait pas complet, ce sont des sanctions civiles et non des sanctions pénales qui doivent y être attachées.

Par ailleurs, il est manifeste qu'un inventaire rédigé par un notaire présente de nombreux avantages vu qu'on se trouve en présence d'un expert. Cependant le choix doit être laissé aux parties. L'intervenant, en réponse à l'expert, fait enfin remarquer qu'un inventaire dressé uniquement par les parties a néanmoins force probante entre ces parties.

Un membre se déclare convaincu par l'exposé raisonnable et nourri de la pratique quotidienne de l'expert. Dans le divorce par consentement mutuel, il existe une volonté d'aboutir par consensus entre adultes même si des négociations parfois difficiles subsistent. Deux situations peuvent se présenter :

- soit les époux disposent de peu de biens et ces négociations, qui n'ont pas de portée patrimoniale, constituent le dernier symbole de la résistance;
- soit les époux ont des biens meubles et s'adressent directement à un notaire soit leur avocat leur conseille de le faire.

Le membre constate qu'il existe une grande réticence du citoyen à l'égard de la Justice. A cet égard, il

derhandse inventaris. De inventaris is een notariële akte, ongeacht of hij betrekking heeft op een nalatenschap dan wel op een huwelijksvermogenstelsel of op een echtscheiding.

Om af te ronden zijn er twee mogelijkheden : ofwel is de inventaris volstrekt noodzakelijk en dan kan men die doen opmaken, maar dat dan wel ten overstaan van een notaris, ofwel is hij niet nodig omdat de echtgenoten niets waardevols bezitten of omdat zij een rekening in het buitenland hebben ...

Een lid, die notaris is, meent dat de vraag dient te worden gesteld of het al dan niet in de bedoeling ligt de rechtzoekenden rechtszekerheid te bieden. Spreker is het niet eens met de redenering dat het verplicht opmaken van een inventaris niet zou moeten gelden voor echtgenoten die niet veel bezitten. Als men weinig bezit, betekent dat nog niet dat er over dat weinige niet zal worden getwist. In feite is de vermogenssituatie vaak ingewikkeld vooral als men te maken heeft met echtgenoten die handel drijven. Daarom is het lid voorstander van het behoud van de notariële akte.

Ten slotte heeft de minister gewezen op de kosten van die notariële akte. Aan de hand van de tarieven die in de verschillende arrondissementen toegepast worden, citeert hij bedragen die schommelen tussen 25 000 en 30 000 frank, wat, in vergelijking met de honoraria die door de advocaten in echtscheidingszaken worden gevraagd, niet veel is.

Volgens *een lid* ligt het probleem niet bij de kosten. Veel inventarissen opstellen maakt een notaris niet rijk. Hij is wel gekant tegen de oneigenlijke inmenging van het strafrecht in deze aangelegenheid. Als een inventaris onvolledig is, zouden geen strafrechtelijke maar burgerrechtelijke sancties moeten worden opgelegd.

Voorts ligt het voor de hand dat een door een notaris opgemaakte inventaris tal van voordelen biedt aangezien men met een deskundige te maken heeft. De uiteindelijke keus moet echter aan partijen worden gelaten. Ter attentie van de deskundige wijst het lid er ten slotte op dat een inventaris die alleen door de partijen werd opgemaakt, ten aanzien van die partijen niettemin bewijs oplevert.

Een lid verklaart zich overtuigd door de nuchtere uiteenzetting van de deskundige, met voorbeelden uit diens praktijkervaring. Bij echtscheiding door onderlinge toestemming overheerst de wil om bij consensus een oplossing te vinden tussen volwassenen, al is daartoe overleg vereist dat soms moeizaam verloopt. Er zijn twee mogelijkheden :

- ofwel beschikken de echtgenoten over weinig goederen en vormt het overleg, dat niet over het vermogen gaat, de ultieme uiting van het verzet;
- ofwel beschikken de echtgenoten over roerende goederen en wenden ze zich onmiddellijk tot een notaris, of doen ze dat op advies van hun advocaat.

Het lid stelt vast dat de burger zich ten opzichte van het gerecht heel terughoudend opstelt. Hij kan

ne peut admettre que l'on considère le coût comme négligeable, tout est relatif.

Indépendamment de cet obstacle matériel, il existe un aspect psychologique. Il rappelle tout d'abord que seuls dix jours sont nécessaires pour se marier.

Par contre, pour divorcer par consentement mutuel, alors que les époux sont arrivés à un accord, ils vont être obligés de passer devant un notaire pour dresser un inventaire uniquement justifié par l'exigence légale. En conséquence, l'article 29 est raisonnable car tout en n'excluant pas les notaires, il permet aux parties qui y ont intérêt, d'y avoir recours.

L'expert tient à faire remarquer que dès qu'on se trouve en présence d'un immeuble, un inventaire notarié sera nécessaire car il faudra préciser le sort de cet immeuble dans le règlement transactionnel. La faculté laissée à l'article 29 concerne les époux qui n'ont pas d'immeuble et qui se sont mis d'accord sur leur mobilier.

Revenant à l'amendement n° 150 de M. Berben, un membre demande à l'expert si l'alinéa relatif aux avantages matrimoniaux est utile.

L'expert considère qu'il n'existe aucune objection à élargir le champ d'application de l'article 29. Néanmoins, il ne faut pas oublier qu'en son alinéa 1er, les époux « sont tenus de régler préalablement leurs droits respectifs sur lesquels il leur sera néanmoins libre de transiger leurs droits respectifs ». Leurs droits respectifs englobent tous les droits dont les assurances-vie. L'alinéa 3 de l'article proposé a quant à lui un objet plus précis puisqu'il concerne les droits successoraux. C'est la seule clause qui n'est pas sous condition suspensive.

Un membre fait remarquer que les dispositions à l'égard des enfants sont également directement exécutoires.

Mme Merckx-Van Goey et consorts déposent un amendement n° 155 qui tend à remplacer le renvoi aux articles 1177 et 1178 du Code judiciaire par celui aux articles 1175 et suivants du même Code (Doc. n° 545/12). De la sorte, toutes les dispositions relatives à l'inventaire sont rendues applicables.

*
* *

L'amendement n° 76 de M. Swennen est adopté à l'unanimité.

L'amendement n° 150 de M. Berben est rejeté par 4 voix contre 3 et 3 abstentions.

L'amendement n° 155 de Mme Merckx-Van Goey et consorts et l'article, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

in dat verband niet aanvaarden dat de kosten als een verwaarloosbaar aspect worden voorgesteld, alles is immers betrekkelijk.

Naast die materiële drempel is er ook een psychologische dimensie. Eerst brengt hij in herinnering dat men, om te kunnen huwen, alleen een termijn van tien dagen in acht dient te nemen. Willen de echtgenoten evenwel door onderlinge toestemming uit de echt scheiden en hebben ze daartoe een overeenkomst bereikt, dan moeten ze voor de notaris verschijnen om een boedelbeschrijving op te stellen, enkel en alleen op grond van de bestaande wettelijke verplichting. Artikel 29 biedt bijgevolg een redelijke oplossing : beroep op een notaris wordt niet uitgesloten, en tegelijk kunnen de partijen die daar belang bij hebben, van die mogelijkheid gebruik maken.

De deskundige wijst er echter op dat een notariële boedelbeschrijving vereist is ingeval er onroerende goederen in het spel zijn, omdat de bestemming ervan in dat vergelijk dient vastgelegd. De door artikel 29 geboden mogelijkheid heeft betrekking op echtgenoten die geen onroerende goederen bezitten en die omtrent hun roerende goederen een overeenkomst hebben bereikt.

Een lid komt terug op amendement n° 150 van de heer Berben. Hij vraagt de deskundige of het lid dat betrekking heeft op de voordelen van het huwelijkscontract van nut is.

Volgens *de deskundige* is er geen bezwaar om het toepassingsgebied van artikel 29 uit te breiden. Men mag evenwel niet uit het oog verliezen dat de echtgenoten krachtens het eerste lid « vooraf hun wederzijdse rechten moeten regelen, waaromtrent het hun evenwel vrijstaat een vergelijk te treffen ». « Hun wederzijdse rechten » omvatten alle rechten, inclusief de levensverzekeringen. Het derde lid van de voorgestelde tekst heeft anderzijds een preciezer oogmerk omdat het de erfenisrechten behelst. Het is het enige beding waarvoor geen opschortende voorwaarde geldt.

Een lid stipt aan dat ook de bepalingen die betrekking hebben op de kinderen, rechtstreeks uitvoerbaar zijn.

Mevrouw Merckx-Van Goey dient een amendement n° 155 in, dat ertoe strekt de verwijzing naar de artikelen 1177 en 1178 van het Gerechtelijk Wetboek te vervangen door de verwijzing naar de artikelen 1175 en volgende van hetzelfde Wetboek (Stuk n° 545/12). Alle bepalingen inzake boedelbeschrijving worden aldus van toepassing.

*
* *

Amendement n° 76 van de heer Swennen wordt eenparig aangenomen.

Amendement n° 150 van de heer Berben wordt verworpen met 11 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen.

Amendement n° 155 van Mevr. Merckx-Van Goey c.s. en het gewijzigd artikel worden eenparig aangenomen.

Art. 30

Un membre demande la signification de la suppression du mot « pareillement ».

Un expert précise que cette suppression tend à éviter toute équivoque quant à la forme de la convention préalable.

M. Swennen dépose un amendement n° 77 (Doc. n° 545/4) qui tend à modifier l'article 1288 du Code judiciaire en ces termes :

« Art. 1288. — Ils sont tenus de constater par écrit leur convention visant :

1° la résidence de chacun des époux pendant le temps des épreuves;

2° la manière dont sont réglés l'autorité sur la personne des enfants visés à l'article 1254, la gestion de leurs biens et le droit de les représenter en affaires civiles;

3° la contribution des époux à l'entretien, à l'éducation et à la formation appropriée desdits enfants, sans préjudice des droits qui leur sont reconnus par les dispositions du chapitre V du titre V du livre Ier du Code civil;

4° le montant de la pension alimentaire éventuelle à payer par l'un des époux à l'autre, pendant le temps des épreuves et après le divorce.

Sauf si les parties en conviennent autrement, les règles prévues par l'article 301, §§ 2, 3, 5 et 6 du Code civil sont d'application. »

L'auteur de l'amendement fait remarquer que son texte tend à mettre l'article 1288 en concordance avec la loi sur la filiation. Par ailleurs, en remplaçant au 3° les mots « de chacun des époux » par les mots « des époux », il veut montrer qu'il peut également être prévu dans la convention qu'un des époux n'apporte aucune contribution et que l'autre assure à lui seul l'entretien, l'éducation et la formation des enfants. La plus grande liberté d'action doit être laissée aux époux en la matière.

Enfin, le 4° abandonne le principe selon lequel les montants de la pension alimentaire ne peuvent être modifiés, ce afin d'éviter que des éventualités prévues dans la convention soient négligées, que ce soit par ignorance ou par oubli.

M. Beaufays et Mme Merckx-Van Goey proposent un amendement n° 135 qui complète le 4° de l'article 1288 du Code judiciaire par : « les cas dans lesquels et les critères selon lesquels ce montant pourra être révisé après le divorce. » (Doc. n° 545/8).

*Un des auteurs fait observer que dans de nombreux cas les ex-époux oublient de mentionner dans quelles conditions la pension alimentaire peut être modifiée. La mention *ab initio* des cas et des conditions de revisabilité permettra d'éviter tout contentieux à cet égard. Par ailleurs, l'amendement prévoit également qu'« en cas de circonstances nouvelles et*

Art. 30

Een lid vraagt waarom het woord « eveneens » wordt geschrapt.

Een deskundige legt uit dat de schrapping ertoe strekt enige dubbelzinnigheid met betrekking tot de vorm van de voorafgaande overeenkomst te vermijden.

De heer Swennen dient een amendement n° 77 (Stuk n° 545/4) in, dat ertoe strekt artikel 1288 van het Gerechtelijk Wetboek te vervangen door wat volgt :

« Art. 1288. — Zij moeten hun overeenkomst omtrent de volgende punten bij geschrift vastleggen :

1° de verblijfplaats van elk van beide echtgenoten gedurende de proeftijd;

2° de manier waarop het gezag over de persoon van de kinderen bedoeld in artikel 1254, het beheer over hun goederen en het recht hen te vertegenwoordigen in burgerlijke zaken, geregeld wordt;

3° de bijdrage van de echtgenoten in het onderhoud, de opvoeding en passende opleiding van voornoemde kinderen, onverminderd de rechten, hun toegekend door hoofdstuk V van titel V van Boek I van het Burgerlijk Wetboek;

4° het bedrag van het eventuele onderhoudsgeld te betalen door de ene echtgenoot aan de andere, gedurende de proeftijd en na de echtscheiding.

Behoudens wanneer de partijen anders overeenkomen, zijn de regels van artikel 301, §§ 2, 3, 5 en 6 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing. »

Volgens de indiener van het amendement strekt zijn amendement ertoe de tekst van artikel 1288 in overeenstemming te brengen met de wet op de afstamming. Verder wil hij door de vervanging in het 3° van de woorden « van elk van beide echtgenoten » door de woorden « van de echtgenoten » duidelijk maken dat in de overeenkomst ook kan worden bepaald dat de ene echtgenoot niets bijdraagt en dat de andere echtgenoot helemaal alleen instaat voor het levensonderhoud, de opvoeding en de opleiding van de kinderen. Aan de echtgenoten moet ter zake de grootst mogelijke vrijheid worden gelaten.

In het 4° wordt tot slot afgestapt van het beginsel dat de onderhoudsuitkeringen niet kunnen worden gewijzigd, ten einde te voorkomen dat eventualiteiten in de overeenkomst uit onwetendheid of bij vergetelheid niet worden behandeld.

De heer Beaufays en mevrouw Merckx-Van Goey dienen een amendement n° 135 in, waarbij onder meer het 4° van artikel 1288 van het Gerechtelijk Wetboek wordt aangevuld als volgt : « , de gevallen waarin en de criteria volgens welke dat bedrag na de echtscheiding kan worden herzien. » (Stuk n° 545/8).

*Een van de indieners merkt op dat de vroegere echtgenoten in vele gevallen nalaten te vermelden onder welke omstandigheden de uitkering na echtscheiding kan worden gewijzigd. Door *ab initio* te vermelden in welke gevallen en onder welke omstandigheden herziening mogelijk is, kunnen geschillen daaromtrent worden voorkomen. Verder bepaalt het*

imprévues modifiant gravement la situation des enfants, les dispositions visées aux 2° et 3° peuvent être révisées après le divorce par le juge compétent. »

L'amendement vient donc consacrer ce qui est admis par la jurisprudence : le principe de la convention-loi ne peut tenir en échec la révisabilité des conventions relatives aux enfants. Le tribunal de la jeunesse est compétent en ce qui concerne les attributs de l'exercice de l'autorité parentale et le juge de paix en ce qui concerne les contributions alimentaires. Tels sont les deux ajouts que l'amendement apporte à cet article 1288 du Code judiciaire.

Un membre est d'avis que l'amendement n° 77 déposé par M. Swennen est meilleur sur un plan légistique vu qu'il renvoie à un article précis du Code civil, à savoir l'article 301.

Par ailleurs, cet amendement a un champ d'application plus large étant donné qu'il offre la possibilité de réviser les pensions non seulement en cas de nouvelles circonstances modifiant la situation des enfants mais aussi celle des conjoints. Pour ces deux motifs, il soutient cet amendement.

L'auteur de la proposition demande à l'expert, membre de la commission mixte de magistrats-avocats, la raison pour laquelle la commission n'a pas abordé le problème de la révisabilité des pensions.

L'expert attire l'attention sur le fait que les deux amendements, qui sont philosophiquement dans la même ligne, mettent à l'avant-plan une importante question de principe quant à la nature du divorce par consentement mutuel. La commission mixte était uniquement chargée d'examiner la simplification de la procédure.

Aucune réflexion quant au fond sur le divorce avec faute ou sans faute et sur le caractère uniquement contractuel ou non du divorce par consentement mutuel, n'a été menée. Pour la commission, il était acquis que le divorce par consentement mutuel était un divorce purement contractuel. C'est sa particularité par rapport à un divorce pour faute ou par rapport à un divorce sans faute après une séparation de plus de cinq ans. En conséquence, elle estime que sauf lorsqu'il s'agit des enfants, les contractants font comme ils l'entendent. La loi ne vient pas au secours de tel ou de tel contractant dès lors qu'il a voulu entrer dans la voie contractuelle. L'amendement n° 77 de M. Swennen fait rentrer, à titre supplétif, les règles spécifiques du divorce pour faute dans le divorce par consentement mutuel où il n'existe ni coupable, ni innocent. L'expert ne se déclare en principe pas opposé à ce renvoi à *titre supplétif* car si la convention a été bien rédigée, le renvoi à l'article 301 ne trouvera pas à s'appliquer. Il craint néan-

amendement wat volgt : « *Wanneer nieuwe en onvoorziene omstandigheden de situatie van de kinderen ingrijpend wijzigen, kunnen de beschikkingen bedoeld in het 2° en het 3° na de echtscheiding door de bevoegde rechter worden herzien.* » Het amendement bekrachtigt dus wat door de rechtspraak reeds is erkend : het beginsel volgens hetwelk de overeenkomst de partijen tot wet strekt, mag niet tot gevolg hebben dat geen herziening mogelijk is van de maatregelen die in de overeenkomst ten aanzien van de kinderen zijn bepaald. De jeugdrechtbank is bevoegd om te bepalen hoe het ouderlijk gezag wordt uitgeoefend, de vrederechter is bevoegd voor aangelegenheden betreffende het onderhoudsgeld. Die twee bepalingen worden door het amendement aan artikel 1288 van het Gerechtelijk Wetboek toegevoegd.

Een lid is van oordeel dat amendement n° 77 van de heer Swennen wetgevingstechnisch gezien beter is, aangezien het verwijst naar een welbepaald artikel van het Burgerlijk Wetboek, namelijk artikel 301.

Verder is het toepassingsgebied van dat amendement ruimer, aangezien het de mogelijkheid biedt de onderhoudsuitkeringen niet alleen te herzien wanneer nieuwe omstandigheden de situatie van de kinderen wijzigen, maar ook wanneer de situatie van de echtgenoten verandert. Om die twee redenen steunt hij het amendement.

De indiener van het voorstel vraagt aan de deskundige, die lid is van de gemengde commissie van magistraten en advocaten, waarom de commissie het probleem van de mogelijkheid tot herziening van de uitkeringen niet heeft behandeld.

De deskundige wijst erop dat de twee amendementen, die dezelfde strekking hebben, de aandacht vestigen op een belangrijke principiële kwestie met betrekking tot de aard van de echtscheiding door onderlinge toestemming. De gemengde commissie was uitsluitend belast met het onderzoek naar de vereenvoudiging van de procedure.

Ten gronde werd geen bespreking gewijd aan het probleem van de echtscheiding met of zonder fout, noch van de al dan niet louter contractuele aard van de echtscheiding door onderlinge toestemming. Voor de commissie stond het vast dat de echtscheiding door onderlinge toestemming een louter contractuele echtscheiding is. Dat is de kenmerkende eigenschap ervan in vergelijking met een echtscheiding op grond van een fout of met een foutloze echtscheiding na een feitelijke scheiding van meer dan vijf jaar. De commissie neemt bijgevolg aan dat de partijen bij de overeenkomst kunnen doen wat zij willen, behalve wanneer het de kinderen betreft. De wet komt een partij bij een overeenkomst dus niet ter hulp, precies omdat zij voor het sluiten van een overeenkomst heeft gekozen. Amendement n° 77 van de heer Swennen strekt ertoe de bijzondere regels betreffende de echtscheiding op grond van een fout als regels van aanvullend recht in te voegen in de regeling betreffende de echtscheiding door onderlinge toestemming,

moins que les conflits après divorce vont se trouver multipliés. Il rappelle à ce propos que le divorce par consentement mutuel est au contraire destiné à mettre un point final aux rapports entre les époux sauf en ce qui concerne les enfants. Tout le jeu contractuel risque d'être faussé car si on touche à un élément de l'édifice contractuel, il risque de basculer.

Si malgré ces risques, il fallait suivre ces amendements, il lui paraît que le renvoi à l'article 301 du Code civil est le plus sûr car son contenu et son interprétation sont connus plutôt que d'énumérer une série de cas. En toute hypothèse, il y a lieu de prévoir une disposition transitoire dans la proposition car ce nouveau régime ne peut s'appliquer aux divorces antérieurs sous peine de courir à des catastrophes.

L'auteur de la proposition partage cette dernière préoccupation de l'expert en ce qui concerne l'effet non-rétroactif que devrait avoir cette disposition. Cela étant, il estime que les auteurs des amendements répondent aux difficultés rencontrées dans la pratique par les ex-époux (licenciement, maladie ...).

L'expert fait remarquer que ces circonstances figurent dans toute convention correctement rédigée.

Un cadre n'acceptera de payer une pension élevée qu'à la condition que ses revenus restent identiques.

Un membre estime que le renvoi à l'article 301 du Code civil porte atteinte à la nature contractuelle du divorce par consentement mutuel. Comme l'expert l'a relevé, on risque d'ouvrir la porte à un important contentieux.

Par contre, il se déclare favorable à ce que les parties soient tenues de prévoir dans leurs conventions un certain nombre d'obligations. Il soutient en conséquence l'amendement n° 135 de M. Beaufays et Mme Merckx-Van Goey qui est conforme à l'article 1134 du Code civil, article de base du divorce par consentement mutuel.

Un autre membre, tout en se déclarant en faveur de l'amendement n° 77 de M. Swennen, se demande si le renvoi à l'article 301, § 5 du Code civil est justifié.

L'expert précise que ce paragraphe traite de la faculté de convertir la pension en un capital. Il est d'avis qu'un tel renvoi sera source de conflits.

waar er geen schuldige of onschuldige is. De deskundige zegt dat hij in principe niet gekant is tegen de invoeging van die aanvullende rechtsregels, want als de overeenkomst goed is opgesteld, zal niet moeten worden teruggegrepen naar artikel 301. Hij vreest evenwel dat het aantal betwistingen na de echtscheiding zal toenemen. In dat verband herinnert hij eraan dat echtscheiding door onderlinge toestemming tot doel heeft een punt te zetten achter de betrekkingen tussen de echtgenoten, behalve dan wat de kinderen betreft. Het hele contractuele evenwicht zou wel eens ontworcht kunnen worden, want als aan één element van het contractuele bouwsel wordt geraakt, zou het helemaal kunnen instorten.

Indien die amendementen ondanks de daaraan verbonden risico's niettemin mochten worden goedgekeurd, lijkt het hem dat de verwijzing naar artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek een veiliger keuze is — de inhoud en de interpretatie van dit artikel zijn namelijk bekend — dan de opsomming van een aantal gevallen. In ieder geval moet er in het voorstel een overgangsbepaling worden opgenomen. De nieuwe regeling mag immers niet worden toegepast op vroegere echtscheidingen, want dat zou catastrofale gevolgen hebben.

De indiener van het voorstel deelt de vrees van de deskundige op dat punt. Ook volgens hem mag deze maatregel geen terugwerkende kracht hebben. Niettemin meent hij dat de indieners van de amendementen een oplossing bieden voor de moeilijkheden waarmee de voormalige echtgenoten in de praktijk af te rekenen krijgen (ontslag, ziekte ...).

De deskundige merkt op dat die omstandigheden zijn opgenomen in elke goed opgestelde overeenkomst.

Een leidinggevend personeelslid zal slechts een hoge uitkering willen betalen op voorwaarde dat zijn inkomen gelijk blijft.

Een lid meent dat de verwijzing naar artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek afbreuk doet aan het contractuele karakter van de echtscheiding door onderlinge toestemming. Zoals de deskundige reeds aanstipte, loopt men het risico dat de deur wordt opengezet voor heel wat betwistingen.

Hij is er evenwel voorstander van dat de partijen in hun overeenkomsten een aantal verplichtingen moeten opnemen. Hij steunt dan ook amendement n° 135 van de heer Beaufays en mevrouw Merckx-Van Goey, dat in overeenstemming is met artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek. Dat artikel vormt de onderbouw van de echtscheiding door onderlinge toestemming.

Een ander lid steunt weliswaar amendement n° 77 van de heer Swennen, maar vraagt zich af of de verwijzing naar artikel 301, § 5, van het Burgerlijk Wetboek wel verantwoord is.

De deskundige verduidelijkt dat die paragraaf betrekking heeft op de mogelijkheid om de uitkering in een kapitaal om te zetten. Hij meent dat die verwijzing tot conflicten zal leiden.

En conséquence, *Mme Stengers et M. Swennen* déposent un *sous-amendement n° 156* (Doc. n° 545/12) à l'amendement n° 77 tendant à supprimer la référence au paragraphe 5.

L'expert fait valoir que l'avantage de l'amendement n° 77 de M. Swennen réside dans sa simplicité tandis que l'avantage de l'amendement n° 135 de M. Beaufays et de Mme Merckx-Van Goey réside dans le maintien de la nature contractuelle du divorce par consentement mutuel ce qui constitue un objectif non négligeable.

Un autre membre demande que soient prises en considération les circonstances émotionnelles dans lesquelles ces accords sont quelquefois conclus entre époux. De plus, le fait qu'il ne puisse être tenu compte d'une modification profonde de la situation — que ce soit dans un sens positif ou négatif — heurte son sens de l'équité.

L'intervenant suivant fait observer qu'une modification de l'accord initial peut mettre en difficulté l'un des époux qui a fondé une nouvelle famille. Il faut éviter que les enfants de la nouvelle famille soient les victimes d'une modification de la situation financière des anciens conjoints. Ce raisonnement s'applique évidemment aussi en sens inverse.

L'expert estime qu'il faut faire la distinction entre la pension alimentaire accordée à l'ancien conjoint et celle allouée aux enfants. La législation actuelle permet déjà la révision fût-ce dans des circonstances exceptionnelles de la pension alimentaire octroyée aux enfants.

Un membre fait observer que ce point de vue a aussi son revers.

La pension alimentaire destinée aux enfants ne doit être versée que temporairement, alors que celle qui est destinée à l'ancien conjoint doit être versée pendant une période indéterminée.

Le représentant du ministre estime que le législateur doit inciter les partenaires à réfléchir au fait que la pension alimentaire peut être revue.

Il va de soi que le juge examinera toujours avec réticence une demande de modification.

Il tiendra probablement aussi compte des circonstances économiques générales.

Un autre intervenant estime qu'il convient également de respecter, en l'occurrence, le principe fondamental du droit des contrats (article 1134 du Code civil). Le juge peut seulement vérifier si la convention permet ou non que des modifications soient apportées ultérieurement.

Au terme de cette discussion, *Mme Merckx-Van Goey et MM. Beaufays, Swennen et Ylief* présentent un amendement commun (n° 165, Doc. n° 545/13) qui emporte l'adhésion unanime de la Commission.

Mevrouw Stengers en de heer Swennen dienen bijgevolg een *subamendement n° 156* op amendement n° 77 in, dat ertoe strekt de verwijzing naar § 5 te schrappen (Stuk n° 545/12).

De deskundige merkt op dat het grote voordeel van amendement n° 77 van de heer Swennen zijn eenvoud is. Het voordeel van amendement n° 135 van de heer Beaufays en mevrouw Merckx-Van Goey daarentegen bestaat in het behoud van het contractuele karakter van de echtscheiding door onderlinge toestemming, wat een niet te verwaarlozen doelstelling is.

Een ander lid vraagt aandacht voor de emotionele omstandigheden waarin de overeenkomsten tussen echtgenoten soms worden afgesloten. Bovendien strookt het niet met zijn rechtvaardigheidsgevoel dat geen rekening kan worden gehouden met een — zij het in de positieve dan wel in de negatieve zin — sterk gewijzigde situatie.

Een volgende interveniënt merkt op dat een wijziging van de oorspronkelijk afgesloten overeenkomst één van de echtgenoten die een nieuw gezin gesticht heeft, in moeilijkheden kan brengen. Vermeden moet worden dat de kinderen van het nieuwe gezin slachtoffer zouden worden van de gewijzigde financiële situatie van de ex-partners. Die redenering geldt natuurlijk ook in de omgekeerde zin.

De deskundige meent dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen het onderhoudsgeld voor de ex-echtgenoot en dat voor de kinderen. Reeds onder de huidige wetgeving wordt een herziening van het onderhoudsgeld voor de kinderen toegelaten, zij het in uitzonderlijke omstandigheden.

Een lid merkt op dat ook dit standpunt een keerzijde heeft.

Het onderhoudsgeld voor de kinderen is een tijdelijke verplichting, terwijl het onderhoudsgeld voor de ex-echtgenoot voor onbepaalde tijd moet worden betaald.

De vertegenwoordiger van de minister meent dat de wetgever de partners er moet toe aanzetten om na te denken over het herzienbaar karakter van het onderhoudsgeld.

Het spreekt vanzelf dat de rechter een verzoek tot wijziging steeds met terughoudendheid zal beoordelen.

Hij zal vermoedelijk ook rekening houden met de algemene economische omstandigheden.

Een volgende spreker is van oordeel dat het grondbeginsel van het contractenrecht (artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek) ook in deze materie moet gerespecteerd worden. De rechter kan slechts nagaan of de overeenkomst latere wijzigingen al dan niet toelaat.

Tot besluit van deze bespreking dienen *Mevr. Merckx-Van Goey, de heren Beaufays, Swennen en Ylief* gezamenlijk een amendement in waarover de commissie het eenparig eens is (n° 165, Stuk n° 545/13).

Cet amendement consacre les principes énoncés ci-après :

— En ce qui concerne la pension à payer par l'un des époux à l'autre, le caractère contractuel de la convention est respecté.

— Les parties peuvent prévoir une clause d'indexation et spécifier les circonstances dans lesquelles la pension pourra être modifiée.

— A défaut de telles clauses, aucun des ex-époux ne pourra demander une révision de la pension en justice.

— Les dispositions relatives aux enfants seraient, en principe, révisibles.

Les amendements n°s 77 et 156 (de M. Swennen) et 135 (de M. Beaufays et Mme Merckx-Van Goey) sont retirés.

M. Berben présente un amendement (n° 151 — Doc. n° 545/11) prévoyant que les conventions établies entre les conjoints sont faites sous la forme notariée. Le membre précise que la modification proposée tend à accroître la protection juridique des époux et est conforme à la pratique en vigueur.

L'amendement n° 100 de M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/7), qui s'inscrit dans le cadre d'une réforme fondamentale du divorce par consentement mutuel, est renvoyé à la sous-commission.

*
* *

L'amendement n° 151 de M. Berben est rejeté par 11 voix contre une et 5 abstentions.

L'amendement n° 165 de Mme Merckx-Van Goey et consorts et l'article 30, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 31

Les amendements n°s 78 (de M. Swennen, Doc. n° 545/4) et n° 101 (de M. Van Vaerenbergh, Doc. n° 545/7) visent à simplifier et à humaniser davantage le divorce par consentement mutuel. M. Swennen estime que cette procédure devrait également être accessible aux époux qui n'ont pu parvenir à un accord complet.

La Commission estime que ces propositions modifient les principes du système actuel et les renvoie à la sous-commission.

L'amendement n° 24 du gouvernement (Doc. n° 545/4) vise à apporter quelques corrections d'ordre pratique.

Le but du texte proposé est que les pièces soient déposées au début de la procédure et que les copies soient envoyées au ministère public conformément au nouvel article 1288ter.

Il est également exigé que les époux signent eux-mêmes la requête, ce pour exclure le moindre doute

Het amendement legt de volgende principes vast :

— Voor het onderhoudsgeld tussen echtgenoten wordt het contractueel karakter van de overeenkomst gerespecteerd.

— De partijen kunnen voorzien in een beding tot indexering en aangeven onder welke omstandigheden dat onderhoudsgeld kan gewijzigd worden.

— Bij ontstentenis van dergelijk beding kunnen de echtgenoten geen herziening van het onderhoudsgeld voor de rechtbank vorderen.

— De beschikkingen betreffende de kinderen kunnen in beginsel herzien worden.

De amendementen n°s 77 en 156 (van de heer Swennen) en 135 (van de heer Beaufays en Mevr. Merckx-Van Goey) worden ingetrokken.

De heer Berben dient amendement n° 151 in (Stuk n° 545/11) dat ertoe strekt de overeenkomsten tussen de echtgenoten in een notariële akte te doen opnemen. Het lid betoogt dat de voorgestelde wijziging de rechtsbescherming van de echtgenoten vergroot en dat ze aansluit bij de geldende rechtspraktijk.

Amendement n° 100 van de heer Van Vaerenbergh (Stuk n° 545/7) dat kadert in een fundamentele wijziging van de echtscheiding door onderlinge toestemming, wordt naar de subcommissie verwezen.

*
* *

Amendement n° 151 van de heer Berben wordt verworpen met 11 stemmen tegen 1 en 5 onthoudingen.

Amendement n° 165 van mevrouw Merckx-Van Goey c.s. en het aldus gewijzigde artikel 30 worden eenparig aangenomen.

Art. 31

De amendementen n°s 78 (van de heer Swennen, Stuk n° 545/4) en 101 (van de heer Van Vaerenbergh, Stuk n° 545/7) vragen een verdere vereenvoudiging en humanisering van de echtscheiding door onderlinge toestemming. De heer Swennen meent dat deze procedure ook de echtgenoten die geen volledige overeenkomst hebben bereikt tot deze procedure moeten toegelaten worden.

De Commissie is van oordeel dat deze voorstellen de principes van het huidige systeem wijzigen en verwijst ze naar de subcommissie.

Amendement n° 24 van de regering (Stuk n° 545/4) beoogt enkele praktische correcties.

Het doel van de voorgestelde tekst is dat de stukken bij het begin van de rechtspleging worden neergelegd en dat de afschriften aan het openbaar ministerie worden toegezonden overeenkomstig het nieuwe artikel 1288ter.

Tevens wordt vereist dat de echtgenoten zelf het verzoekschrift ondertekenen, dit om alle twijfel en

et la moindre confusion. En revanche, contrairement aux dispositions de la proposition de loi, il n'est pas demandé que la requête soit signée par deux conseils, soit un par époux. Afin d'éviter aux époux des frais qui seront superflus dans la plupart des cas, un conseil est suffisant pour les deux, mais rien n'empêche que chaque époux fasse appel à son propre conseil.

M. Verwilghen présente un amendement (n° 15 — Doc. n° 545/3) tendant à supprimer les mots « ou notaire » à la fin du texte.

Un membre renvoie à l'article 1026 du Code judiciaire, qui énumère les conditions de forme substantielles auxquelles doit satisfaire la requête. Cet article prévoit que la requête unilatérale doit contenir la signature des parties ou de l'avocat. Le membre ne voit pas pourquoi la requête en divorce par consentement mutuel dérogerait à cette condition.

L'intervenant fait en outre observer à la Commission que le conseil qui signe la requête doit parfois fournir des explications au tribunal.

Eu égard au « monopole de plaidoirie » des avocats, il serait plus logique qu'un avocat soit d'emblée associé à la requête.

L'expert explique que la commission mixte a opté pour un conseil distinct, estimant qu'il fallait protéger davantage les époux, étant donné que l'on supprime l'obligation de dresser un inventaire.

La commission mixte a estimé qu'un notaire devait également pouvoir cosigner la requête.

Ce point de vue était fondé d'une part sur le fait que, dans les communes rurales, le notaire fait souvent office de conseil dans les affaires de famille. Ce choix s'explique d'autre part en raison du rôle de médiateur réservé au notaire plutôt qu'à l'avocat.

Un membre ne voit pas pourquoi chacune des parties devrait payer un conseil. L'obligation de désigner deux avocats accroît en outre le risque de polarisation. Le membre préférerait que le conseil désigné joue le rôle de conciliateur, ce qui impliquerait évidemment que le conseil unique ne pourrait plus intervenir pour l'une ou l'autre partie, au cas où elles renonceraient à la procédure par « consentement mutuel » et introduiraient un divorce pour cause déterminée. Un tel comportement serait contraire aux principes déontologiques.

L'auteur de la proposition de loi partage le point de vue de l'intervenant précédent.

L'amendement du gouvernement n'empêche pas que les parties puissent faire appel à un deuxième avocat si elles le souhaitent.

Le premier intervenant se demande même pourquoi les époux sont obligés de faire appel à un avocat. Les personnes qui introduisent une requête en divor-

verwarring uit te sluiten. Daarentegen wordt in tegenstelling met het bepaalde van het wetsvoorstel niet gevraagd dat het verzoekschrift door twee raadslieden, een voor elke echtgenoot, wordt ondertekend. Ten einde de echtgenoten niet tot meestal overbodige kosten te verplichten, volstaat één raadsman voor beiden. Niets belet evenwel dat de echtelieden toch elk op een eigen raadsman beroep doen.

De heer Verwilghen heeft amendement n° 15 ingediend (Stuk n° 545/3) tot weglating van de woorden « of notaris » in fine van de tekst.

Het lid verwijst naar artikel 1026 van het Gerechtelijk Wetboek dat de substantiële vormvereisten van het verzoekschrift opsomt. Volgens dat artikel moet het eenzijdig verzoekschrift hetzij door de partijen, hetzij door de raadsman worden ondertekend. Het lid ziet niet in waarom het verzoekschrift tot echtscheiding door onderlinge toestemming hiervan zou afwijken.

Deze spreker wijst de commissie er tevens op dat de raadsman die het verzoekschrift ondertekent soms voor de rechtbank toelichtingen moet verstrekken.

Door het zogenaamd « pleitmonopolie » van de advocatuur zou het logischer zijn dat van in het begin een advocaat bij het verzoekschrift zou betrokken worden.

De deskundige legt uit dat in de gemengde commissie voor een afzonderlijk raadsman werd geopteerd omdat er van uitgegaan werd dat de bescherming van de echtgenoten moest worden vergroot ingevolge het wegvallen van de verplichting tot boedelbeschrijving.

De gemengde commissie vond dat ook een notaris het verzoekschrift moest kunnen medeondertekenen.

Dat standpunt werd enerzijds gemotiveerd door het gegeven dat in landelijke gemeenten vaak een beroep wordt gedaan op de notaris als raadsman in familiale zaken. Anderzijds verwijst deze keuze ook naar de rol van « bemiddelaar » die eerder door de notaris dan door de advocaat wordt vervuld.

Een lid ziet niet in waarom de partijen geld zouden moeten uitgeven voor afzonderlijk raadsman. De verplichting om twee advocaten aan te stellen vergroot bovendien het risico op polarisatie. Dit lid zou de aangewezen raadsman liever een bemiddelingsrol zien vervullen. Zulks zou uiteraard impliceren dat de enige raadsman niet meer kan optreden voor één van de partijen, indien de procedure « onderlinge toestemming » zou worden opgegeven en een echtscheiding op grond van bepaalde feiten zou worden ingeleid. Dat zou niet stroken met de deontologische principes.

De indiener van het wetsvoorstel volgt de redenering van de voorgaande spreker.

Het amendement van de regering belet niet dat de partijen, indien zij dat wensen, een beroep zouden doen op een tweede advocaat.

De eerste spreker vraagt zich zelfs af waarom het beroep op een advocaat verplicht wordt gesteld. De personen die een verzoek tot echtscheiding indienen,

ce sont en effet totalement capables. La loi peut-elle dans ce cas imposer une assistance ?

Rejoignant les interventions des auteurs de la proposition de loi, ce membre estime que l'avocat consulté par les deux parties doit demander aux époux de désigner un deuxième avocat, dès qu'il constate la présence d'intérêts contradictoires. Cela relève de la déontologie de l'avocat. Le tribunal doit, lui aussi, avoir la compétence d'exercer un contrôle lorsqu'il est constaté que l'un des époux est gravement lésé.

Un autre intervenant souligne les avantages que présente la désignation de deux avocats. Quelle que soit sa conscience professionnelle, un avocat sera toujours, dans une certaine mesure, plus proche de l'une ou l'autre partie.

En outre, le fait que deux avocats soient associés à la requête offre l'avantage que le débat est mené par des professionnels, de sorte que l'on évite les actes inconsidérés.

M. Berben présente l'amendement n° 152 (Doc. n° 545/11).

Cet amendement est le corollaire de l'amendement n° 149 (Doc. n° 545/11) tendant à insérer un article 50 (*nouveau*) relatif à l'inventaire obligatoire.

Avant qu'il soit procédé au vote, le gouvernement présente encore un sous-amendement (n° 163, Doc. n° 545/13) tendant à apporter une correction d'ordre technique à l'amendement n° 24 du gouvernement.

*
* *

L'amendement n° 152 de *M. Berben* est rejeté par 11 voix contre une et 5 abstentions.

L'amendement n° 15 de *M. Verwilghen* est rejeté par 6 voix contre 11 et une abstention.

Le sous-amendement n° 163, l'amendement n° 24 du gouvernement ainsi que l'article 31 sont adoptés par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 32

Le gouvernement présente un amendement (n° 25, Doc. n° 545/4) tendant à apporter une modification découlant du vote sur l'article 31 et visant à obliger le greffier à adresser deux copies de la requête en divorce et de ses annexes au procureur du Roi.

Le premier exemplaire est destiné aux services compétents en matière civile et le second aux services compétents en matière de jeunesse. Ce moyen permet au ministère public de rédiger son avis à temps pour la comparution des époux.

La Commission décide de renvoyer l'amendement n° 79 (Doc. n° 545/4) de *M. Swennen*, comme l'amen-

zijn toch volledig handelingsbekwaam. Kan de wet in dat geval wel een bijstand opleggen ?

Aansluitend bij de interventie van de indiener van het wetsvoorstel, meent dit lid dat de advocaat, die door beide partijen werd geconsulteerd, de verantwoordelijkheid heeft om aan de echtgenoten te vragen dat een tweede advocaat zou worden aangewezen, zodra hij vaststelt dat er tegenstrijdige belangen in het geding zijn. Dat behoort tot de deontologie van de advocaat. Ook de rechtbank moet de bevoegdheid krijgen om een controle te doen als wordt vastgesteld dat één van de echtgenoten ernstig wordt benadeeld.

Een volgende spreker wijst op de voordelen van de aanwijzing van twee advocaten. Een advocaat, hoe plichtsbewust ook, zal steeds in zekere mate dichter bij de ene dan bij de andere partij aanleunen.

Als twee advocaten bij het verzoekschrift betrokken worden, heeft men bovendien het voordeel dat het debat tussen professionelen wordt gevoerd zodat onbezonnen daden kunnen uitgesloten worden.

De heer Berben heeft amendement n° 152 ingediend (Stuk n° 545/11).

Het hangt samen met amendement n° 149 (Stuk n° 545/11) tot toevoeging van een artikel 50 (*nieuw*) dat betrekking heeft op de verplichte boedelbeschrijving.

Voor de stemming dient de regering nog amendement n° 163 in (Stuk n° 545/13) dat een technische correctie aanbrengt in het regeringsamendement n° 24.

*
* *

Amendement n° 152 van *de heer Berben* wordt verworpen met 11 stemmen tegen 1 en 5 onthoudingen.

Amendement n° 15 van *de heer Verwilghen* wordt verworpen met 6 tegen 11 stemmen en 1 onthouding.

Subamendement n° 163, amendement n° 24 van de regering evenals het aldus gewijzigde artikel 31 worden aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 32

De regering heeft amendement n° 25 ingediend (Stuk n° 545/4). De wijziging die wordt voorgesteld vloeit voort uit de stemming over artikel 31 en houdt in dat de griffier aan de procureur des Konings twee exemplaren zendt van het verzoekschrift tot echtscheiding en van de bijlagen.

Een exemplaar is voor de diensten bestemd die bevoegd zijn in burgerlijke zaken en een ander voor de diensten die bevoegd zijn in jeugdzaken. Dit is een hulpmiddel om het openbaar ministerie in staat te stellen zijn advies tijdig op te maken tegen de verschijning van de echtgenoten.

De Commissie beslist dat amendement n° 79 (Stuk n° 545/4) van *de heer Swennen*, zoals amendement

dement n° 78 (à l'article 31) du même auteur, à la sous-commission.

*
* *

L'amendement n° 25 du *gouvernement* et l'article 32, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 33

Le nouveau libellé prévoit que les époux doivent être convoqués dans le mois qui suit le dépôt de la requête en vue de la première comparution devant le président de tribunal.

Certains membres critiquent les délais prévus et déplorent que la procédure prévoie deux comparutions personnelles.

L'expert précise que l'objectif était de prévoir un délai de réflexion.

Il serait en effet intolérable que des familles soient destabilisées de manière inconsidérée. L'expert reconnaît que ces deux comparutions ont moins de sens si le dépôt de la requête a été précédé de différentes négociations.

Un membre estime que la thèse selon laquelle le délai de réflexion devrait être raccourci est tout aussi défendable. La famille souffre en effet aussi du stress occasionné par la tentative artificielle de réconciliation que constitue le délai de réflexion, qui est tout à fait superflu.

L'intervenant suivant partage le point de vue de l'expert. Un divorce se déroule souvent dans un contexte très émotionnel; il ne semble dès lors pas superflu de prévoir un répit de courte durée pour dédramatiser la situation.

Un autre membre constate que selon le système proposé, la procédure de divorce par consentement mutuel durera, dans son ensemble, 12 mois, compte tenu de tous les retards normaux (notamment les vacances). Dans l'état actuel de la législation, cette procédure prend environ 18 mois.

Ce délai est d'une longueur excessive si l'on considère que les parties ont déjà rédigé une convention et rassemblé des documents avant d'introduire la requête. Un divorce pour cause déterminée est sans conteste plus rapide.

Le représentant du ministre répond que le divorce pour cause déterminée sera effectivement plus rapide dans de nombreux cas.

La Commission a en effet décidé que cette forme de divorce suivrait la procédure du droit commun.

*
* *

n° 78 (bij artikel 31) van dezelfde auteur, naar de subcommissie wordt verwezen.

*
* *

Amendement n° 25 van *de regering* en het aldus gewijzigde artikel 32 worden eenparig aangenomen.

Art. 33

De nieuwe tekst bepaalt dat de echtgenoten voor de eerste verschijning voor de voorzitter van de rechtbank dienen te worden opgeroepen binnen een maand na het neerleggen van het verzoekschrift.

Sommige leden hebben kritiek bij de opgelegde termijnen en bij het feit dat twee persoonlijke verschijningen worden vereist.

De deskundige legt uit dat het de bedoeling was om een reflectietijd in te bouwen.

Het zou immers ontoelaatbaar zijn dat gezinnen op onbezonnen wijze gedestabiliseerd worden. De deskundige geeft toe dat de twee verschijningen minder zinvol zijn als aan de indiening van het verzoekschrift reeds moeilijke onderhandelingen vooraf zijn gegaan.

Een lid is van oordeel dat het inkorten van de reflectietijd met evenveel recht kan verdedigd worden. Het gezin lijdt immers ook onder de stress die veroorzaakt wordt door het kunstmatig in stand houden ervan omwille van een overbodige proeftijd.

Een volgende spreker treedt de deskundige bij. Een echtscheiding start vaak in een zeer emotioneel geladen sfeer; een korte rustpauze om het geheel te dedramatiseren lijkt dus niet overbodig.

Een ander commissielid stelt vast dat de volledige procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming in het voorgestelde systeem, alle normale vertragingen (ondermeer vakantieperiodes) inbegrepen, 12 maanden zal duren. Onder de huidige wetgeving moet men ongeveer 18 maanden rekenen.

Als men er tevens rekening mee houdt dat de partijen voor de indiening van het verzoekschrift reeds een overeenkomst hebben opgesteld en stukken verzameld, dan is die termijn overdreven lang. Een echtscheiding op grond van bepaalde feiten gaat ongetwijfeld vlugger.

De vertegenwoordiger van de minister antwoordt dat de echtscheiding voor bepaalde feiten in vele gevallen inderdaad sneller zal gaan.

De commissie heeft immers beslist om deze vorm van echtscheiding volgens de procedure van het gemeenrecht te laten verlopen.

*
* *

Mme Stengers et M. Duquesne présentent l'amendement n° 157 visant à abroger l'article 1289 du Code judiciaire.

M. Swennen présente un amendement (n° 80, Doc. n° 545/4) tendant à supprimer également l'obligation de comparaître personnellement.

Cette formalité devient superflue dès lors que les parties sont déjà arrivées à un accord total et ont signé conjointement la requête. Ce point de vue est partagé par d'autres membres de la Commission.

Dès lors qu'une conciliation est quasiment exclue, il est inutile de se présenter devant le juge; ce ne serait que perte de temps tant pour le juge que pour les parties.

D'autres membres, dont l'auteur de la proposition de loi, attachent davantage d'importance à l'équilibre de l'ensemble de la proposition de réforme et plaident donc en faveur du maintien de cette disposition.

L'amendement n° 102 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) s'inscrit dans le prolongement des amendements présentés précédemment par le même auteur qui ont été renvoyés à la sous-commission.

L'amendement n° 26 du gouvernement (Doc. n° 545/4) vise à supprimer l'obligation, pour le procureur du Roi, d'être présent lors de la comparution personnelle des époux.

Le représentant du ministre précise que le ministère public est actuellement débordé. Le procureur peut rendre son avis par écrit mais rien ne l'empêche d'assister à l'audience s'il l'estime nécessaire.

*
* *

L'amendement n° 157 de *Mme Stengers et de M. Duquesne* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 80 de *M. Swennen* est retiré.

L'amendement n° 26 du gouvernement et l'article 33, ainsi modifié, sont adoptés par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 34

Cet article prévoit que dans des circonstances exceptionnelles, le tribunal peut autoriser l'un ou l'autre des époux à se faire représenter par un mandataire spécial, avocat ou notaire.

M. Berben présente un amendement n° 153 (Doc. n° 545/11) prévoyant la possibilité de se faire représenter lors de la seconde comparution (au lieu de la première).

Cet amendement est inspiré par la constatation que les époux reçoivent généralement pas de problèmes lors de la première comparution, qui n'a lieu que quelques semaines après la signature de la convention. Par contre, la deuxième comparution pose

Mevrouw Stengers en de heer Duquesne dienen ten slotte amendement n° 157 in dat de opheffing van artikel 1289 van het Gerechtelijk Wetboek beoogt.

De heer Swennen heeft amendement n° 80 (Stuk n° 545/4) ingediend dat de verplichte persoonlijke verschijning eveneens doet wegvallen.

Deze formaliteit wordt overbodig aangezien de partijen reeds een volledige overeenkomst hebben bereikt en het verzoekschrift gezamenlijk ondertekend hebben.

Dit standpunt wordt door sommige andere commissieleden gedeeld. Een verzoening is quasi uitgesloten; de verschijning voor de rechter heeft dus geen enkel nut en betekent slechts tijdverlies, zowel voor de rechter als voor de partijen.

Andere leden, waaronder de indiener van het wetsvoorstel, hebben meer oog voor het evenwicht van het hervormingsvoorstel in zijn geheel en pleiten daarom voor het behoud van deze bepaling.

Amendement n° 102 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) sluit aan bij de vorige amendementen van dit lid die naar de subcommissie werden verzonden.

Amendement n° 26 van de regering (Stuk n° 545/4) beoogt de afschaffing van de verplichte aanwezigheid van de procureur des Konings bij de persoonlijke verschijning.

De vertegenwoordiger van de minister legt uit dat het openbaar ministerie tegenwoordig overbelast is. De procureur kan schriftelijk advies geven; niets belet hem om de zitting toch bij te wonen indien hij dit noodzakelijk acht.

*
* *

Amendement n° 157 van *mevrouw Stengers en de heer Duquesne* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 80 van *de heer Swennen* wordt ingetrokken.

Amendement n° 26 van de regering en het aldus gewijzigde artikel 33 worden aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 34

Het artikel voorziet dat de rechtbank, in uitzonderlijke omstandigheden, aan een echtgenoot kan toestaan om zich te laten vertegenwoordigen door een bijzondere gemachtigde advocaat of notaris.

De heer Berben heeft amendement n° 153 ingediend (Stuk n° 545/11) dat de mogelijkheid van vertegenwoordiging bij de tweede (in de plaats van de eerste) verschijning voorziet.

Het amendement gaat uit van de praktische overweging dat de echtgenoten over het algemeen geen probleem hebben bij de eerste verschijning, die maar enkele weken na de ondertekening van de overeenkomst plaatsheeft. De tweede verschijning stelt vaak

souvent des problèmes, étant donné que le moment où elle intervient dépend du déroulement de la procédure et du fonctionnement du tribunal.

M. Verwilghen a présenté l'amendement n° 16 (Doc. n° 545/3) tendant à supprimer le mot « notaire » à la fin du texte. L'amendement s'inscrit dans le prolongement de l'amendement n° 15 à l'article 31 (voir ci-avant).

Les amendements n° 81 (de *M. Swennen*, Doc. n° 545/4), *n° 103* (de *M. Van Vaerenbergh*, Doc. n° 545/7) et *n° 158* (de *Mme Stengers et consorts*, Doc. n° 545/12) tendent à supprimer cet article.

Cette proposition découle de la position adoptée par ces membres au sujet de la première comparution personnelle.

La suppression de cette comparution impliquerait en effet qu'il ne faudrait plus prévoir de possibilité de représentation.

Un membre demande si la représentation est possible dans des procédures portant sur l'état des personnes.

La commission fait observer que cet article introduit une exception.

*
* *

Les amendements n° 103 de M. Van Vaerenbergh et n° 158 de Mme Stengers sont rejetés par 11 voix contre 6.

Les amendements n° 81 de M. Swennen, n° 152 de M. Berben et n° 16 de M. Verwilghen sont retirés.

L'article 34 est adopté, sans modification, par 11 voix contre 6.

Art. 35

Contrairement à ce que prévoit la législation actuelle, il serait opportun, pour une bonne économie de la procédure, que le procureur du Roi puisse, dès la première comparution, donner un avis en droit sur l'admissibilité du divorce (application des règles de conflits de lois, vérification des conditions d'âge et de durée de mariage, etc ...)

Le gouvernement se rallie à la réglementation proposée, tout en faisant observer que l'article doit être mis en concordance avec les principes énoncés à l'article 764 du Code judiciaire, tel qu'il a été modifié par la loi du 3 août 1992.

L'amendement n° 27 du gouvernement (Doc. n° 545/4) propose un autre texte qui diffère de la proposition de loi sur les points suivants :

- l'avis est donné par écrit;
- en principe, le procureur n'assiste pas à l'audience; néanmoins, si les circonstances de la cause l'exigent, il peut donner son avis à l'audience, par écrit ou verbalement.

wel een probleem, omdat het tijdstip afhangt van het verloop van de procedure en van de werking van de rechtbank.

De heer Verwilghen heeft amendement n° 16 ingediend (Stuk n° 545/3) dat de weglating beoogt van het woord « notaris », in fine van de tekst. Het amendement sluit aan bij amendement n° 15 bij artikel 31 (zie hoger).

De amendementen n° 81 (van *de heer Swennen*, Stuk n° 545/4) *103* (van *de heer Van Vaerenbergh*, Stuk n° 545/7) en *158* (van *mevrouw Stengers c.s.*, Stuk n° 545/12) strekken tot weglating van dit artikel.

Dat voorstel is de konsekwentie van het standpunt dat door deze leden werd ingenomen met betrekking tot de eerste persoonlijke verschijning.

Als deze verschijning wegvalt hoeft de mogelijkheid van vertegenwoordiging niet te worden voorzien.

Een lid stelt de vraag of vertegenwoordiging wel mogelijk is in gedingen die betrekking hebben op de staat van personen.

De commissie merkt op dat dit artikel een uitzondering instelt.

*
* *

De amendementen n° 103 van de heer Van Vaerenbergh en n° 158 van mevrouw Stengers worden verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

De amendementen n° 81 van de heer Swennen, n° 152 van de heer Berben en n° 16 van de heer Verwilghen worden ingetrokken.

Artikel 34 wordt ongewijzigd aangenomen met 11 tegen 6 stemmen.

Art. 35

In tegenstelling met de huidige regeling, blijkt het opportuun en proceseconomisch gepast dat de procureur des Konings, reeds vanaf de eerste verschijning, in rechte een advies kan geven betreffende de toelaatbaarheid van de echtscheiding (toepassing van de regels bij wetsconflicten, onderzoek van de voorwaarden inzake leeftijd, duur van het huwelijk enz ...)

De regering treedt de voorgestelde regeling bij doch merkt op dat het artikel in overeenstemming moet worden gebracht met de beginselen van artikel 764 van het Gerechtelijk Wetboek zoals gewijzigd door de wet van 3 augustus 1992.

Amendement n° 27 van de regering (Stuk n° 545/4) stelt een andere tekst voor die op de volgende punten van het wetsvoorstel afwijkt :

- het advies wordt schriftelijk gegeven;
- de procureur woont de zitting in principe niet bij; indien de omstandigheden zulks vereisen kan hij toch ter zitting zijn mondeling of schriftelijk advies geven.

L'amendement n° 82 de M. Swennen (Doc. n° 545/4) tendant à supprimer cet article est retiré.

L'amendement n° 104 de M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/7) réglant la procédure au cas où les époux ne seraient parvenus qu'à un accord partiel (voir les amendements précédents du même membre) est renvoyé en sous-commission.

*
* *

L'amendement n° 27 du gouvernement et l'article 35, ainsi modifié, sont adoptés par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 36

Cet article prévoit que le procureur du Roi peut, dans l'intérêt des enfants mineurs, proposer de modifier partiellement la convention.

Dans ce cas, le juge fixe, dans le mois, une nouvelle date de comparution.

Certains membres formulent des objections à l'encontre de cette remise obligatoire d'un mois. Ils estiment que des modifications moins importantes pourraient être apportées à l'audience même, afin d'éviter toute perte de temps.

D'autres estiment qu'il faudrait prévoir que les enfants puissent être entendus à la suite d'une modification proposée par le ministère public.

L'amendement n° 134 de M. Beaufays, Mme Merckx-Van Goey et consorts (Doc. n° 545/8) va dans le même sens que la proposition.

Il vise, d'une part, à préciser les raisons pour lesquelles le juge est autorisé à apprécier les conventions des parties relatives aux enfants mineurs et, d'autre part, à renforcer son pouvoir de contrôle d'opportunité en cette matière.

Si le juge propose ou impose des modifications, c'est parce qu'il estime que les dispositions convenues par les parties sont contraires et nuisent à l'intérêt de l'enfant.

Ce critère de l'intérêt de l'enfant doit être mentionné expressément dans l'article proposé.

Les cas dans lesquels le juge usera effectivement de la possibilité d'imposer une modification sont marginaux, mais ils méritent d'être pris en considération.

Il serait paradoxal de ne pas prévoir toutes les garanties de protection de l'intérêt de l'enfant à l'heure où la Belgique a ratifié la convention relative aux droits de l'enfant et est donc tenue d'y adapter son droit interne. Enfin, à notre connaissance il n'existe, en droit comparé, aucune procédure en divorce par consentement mutuel dans laquelle le juge

Amendement n° 82 van de heer Swennen (Stuk n° 545/4) dat strekt tot de weglating van dit artikel, wordt ingetrokken.

Amendement n° 104 van de heer Van Vaerenbergh (Stuk n° 545/7) dat de procedure regelt in het geval dat de echtgenoten slechts een gedeeltelijk akkoord hebben verkregen, (zie de vroegere amendementen van hetzelfde lid) wordt naar de subcommissie verwezen.

*
* *

Amendement n° 27 van de regering en het aldus gewijzigde artikel 35 worden aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 36

Dit artikel handelt over de mogelijkheid dat de procureur des Konings, in het belang van de minderjarige kinderen, voorstelt om een onderdeel van de overeenkomst te wijzigen.

In dat geval bepaalt de rechter binnen een maand een nieuwe verschijningsdatum.

Sommige leden hebben kritiek op het verplicht uitstel van een maand. Zij menen dat minder ingrijpende wijzigingen reeds op de zitting zelf zouden kunnen aangebracht worden zodat geen tijd hoeft verloren te gaan.

Anderen merkten op dat het horen van de kinderen naar aanleiding van een door het openbaar ministerie voorgestelde wijziging moet voorzien worden.

In dezelfde lijn als het voorstel gaat het amendement n° 134 van de heer Beaufays en Mevr. Merckx-Van Goey c.s. (Stuk n° 545/8).

Het strekt ertoe te verduidelijken op welke gronden de rechter de overeenkomsten tussen de partijen met betrekking tot hun minderjarige kinderen mag beoordelen.

Indien de rechter wijzigingen voorstelt of oplegt, doet hij dat omdat hij meent dat de beschikkingen die de partijen hebben afgesproken in strijd zijn met de belangen van het kind of deze belangen schaden.

Het criterium van het belang van het kind moet uitdrukkelijk in het voorgestelde artikel worden vermeld.

De gevallen waarin de rechter effectief van de mogelijkheid om een wijziging op te leggen gebruik zal maken, zullen marginaal zijn, maar er moet toch rekening mee worden gehouden.

Het zou paradoxaal zijn niet te voorzien in alle garanties om de belangen van het kind te beschermen, zeker nu ons land het Verdrag inzake de rechten van het kind heeft bekrachtigd en dus verplicht is zijn intern recht daaraan aan te passen. Ten slotte bestaat er bij ons weten in het vergelijkend recht geen enkele procedure inzake echtscheiding door on-

ne puisse pas contrôler le bien-fondé des mesures relatives aux enfants mineurs.

Enfin, l'amendement ne vise nullement à créer un contrôle judiciaire d'opportunité sur les mesures relatives aux époux, la dissolution du couple marital étant à distinguer bien clairement du couple parental, dont les responsabilités persistent après le divorce.

La remise peut donc être utile pour organiser l'audition des enfants.

Un membre souligne l'aspect contractuel de la convention conclue entre les époux. La modification proposée par le procureur devra être acceptée par les deux partenaires. Si, par contre, la convention n'est pas adaptée aux modifications proposées par le procureur, le divorce risque de ne pas être prononcé au terme du délai de réflexion prévu. Il faudra alors faire appel de cette décision.

L'expert confirme l'exactitude de cette interprétation. Le recours n'est possible qu'après le prononcé.

Un membre évoque l'exemple d'une convention prévoyant un régime de coparenté.

Etant donné que la coparenté n'a aucune base légale, certains parquets ne l'admettent pas. Si les intéressés estiment que cette disposition de la convention est essentielle et n'acceptent pas la proposition de modification, ils devront attendre de voir si le juge suit le ministère public pour faire appel le cas échéant.

Mme Merckx-Van Goey et M. Beaufays présentent l'amendement n° 167 (Doc. n° 545/13) (en remplacement des amendements n° 35 et n° 134, qui sont retirés) tendant à résoudre les difficultés soulevées lors de la discussion.

L'amendement prévoit que :

1) le juge peut encore décider, lors de la première comparution, d'entendre les enfants;

2) dans ce cas, le juge fixe, dans le mois du dépôt au greffe du procès-verbal de l'audition, une nouvelle date de comparution;

3) au cours de cette nouvelle comparution, le juge demande aux parties à modifier la convention sur le point litigieux qui lèse manifestement les intérêts des enfants mineurs.

Si les parties ne donnent pas suite à cette demande, le juge peut décider de ne pas prononcer le divorce.

La commission constate que cette disposition élargit le contrôle portant sur les conditions et formalités légales. Le juge doit en outre examiner si, par leur contenu, les stipulations de la convention relatives aux enfants mineurs ne nuisent pas aux intérêts de ceux-ci.

derlinge toestemming waarin de rechter geen controle heeft op de gegrondheid van de maatregelen met betrekking tot de minderjarige kinderen.

Het amendement strekt er ten slotte zeker niet toe een controle, door de rechtbank, op de opportuniteit in te voeren voor de beschikkingen die betrekking hebben op de echtgenoten. Er moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen het uiteenvallen van het echtpaar en het uiteengaan van het ouderlijk paar dat na de echtscheiding verantwoordelijkheid blijft dragen.

Het uitstel kan dus nodig zijn om een onderhoud met de kinderen te organiseren.

Een lid wijst op het contractueel karakter van de regeling tussen de echtgenoten. De door de procureur voorgestelde wijziging zal door beide partners aanvaard moeten worden. Als de overeenkomst daartegen niet wordt aangepast aan de door de procureur voorgestelde wijzigingen, bestaat het risico dat de echtscheiding, op het einde van de voorziene wachttijd, niet wordt uitgesproken. Tegen de uitspraak zal dan beroep moeten worden aangetekend.

De deskundige bevestigt deze interpretatie. Beroep is slechts mogelijk nadat de rechter uitspraak heeft gedaan.

Een lid haalt het voorbeeld aan van een overeenkomst waarin een regeling van co-ouderschap is opgenomen.

Aangezien co-ouderschap nog geen wettelijke basis heeft, wordt het door sommige parketten niet aanvaard. Als de betrokkenen die regeling essentieel vinden, en dus niet ingaan op het voorstel tot wijziging, dan zullen ze moeten afwachten of het openbaar ministerie ook door de rechter wordt gevolgd en in voorkomend geval beroep moeten aantekenen.

Mevrouw Merckx-Van Goey en de heer Beaufays dienen amendement n° 167 (Stuk n° 545/13) in (in vervanging van de amendementen n° 35 en 134 die worden ingetrokken) dat een oplossing aanreikt voor de tijdens de bespreking aangehaalde moeilijkheden.

Het amendement voorziet dat :

1) de rechter bij de eerste verschijning nog kan beslissen om de kinderen te horen;

2) de rechter in voorkomend geval, binnen een maand na de neerlegging ter griffie van het proces-verbaal van het onderhoud, een nieuwe datum voor de verschijning bepaalt;

3) de rechter tijdens die nieuwe verschijning de partijen verzoekt de overeenkomst te wijzigen inzake het betwiste punt dat de belangen van de minderjarige kinderen kennelijk schaadt.

Indien de partijen niet op dat verzoek ingaan, dan kan de rechter beslissen om de echtscheiding niet uit te spreken.

De commissie stelt voor dat, ingevolge deze bepaling, de controle met betrekking tot de wettelijke vereisten en formaliteiten wordt verruimd. De rechter moet bovendien nagaan of de inhoudelijke bepalingen van de overeenkomst die de minderjarige kinderen betreffen, hun belangen niet schaden.

Mme Stengers et consorts présentent l'amendement n° 160 (Doc. 545/12) tendant à remplacer cet article par une disposition en concordance avec les amendements susmentionnés de ces membres (n°s 157, 158 et 159). Selon les auteurs, la première comparution peut être supprimée, sauf si le procureur du Roi souhaite formuler des propositions au sujet des dispositions des conventions relatives aux enfants mineurs.

Les amendements n°s 2 et 5 de *Mme Stengers* (Doc. n° 545/2) sont devenus sans objet par suite de l'amodiation de la proposition de loi et sont retirés.

L'amendement n° 83 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) organise la procédure à suivre lorsque les époux n'ont pas conclu de convention au préalable. Etant donné que cette possibilité n'est pas prise en considération dans le cadre de la présente discussion, *M. Swennen* décide de retirer son amendement.

L'amendement n° 105 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) concerne également la procédure à suivre lorsque les époux ne sont pas parvenus à un accord complet. Cet amendement est renvoyé en sous-commission.

*
* *

L'amendement n° 140 de *M. Standaert* (Doc. n° 545/9), qui est devenu sans objet par suite de l'amodiation de la proposition de loi, est rejeté à l'unanimité.

L'amendement n° 160 de *Mme Stengers et consorts* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 167 de *Mme Merckx-Van Goey et M. Beaufays* et l'article, ainsi modifié, sont adoptés par 11 voix et 6 abstentions et devient l'article 32 du texte adopté.

Art. 36bis

L'amendement n° 84 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) tend à insérer les articles 1290bis et 1290ter dans le Code judiciaire. Cet amendement est le corollaire des amendements précédents et est retiré dans le cadre de la présente discussion.

Art. 37

L'amendement n° 85 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4), qui est le corollaire de l'amendement n° 78 à l'article 31, est retiré.

L'amendement n° 106 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) relatif à l'enquête sociale s'inscrit également dans la ligne des amendements précédents du même membre.

Mevrouw Stengers c.s. heeft amendement n° 160 ingediend (Stuk n° 545/12) dat voorstelt om dit artikel te vervangen door een bepaling die in overeenstemming is met de hoger besproken amendementen van deze leden (n°s 157, 158 en 159). Volgens de indieners kan de eerste verschijning wegvallen tenzij de procureur des Konings voorstellen wenst te doen omtrent de beschikkingen in de overeenkomsten met betrekking tot de minderjarige kinderen.

De amendementen n°s 2 en 5 van *mevrouw Stengers* (Stuk n° 545/2) zijn voorbijgestreefd ingevolge de amendering van het wetsvoorstel en worden ingetrokken.

Amendement n° 83 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) regelt de procedure die moet gevolgd worden als de echtgenoten vooraf geen volledig akkoord hebben bereikt. Aangezien deze mogelijkheid in de huidige bespreking niet in aanmerking wordt genomen, beslist *de heer Swennen* om het amendement in te trekken.

Amendement n° 105 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) betreft eveneens de procedure die moet gevolgd worden als de echtgenoten geen volledig echtscheidingsakkoord hebben bereikt. Het wordt naar de subcommissie verwezen.

*
* *

Amendement n° 140 van *de heer Standaert* (Stuk n° 545/9), dat voorbijgestreefd is ingevolge de amendering van het wetsvoorstel, wordt eenparig verworpen.

Amendement n° 160 van *mevrouw Stengers c.s.* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 167 van *mevrouw Merckx-Van Goey en de heer Beaufays* en het aldus gewijzigd artikel worden aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen en wordt artikel 32 van de aangenomen tekst.

Art. 36bis

Amendement n° 84 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) strekt tot invoeging van de artikelen 1290bis en 1290ter in het Gerechtelijk Wetboek. Het sluit aan bij de voorgaande amendementen en wordt in deze bespreking ingetrokken.

Art. 37

Amendement n° 85 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4), dat aansluit bij amendement n° 78 op artikel 31 wordt ingetrokken.

Amendement n° 106 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) dat betrekking heeft op de maatschappelijke enquêtes sluit eveneens aan bij de vorige amendementen van dit lid.

L'amendement n° 28 du *gouvernement* (Doc. n° 545/4) tend à apporter une correction technique résultant de la modification de l'article 31.

Il s'agit d'une correction d'ordre pratique.

La commission renvoie encore au texte amendé de l'article 36, qui étend le pouvoir de contrôle du juge aux dispositions substantielles de la convention qui concernent les enfants mineurs.

*
* *

L'amendement n° 106 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'amendement n° 28 du *gouvernement* et l'article 37, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 38

Le *gouvernement* présente un amendement (n° 29, Doc. n° 545/4) tendant à supprimer cet article.

La proposition à l'examen vise à supprimer l'article 1292, deuxième alinéa, du Code judiciaire.

Aux termes de cet article, alinéa 1er, le greffier dresse procès-verbal détaillé de la comparution des époux et de tout ce qui a été fait en exécution des articles 1289 à 1291.

L'alinéa 2 dispose qu'une copie du procès-verbal est envoyée au procureur du Roi.

Il est nécessaire de maintenir cette disposition parce que, dans le système proposé par le *gouvernement*, le procureur du Roi n'est plus obligé d'assister à la comparution des époux. Ainsi informé, il saura ce qui s'est passé, ce qui est indispensable pour rédiger les conclusions qu'il doit donner au terme de l'instance.

M. Van Vaerenbergh présente un amendement (n° 107 — Doc. n° 545/7), qui s'inscrit dans le droit fil de ses propositions visant à amender les articles précédents.

Mme Stengers et consorts présente un amendement (n° 162 — Doc. n° 545/12) tendant à mettre le texte en concordance avec les amendements aux articles précédents (simplification de la procédure).

*
* *

L'amendement n° 29 du *gouvernement* est adopté par 11 voix et 6 abstentions.

L'amendement n° 107 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'amendement n° 162 de *Mme Stengers et consorts* est rejeté par 11 voix contre 6.

Amendement n° 28 (Stuk n° 545/4) van de *regering* houdt een tekstwijziging in die voortvloeit uit de amendering van artikel 31.

Het betreft een verbetering van praktische aard.

De commissie verwijst nog naar de geamendeerde tekst van artikel 36 waardoor de controlebevoegdheid wordt uitgebreid tot de inhoudelijke bepalingen van het akkoord die de minderjarige kinderen betreffen.

*
* *

Amendement n° 106 van de *heer Van Vaerenbergh* wordt met 11 stemmen en 6 onthoudingen verworpen.

Amendement n° 28 van de *regering* en het aldus gewijzigde artikel 37 worden eenparig aangenomen.

Art. 38

Amendement n° 29 van de *regering* (Stuk n° 545/4) beoogt de weglating van dit artikel.

In het wetsvoorstel wordt de opheffing voorgesteld van artikel 1292, tweede lid van het *Gerechtelijk Wetboek*.

In zijn eerste lid bepaalt dit artikel dat de griffier een omstandig proces-verbaal opmaakt van de verschijning van de echtgenoten en van al wat gedaan is ter uitvoering van de artikelen 1289 tot 1291.

Het tweede lid schrijft voor dat een afschrift van het proces-verbaal aan de procureur des Konings wordt toegestuurd.

Het behoud van deze bepaling is noodzakelijk omdat de procureur des Konings, in het stelsel dat de *regering* voorstelt, niet meer verplicht de verschijning van de echtgenoten bijwoont. Aldus ingelicht zal hij weten wat er is gebeurd, wat nodig is voor het opmaken van de conclusies die hij op het einde van het geding moet geven.

De *heer Van Vaerenbergh* heeft amendement n° 107 ingediend (Stuk n° 545/7) dat aansluit bij zijn voorstellen tot amendering van de vorige artikelen.

Amendement n° 162 van *mevrouw Stengers c.s.* (Stuk n° 545/12) brengt de tekst in overeenstemming met de amendementen op de vorige artikelen (vereenvoudiging van de procedure).

*
* *

Amendement n° 29 van de *regering* wordt aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Amendement n° 107 van de *heer Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Amendement n° 162 van *Mevr. Stengers c.s.* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

L'article 38, ainsi modifié, est adopté par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 39

L'amendement n° 30 du *gouvernement* (Doc. n° 545/4) vise à supprimer le deuxième alinéa du texte proposé. Cet article traite de la modification des conventions initiales à la suite de circonstances nouvelles et imprévues.

A l'alinéa 2, il est prévu que le ministère public émet un avis dans la mesure où la proposition concerne les enfants mineurs communs. Cette idée est louable, mais il est superflu de l'exprimer ici étant donné que l'avis est déjà exigé sur la base de l'article 764, alinéa 1er, 1°, du Code judiciaire, aux termes duquel les demandes relatives à l'état des personnes sont communiquées au ministère public lorsque des mineurs ou des incapables sont en cause.

L'article 764 du Code judiciaire est d'application sur la base de l'article 2 du même Code, déjà cité précédemment.

Les amendements n° 86 de M. Swennen (Doc. n° 545/4) et 108 de M. Van Vaerenbergh (Doc. n° 545/7) s'inscrivent dans le prolongement des amendements précédents de ces mêmes membres.

Un membre fait remarquer que le droit des enfants d'être entendus doit également pouvoir être organisé à ce stade de la procédure.

C'est dans cette optique que *Mme Merckx-Van Goey* présente l'amendement n° 168 (Doc. n° 545/13).

Le texte proposé remplacerait le texte de l'alinéa 2, dont le gouvernement a proposé l'abrogation (voir ci-avant, commentaire de l'amendement n° 30).

*
* *

Les amendements n° 30 (du *gouvernement*), 36 (de *Mme Merckx-Van Goey et consorts*) et 86 (de *M. Swennen*) sont retirés.

L'amendement n° 108 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 15 voix et 2 abstentions.

L'amendement n° 168 de *Mme Merckx-Van Goey et consorts* et l'article, ainsi modifié, sont adoptés à l'unanimité.

Art. 40

M. Coveliers et consorts présentent un amendement n° 161 (Doc. n° 545/12) tendant à raccourcir sensiblement le délai de réflexion.

L'amendement a pour objet d'atténuer l'instabilité et le stress provoqués par la procédure en divorce.

Het aldus gewijzigde artikel wordt aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 39

Amendement n° 30 van de *regering* (Stuk n° 545/4) beoogt de weglating van het tweede lid van de voorgestelde tekst. Dit artikel handelt over de wijziging van de oorspronkelijke overeenkomsten naar aanleiding van nieuwe en onvoorziene omstandigheden.

In het tweede lid wordt bepaald dat het openbaar ministerie advies verleent in zoverre het voorstel de gemeenschappelijke minderjarige kinderen betreft. De idee is lovenswaardig, maar het is overbodig haar hier uit te drukken aangezien het advies reeds wordt vereist op grond van artikel 764, eerste lid, 1°, van het *Gerechtelijk Wetboek* naar luid waarvan de vorderingen betreffende de staat van personen aan het openbaar ministerie worden medegedeeld wanneer minderjarigen of onbekwamen bij het geding zijn betrokken.

Artikel 764 van het *Gerechtelijk Wetboek* is van toepassing op grond van artikel 2 van hetzelfde *Wetboek*, dat reeds voordien is aangehaald.

De amendementen n° 86 van de heer Swennen (Stuk n° 545/4) en 108 van de heer Van Vaerenbergh (Stuk n° 545/7) sluiten aan bij de vorige amendementen van deze leden.

Een lid merkt op dat het hoorrecht van de kinderen ook op dit punt van de procedure moet kunnen worden georganiseerd.

Mevr. Merckx-Van Goey dient met dit doel amendement n° 168 in (Stuk n° 545/13).

De voorgestelde tekst zal in de plaats komen van het tweede lid, waarvan de opheffing door de regering werd voorgesteld (zie hoger, toelichting bij amendement n° 30).

*
* *

De amendementen n° 30 (van de *regering*), 36 (van *Mevr. Merckx-Van Goey c.s.*) en 86 (van de heer Swennen) worden ingetrokken.

Amendement n° 108 van de heer Van Vaerenbergh wordt verworpen met 15 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendement n° 168 van *Mevr. Merckx-Van Goey c.s.* en het aldus gewijzigde artikel worden eenparig aangenomen.

Art. 40

De heer Coveliers c.s. heeft amendement n° 161 ingediend (Stuk n° 545/12) dat een aanzienlijke inkorting van de bezinningsperiode beoogt.

Het amendement beoogt de toestand van instabiliteit en stress die de echtscheidingsprocedure met zich brengt, te verkorten.

Un des auteurs souligne qu'il faut aussi tenir compte du délai d'appel et de facteurs externes qui peuvent influencer le déroulement de la procédure (vacances) et par suite desquels les délais proposés sont presque toujours dépassés.

Mme Merckx-Van Goey et consorts présentent un amendement n° 37 (Doc. n° 545/4) prévoyant que le délai de réflexion est suspendu pendant l'audition des enfants.

L'auteur principal estime que la suspension du délai est de nature à inciter les époux, et ce dans leur intérêt, à établir de bonnes conventions dès le départ.

L'expert attire l'attention sur le fait que l'on pourrait également abuser de cet article, en ce sens qu'une des parties, qui aurait intérêt à ce que le délai soit prolongé, pourrait invoquer à cette fin le droit des enfants d'être entendus.

Un membre fait observer qu'un tribunal qui fonctionne normalement doit être à même d'entendre le jeune au cours de la période de réflexion de six mois.

Un des auteurs de l'amendement estime qu'une suspension serait tout de même utile dans le cas où un jeune ferait connaître son désir d'être entendu quelques jours avant le prononcé.

Mme Merckx-Van Goey et consorts présentent ensuite un amendement n° 169 (Doc. n° 545/13) qui propose une solution de compromis.

L'amendement vise à ramener le délai prévu pour la deuxième comparution de six mois à trois mois.

Cette correction évitera que la procédure de divorce par consentement mutuel soit plus longue que celle pour cause déterminée.

Afin de garantir les intérêts des enfants (exercice du droit d'être entendus), il faut suspendre le délai de trois mois tant que la procédure d'audition des enfants est en cours.

Les auteurs de l'amendement renvoient également à la justification circonstanciée de leur amendement.

Les amendements n°s 83 (Doc. n° 545/4) de *M. Swennen*, 159 (Doc. n° 545/12) de *Mme Stengers* et *M. Duquesne* et 109 (Doc. n° 545/7) de *M. Van Vaerenbergh* découlent d'amendements présentés précédemment par ces membres.

*
* *

L'amendement n° 109 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

Les amendements n° 37 de *Mme Merckx-Van Goey et consorts*, n° 87 de *M. Swennen* et n° 161 de *M. Coveliers* sont retirés.

Een van de indieners legt uit dat ook rekening moet worden gehouden met de beroepstermijnen en met externe factoren die het verloop van de procedure kunnen beïnvloeden (vakantieperioden) waardoor de voorgestelde termijnen bijna steeds overschreden worden.

Mevr. Merckx-Van Goey c.s. heeft amendement n° 37 ingediend (Stuk n° 545/4) dat voorstelt om de wachttijd te schorsen tijdens de uitoefening van het hoorrecht van de kinderen.

De hoofdindieners betoogt dat de schorsing van de termijn een stimulans kan zijn voor de echtgenoten die er alle belang bij hebben om van bij het begin degelijke overeenkomsten op te stellen.

De deskundige vestigt er de aandacht op dat het artikel ook kan misbruikt worden in de zin dat één der partijen die belang zou hebben bij een verlenging van de termijn het hoorrecht van de kinderen met dit doel kan aanwenden.

Een lid merkt nog op dat een rechtbank die normaal functioneert in staat moet zijn om de jongere tijdens de bezinningsperiode van 6 maanden te horen.

Een van de indieners van het amendement meent dat een schorsing toch nuttig zou zijn in het geval dat een jongere een paar dagen voor de uitspraak vraagt om gehoord te worden.

Vervolgens wordt amendement n° 169 van *Mevr. Merckx-Van Goey c.s.* ingediend (Stuk n° 545/13) dat een compromisoplossing aanreikt.

Het amendement houdt in dat de termijn voor de tweede verschijning wordt teruggebracht van 6 maanden op 3 maanden.

Deze correctie zal vermijden dat een echtscheiding door onderlinge toestemming meer tijd in beslag zou nemen dan een echtscheiding op grond van bepaalde feiten.

Om de belangen van de kinderen (uitoefening van het hoorrecht) te vrijwaren moet de termijn van 3 maanden geschorst worden zolang de procedure voor het horen van de kinderen niet tot een einde is gebracht.

De indieners van het amendement verwijzen ook naar de omstandige gedrukte verantwoording bij hun amendement.

De amendementen n°s 83 (Stuk n° 545/4) van *de heer Swennen*, 159 (Stuk n° 545/12) van *Mevr. Stengers* en *de heer Duquesne* en 109 (Stuk n° 545/7) van *de heer Van Vaerenbergh* sluiten aan bij reeds eerder besproken amendementen van deze leden.

*
* *

Amendement n° 109 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

De amendementen n° 37 van *Mevr. Merckx-Van Goey c.s.*, 87 van *de heer Swennen* en 161 van *de heer Coveliers* worden ingetrokken.

L'amendement n° 159 de *Mme Stengers* et *M. Duquesne* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 169 de *Mme Merckx-Van Goey* et consorts et l'article ainsi modifié sont adoptés par 16 voix et une abstention.

Art. 40bis et 40ter

L'amendement n° 88 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) tendant à insérer un article 40bis est retiré.

Les amendements n°s 110 et 111 (Doc. n° 545/7) de *M. Van Vaerenbergh* tendant à insérer les articles 40bis et 40ter sont rejetés par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 41

Cet article ne donne lieu à aucune discussion.

L'amendement n° 89 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) est retiré.

L'amendement n° 112 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'article est adopté à l'unanimité.

Art. 42

Cet article ne donne lieu à aucune observation.

L'amendement n° 113 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'article est adopté à l'unanimité.

Art. 42bis à 42quater (nouveau)

Les amendements n°s 114 à 116 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) sont rejetés par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 43 et 44

Ces articles ne donnent lieu à aucune discussion.

Les amendements n°s 91 et 92 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) sont retirés.

Les amendements n°s 117 et 118 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) sont rejetés par 11 voix et 6 abstentions.

Les articles sont adoptés à l'unanimité.

Amendement n° 159 van *Mevr. Stengers* en *de heer Duquesne* wordt verworpen met 11 stemmen tegen 6.

Amendement n° 169 van *Mevr. Merckx-Van Goey* c.s. en het aldus gewijzigde artikel worden aangenomen met 16 stemmen en 1 onthouding.

Art. 40bis en 40ter

Amendement n° 88 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) tot invoeging van een artikel 40bis wordt ingetrokken.

De amendementen n°s 110 en 111 (Stuk n° 545/7) van *de heer Van Vaerenbergh* tot invoeging van de artikelen 40bis en 40ter worden verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 41

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking.

Amendement n° 89 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) wordt ingetrokken.

Amendement n° 112 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Het artikel wordt eenparig aangenomen.

Art. 42

Het artikel geeft geen aanleiding tot bespreking.

Amendement n° 113 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Het artikel wordt eenparig aangenomen.

Art. 42bis tot 42quater (nieuw)

De amendementen n°s 114 tot 116 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) worden verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 43 en 44

Deze artikelen geven geen aanleiding tot bespreking.

De amendementen n°s 91 en 92 van *de heer Swennen* (Stuk n° 545/4) worden ingetrokken.

De amendementen n°s 117 en 118 van *de heer Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) worden verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

De artikelen worden eenparig aangenomen.

Art. 44bis (nouveau)

M. Swennen a présenté l'amendement n° 40 (Doc. n° 545/4) tendant à insérer un article 44bis (nouveau). Le texte proposé modifie l'article 1301 du Code judiciaire et tend à limiter le rôle du parquet. L'affaire devrait également être instruite par un juge siégeant seul.

L'amendement est retiré.

Art. 45

L'amendement n° 3 de *Mme Stengers* (Doc. n° 545/2) tend à ramener à 20 jours le délai de cassation qui est fixé à 3 mois (comme en droit commun) dans la proposition de loi.

Le membre estime qu'il serait inopportun qu'un divorce soit remis en question après plusieurs mois à la suite d'un arrêt de cassation.

L'amendement de *M. Van Vaerenbergh* (n° 119 — Doc. n° 545/7) a le même objet, mais est formulé différemment.

*
* *

L'amendement n° 3 de *Mme Stengers* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 119 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'article est adopté par 11 voix contre 6.

Art. 46

Cet article ne donne lieu à aucune observation.

L'amendement n° 120 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'article 46 est adopté par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 47

Les amendements n° 41 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) et 121 de *M. Van Vaerenbergh* (Doc. n° 545/7) s'inscrivent dans le droit fil des amendements des mêmes auteurs aux articles précédents.

L'amendement n° 41 de *M. Swennen* (Doc. n° 545/4) est retiré.

L'amendement n° 121 de *M. Van Vaerenbergh* est rejeté par 11 voix et 6 abstentions.

L'article 47 est adopté par 11 voix et 6 abstentions.

Art. 44bis (nieuw)

De heer Swennen heeft amendement n° 40 (Stuk n° 545/4) ingediend tot invoeging van een artikel 44bis (nieuw). De voorgestelde tekst wijzigt artikel 1301 van het Gerechtelijk Wetboek en strekt ertoe de rol van het parket te beperken. De zaak zou tevens door een alleenzetelend rechter moeten worden behandeld.

Het amendement wordt ingetrokken.

Art. 45

Amendement n° 3 van *mevrouw Stengers* (Stuk n° 545/2) beoogt de termijn voor cassatie die in het wetsvoorstel op drie maanden wordt gebracht (zoals in het gemeen recht) op 20 dagen terug te brengen.

Volgens het lid zou het niet wenselijk zijn dat een echtscheiding na verscheidene maanden opnieuw ter discussie wordt gesteld, doordat een cassatiearrest wordt geveld.

Het amendement van de heer *Van Vaerenbergh* (n° 119, Stuk n° 545/7) heeft dezelfde doelstelling in een andere formulering.

*
* *

Amendement n° 3 van *mevrouw Stengers* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 119 van de heer *Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Het artikel wordt aangenomen met 11 tegen 6 stemmen.

Art. 46

Het artikel geeft geen aanleiding tot bespreking.

Amendement n° 120 van de heer *Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Het artikel wordt aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 47

De amendementen n° 41 van de heer *Swennen* (Stuk n° 545/4) en 121 van de heer *Van Vaerenbergh* (Stuk n° 545/7) sluiten aan bij de door deze leden bij voorgaande artikelen ingediende amendementen.

Amendement n° 41 van de heer *Swennen* wordt ingetrokken.

Amendement n° 121 van de heer *Van Vaerenbergh* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Artikel 47 wordt aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 47bis à 47undecies (nouveaux)

M. Van Vaerenbergh présente les amendements n°s 122 à 131 (Doc. n° 545/7), qui sont tous rejetés.

Art. 48 (nouveau)

L'amendement n° 6 de *Mme Stengers* (Doc. n° 545/2) est renvoyé à la sous-commission.

L'amendement n° 31 du *gouvernement* vise à introduire un régime transitoire.

Il est proposé que la loi ne s'applique qu'aux causes introduites après son entrée en vigueur. Il convient dès lors de déroger à l'article 3 du Code judiciaire.

L'amendement n° 96 de *M. de Clippele* et consorts (Doc. n° 545/6) est retiré.

L'amendement n° 147 de *M. Berben* (Doc. n° 545/11) vise à modifier l'article 275 du Code civil de telle manière que le divorce par consentement mutuel ne soit admis que si les deux époux sont majeurs.

L'auteur estime que la capacité de se marier emporte celle de divorcer.

Toutefois, l'acte de règlement transactionnel requiert la capacité de contracter.

L'amendement n° 154 (de *MM. Duquesne et Verwilghen*, Doc. n° 545/11) vise à modifier l'article 1309, premier alinéa, du Code judiciaire. Il tend à simplifier la procédure de conversion d'une séparation de corps en divorce.

*
* *

L'amendement n° 147 de *M. Berben* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 154 de *MM. Duquesne et Verwilghen* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 31 du *gouvernement* est adopté par 11 voix et 6 abstentions et devient l'article 44 du texte adopté par la Commission.

Art. 49 (nouveau)

L'amendement n° 32 du *gouvernement* (Doc. n° 545/4) habilite le Roi à faire entrer la loi en vigueur à un moment qui convient aux futures parties, à la magistrature et au barreau. Cet amendement procède du souci d'assurer la sécurité juridique et permettra à tous les intéressés d'étudier la nouvelle législation de manière approfondie.

Art. 47bis tot 47undecies (nieuw)

De heer Van Vaerenbergh heeft de amendementen n^{rs} 122 tot 131 ingediend (Stuk n° 545/7). Deze amendementen worden eenparig verworpen.

Art. 48 (nieuw)

Het amendement n° 6 van *mevrouw Stengers* (Stuk n° 545/2) wordt naar de subcommissie verwezen.

Amendement n° 31 van de *Regering* beoogt de invoering van een overgangsregeling.

Voorgesteld wordt dat de wet slechts van toepassing zou zijn op de gedingen die na haar inwerking-treding worden ingesteld. Er moet dus afgeweken worden van artikel 3 van het Gerechtelijk Wetboek.

Amendement n° 96 van *de heer de Clippele* c.s. (Stuk n° 545/6) wordt ingetrokken.

Amendement n° 147 van *de heer Berben* (Stuk n° 545/11) beoogt een wijziging van artikel 275 van het Burgerlijk Wetboek in de zin dat echtscheiding door onderlinge toestemming alleen zou toegestaan worden indien beide echtgenoten meerderjarig zijn.

De indiener gaat ervan uit dat de bekwaamheid om een huwelijk te sluiten ook de bekwaamheid om uit de echt te scheiden insluit.

De akte tot regeling van het vergelijk vereist evenwel dat de partijen bekwaam zijn om contracten te sluiten.

Amendement n° 154 van *de heren Duquesne en Verwilghen*, Stuk n° 545/11 wijzigt artikel 1309, eerste lid van het Gerechtelijk Wetboek. Het beoogt een vereenvoudiging van de omzetting van een scheiding van tafel en bed in een echtscheiding.

*
* *

Amendement n° 147 van *de heer Berben* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 154 van *de heren Duquesne en Verwilghen* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 31 van *de regering* wordt aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen en wordt artikel 44 van de door de commissie aangenomen tekst.

Art. 49 (nieuw)

Amendement n° 32 van *de regering* (Stuk n° 545/4) maakt de Koning bevoegd om de wet in werking te laten treden op een tijdstip dat past voor de toekomstige gedingpartijen, voor de magistratuur en de advocatuur. Het amendement wordt ingegeven door de zorg voor de rechtszekerheid. Op die wijze zullen alle betrokkenen de nieuwe wetgeving terdege kunnen bestuderen.

Art. 47bis à 47undecies (nouveaux)

M. Van Vaerenbergh présente les amendements n°s 122 à 131 (Doc. n° 545/7), qui sont tous rejetés.

Art. 48 (nouveau)

L'amendement n° 6 de *Mme Stengers* (Doc. n° 545/2) est renvoyé à la sous-commission.

L'amendement n° 31 du *gouvernement* vise à introduire un régime transitoire.

Il est proposé que la loi ne s'applique qu'aux causes introduites après son entrée en vigueur. Il convient dès lors de déroger à l'article 3 du Code judiciaire.

L'amendement n° 96 de *M. de Clippele et consorts* (Doc. n° 545/6) est retiré.

L'amendement n° 147 de *M. Berben* (Doc. n° 545/11) vise à modifier l'article 275 du Code civil de telle manière que le divorce par consentement mutuel ne soit admis que si les deux époux sont majeurs.

L'auteur estime que la capacité de se marier emporte celle de divorcer.

Toutefois, l'acte de règlement transactionnel requiert la capacité de contracter.

L'amendement n° 154 (de *MM. Duquesne et Verwilghen*, Doc. n° 545/11) vise à modifier l'article 1309, premier alinéa, du Code judiciaire. Il tend à simplifier la procédure de conversion d'une séparation de corps en divorce.

*
* *

L'amendement n° 147 de *M. Berben* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 154 de *MM. Duquesne et Verwilghen* est rejeté par 11 voix contre 6.

L'amendement n° 31 du *gouvernement* est adopté par 11 voix et 6 abstentions et devient l'article 44 du texte adopté par la Commission.

Art. 49 (nouveau)

L'amendement n° 32 du *gouvernement* (Doc. n° 545/4) habilite le Roi à faire entrer la loi en vigueur à un moment qui convient aux futures parties, à la magistrature et au barreau. Cet amendement procède du souci d'assurer la sécurité juridique et permettra à tous les intéressés d'étudier la nouvelle législation de manière approfondie.

Art. 47bis tot 47undecies (nieuw)

De heer Van Vaerenbergh heeft de amendementen n^{rs} 122 tot 131 ingediend (Stuk n° 545/7). Deze amendementen worden eenparig verworpen.

Art. 48 (nieuw)

Het amendement n° 6 van *mevrouw Stengers* (Stuk n° 545/2) wordt naar de subcommissie verwezen.

Amendement n° 31 van de *Regering* beoogt de invoering van een overgangsregeling.

Voorgesteld wordt dat de wet slechts van toepassing zou zijn op de gedingen die na haar inwerking-treding worden ingesteld. Er moet dus afgeweken worden van artikel 3 van het Gerechtelijk Wetboek.

Amendement n° 96 van *de heer de Clippele c.s.* (Stuk n° 545/6) wordt ingetrokken.

Amendement n° 147 van *de heer Berben* (Stuk n° 545/11) beoogt een wijziging van artikel 275 van het Burgerlijk Wetboek in de zin dat echtscheiding door onderlinge toestemming alleen zou toegestaan worden indien beide echtgenoten meerderjarig zijn.

De indiener gaat ervan uit dat de bekwaamheid om een huwelijk te sluiten ook de bekwaamheid om uit de echt te scheiden insluit.

De akte tot regeling van het vergelijk vereist evenwel dat de partijen bekwaam zijn om contracten te sluiten.

Amendement n° 154 van *de heren Duquesne en Verwilghen*, Stuk n° 545/11 wijzigt artikel 1309, eerste lid van het Gerechtelijk Wetboek. Het beoogt een vereenvoudiging van de omzetting van een scheiding van tafel en bed in een echtscheiding.

*
* *

Amendement n° 147 van *de heer Berben* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 154 van *de heren Duquesne en Verwilghen* wordt verworpen met 11 tegen 6 stemmen.

Amendement n° 31 van *de regering* wordt aangenomen met 11 stemmen en 6 onthoudingen en wordt artikel 44 van de door de commissie aangenomen tekst.

Art. 49 (nieuw)

Amendement n° 32 van *de regering* (Stuk n° 545/4) maakt de Koning bevoegd om de wet in werking te laten treden op een tijdstip dat past voor de toekomstige gedingpartijen, voor de magistratuur en de advocatuur. Het amendement wordt ingegeven door de zorg voor de rechtszekerheid. Op die wijze zullen alle betrokkenen de nieuwe wetgeving terdege kunnen bestuderen.

Un membre s'oppose au texte proposé par le gouvernement, qu'il assimile à une délégation. Le Parlement et les citoyens ont le droit d'obtenir davantage de garanties quant à la date d'entrée en vigueur de la nouvelle loi.

Le gouvernement retire ensuite son amendement n° 32 et présente un amendement n° 164, qui prévoit que la loi proposée entrera en vigueur le quatrième mois qui suit celui au cours duquel elle aura été publiée au *Moniteur belge*.

M. de Clippele présente un amendement (n° 97 — Doc. n° 545/6) tendant à insérer un article 49 abrogeant l'article 307bis du Code civil. Cet article concerne l'octroi d'une pension alimentaire après un divorce pour séparation de fait.

M. Berben présente un amendement (n° 148 — Doc. n° 545/11) tendant à abroger l'article 276 du Code civil.

L'auteur propose de rendre la procédure de divorce pour cause déterminée également accessible aux époux qui ne comptent pas encore deux années de mariage.

*
* *

L'amendement n° 97 de M. de Clippele est rejeté par 11 voix contre 2 et 4 abstentions.

L'amendement n° 148 de M. Berben est rejeté par 11 voix contre 4 et 2 abstentions.

L'amendement n° 164 du gouvernement est adopté à l'unanimité et devient l'article 45 du texte adopté par la Commission.

Art. 50 (nouveau)

M. Berben présente un amendement (n° 149, Doc. n° 545/11) tendant à ajouter un article 50 (nouveau) relatif à l'inventaire.

Le membre estime qu'il n'est pas concevable que l'inventaire puisse être supprimé dans la procédure de divorce par consentement mutuel.

L'amendement est retiré par suite des modifications qui sont apportées à la proposition de loi.

*
* *

Le projet, ainsi modifié, est adopté par 15 voix et 2 abstentions. Les propositions de loi jointes deviennent dès lors sans objet.

Le Rapporteur,
T. MERCKX-VAN GOEY

Le Président,
Y. YLIEFF

Le vice-Président,
T. VAN PARYS

Een lid verzet zich tegen de door de regering voorgestelde tekst, die hij met de toekenning van een volmacht gelijkstelt. Het parlement en de burgers hebben het recht om meer zekerheid te krijgen over de datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet.

Hierop trekt de regering amendement n° 32 in en dient n° 164 in dat de inwerkingtreding voorziet op de vierde maand die volgt op die gedurende welke de wet in het *Belgisch Staatsblad* wordt bekendgemaakt.

De heer de Clippele stelt in amendement n° 97 (Stuk n° 545/6) de toevoeging van een artikel 49 voor dat artikel 307bis van het Burgerlijk Wetboek opheft. Dat artikel handelt over de toekenning van een onderhoudsgeld na een echtscheiding op grond van feitelijke scheiding.

De heer Berben heeft amendement n° 148 ingediend (Stuk n° 545/11) dat de opheffing van artikel 276 van het Burgerlijk Wetboek beoogt.

De indiener stelt voor de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten ook zou opgesteld worden voor echtgenoten die nog geen twee jaar gehuwd zijn.

*
* *

Amendement n° 97 van de heer de Clippele wordt verworpen met 11 tegen 2 stemmen en 4 onthoudingen.

Amendement n° 148 van de heer Berben wordt verworpen met 11 tegen 4 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendement n° 164 van de regering wordt eenparig aangenomen en wordt artikel 45 van de door de commissie aangenomen tekst.

Art. 50 (nieuw)

De heer Berben heeft amendement n° 149 (Stuk n° 545/11) ingediend strekkende tot de toevoeging van een artikel 50 (nieuw) dat betrekking heeft op de boedelbeschrijving.

Het lid acht het ondenkbaar dat de boedelbeschrijving zou wegvallen in een procedure van echtscheiding door onderlinge toestemming.

Het amendement wordt ingetrokken ingevolge de amendering van het wetsvoorstel.

*
* *

Het gewijzigde ontwerp wordt aangenomen met 15 stemmen en 2 onthoudingen. Bijgevolg vervallen de toegevoegde wetsvoorstellen.

De Rapporteur,
T. MERCKX-VAN GOEY

De Voorzitter,
Y. YLIEFF

De ondervoorzitter,
T. VAN PARYS

ANNEXE I

**STATISTIQUES DES DIVORCES ET
DES SEPARATIONS DE CORPS**

ANNEE 1989

BIJLAGE I

**STATISTIEKEN VAN DE ECHTSCHIEDINGEN EN
VAN DE SCHEIDINGEN VAN TAFEL EN BED**

JAAR 1989

TABLEAU 1

Divorces. — Demandes introduites.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Meche- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
Nombre total de de- mandes : - <i>To- taal aantal eisen</i> :	2 950	818	611	2 428	833	629	529	566	761	1 422	547	1 241
1. Répartition des d e m a n d e s d'après la suite réservée : - <i>In- deling van de ei- sen naar gelang van het eraan gegeven gevolg</i> :												
a) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen ei- sen</i>	2 922	749	522	2 312	742	575	516	547	761	1 404	477	1 241
b) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	13	34	—	112	37	37	10	13	—	—	16	
c) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	15	35	89	4	54	17	3	6	—	18	54	
2. Répartition des d e m a n d e s d'après les mo- tifs invoqués et la suite résér- vée : - <i>Indeling van de eisen naar gelang van de grond en van het eraan gege- ven gevolg</i> :												
a) Divorces pour cause détermi- née. - <i>Echt- scheiding op grond van bepaalde fei- ten</i>	1 671	406	350	1 068	358	300	294	222	369	961	256	710
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	1 643	350	261	953	300	262	281	204	369	943	209	710
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	13	34	—	111	37	37	10	12	—	—	16	—
3) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken eisen</i>	15	22	89	4	21	1	3	6	—	18	31	—

TABEL 1

Echtscheidingen. — Ingestelde eisen.
(Jaar 1989)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
290	1 592	1 926	1 047	172	192	1 785	323	509	158	94	114	557	241	46	22 381
207	1 290	1 292	798	119	174	1 718	302	430	147	94	112	557	241	43	20 292
33	73	119	69	26	18	—	—	21	11	—	—	—	—	2	644
50	229	515	180	27	—	67	21	58	—	—	2	—	—	1	1 445
180	1 136	1 406	709	120	119	1 135	185	261	93	47	73	289	177	35	12 930
97	834	772	470	67	101	1 071	164	182	82	47	71	289	177	32	10 941
33	73	119	69	26	18	—	—	21	11	—	—	—	—	2	642
50	229	515	180	27	—	64	21	58	—	—	2	—	—	1	1 357

TABLEAU 1 (SUITE)

Divorces. — Demandes introduites.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Meche- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
b) Divorces par consente- ment mu- tuel. - <i>Echt- scheiding door onder- l i n g e toestem- ming</i>	1 279	412	261	1 360	475	329	235	344	392	461	291	531
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	1 279	399	261	1 359	442	313	235	343	392	461	268	531
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
3) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	—	13	—	—	33	16	—	—	—	—	23	—
3. Répartition des d e m a n d e s d ' a p r è s l'auteur : - <i>In- deling van de ei- sen naar gelang van de insteller :</i>												
a) Demandes formées par le mari. - <i>Eis in- gesteld door de man</i>	737	181	145	501	162	174	229	84	235	437	104	331
b) Demandes formées par la femme. - <i>Eis ingesteld door de vrouw</i>	934	225	205	567	196	126	65	138	134	524	152	379
c) Demandes formées par consente- ment mu- tuel. - <i>Eis ingesteld met onder- linge toe- stemming</i> ...	1 279	412	261	1 360	475	329	235	344	392	461	291	531

TABEL 1 (VERVOLG)

Echtscheidingen. — Ingestelde eisen.
(Jaar 1989)

	Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- traï — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
	110	456	520	338	52	73	650	138	248	65	47	41	268	64	11	9 451
	110	456	520	328	52	73	647	138	248	65	47	41	268	64	11	9 351
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
	—	—	—	10	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	98
	87	569	667	303	56	71	499	78	102	51	20	31	109	83	11	6 057
	93	567	739	406	64	48	636	107	159	42	27	42	180	94	24	6 873
	110	456	520	338	52	73	650	138	248	65	47	41	268	64	11	9 451

TABLEAU 2

Divorces. — Ménages en instance.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- les — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Mechel- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
1. Nombre de ménages en instance : - <i>Aantal gezinnen in geding</i> :												
1. Total des demandes. - <i>Totaal aantal eisen</i>	2 950	818	611	2 428	833	629	529	566	761	1 422	547	1 241
2. Demandes doubles à décompter. - <i>Dubbele eisen die in mindering moeten worden gebracht</i>	—	1	—	89	27	35	23	1	—	1	—	—
3. Nombre de ménages en instance. - <i>Aantal gezinnen in geding</i>	2 950	817	611	2 339	806	594	506	565	761	1 421	547	1 241
2. Répartition des ménages d'après la situation de famille : - <i>Indeling van de gezinnen naar gelang van de gezinssituatie</i> :												
a) Sans enfant. - <i>Zonder kinderen</i>	1 355	540	62	509	247	—	188	182	101	151	136	352
b) 1 enfant. - <i>1 kind</i>	833	156	114	405	248	16	151	191	140	171	200	372
c) 2 enfants. - <i>2 kinderen</i> ..	608	90	92	343	221	3	125	152	108	103	143	355
d) 3 enfants. - <i>3 kinderen</i> ..	120	24	23	80	61	1	29	28	24	28	39	100
e) 4 enfants. - <i>4 kinderen</i> ..	20	1	5	16	15	—	12	9	12	2	15	29
f) 5 enfants. - <i>5 kinderen</i> ..	7	2	1	2	6	—	—	1	2	2	7	18
g) 6 enfants et plus. - <i>6 of meer kinderen</i>	1	1	—	1	7	—	1	1	5	2	4	4
h) Situation inconnue. - <i>Situatie niet gekend</i>	6	3	314	983	1	574	—	1	369	962	3	11

TABEL 2

Echtscheidingen. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1989)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
290	1 592	1 926	1 047	172	192	1 785	323	509	158	94	114	557	241	46	22 381
15	398	522	61	14	18	95	—	—	9	—	—	—	—	—	1 309
275	1 194	1 404	986	158	174	1 690	323	509	149	94	114	557	241	46	21 072
28	366	432	269	50	42	231	—	137	48	19	33	163	71	24	5 736
48	408	452	309	50	51	289	—	161	44	16	38	168	62	11	5 104
31	267	366	277	43	56	207	—	135	37	18	40	159	64	5	4 048
6	62	103	82	12	15	36	—	51	13	2	3	43	27	1	1 013
—	20	38	32	—	6	9	—	13	7	—	—	15	13	3	292
—	5	6	13	2	—	2	—	7	—	—	—	7	3	—	93
—	3	4	4	1	3	3	—	3	—	—	—	2	1	2	53
162	63	3	—	—	1	913	323	2	—	39	—	—	—	—	4 733

TABLEAU 2 (SUITE)

Divorces. — Ménages en instance.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwerpen	Malines — Mechelen	Turn- hout — Turnhout	Tongres — Tongeren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
3. Répartition des ménages d'après la durée du mariage : - <i>Indeling van de gezinnen naar gelang van de duur van het huwelijk :</i>												
a) Moins de 1 an. - <i>Minder dan 1 jaar</i>	1	—	—	6	2	—	—	2	—	—	—	—
b) De 1 à moins de 5 ans. - <i>Van 1 tot minder dan 5 jaar</i>	212	65	52	416	140	66	36	59	61	115	51	176
c) De 5 à moins de 10 ans. - <i>Van 5 tot minder dan 10 jaar</i>	754	225	116	560	219	174	132	160	199	322	140	342
d) De 10 à moins de 20 ans. - <i>Van 10 tot minder dan 20 jaar</i>	1 177	324	255	831	297	221	223	243	299	649	231	487
e) De 20 à moins de 30 ans. - <i>Van 20 tot minder dan 30 jaar</i>	566	158	137	337	112	78	87	84	148	239	89	165
f) De 30 à moins de 40 ans. - <i>Van 30 tot minder dan 40 jaar</i>	186	29	36	84	27	21	20	15	38	65	27	57
g) De 40 à moins de 50 ans. - <i>Van 40 tot minder dan 50 jaar</i>	44	9	6	12	7	3	2	2	13	10	5	8
h) De 50 ans et plus. - <i>50 jaar en lan- ger</i>	2	—	1	4	—	—	—	—	1	—	1	1
i) Durée in- connue. - <i>Duur niet gekend</i>	8	7	8	89	2	31	6	—	2	21	3	5

TABEL 2 (VERVOLG)

Echtscheidingen. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1989)

	Aude- — naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Verviers — Verviers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
	—	—	—	—	—	—	1	—	4	—	—	—	—	—	1	17
	31	126	154	101	20	15	162	24	82	17	8	7	48	23	3	2 270
	68	322	359	297	45	54	420	89	138	42	32	30	158	55	13	5 465
	109	449	561	343	55	68	662	157	184	58	40	47	219	107	16	8 312
	42	169	239	185	23	30	280	37	67	29	10	18	98	43	10	3 480
	12	52	64	46	14	6	93	14	22	2	4	7	24	9	3	977
	6	10	16	8	1	1	14	1	3	1	—	3	7	3	—	195
	—	1	1	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	16
	7	65	10	3	—	—	57	1	9	—	—	2	3	1	—	340

TABLEAU 3

Séparations de corps. — Demandes introduites.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Mech- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent	
Nombre total de de- mandes : - <i>Totaal aantal eisen..</i>	13	—	5	5	2	—	—	1	15	16	19	—	
1. Répartition des d e m a n d e s d'après la suite réservée : - <i>In- deling van de ei- sen naar gelang van het eraan gegeven gevolg :</i>													
a) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	13	—	5	4	1	—	—	—	15	16	14	—	
b) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
c) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	5	—	
2. Répartition des d e m a n d e s d'après les mo- tifs invoqués et la suite résér- vée : - <i>Inlei- ding van de ei- sen naar gelang van de grond en van het eraan gegeven gevolg :</i>													
a) Séparations de corps pour cause détermi- née. - <i>Schei- ding van ta- fel en bed op grond van bepaalde fei- ten</i>	4	—	4	2	—	—	—	1	2	7	7	—	
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	4	—	4	1	—	—	—	—	2	7	5	—	
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
3) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	

TABEL 3

Scheiding van tafel en bed. — Ingestelde eisen.
(Jaar 1989)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
2	—	3	1	—	—	12	3	3	5	—	2	4	2	1	114
2	—	1	—	—	—	12	2	3	3	—	2	4	2	1	100
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
—	—	2	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	30
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	26
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
—	—	2	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	8

TABLEAU 3 (SUITE)

Séparations de corps. — Demandes introduites.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- les — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Mechen- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tongre- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent	
b) Séparations de corps par consentement mutuel. - <i>Scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming...</i>	9	—	1	3	2	—	—	—	13	9	12	—	
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	9	—	1	3	1	—	—	—	13	9	9	—	
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3) Demandes abandonnées. - <i>Ingetrokken eisen</i>	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	
3. Répartition des demandes d'après l'auteur : - <i>Indeling van de eisen naargelang van de insteller :</i>													
a) Demandes formées par le mari. - <i>Eis ingesteld door de man</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	
b) Demandes formées par la femme. - <i>Eis ingesteld door de vrouw</i>	4	—	4	1	—	—	—	1	1	7	6	—	
c) Demandes formées par consentement mutuel. - <i>Eis ingesteld met onderlinge toestemming...</i>	9	—	1	3	2	—	—	—	13	9	12	—	

TABEL 3 (VERVOLG)

Scheiding van tafel en bed. — Ingestelde eisen.
(Jaar 1989)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
2	—	1	—	—	—	11	2	3	3	—	1	4	2	—	78
2	—	1	—	—	—	11	2	3	3	—	1	4	2	—	74
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	5
—	—	1	1	—	—	1	1	—	1	—	1	—	—	1	31
2	—	1	—	—	—	11	2	3	3	—	1	4	2	—	78

TABLEAU 4

Séparations de corps. — Ménages en instance.
(Année 1989)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Meche- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent	
1. Nombre de ménage en instance : - <i>Aantal gezinnen in geding</i> :													
1. Total des demandes. - <i>Totaal aantal eisen</i>	13	—	5	5	2	—	—	1	15	16	19	—	
2. Demandes doubles à décompter. - <i>Dubbele eisen die in mindering moeten worden gebracht</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3. Nombre de ménages en instance. - <i>Aantal gezinnen in geding</i>	13	—	5	5	2	—	—	1	15	16	19	—	
2. Répartition des ménages d'après la situation de famille : - <i>Indeling van de gezinnen naar gelang van de gezinssituatie</i> :													
a) sans enfant. - <i>Zonder kinderen</i>	8	—	—	—	—	—	—	1	3	3	4	—	
b) 1 enfant. - <i>1 kind</i>	3	—	—	—	1	—	—	—	2	4	5	—	
c) 2 enfants. - <i>2 kinderen</i> ..	2	—	—	—	1	—	—	—	7	2	3	—	
d) 3 enfants. - <i>3 kinderen</i> ..	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2	—	
e) 4 enfants. - <i>4 kinderen</i> ..	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	
f) 5 enfants. - <i>5 kinderen</i> ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	
g) 6 enfants et plus. - <i>6 of meer kinderen</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	
h) situation inconnue. - <i>situatie niet gekend</i>	—	—	5	2	—	—	—	—	2	7	—	—	

TABEL 4

Scheiding van tafel en bed. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1989)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
2	—	3	1	—	—	12	3	3	5	—	2	4	2	1	114
—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
2	—	2	1	—	—	12	3	9	4	—	2	4	2	1	112
—	—	—	—	—	—	7	—	—	1	—	2	1	—	1	31
1	—	2	—	—	—	1	—	2	1	—	—	1	—	—	23
1	—	—	1	—	—	3	—	—	1	—	—	1	1	—	23
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	19

Séparations de corps. — Ménages en instance.
(Année 1989)

[illegible]

ANNEXE II

**STATISTIQUES DES DIVORCES ET
DES SEPARATIONS DE CORPS**

ANNEE 1990

BIJLAGE II

**STATISTIEKEN VAN DE ECHTSCHEIDINGEN EN
VAN DE SCHEIDINGEN VAN TAFEL EN BED**

JAAR 1990

TABLEAU 1

Divorces. — Demandes introduites.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Meche- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
Nombre total de de- mandes : - <i>To- taal aantal eisen</i> :	2 943	841	631	2 420	884	699	468	716	763	1 626	596	1 019
1. Répartition des d e m a n d e s d'après la suite réservée : - <i>In- deling van de ei- sen naar gelang van het eraan gegeven gevolg</i> :												
a) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	2 911	798	576	2 282	803	632	445	697	763	1 602	527	1 019
b) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	20	27	7	133	30	38	10	11	—	3	5	—
c) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	12	16	48	5	51	29	13	8	—	21	64	—
2. Répartition des d e m a n d e s d'après les mo- tifs invoqués et la suite réserv- vée : - <i>Indeling van de eisen naar gelang van de grond en van het eraan gege- ven gevolg</i> :												
a) Divorces pour cause détermi- née. - <i>Echt- scheiding op grond van bepaalde fei- ten</i>	1 649	386	360	1 032	324	303	246	296	424	1 038	290	514
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	1 617	352	305	894	277	271	223	277	424	1 017	246	514
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	20	27	7	133	30	30	10	11	—	—	5	—
3) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	12	7	48	5	17	2	13	8	—	21	39	—

TABEL 1

Echtscheidingen. — Ingediende eisen.
(Jaar 1990)

	Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- traï — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
	286	1 391	1 755	1 029	151	216	1 565	336	424	223	120	90	599	255	83	22 129
	232	1 191	1 280	808	121	196	1 532	319	362	215	120	86	599	246	82	20 444
	25	53	98	70	14	—	4	12	13	8	—	1	—	3	1	586
	29	147	377	151	16	20	29	5	49	—	—	3	—	6	—	1 099
	162	910	1 250	666	89	137	952	201	210	123	70	63	299	181	44	12 219
	109	710	776	446	59	117	922	184	149	115	70	60	299	172	43	10 648
	24	53	98	70	14	—	3	12	13	8	—	—	—	3	1	572
	29	147	376	150	16	20	27	5	48	—	—	3	—	6	—	999

TABLEAU 1 (SUITE)

Divorces. — Demandes introduites.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwerpen	Malines — Mechelen	Turn- hout — Turnhout	Tongres — Tongeren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent	
b) Divorces par consente- ment mu- tuel. - <i>Echt- scheiding door onder- linge toe- stemming...</i>	1 294	455	271	1 388	560	396	222	420	339	588	306	505	
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	1 294	446	271	1 388	526	361	222	420	339	585	281	505	
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	—	—	8	—	—	—	3	—	—	
3) Demandes abandon- nées. - <i>In- getrokken ei- sen</i>	—	9	—	—	34	27	—	—	—	—	25	—	
3. Répartition des d e m a n d e s d ' a p r è s l'auteur : - <i>In- deling van de ei- sen naar gelang van de insteller :</i>													
a) Demandes formées par le mari. - <i>Eis ingesteld door de man.</i>	735	199	149	516	140	146	195	132	260	499	122	235	
b) Demandes formées par la femme. - <i>Eis ingesteld door de vrouw.</i>	914	187	211	516	184	157	51	164	164	539	168	279	
c) Demandes formées par consente- ment mu- tuel. - <i>Eis ingesteld met onder- linge toe- stemming...</i>	1 294	455	271	1 388	560	396	222	420	339	588	306	505	

TABEL 1 (VERVOLG)

Echtscheidingen. — Ingediende eisen.
(Jaar 1990)

	Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
	124	481	505	363	62	79	613	135	214	100	50	27	300	74	39	9 910
	123	481	504	362	62	79	610	135	213	100	50	26	300	74	39	9 796
	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	14
	—	—	1	1	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	100
	87	444	616	275	39	71	510	92	79	61	32	25	128	71	22	5 880
	75	466	634	391	50	66	442	109	131	62	38	38	171	110	22	6 339
	124	481	505	363	62	79	613	135	214	100	50	27	300	74	39	9 910

TABLEAU 2

Divorces. — Ménages en instance.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- les — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Mechel- en	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
1. Nombre de mé- nage en instan- ce : - <i>Aantal</i> <i>gezinnen in ge- ding</i> :												
1. Total des de- mandes. - <i>Totaal aan- tal eisen</i>	2 943	841	631	2 420	884	699	468	716	763	1 626	596	1 019
2. Demandes doubles à dé- compter. - <i>Af te trekken</i> <i>dubbele ei- sen</i>	—	—	—	76	18	26	1	—	—	—	1	—
3. Nombre de ménages en instance. - <i>Aantal ge- zinnen in ge- ding</i>	2 943	841	631	2 344	866	673	467	716	763	1 626	595	1 059
2. Répartition des m é n a g e s d'après la situa- tion de famil- le : - <i>Indeling</i> <i>van de gezinnen</i> <i>naar gelang van</i> <i>de gezinssitua- tie</i> :												
a) Sans en- fant. - <i>Zon- der kinde- ren</i>	1 494	529	88	550	260	—	197	251	79	139	171	299
b) 1 enfant. - <i>1 kind</i>	780	178	106	425	276	6	137	221	114	242	192	319
c) 2 enfants. - <i>2 kinderen</i> ..	531	103	88	324	254	3	98	184	109	163	159	278
d) 3 enfants. - <i>3 kinderen</i> ..	101	23	14	68	54	1	27	52	24	32	52	79
e) 4 enfants. - <i>4 kinderen</i> ..	21	4	2	15	16	—	6	5	8	11	10	24
f) 5 enfants. - <i>5 kinderen</i> ..	3	—	1	3	5	—	—	—	3	1	5	9
g) 6 enfants et plus. - <i>6 kin- deren en</i> <i>meer</i>	—	—	1	3	1	—	—	—	—	—	1	6
h) Situation in- connue. - <i>Gezinssitua- tie onbekend</i>	13	4	331	956	—	663	2	3	426	1 038	5	5

TABEL 2

Echtscheidingen. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1990)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
286	1 391	1 755	1 029	151	216	1 565	336	424	223	120	90	599	255	83	22 129
1	292	471	2	—	21	—	—	2	12	—	—	—	—	—	924
285	1 099	1 284	1 027	151	195	1 565	336	422	211	120	90	599	255	83	21 211
52	363	343	284	49	66	210	—	132	37	71	7	207	78	44	6 000
36	347	425	336	44	53	288	—	108	76	29	7	185	63	16	5 009
34	261	346	273	48	56	191	—	121	62	14	8	140	71	16	3 937
7	51	122	101	8	14	36	—	38	24	5	3	43	24	5	1 008
2	21	32	25	1	5	8	—	15	7	1	1	13	8	1	262
—	1	8	6	—	—	3	—	2	2	—	1	8	4	1	66
—	3	6	2	—	1	1	—	4	3	—	—	1	3	—	36
154	52	2	—	1	—	828	336	2	—	—	63	2	4	—	4 890

TABLEAU 2 (SUITE)

Divorces. — Ménages en instance.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwerpen	Malines — Mechelen	Turn- hout — Turnhout	Tongres — Tongeren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
3. Répartition des ménages d'après la durée du mariage : - <i>Indeling van de gezinnen naar gelang van de duur van het huwelijk :</i>												
a) Moins de 1 an. - <i>Minder dan 1 jaar</i>	—	—	—	4	6	1	1	9	—	—	—	—
b) De 1 à moins de 5 ans. - <i>1 jaar tot minder dan 5 jaar</i>	212	92	54	425	158	50	41	94	64	101	48	162
c) De 5 à moins de 10 ans. - <i>5 jaar tot minder dan 10 jaar</i>	732	229	128	568	225	175	115	194	186	424	150	273
d) De 10 à moins de 20 ans. - <i>10 jaar tot minder dan 20 jaar</i>	1 206	333	252	780	321	263	205	304	350	687	237	401
e) De 20 à moins de 30 ans. - <i>20 jaar tot minder dan 30 jaar</i>	558	138	146	349	124	110	83	88	129	304	111	137
f) De 30 à moins de 40 ans. - <i>30 jaar tot minder dan 40 jaar</i>	169	31	35	93	25	24	17	21	19	75	43	36
g) De 40 à moins de 50 ans. - <i>40 jaar tot minder dan 50 jaar</i>	54	12	11	25	6	9	2	3	13	28	3	7
h) De 50 ans et plus. - <i>50 jaar en meer</i>	4	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	1
i) Durée inconnue. - <i>Duur onbekend</i>	8	6	5	98	1	41	3	3	1	7	3	2

TABEL 2 (VERVOLG)

Echtscheidingen. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1990)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	26
33	119	146	104	8	32	144	38	64	19	6	9	57	12	9	2 301
87	281	328	304	46	55	407	78	108	51	38	23	142	58	24	5 424
96	417	503	409	66	79	586	157	150	91	50	32	259	113	29	8 376
53	165	238	168	26	17	291	46	75	36	21	17	91	46	15	3 582
7	54	59	33	4	10	92	13	17	11	4	7	41	20	6	966
4	8	9	9	1	2	16	4	1	3	1	1	6	5	—	243
—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10
5	55	—	—	—	—	28	—	2	—	—	1	3	1	—	273

TABLEAU 3

Séparations de corps. — Demandes introduites.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- les — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwerpen	Malines — Mechelen	Turnhout — Turnhout	Tongres — Tongeren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
Nombre total de demandes : - <i>Totaal aantal eisen</i> :	10	1	—	5	1	—	1	3	3	12	5	—
1. Répartition des demandes d'après la suite réservée : - <i>Indeling van de eisen naar gelang van het eraan gegeven gevolg</i> :												
a) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	10	1	—	4	1	—	1	3	3	12	4	—
b) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Demandes abandonnées. - <i>Ingetrokken eisen</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
2. Répartition des demandes d'après les motifs invoqués et la suite réservée : - <i>Indeling van de eisen naar gelang van de grond en van het eraan gegeven gevolg</i> :												
a) Séparations de corps pour cause déterminée. - <i>Scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten</i>	5	—	—	2	1	—	1	1	1	6	1	—
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	5	—	—	1	1	—	1	1	1	6	1	—
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—

TABLEAU 3 (SUITE)

Séparations de corps. — Demandes introduites.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Meche- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
3) Demandes abandonnées. - <i>Ingetrokken eisen</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Séparations de corps par consentement mutuel. - <i>Scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming</i> ...	5	1	—	3	—	—	—	2	2	6	4	—
1) Demandes accueillies. - <i>Toegewezen eisen</i>	5	1	—	3	—	—	—	2	2	6	3	—
2) Demandes rejetées. - <i>Verworpen eisen</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3) Demandes abandonnées. - <i>Ingetrokken eisen</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
3. Répartition des demandes d'après l'auteur : - <i>Indeling van de eisen naar gelang van de insteller</i> :												
a) Demandes formées par le mari. - <i>Eis ingesteld door de man</i>	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—
b) Demandes formées par la femme. - <i>Eis ingesteld door de vrouw</i>	5	—	—	1	1	—	—	1	1	6	1	—
c) Demandes formées par consentement mutuel. - <i>Eis ingesteld met onderlinge toestemming</i> ...	5	1	—	3	—	—	—	2	2	6	4	—

TABEL 3 (VERVOLG)

Scheidingen van tafel en bed. — Ingediende eisen.
(Jaar 1990)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Verviers — Verviers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	14	5	—	3	2	3	1	1	—	53
—	—	1	—	—	—	14	5	—	—	—	—	—	—	—	52
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	1	—	1	7
—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	1	—	—	—	—	23
—	—	1	—	—	—	14	5	—	3	2	3	—	—	—	51

TABLEAU 4

Séparations de corps. — Ménages en instance.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Mechel- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent
1. Nombre de ménage en instance. - <i>Aantal gezinnen in geding</i>												
1. Total des demandes. - <i>Totaal aantal eisen</i>	10	1	—	5	1	—	1	3	3	12	5	—
2. Demandes doubles à décompter. - <i>Af te trekken dubbele eisen</i>	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Nombre de ménages en instance. - <i>Aantal gezinnen in geding</i>	10	1	—	4	1	—	1	3	3	12	5	—
2. Répartition des ménages d'après la situation de famille : - <i>Indeling van de gezinnen naar gelang van de gezinssituatie</i> :												
a) Sans enfant. - <i>Zonder kinderen</i>	7	—	—	—	—	—	—	2	2	—	1	—
b) 1 enfant. - <i>1 kind</i>	1	1	—	—	1	—	—	1	—	4	3	—
c) 2 enfants. - <i>2 kinderen</i> ..	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
d) 3 enfants. - <i>3 kinderen</i> ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
e) 4 enfants. - <i>4 kinderen</i> ..	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—
f) 5 enfants. - <i>5 kinderen</i> ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g) 6 enfants et plus. - <i>6 kinderen en meer</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
h) Situation inconnue. - <i>Gezinssituatie onbekend</i>	1	—	—	4	—	—	—	—	—	6	—	—

TABEL 4

Scheidingen van tafel en bed. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1990)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
—	—	1	—	—	—	17	7	2	3	5	3	1	1	1	82
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	1	—	—	—	17	7	2	3	5	3	1	1	1	81
—	—	1	—	—	—	11	—	—	—	1	1	1	—	1	28
—	—	—	—	—	—	2	—	1	2	1	—	—	—	—	17
—	—	—	—	—	—	3	—	1	1	—	2	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	3	—	—	—	—	21

TABLEAU 4 (SUITE)

Séparations de corps. — Ménages en instance.
(Année 1990)

Spécification — Specificatie	Bruxel- — Brussel	Louvain — Leuven	Nivelles — Nijvel	Anvers — Antwer- pen	Malines — Meche- len	Turn- hout — Turn- hout	Tongres — Tonge- ren	Hasselt — Hasselt	Mons — Bergen	Charle- roi — Charle- roi	Tournai — Doornik	Gand — Gent	
3. Répartition des m é n a g e s d'après la durée du mariage : - <i>Indeling van de gezinnen naar gelang van de duur van het huwelijk :</i>													
a) Moins de 1 an. - <i>Min- der dan 1 jaar</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) De 1 à moins de 5 ans. - <i>1 jaar tot minder dan 5 jaar</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) De 5 à moins de 10 ans. - <i>5 jaar tot minder dan 10 jaar</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) De 10 à moins de 20 ans. - <i>10 jaar tot minder dan 20 jaar</i>	5	1	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—
e) De 20 à moins de 30 ans. - <i>20 jaar tot minder dan 30 jaar</i>	—	—	—	2	—	—	—	2	1	5	3	—	—
f) De 30 à moins de 40 ans. - <i>30 jaar tot minder dan 40 jaar</i>	2	—	—	2	1	—	1	1	—	3	2	—	—
g) De 40 à moins de 50 ans. - <i>40 jaar tot minder dan 50 jaar</i>	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
h) De 50 ans et plus. - <i>50 jaar en meer</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
i) Durée in- connue. - <i>Duur onbe- kend</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—

TABEL 4 (VERVOLG)

Scheidingen van tafel en bed. — Gezinnen in geding.
(Jaar 1990)

Aude- narde — Oude- naarde	Ter- monde — Den- der- monde	Bruges — Brug- ge	Cour- trai — Kort- rijk	Furnes — Veurne	Ypres — Ieper	Liège — Luik	Huy — Hoei	Ver- viers — Ver- viers	Arlon — Aarlen	Mar- che-en- Fa- menne — Mar- che-en- Fa- menne	Neuf- châ- teau — Neuf- châ- teau	Namur — Namen	Dinant — Dinant	Eupen — Eupen	Le Royaume — Het Koninkrijk
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	8	2	—	1	2	1	—	1	—	26
—	—	—	—	—	—	4	4	—	—	1	1	—	—	—	22
—	—	1	—	—	—	1	1	1	1	—	1	1	—	1	20
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	4